T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRKÇE İLK KUR'AN TERCÜMESİNİN RYLANDS NÜSHASINDAKİ SÖZ VARLIĞININ KAVRAM ALANLARI

Saydinaz YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Pelin KOCAPINAR

Çankırı – 2022

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRKÇE İLK KUR'AN TERCÜMESİNİN RYLANDS NÜSHASINDAKİ SÖZ VARLIĞININ KAVRAM ALANLARI

Saydinaz YILDIZ

ORCİD: 0000-0002-2796-4526

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Pelin KOCAPINAR

Çankırı – 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ii
TEZ KABUL VE ONAY iii
ÖZET v
ABSTRACT vi
KISALTMALAR vii
TABLO LİSTESİ viii

1. GİRİŞ 1

2. BÖLÜM: TÜRKÇE İLK KUR'AN TERCÜMESİNİN RYLANDS NÜSHASINDAKİ SÖZ VARLIĞININ KAVRAM ALANLARI 12

I. EVREN 12

1. Uzay 12
1.1. Dünya 12
1.2. Cansız Tabiat 12
1.3. Zaman 14
1.4. Yeryüzü 21
1.5. Yer ve Yön 24
1.6. Sıra, Düzen 27
1.7. Sayı 29
1.8. Ölçüm, Ölçü ve Boyut 31
1.9. Madde 36
1.10. Varlık 39
1.11. Birbiriyle İlişkili Özellik 41
1.12. Güç ve Kuvvet 44
1.13. Işık 45
1.14. Ateş, Yakma 46
1.15. Renk 46
1.16. Canlı Tabiat 47

II. İNSAN 53

1. Yaşam, Ömür 53
1.1. Yaşam Süreci 53
1.2. İnsanlar 54

1.3. İnsan Vücudu 56
1.4. Vücut Hareketleri 65
1.5. Sağlık Ve Hastalık 72
1.6. Yaşam Tarzı 76
1.7. Kişilik Özellikleri Ve Kişileri 77
1.8. Duygular 99
1.9. Düşünce 112
2. Durum 114

III. SOSYAL HAYAT VE KÜLTÜR 117

1. Sosyal Hayat 117
1.1. İnsan Toplulukları 117
1.2. Toplum, Topluluk 120
1.3. İnsan İlişkileri 122
1.4. Sosyal Sınıf 130
2. Kültür 137
2.1. Maddi Kültür 137
2.1.1. Mekân, Yerleşim 137
2.1.2. Yeme, İçme 142
2.1.3. Tekstil, Kumaş 147
2.1.4. Seyahat, Yol 148
2.1.5. Eylem, İş 152
2.1.6. Meslek, İş ve Kişileri 162
2.2. Manevi Kültür 163
2.2.1. Din, İnanç 163
2.2.2. İnançlar ve Kişileri 176
2.2.3. İnançsızlık, Ortak Koşma, Kişiler ve Diğer Tapınılan Unsurlar 179
2.2.4. Batıl İnanç 180
2.2.5. Hidayete Erme, Doğru Yol 181
2.2.6. Doğaüstü Varlıklar 184
2.2.7. İbadet 184
2.2.8. İbadet Mükellefiyeti 191
2.2.9. Ordu 198
2.2.10. Savaş 199
2.2.11. Hukuk, Töre, Adalet 203
2.2.12. Ticaret, Ekonomi 215
2.2.13. Eğitim, Öğretim 225

2.2.14. Ses, Söz ve Konuşma 230
2.2.15. Kitap 239
2.2.16. Boş Zaman 246

SONUÇ 249

KAYNAKÇA 252
EKLER 256
ÖZ GEÇMİŞ 334

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *"Türkçe İlk Kur'an Tercümesinin Rylands Nüshasındaki Söz Varlığının Kavram Alanları"* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlâk ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

26/01/ 2022

İmza

Öğrencinin Adı Soyadı

Saydinaz YILDIZ

TEZ KABUL VE ONAY

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Saydinaz Yıldız tarafından hazırlanan *Türkçe İlk Kur'an Tercümesinin Rylands Nüshasındaki Söz Varlığının Kavram Alanları* başlıklı bu çalışma, 26/01/2022 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği / ~~oy çokluğuyla~~]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Eski Türk Dili* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Pelin Kocapınar İmza: ……..

Üye : Prof. Dr. Akartürk Karahan İmza: ……..

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Şerife Özer İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 26/.01/ 2022 tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bir kelimeyi, bir konuyu ele alırken o çalışmanın daha iyi anlaşılmasını, doğruluğunu ortaya koymamızı sağlayan başucu eserleri sözlükler ve dizinlerdir. Birçok çeşidi olmakla beraber sözlüklerin en çok kullanılanı alfabetik olanlarıdır. Ancak alfabetik sözlükler, kavramın kolayca bulunmasını, anlamını ve açıklanmasını sağlarken, bir kavramın hangi sözleri kapsadığı bulunmak istendiğinde epeyce bir zaman kaybına sebep olur. Kavram alanı çalışmaları bu konuda zamandan tasarruf etmemizi sağlar. Bu tür sözlüklerde ve çalışmalarda kavramlar bir arada toplanır ve aynı kavram alanına giren sözler, anlam yönünden birbirini tamamlarken, ele alınan söz varlığı toplumun dilini, kültürünü, yaşamını da yansıtır.

Kavram alanı sözlüklerinin sayısı günümüzde oldukça azdır. Fakat kavram alanıyla ilgili çalışmaların önemi giderek artmış, çalışmalar rağbet görmeye başlamıştır. Çalışmaya, bu alandaki eksiklikleri gidermek ve Türk diline yeni bir kaynak kazandırmak düşüncesi yön vermiştir. Bu çalışmada, Türk diline katkı sağlayan, güvenilir bir belge niteliğine sahip eser olarak Kur'an tercümesinden yararlanılmıştır. Tez çalışmasına, *Aysu ATA*'nın neşrettiği, Karahanlı Türkçesi döneminde yazılan ilk Kur'an tercümesi, "*Rylands Nüshası*" kaynaklık etmiştir. "*Rylands Nüshası*"nın söz varlığını kavram alanlarına göre sınıflandırarak Türk dilinin zenginliğini, eserin ve dilinin özelliklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Kavram alanları üç ana bölümden meydana gelmektedir. Ana başlıklar maddeler hâlinde verilmiştir. Kavramlar ise alt başlıklar hâlinde ele alınarak söz varlığı, ilgili konu başlıklarının altına yerleştirilmiştir.

Bilgisi ve tecrübesiyle fikir sahibi olmamızı sağlayan saygıdeğer *Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN'*a şükran ve minnetlerimi sunarken bu tez çalışmasıyla, Türk diline yeni bir kaynak kazandırmamı sağlayan, eski Türk dili üzerinde emek verirken yardımını esirgemeyen saygıdeğer, kıymetli danışman hocam *Dr. Öğr. Üyesi Pelin KOCAPINAR*'a sonsuz teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca desteğini hiç esirgemeyen sevgili aileme, yaşamı değerli kılan tüm dostlarıma ve hayat arkadaşım *Erkan YILDIZ'*a teşekkür ederim.

26/01/ 2022

Saydinaz YILDIZ

ÖZET

Tezin Başlığı : Türkçe İlk Kur'an Tercümesinin Rylands Nüshasındaki Söz Varlığının Kavram Alanları

Tezin Yazarı : Saydinaz YILDIZ
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Pelin KOCAPINAR
Anabilim Dalı : Eski Türk Dili
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 26.01.2022

Geçmişten beri süregelen dizin, sözlükçe, sözlük çalışmaları, bir milletin dilini, kültürünü, yaşamını, hayata dair diğer alanlarını kapsayan söz varlığını içermektedir. Bilinen ilk sözlüğümüz *Dîvânu Lugâti't- Türk* ile başlayan sözlük çalışmalarının birçok çeşidi bulunmaktadır. Sözlük türleri içinde kavram alanı sözlükleri farklılık göstermektedir. Bu sözlüklerin geçmişi çok eski olsa da kavram alanı ile ilgili son zamanlarda artmaya başlayan çalışmaların Türk diline katkılarından hareketle bu tez çalışması ele alınmıştır. Türk dili açısından oldukça önem arz eden Aysu Ata'nın *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi-Rylands Nüshası* neşri esas alınarak hazırlanan tezde, eserin söz varlığı ile dönemin dilini, sosyal ve kültürel hayatını, yaşam tarzını yansıtan kavram alanı çalışması yapılmıştır. Türkçenin kavramsal zenginliğini belirlemek, zamandan tasarruf sağlayarak kavram alanı çalışmasında araştırmacıları doğrudan istenilen kaynağa ulaştırmak ve alana katkı sağlamak amacıyla yapılan çalışma, dönem hakkında pek çok yönden bilgi vermesi ve bir yol gösterici kaynak olması bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kavram alanı, sözlük, Kur'an tercümeleri, Rylands Nüshası, söz varlığı.

ABSTRACT

Title of Thesis : Turkish The First Quran Translation, in the Rylands Copy,Concept Fields of Vocabulary.

Author of the thesis: Saydinaz YILDIZ

Advisor: Assistant Professor Pelin KOCAPINAR

Department : Old Turkish Language

Thesis Type: Master's Thesis

Acceptance Date : 26.01.2022

The index, lexicon, dictionary studies, which have been going on since the past, include the vocabulary that covers the language, culture, life and other areas of life of a nation. There are many types of dictionary studies that started with *Dîvânu Lugâti't-Türk*, our first known dictionary. Conceptual dictionaries differ among dictionaries. Although the history of these dictionaries is very old, this thesis study has been discussed based on the contributions of the studies on the concept field, which have started to increase recently, to the Turkish language. In the thesis, which was prepared on the basis of the publication of Aysu Ata's *First Qur'an Translation-Rylands Copy in Karakhanid Turkish*, which is very important for the Turkish language, a conceptual field study was carried out that reflects the language, social and cultural life, lifestyle of the period with the vocabulary of the work. The study, which was carried out in order to determine the conceptual richness of Turkish, to save time, to bring researchers directly to the desired source in the concept field study and to contribute to the field, is important in terms of providing information about the period from many aspects and being a guiding source.

Keywords: Concept area, dictionary, Qur'an translations, Rylands copy, vocabulary.

KISALTMALAR

Ar.	Arapça
a.g.e.	Adı geçen eser
Çin.	Çince
Far.	Farsça
Mog.	Moğolca
Sans.	Sanskritçe
Sog.	Soğdca
Tac.	Tacikçe
T.	Türkçe
TDK	Türk Dil Kurumu
TT.	Türkiye Türkçesi
vs.	vesaire
yy.	yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo No: **Sayfa**

Tablo 1. I. Evren Alanı……..……...…256
Tablo 2. II. İnsan Alanı…….……..…….259
Tablo 3. III. Sosyal Hayat ve Kültür Alanı…….…….....264

1. GİRİŞ

İnsanlar; kendisini ifade etmek, anlatmak ve anlamak için kelime ve kelime gruplarına ihtiyaç duymuşlardır. Bu sözler, insanoğlu var olduğu süreden beri değişik yollarla hayatta kalmayı başarabilmişlerdir. Bazıları ses değişimi yoluyla bazıları da anlam kayması yoluyla günümüze kadar gelmeyi başarmışken yok olan kelimelerimiz de mevcuttur. Farklı dinlere, inanışlara, kültürlere göre de kelimelerin anlam ve biçim bakımından değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bu değişiklikleri görmek ve bir milleti tanımak için o milletin söz varlığına bakmak gerekir. Bunun için bize yol gösteren, araştırma yaparken kaynaklık eden başucu eserlerimiz de sözlükler, dizinlerdir.

İlk sözlüğümüz olan *Dîvânu Lugâti't- Türk'*ten bu yana Türk dilinde sözlük için "ferheng, mucem, tuhfe, lügat, nuhbe, kamus" gibi yabancı terimler kullanılmıştır. Ülkemizde *sözlük* teriminin yaygınlaşmasında Türk Dil Kurumunun büyük etkisi olmuştur. Kurumun *Türkçe Sözlük'*ü yayımlaması, Türkçe olan "sözlük" kelimesinin kullanım sıklığının artmasıyla birlikte zaman içerisinde bu terim, bu türde yayımlanan bütün eserlere verilen ad olmuştur. TDK'nin *Güncel Türkçe Sözlük*'ünde; "Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat"[1] olarak tanımlanan sözlük, bir dil için bu tanımdan daha fazlasıdır. Sözlükler; bir dili nesilden nesile aktaran, toplumun kültürel zenginliğini ortaya koyan ve aynı zamanda o dili öğrenme ve öğretmede yardımcı olan temel başvuru kaynağıdır. Bir toplumu oluşturan en büyük değer dil ve bu dilin oluşturduğu söz varlığı, onu yücelten şeylerin başında gelmektedir. Akalın sözlük ve çeşitleri ile ilgili şu ifadelerde bulunmaktadır:

> *Sözlükler, bir dilin bütün veya belli bir dönemdeki sözcüklerini yazılışları, türleri, söylenişleri, temel veyan anlamları, kullanılış özellikleri bakımından açıklayan, edebî metinlerden seçilen cümlelerle örneklendiren, alıntı sözcüklerin hangi dilden geçtiğini bildiren başvuru kaynaklarıdır. Bir dilin sözcüklerini yine o dille tanımlayan sözlükler olduğu gibi başka dillerdeki karşılıklarını gösteren, açıklayan sözlükler de bulunmaktadır. Bu özellikleriyle sözlükler tek dilli, iki dilli veya çok dilli olmak üzere adlandırılır. Sözlüklerde madde başı olarak alınan*

[1] TDK Güncel Türkçe Sözlük, https://sozluk.gov.tr/ E.T (03.12.2021).

sözcükler genellikle abece sıralamasıyla verilir. Konu ve kavram ayrımlarına göre düzenlenen sözlük türleri de bulunmaktadır.[2]

Kocapınar ise "Sözlük Nedir?" adlı makalesinde, *sözlük* anlamında kullanılan kelime ve tanımları, tarihî süreçte yaşanan değişimler doğrultusunda ele alıp, mukayeseli yaklaşım ile konuya bütüncül bir gözle bakmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, *sözlük* kelimesini, "Bir dilin bütün kelimelerini veya belli bir kesitinin / kesitlerinin kelimelerini, belli bir sistem içinde bir araya getirip anlamlarını aynı dilde veya başka dilde / dillerde veren / açıklayan / tanımlayan eser*."* olarak tanımladıktan sonra şu cümlelerle tanıma açıklık getirir:

> *Burada kesit kelimesi; tarihî kesit, meslek kesiti, ağız kesiti gibi söz varlığının çeşitli bölümlerini içine almaktadır. "Belli bir sistem" ifadesi ise kavram alanı sözlükleri ile alfabetik, manzum sözlüklerin hepsini kapsar. "Veren / açıklayan / tanımlayan" ifadeleri de sadece tek kelimeyle anlam verenleri, tanım yapanları, örnek cümle vb. ile açıklama yapanları da içine alır. Son olarak tanımda geçen "eser" kelimesi, elektronik ortamı da, yazmayı da, basılı kitabı da içine alır. Hatta Akatların kil tabletlere yazılmış çivi yazılı sözlüklerini de.*[3]

- **Tarihî Süreç İçerisinde Sözlükler ve Sözlük Çeşitleri**

Türk dili tarihinde birçok sözlük çalışması yapılmıştır. Başlangıcından itibaren yapılan sözlük çalışmalarını genel olarak şöyle toparlayabiliriz:

Türk dilinin bilinen ilk sözlüğü, Kaşgarlı Mahmud tarafından Karahanlı Türkçesiyle 11. yüzyılda yazılan *Dîvânu Lugâti't- Türk* olup Türkçeden Arapçaya bir sözlük olarak düzenlenmiştir. Daha sonraki dönemlerde bu çalışmalar artarak ve çeşitlenerek devam etmiştir. Harezm sahasında *Mukaddimetü'l-Edeb;* Kıpçak Türkçesi Dönemi'nde *Codeks Cumanicus, Kitâb-ı Mecmu-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mogolî, Et-Tuh-fetü'z-Zekiyye fi'l-lugati't-Türkiyye;* Çağatay sahasında *Abuşka Lügati, Senglâh* gibi daha pek çok sözlük oluşturulmuştur. Batı Türkçesinde,

[2] Şükrü Haluk Akalın, "*Sözlüğün Tarihi*", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: XCVIII, Sayı: 699, Mart 2010, s. 268.
[3] Pelin Kocapınar, "*Sözlük Nedir* ?", *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, sayı: XVII/68, s. 1099.

Anadolu sahasında Arapça-Farsça-Türkçe satır arası, konularına göre hazırlanan *Bahşayiş Lügati* yanında *Tuhfe-i Hüsâmî* gibi Farsça-Türkçe, *Lügat-i Ferişteoğlu* gibi Arapça-Türkçe yazılan manzum ve mensur sözlükler ile *Ahterî-i Kebîr, Burhân-ı Kâtı'* gibi sözlüklerden bahsedilebilir. Osmanlının son dönemlerinde Tanzimat'tan sonra Türkçeden Türkçeye sözlük yazma çalışmaları başlarken, sözlük içeriklerinde ve türlerinde de yenilikler ortaya çıkmıştır.[4] 20.yy. başında, Cumhuriyet'ten ve TDK'nin kurulmasından önce yazılan Şemseddin Sami'nin *Kamus-ı Türki* adlı sözlüğü, Türk sözlükçülüğünün en önemli ürünlerinden biri olarak yerini alır. 1945'te Türk Dili Kurumu tarafından ilk baskısı yapılan *Türkçe Sözlük,* günümüzün temel sözlüğüdür. TDK'nin 1940'lı yıllardan itibaren başlayan bu çalışmaları gerek basılı gerek sanal ortamda gün geçtikçe artmıştır.

Bu sözlükler ele alınışları bakımından oldukça farklıdır. Bu farklılıkların oluşmasında, Türk dilinin zenginliği ile diğer dillerle ilişkisi, Türk milletinin düşünce yapısı ve ihtiyaçları önemli etkenlerdir.

Özellikle bir dili bütünüyle inceleyen ve o dilin özelliklerini ortaya koyan sözlükler, kendi içerisinde çeşitlere ayrılır. Aksan'ın belirttiği gibi, bir ya da birden fazla dili söz varlığı bakımından inceleyen (tek dilli ve çok dilli) sözlükler, alfabe sırasını dikkate alan veya almayan (alfabetik veya kavram alanı) sözlükler ve ele alınan söz varlığının niteliğine göre sözlükler gibi[5].

Sözlüklerin bütün özelliklerini ele alarak sınıflandırma yapmak oldukça güçtür. Böyle bir sınıflandırmanın yapılabilmesi için geçmişten bugüne yazılmış olan bütün sözlüklerin özellikleri eksiksiz bir şekilde incelenmeli, bu özelliklerden hareketle sözlük sınıflandırmalarında kullanılacak temel ölçütler belirlenmelidir. Bu sözlükler içerisinde ise kavram alanı sözlükleri farklılık göstermektedir. Çünkü bu tür sözlükler, diğerleri gibi alfabetik olmayıp bir kelimenin, bir kavramın anlamıyla birlikte, kendi alanına giren diğer kelimelerle kurduğu anlam ilişkisini de ortaya koyar. Kelimeler, soyut veya somut olabilir. Ana kavram altına alt başlıklarda diğer kavramlar verilir ve ilgili sözler o alana yerleştirilir. İnsanların bir kavrama bakış açısı, o kavramın hangi kelimelerle bağlantılı olduğu, hangilerini yansıttığı ile doğru

[4] Paşa, Yavuzarslan, *Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğü*, Tiydem Yayıncılık, Ankara2009, s.6-14.
[5] Ayrıntılı bilgi için bakınız: İlhan, Nadir, *Geçmişten Günümüze Sözlükçülük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri,* Manas Yayıncılık, Elazığ 2007, s. 11-40.

orantılıdır. Bu nedenle kavram alanı üzerine yapılan çalışmalar; söz konusu olduğu dil kadar, o dili konuşan insanların kültürleri ve dünya görüşleri hakkında önemli bilgiler de vermektedir.

- **Kavram, Kavram Alanı ve Kavram Alanı Sözlükleri**

Kavram terimi, TDK'nin internet sayfasındaki *Güncel Türkçe Sözlük*'te "Bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, mefhum, fetva, konsept, nosyon." olarak tanımlanırken, felsefe alanında "Nesnelerin veya olayların ortak özelliklerini kapsayan ve bir ortak ad altında toplayan genel tasarım, mefhum, konsept, nosyon." şeklinde tanımlanmıştır[6].

Terim, her ne kadar felsefedeki anlamıyla ilgili olsa da dil açısından düşünüldüğünde ilk tanım, "kavram alanı", "kavram alanı sözlükleri" gibi adlandırmaların sebebini daha iyi açıklamaktadır.

Aksan'a göre kavram, "İnsanın çevresindeki nesnelere, olay ve durumlara ait, kişisel gözlem ve deneyimlere dayanan tasarımların zihinde yer eden ve bir soyutlamayla dile dönüşen yönüdür, göstergelerin gösterilen yanıdır[7]." Kavram alanı da "birbiriyle ilişkili ve birbirine yakın kavramların, eşanlamlıların, içinde düşünüldükleri alan" olarak tanımlanır[8].

Kavram alanı kuramı hakkında araştırmaları olan diğer Fransız dil bilimcisi Pierre Guiraud'dur. Guiraud'a göre kültür ve dil çalışmalarında kavram alanı büyük önem arz etmektedir. Çünkü sözcükler, bir kavram alanını kaplayan "dilsel alan" oluşturur, bir dünya görüşünü dile getirirler. Bu dünya görüşünü ortaya çıkarmamıza yardımcı olurlar[9].

---

[6] TDK Güncel Türkçe Sözlük https://sozluk.gov.tr/ E.T (03.12.2021).
[7] Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim, Cilt III*, TDK Yayınları, Ankara, 2009, s. 41.
[8] Doğan Aksan, *"Kelime bilimi ve Anlambilimi Ölçülerinden Yararlanarak Bir Yazı Dilinin Eksikliğini Saptama Yolları I: Kavram Alanı – Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine"*, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten,* (1971), 19, s. 253-262.
[9] Pierre Guiraud, *Anlambilim, La Sémantique*, Çev. Berke Vardar, İstanbul: Multilingual Yayınları, İstanbul 1999, s. 91.

Bu tür çalışmalar, söz varlığı yoluyla geniş kavram alanları, bu alanlarda daha dar alt gruplar oluşturularak düzenlenir. Anlam bakımdan birbirini tamamlayan sözler, sınıflandırma içine alfabetik olarak değil anlam alanına göre yerleştirilir.

Kavram alanı sözlükleri; toplumun dili, kültürü, toplumsal ilişkileri, düşüncesi, inançları, eğitimi hakkında bize bilgi verirken o toplumun söz varlığının hangi alanda ne kadar geniş olduğunu da görmemizi sağlar.

İlk örnekleri dünyada "kelime listesi, sözlükçe, dizin" şeklinde görülmeye başlanan kavram alanı sözlükleri, asıl sözlük anlamında Avrupa'dan önce Araplarda görülmüştür. Türklerin Müslümanlığı kabul etmesiyle ve Arapça, Farsça sözlüklerin etkisiyle bu gelenek bize de geçmiş, Türk dilinin ilk kavram alanı sözlüğü örneklerinin İslamiyet'in kabulünden sonra, genellikle bu tür Arapça ve Farsça sözlüklerdeki kelimelerin satır arası Türkçe karşılıklarının yazılmasıyla oluşturulduğu görülmüştür[10].

Harezm Türkçesi döneminde yazılan *Mukaddimetü'l- Edeb, İbni Mühenna Lugati;* Kıpçak Türklerinden derlenerek oluşturulan *Codex Comanicus* yanında yine Kıpçak sahasında *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî, Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye;* Çağatay Türkçesi dönemine ait *Muhakemetü'l-Lugateyn* gibi sözlüklerle birlikte, Türk dilinin Batı sahasında 15. yy.dan itibaren iki dilli veya çok dilli görülen bazı çalışmalar, kavram alanı sözlüklerine örnek teşkil etmektedir. Cumhuriyet Döneminde ise Latin harflerinin kabul edilmesiyle ve 1932'de Türk Dil Kurumunun açılmasıyla Türk dili alanında sözlük çalışmaları artmaya başlamış, bu sözlükler genelde alfabetik şekilde ele alınmıştır. Kavram alanında yapılan çalışmalar görülse de sayısı oldukça azdır. Ancak son zamanlarda kavram alanı üzerine yapılan çalışmalar artmaya başlamıştır[11].

Bu doğrultuda yapılan çalışmaların eksikliği düşünülerek Türk dili ve edebiyatı alanında önemli bir yere sahip olan Aysu Ata'nın "*Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an*

[10] Pelin, Kocapınar, *Kavram Alanı Sözlüğü Olarak Dîvânu Lugâti't-Türk*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2021, s.2.
[11] Servet, Karçığa, *Dil Eğitiminde ve Öğretiminde Kavram Alanı Sözlüklerinin Önemi,* International Journal of Languages' Education and Teaching ISSN: 2198 – 4999, Mannheim – GERMANY UDES 2015 p. 2514-252.

Tercümesi Rylands Nüshası (Giriş – Metin – Notlar –Dizin)" adlı çalışmasının söz varlığı, kavram alanları yönüyle ele alınmıştır.

- **Kur'an Tercümeleri**

Türklerin İslamiyeti kabulüyle birlikte, Kur'an tercüme ve tefsirleri hazırlanmaya başlamıştır. İlk örnekleri kelime-kelime satır altı tercüme şeklinde olan Kur'an tercümelerinin, Karahanlı dönemine ait olduğu tahmin edilmektedir. Hatta bu tercümelerin ilk olarak Farsçayla yapıldığı bilinmektedir. Kur'an'ın bütün olarak Farsçaya ilk tercümesi ise Samanîler devrinde Buhara'da yapılmıştır. İlk Türkçe tercümenin ise kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Ancak Türklerin İslamiyeti devlet dini olarak kabul etmesinden sonra yazıldığı düşünülürse, bu da ilk tercümenin Karahanlıca olarak yazıldığını ortaya koyar. Karahanlı Türkçesi yanında, Harezm ve Çağatay Türkçeleriyle yazılmış belli başlı altı Kur'an tercümesi bulunmaktadır. Batı Türkçesi ile yapılmış tercümeler de ele alındığında bu sayı seksen üçü bulmaktadır.[12]

TİEM Nüshası: Eserin kim tarafından ve ne zaman tercüme edildiği hakkında bilgi olmasa da Muhammed ibn Hâci Devletşâh tarafından istinsah edildiği bilinmektedir[13]. Kur'an'ın satır arası, kelime-kelime çevirisi şeklinde, 902 sayfadan oluşan metnin her sayfasında, dokuz satır Arapça, dokuz satır Türkçe çeviri olmak üzere toplam 18 satır mevcuttur[14]. TİEM nüshası üzerinde, Abdullah Kök ve Suat Ünlü'nün doktara tezi çalışmaları bulunmaktadır[15].

Manchester-John Rylands Nüshası: İngiltere'de bulunan, yazarı ve tercüme tarihi belli olmayan bu nüshanın sözlüğü J. Eckmann tarafından yayımlanmıştır. Ligeti, Eckmann'ın sözlüğünün sunuş kısmında nüshanın dilini Harezm Türkçesi özelliklerinin de karıştığı Karahanlıca olarak göstermiştir. Semih Tezcan, bu

[12] Ata, a.g.e., XI.
[13] Ata, a.g.e., XI.
[14] Ahmet Bican, Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2015, s. 331.
[15] Abdullah Kök, *Kur'an Tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2) Giriş-İnceleme-Metin-Dizin,* Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı / Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2004; Suat Ünlü, *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi TİEM 73, Giriş-Metin-İnceleme-Analitik Dizin,* Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı / Eski Türk Dili Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2004.

nüshanın Karahanlıcanın son ürünlerinden mi yoksa Harezm Türkçesinin başlangıç ürünlerinden mi sayılması gerektiğinin tartışılması gerektiğini, bu çevirinin geçiş dönemi özelliği yansıttığını ve bu yönüyle nüshanın en çok Rabguzi'nin *Kısasü'l-Enbiya*'sına benzediğini ileri sürmüş, ancak sözlüğü hazırlanmadan kesin bir hüküm verilemeyeceğini belirtmiştir. Eser üzerinde metin ve dizin çalışması yapan Aysu Ata ise bu nüshayı Karahanlı Türkçesinde, Kur'an'ın Türkçeye ilk çevirisi olarak nitelendirmiştir[16]. Bu nüsha, *Giriş, Metin, Notlar ve Dizin* bölümleriyle Aysu Ata tarafından neşredilmiştir.[17]

Özbekistan İlimler Akademisi Nüshası: Eksik bir nüsha olup toplam 273 varaktır. Yazma üzerinde A.A. Semenov çalışmıştır. Emek Üşenmez'in, *Türkçe İlk Kuran Tercümelerinden Özbekistan Nüshası-Satır Arası Türkçe Farsça Tercümeli* adlı neşrinde, Türkçe ilk Kur'an tercümeleri hakkında verilen bilgilerden sonra, nüshanın ses ve şekil bilgisi incelemesi, çeviri yazılı metni, tanıklı sözlüğü ve ekler dizini bulunmaktadır. Çalışmada, Özbekistan İlimler Akademisi Ebu Reyhan el-Biruni Şarkşinaslık Enstitüsü bünyesinde saklanan satır altı Türkçe-Farsça tercümeli Kur'an tercümesinin tıpkıbasımı da orijinal fotoğraflarına dayanarak renkli olarak yayımlanmıştır[18].

Anonim Tefsir: Petersburg'daki Asya Halkları Enstitüsü Kitaplığı'nda bulunan bu nüsha, 1914 yılında Zeki Velidi Togan tarafından bulunmuştur. Sözlük kısmı Borovkov tarafından yayımlanmıştır. Borovkov'un çalışması Türkçeye çevrilerek ve yeniden düzenlenerek Halil İbrahim Usta ve Ebülfez Amanoğlu tarafından tekrar neşredilmiştir[19]. Ayrıca, Halil İbrahim Usta'nın *Orta Asya Kur'an Tefsiri (Metin-Tıpkıbasım)*[20] isimli çalışması da bulunmaktadır.

Aysu Ata, neşrinde, Harezm Türkçesiyle istinsah edilen *Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii, No. 2* ile dili Çağatayca olan *Konya Mevlana Müzesi Kitaplığı 6624/91* tercümelerinden de bahsetmiştir.[21]

---

[16] Mustafa, Argunşah, Gülden, Sağol Yüksekkaya, *Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri,* Kesit Yayınları, İstanbul, 2016, s. 40-41.
[17] Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ata, a.g.e.
[18] Emek, Üşenmez, *Türkçe İlk Kur'an Tercümelerinden Özbekistan Nüshası*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2013.
[19] Ercilasun, a.g.e., 331.
[20] Halil İbrahim Usta, *Orta Asya Kur'an Tefsiri (Metin- Tıpkıbasım)*, Poyraz Ofset, Ankara 2011.
[21] Ata, a.g.e., s. XI –XII.

Doğu Türkçesi ile yapılan; *Karahanlı Türkçesi Satır-Altı Kur'an Tercümesi, Türk ve İslam Eserleri Müzesi No 73 (TİEM 73); Anonim Kur'an Tefsiri, Rylands Kur'an Tercümesi, Harezm Türkçesi Kur'an Tercümesi, Özbekistan Nüshası* gibi eserler yanında, Batı Türkçesi ile *Manisa Kur'an Tercümesi, Bursa Kur'an Tercümesi (EAT dönemi ilk satır arası Kur'an Tercümesi), Türk ve İslam Eserleri Müzesi No 40 (TİEM 40)* gibi kaynaklar da karşımıza çıkmaktadır[22].

Yukarıda bahsedildiği gibi, ilk Kur'an tercümeleri kelime-kelime çevrildiği için bazı Arapça sözlerin dilimize girdiği görülse de Türk dilinin kelime hazinesine bir katkısı da söz konusudur. Eğer tercümeye gerek kalmasaydı bu Türkçe kelimeler belki de türetilmeyecekti. Bu yönüyle de Kur'an tercümeleri, dilimizin dağarcığını zenginleştirmesi, Türk dilinde birçok kavramın oluşması bakımından oldukça önemlidir.

- **"Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi-Rylands Nüshası" Adlı Eserin Nitelikleri**

Karahanlılar dönemine ait Kur'an tercümeleri içerisinde bu tez çalışmasına konu olan *Rylands Nüshası,* satırarası kelime-kelime tercüme edilmiştir. Türkçe yanında Farsça tercümeye de yer verilen nüsha eksik olup 1145 varaklık 14 cilt hâlindedir. Aysu Ata tarafından hazırlanıp "*Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi*" adıyla yayımlanan,[23] "Giriş, Metin, Notlar, Dizin" bölümlerinden oluşan neşrin giriş bölümünde yazar; eser üzerinde yapılan çalışmalardan, *Rylands Nüshası*'ndan ve Doğu Türkçesi ile yazılmış Kur'an tercümelerinden bahseder. Kullandığı çeviri yöntemini de gösteren Ata, eserin Türk dili açısından önemine de değinmiştir. Metin bölümü sure, ayet, satır, varak ve cilt numaraları verilerek işlenmiş. yer yer dipnotlarla da açıklamalar yapılmıştır.

Neşrin bir dikkat çekici tarafı da dizinidir. Aysu Ata, "Türkçe, Arapça ve Farsça" olmak üzere, çalışmasına üç farklı dizin yanında "Özel Adlar Dizini"ni de eklemiştir. Türkçe dizinde bütün kelimeler yer almış olup, kelimelerin alıntı olup olmadığı, hangi dilden olduğu, ayrıca parantez içinde belirtilmiştir. Kelimelerin farklı anlamları

[22] Salim, Küçük, *"Satır Altı Kur'an Tercümeleri Üzerine", Türk Ekini Dil ve Kültür Dergisi*, Sayı: 5, 2020, s. 13-20.
[23]Ayrıntılı bilgi için bakınız: Aysu, Ata, *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası Giriş, Metin, Notlar,Dizin),* TDK Yayınları, Ankara 2019.

maddelendirilmiş olup Arapça ve Farsça karşılıkları da gösterilmiştir. Arapça dizinde kelimelerin Türkçe ve Farsça karşılığı; Farsça dizinde ise Türkçe ve Arapça karşılıkları verilmiştir.

Ata, "Notlar" bölümünde bazı sözcüklerin etimolojisi hakkında bilgi vermiş, *hapax* durumundaki kelimelerin açıklamalarına, Rylands nüshasıyla Uygur ve ilk dönem Karahanlı eserlerinin, söz varlığı ve dil özellikleri açısından benzerliğini gösteren tanıklara yer vermiştir: *erkle-*, *ap* gibi ortak kelimeler yanında, Kutadgu Bilig'de görülen II. çoğul şahıs zamiri *siz* ve *sizler* yanında *siler* şeklinin, Rylands nüshasında da görülmesi gibi[24].

- **İzlenilen Yöntem**

Tezin ana malzemesini, Aysu Ata'nın hazırladığı *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası, Giriş-Metin-Notlar-Dizin)* adlı neşrin söz varlığı oluşturmuştur. Çalışmada bu söz varlığı, "Evren, İnsan, Sosyal Hayat ve Kültür" olmak üzere üç ana başlık altında, diğer alt başlıklarla birlikte ortaya konulmuş ve kavramlar alt başlıklara; büyükten küçüğe, genelden özele, baştan aşağıya ya da olayların oluş sırasına göre uygun şekilde yerleştirilmiştir. Bu konuda Pelin Kocapınar'ın *Kavram Alanı Sözlüğü Olarak Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı çalışmasından da yararlanılmış[25], söz varlığı izin verdiği ölçüde, duruma ve yerine göre uygun başlıklar oluşturularak Kur'an tercümesinin sözleri değerlendirilmiştir. Alt başlıklarla kavram alanları genişletilen çalışmanın her kavram alanında isim soylu sözcükler önce, fiil soylu olan sözcükler ise daha sonra ele alınmıştır.

Çalışmanın söz varlığı ve anlamları sınıflandırılırken günümüz Kur'an tercümesinden de yararlanılmış, karşılaştırma yapılmıştır[26]. Çalışmada, ele alınan nüshadaki kelime anlamlarının dışına çıkılmamış, anlamlara bağlı kalınmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca kavram alanlarının sayısal verileri de tablo yapılarak açıkça belirtilmiştir.

[24] Ata, a,g,e., s. XXVII.
[25] Kocapınar, a.g.e., s. 35-42.
[26] Elmalı Muhammed Hamdi, Yazır, *Kur'ân-ı Kerim Meâli,* AKİTAP Yayınları, İstanbul 2006.

Bir kavramın bazen birden çok anlamının olmasından ve bunların başka alanlarda da yerini almasından hareketle, sözler numaralandırma yapılarak gösterilmiştir. Bir kelime bir alanı kapsarken başka bir alanda da varlığını hissettirdiği için, sözün bu özelliği, 1/1 veya 1/2 gibi numaralandırma yoluyla gösterilmiştir: ***tüzün***: "güzel, değerli; cömert" kelimesinin, ***tüzün: 1/1*** "güzel, değerli" *olarak "**Güzel, Hoş**" başlığında,* ***tüzün: 1/2*** "cömert" olarak "***Mülayim, Cömert***" başlığında yerini alması, iki farklı kavram alanında gösterilmesi gibi.

İki bölüm olarak ele alınan çalışmanın birinci bölümünde sözlük ve sözlük çeşitlerinin tarihî seyri, kavram ve kavram alanı çalışmaları, Kur'an tercümeleri hakkında bilgi verilmiş, çalışmaya kaynaklık eden Aysu Ata'nın neşri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise Ata'nın hazırladığı neşrin söz varlığından yararlanılarak kavram alanı çalışması ortaya konulmuştur.

Ele alınan nüshanın söz varlığı kavramsal olarak düzenlendiği için kavramlar, dizin kısmında alfabetik olarak da verilmiştir. İçindekiler kısmında ise kavramların kapsadığı başlıklar sırasıyla maddeler hâlinde verilmiştir. Böylelikle çalışmada aranan alan ve kelimelere daha hızlı ulaşılması ve çalışmadaki eksikliğin giderilmesi sağlanmıştır.

Bir kavramın alanına ne kadar kelime girdiğini normal bir sözlükten, dizinden bulmak oldukça güçtür. Ayrıca, bu kelimelere tek tek bakıp anlamlarını öğrenmenin, kelimeler arasındaki ilişkiyi kavramanın çok zaman alacağı muhakkaktır. Bu durumun da dikkate alındığı tez çalışması; kavram alanı konusuna ve sözlükçülüğüne örnek teşkil etmesi, Karahanlı Türkçesinin çeşitli yönleriyle ortaya konulması, ele alınan konuya yeni bir bakış açısı kazandırması bakımından önemlidir. Günümüzde de bu çalışmaların gitgide arttığı görülmüş, araştırmacıların bu çalışmayla bilgiye kolaylıkla ulaşması ve zamandan tasarruf etmesi de amaçlanmıştır.

2. BÖLÜM: TÜRKÇE İLK KUR'AN TERCÜMESİNİN RYLANDS NÜSHASINDAKİ SÖZ VARLIĞININ KAVRAM ALANLARI

I. ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

II. EVREN

1. UZAY

kün: 3. Güneş.

ay: 1. Ay, kamer.

yulduz: Yıldız.

'arş (Ar.): Arş.

taḫt (Far.): 1. Arş.

1.1. DÜNYA

bu ajun: Bu dünya, dünya.

cehân (Far.): Cihan, dünya.

dünyâ (Ar.): Dünya, bu dünya.

yaḳın tiriglik: Dünya hayatı, bu dünya.

yaḳınraḳ: 2. Dünya, bu dünya.

1.2. CANSIZ TABİAT

1.2.1. Gökyüzü

kök ḳapuġı: Gökyüzü.

yéti ḳat kök: Gökyüzü.

felek (Ar.): Felek, gök.

kök (I): Gök.

yer uçı: Ufuk.

1.2.1.1. Hava, Hava Olayları

bulı/ut: 1. Bulut.

ürüñ bulıt: Bulut.

pâre bulıt: Bir parça bulut.

yaġmur: Yağmur.

esin: Rüzgâr.

esgen esin: Esip savrulan rüzgâr.

ḳatıġ: 3. (rüzgâr için) soğuk ve şiddetli.

yel: 1. Yel, rüzgâr.

ewürmek: 3. Döndürmek, (rüzgâr için) estirmek.

suw yaġturur: Yağmur yağdıran.

yaġd/tur-: Yağdırmak.

yorı/u-: 4/2. (rüzgâr için) esmek.

es-: Esmek.

1.2.1.2. Felaket

ewrükli: Felaket çarkı.

açığ (I): 2. Felaket, musibet.

teggüçi: Musibet, bela.

muṣîbet (Ar.): Musibet, kötülük, felaket.

aḳın: Sel.

aḳar suw: Tufan.

yer titremeki: Yer sarsıntısı, zelzele.

ḳoḍı ınığlı ḳın: Şiddetli azap, kasırga.

tarlıḳ … eksütmek: Kıtlık.

1.3. ZAMAN

vaḳt (Ar.): Vakit, zaman.

oğur: Vakit, zaman.

zamâne (Ar.): Zaman.

öḍ: 1. Vakit, zaman.

ulaşu hîç: Hiçbir zaman.

hemîşe (Far.): 2. Asla, hiçbir zaman.

hemîşe / ulaşu: Her zaman, asla.

tegme yolı kim: Her defa, ne zaman ki, -dığı zaman.

hergiz (Far.): Asla, hiçbir zaman.

kim (II): 2. Ne zaman ki, ta.

1.3.1. Geçmiş Zaman, Önce

aşnu: Önce.

burun: Önce.

ilgerü: Ön, önce.

ilk: İlk.

oza: Önce.

öñdin: 1. Evvel, önce.

keçigli: 5. Geçmiş.

anda burun: Ondan önce.

anda aşnu: Ondan önce.

er-: 1. Geçmişte olmak, geçmek.

üsten-: Önceden olmak, geçmek.

keç-: 2. Önce, evvelden olmak.

aşundur-: Önceden yapmak.

aş(u)n-: Öne alınmak, önce olmak.

öñdin keç-: Önceden olmak, yapılmak, geçmişte kalmak.

1.3.2. Belirli Zaman

vaḳtlıġ (Ar.): Vakitli, belirli vakitte olan.

üḍrülmiş öḍ: Vaat edilen zaman.

atanmış zamân: Belirli bir zaman.

1.3.3. Belirsiz Zaman

tekin: Beklenmedik bir anda, bir anda.

nâgâh (Far.): Ansızın, birden bire.

bir ança: 2. Ansızın, birdenbire.

az vaḳtda: Hemen, kısa zamanda.

1.3.4. Kısıtlı Zaman

zamân (Ar.): Zaman, mühlet, bir iş için verilen süre.

zamân bérilmiş: Süre verilmiş.

‘îdde (Ar.): Boşanmış kadının tekrar evlenebilmesi için bekleyeceği belli süre.

öḍ: 3. Mühlet, süre.

öḍ urmış: Mühlet verme, zaman tanıma.

rûzgâr (Far.): Zaman, vakit, müddet.

küḍülmiş: Mühlet verilen, müsamaha gösterilen.

va‘de (Ar.): 2. Vade.

zamân bér-: Zaman vermek, mühlet vermek.

meded bér-: 2. Uzatmak, müddet vermek.

ḳoḍ-: 5. Mühlet vermek.

küḍ-: 1. Zaman vermek, mühlet vermek, ertelemek, beklemek. **2.** Mühlet verilmek.

küḍül-: Beklenilmek.

baḳ-: 3. Beklemek.

dereng ḳıl-: 1. Beklemek, durmak, kalmak, zaman geçirmek.

1.3.5. Ertelenmiş Zaman

kiḍinke ḳoḍmaḳ: Erteleme.

faṣl (Ar.): 1. Ara verme, erteleme.

süstluḳ (Far.): Duraklama, sürece ara veriş.

kiḍin ḳoḍ-: Ertelemek.

kiḍin sal-: Ertelemek, sona bırakmak.

kiḍit-: Ertelemek, sonraya bırakmak.

kiterü ḳal-: Erteleyebilmek.

1.3.6. Şimdiki Zaman

öḍ: 2. An.

sâ'at (Ar.): An.

1.3.7. Gelecek Zaman, Sonra

üküş néme bolur kim: Nice zaman sonra, hayli zaman geçtikten sonra.

keç: Uzun zaman, geç.

toḳsuġlı: Vuku bulan, olacak olan.

kelinmiş: Gelecekte vuku bulacak.

kiḑin: 1. Sonra, yakında.

soñ: 3. Sonra.

anda kidin kim: Ondan sonra ki.

anda kidin: Ondan sonra.

kelin-: Gelecekte olmak.

uzun bol-: Uzun zaman geçmek.

soñra yorı-: Sonra olmak.

1.3.8. Sonsuz

baḳî (Ar.): Kalıcı, daha kalıcı, sonsuz.

bâḳîraḳ: Daha sürekli.

bâḳîraḳ ya‘nî tüplüg: Kalıcı, esaslı, baki.

câvidâne (Far.): Ebedî kalıcı, sonsuza kadar kalan.

câvidânelıḳ (Far.): Ebedîlik.

hemîşe (Far.): 1. Daima, devamlı, ebedî.

hemîşe ya’ni ulaşu: Ebediyen, daima.

ḫulûd (Ar.): Ebedî kalmak, ebedîlik.

ḳaldaçı: Kalıcı, baki.

kesilgüsüz: Sonu gelmeyen, tükenmeyen.

mengü: Ebedî, ölümsüz.

mengü ḳalığlı: Ebedî kalıcı.

alḳınġusuz: Yok olmayan, zeval bulmayan

ulaşu: Devamlı, sürekli, ebediyen.

üküş tutaşı: Sürekli, devamlı.

tutaşı: Devamlı, daima, sürekli, birbirine bağlanan.

tüplüg: Ölümsüz.

uzatu tut-: Devamlı kılmak, sürekli tutmak.

1.3.9. Dönem

câhiliyyet (Ar.): Cahiliyet dönemi.

1.3.9.1. Yıl

yıl: Yıl, sene.

1.3.9.2. Ay

ay: 2. Ay, 30 gün.

aylıḳ: Aylık, 30 günlük.

1.3.9.3. Gün

on kün: On gün.

tün: 2. Dün.

tünki kün: Dün.

bu kün: Bu gün.

kün: 1. Gün.

yarın: Yarın.

âdîne (Far.): Cuma (günü).

şenbe (Far.): Cumartesi, cumartesi tatili.

1.3.9.3.1. Özel Günler

aḍırmak küni: Hüküm günü.

cezâ küni: Hesap günü.

ḥisâb küni: Hesap günü.

‘îd (Ar.): Bayram.

‘îd küni: Bayram günü.

1.3.9.3.2. Gün İçerisindeki Vakitler

kün: 2. Gündüz.

kündüz: Gündüz.

erte: Sabah, tan vakti.

kün tuġmış vaḳt: Güneşin doğuş zamanı, sabah.

tañ (I): Sabah.

tañbaşında kirgen: Sabahlayan, sabaha eren.

ḳuşluḳ: Kuşluk (vakti).

ḳuşluḳ öḍi: Kuşluk vakti.

seḥer (Ar.): Seher vakti.

kéçe: Gece, geceleyin.

kéçelik: Gece.

şeb (Far.): Gece.

tün: 1. Gece.

tünle: Gece, geceleyin.

bat-: (güneş) batmak.

tuġ-: (güneş) doğmak.

bol- / erte ḳop-: Sabahlamak.

1.4. YERYÜZÜ

1.4.1. Yer

ajun (Sog.): Yer.

yer: 1. Yer, yeryüzü, belde.

yer ḳoḍı: Yer, yerin dibi.

ḳol ḳaş: Yokuş, yüksek yer.

egri: Çukur, iniş.

1.4.1.1. Taş, Toprak

topraḳ: Toprak.

yer: 2. Toprak.

balçıḳ: Balçık, çamur.

liva (Çin.): Siyah, kara balçık.

ḳuruġ balçıḳ: Kuru balçık.

taş (I): Taş.

1.4.1.2. Arazi, Tarım

murġzâr (Far.): Çayır çimen, bahçe.

bâġ (Far.): Bağ, bahçe.

bûstân (Far.): 2. Bahçe.

tüp tüz: 2. Dümdüz yer, çorak yer.

tarıġ: Ekin.

1.4.2. Yeryüzü Şekilleri

1.4.2.1. Deniz

deryâ (Far.): Deniz, derya.

teñiz: Deniz.

1.4.2.2. Akarsu

yul: Pınar, kaynak.

suw: 2. Akarsu.

aḳar arıḳ: Akarsu, ırmak.

aḳar ögüz: Akarsu.

arıḳ: Irmak.

ögüz: Nehir, ırmak.

yer: 3. Yer, çeşme, pınar başı.

aḳ-: Akmak.

yorı/u-: 4/1. Akıp gitmek, yüzmek.

1.4.2.3. Ova

yazı: Yazı, ova, düzlük.

1.4.2.4. Dağ, Tepe

taġ: Dağ.

basruḳ: Sabit dağ.

bekümiş taġ: Sabit ve gösterişli dağ.

ḳâf: Kaf (dağı).

ḳaş: Yamaç, tepe.

Ṭûr: Dağ.

1.4.2.5. Mağara

ġâr (Ar.): Mağara.

in: Mağara.

1.4.2.6. Vadi

öz (II): Vadi.

öz / ḳol: Vadi, dere.

ḳol (II): Vadi.

ṭuvâ (Ar.): Tuva vadisi.

ṭuvâ atlıġ: Tuva vadisi.

1.4.3. Madenler

altun: Altın.

baḳır: Bakır.

baḳır yulı: Erimiş bakır, bakır menba'ı.

kümiş: Gümüş.

temür: Demir.

tuç: Tunç.

sızġurmış tuç: Erimiş bakır.

1.5. YER VE YÖN

1.5.1. Ana Yön

kün batsıġ: Batı, garb.

kün batsıġ yer: Batı, güneşin battığı yer.

kün tuġar (I): Doğu, maşrık.

kün tuġsuġ (I): Doğu, güneşin doğduğu yer.

maġrıb (Ar.): Batı.

maşrıḳ (Ar.): Doğu.

maşrıḳ ve maġrıb: Doğu ve batı, maşrık ve magrıb.

1.5.2. Aşağı, Alt

aḍaḳ astı: Alt, aşağı taraf.

altın: Alt.

zîr (Far.): Alt.

aşaḳ: Aşağı.

ḳoḍı: Aşağı, aşağıya.

1.5.3. Yukarı, Üst

yoḳaru: Yukarı.

zeber (Far.): Üst.

üstün: 2. Üst, üzeri.

üze: 1. Üst, üzeri.

1.5.4. Sağ, Sol

oñ (II): Sağ, sağ taraf.

oñ ya‘ni saġ: Sağ, sağ taraf.

saġ: Sağ, sağ taraf.

saġ ḳol: Sağ taraf.

saġ yan: Sağ, sağ yan.

sol: Sol, sol taraf.

1.5.5. Ön

öñ: Ön.

ḳat: Kat, huzur, ön taraf.

utru: Ön, ön taraf, karşı.

1.5.6. Arka

arḳa: Arka, sırt, arka taraf.

art: Arka, art.

ḳaḍra: Arka, arkasını dönerek.

ḫilâf (Ar.): 2. Ard, arka.

kiḍin: 2. Arka, art.

soñ: 1. Son, ard, arka.

kirü: Arka, sırt, ard.

1.5.7. İç, İçeri

iç: İç, içeri, -de.

iç / üze: -da, içinde.

içre: İçinde, -de.

1.5.8. Dış, Dışarı

taş (II): Dışarı, fazla.

aḍın: 2. Dışına, mâda.

1.5.9. Yan, Kenar

öñrü: Yana, doğru.

yan: 1. Yan, yan taraf, taraf, kenar. -dan yana.

sıñar: Taraf, kenar.

ḳıraġ: Kenar, kıyı.

uç: Uç.

1.6. SIRA, DÜZEN

şaf (Ar.): Sıra, saf.

şaf tutuġlı: Saf alan, sıra sıra dizilen.

oġraġ: Düzen, tertip.

ḳoşlup kelgen: Birbiri, peşi sıra gelen.

biri soñınça biri kelgen: Art arda birbiri ardınca gelen.

ikinç: İkinci.

şaf tut-: Saf tutmak.

1.6.1. Önde Olma

aşnuḳı: Önceki.

evvel (Ar.): Evvel, ilk, önce, ilk önce.

evvelḳı: Önceki.

aşnuġlı: Önde bulunan, öncede yer alan.

keçigli: 2. Öne geçen, önde bulunan.

ozruġlı: Öne geçiren, geride bırakan.

öñürtgen: Öne geçiren, önde giden.

oz(u)r-: İlerletmek, öne geçirmek.

aşnu bar-: Öne geçmek.

öñürt-: Önde gitmek, başı çekmek.

utru bar-: Öne gelmek.

utru kel-: Yönelmek, öne geçmek.

ilgerü keç-: Öne geçmek.

oz-: Geçmek.

keç(ü)r-: 2. Geçirmek.

kel-: 5. (sınırı) aşmak, geçmek.

1.6.2. Geride Olma

ẖalf (Ar.): Sonra, arkadan.

kiḍinki: 2. Sonraki, sonradan gelen.

ẖilâf ḳılġan: Geride kalan.

ẖilâf ḳılıġlı: Geride kalan, arkada kalan.

ḳalmış: Geride kalan.

kiḍin ḳalġan: Geride kalan.

kiḍin keligli: Geride, arkada kalan.

soñ ḳalġan: Geride kalan.

soñra ḳalġan: Sona kalan.

soñ ḳal-: 1. Arkaya, sona kalmak.

kiḍin bar-: Geri kalmak.

keç ḳal-: Geç kalmak, geride bulunmak.

1.6.3. Son

ḳuḍruḳ: Son.

âḫir (Ar.): Son.

soñ: 2. Akıbet, son.

soñ / âḫir: Son.

soñ yanış: Akıbet, sonuç.

soñlat-: Sonucunu vermek, akıbetini oluşturmak.

1.7. SAYI

san: Sayı.

iki: İki, 2.

üç: Üç, 3.

tört: Dört, 4.

béş: Beş, 5.

altı: Altı, 6.

yédi: Yedi, 7.

yéti: Yedi, 7.

sekiz: Sekiz, 8.

toḳuz: Dokuz, 9.

on: On, 10.

on iki: On iki, 12.

otuz: Otuz, 30.

ḳırḳ: Kırk, 40.

yétmiş: Yetmiş, 70.

toḳsan: Doksan, 90.

toḳsan toḳuz: Doksan dokuz, 99.

yüz (II): Yüz, 100.

ming: Bin, 1000.

yüz miñ: Yüz bin, 100000.

ḳayra: Tekrar.

sana-: 2. Saymak.

1.7.1. Üleştirme Sayıları

yañluz yañluz: Tek tek, birer birer.

ikin ikin: İkişer ikişer.

ikirer ikirer: İkişer ikişer.

üçer üçer: Üçer üçer.

törter törter: Dörder dörder.

1.7.2. Kesir Sayıları

béşte biri: Beşte bir, 1/5.

çehâr-dâng (Far.): Üçte iki.

onda bir: Onda bir, 1/10.

1.8. ÖLÇÜM, ÖLÇÜ VE BOYUT

terâzû (Far.): Mizan, ölçü.

endâze (Far.): 2. Sınır, ölçü, endaze.

ḥad(d) (Ar.): Sınır.

ülgü: Ölçek.

én: En, genişletmek.

kéñ: 1. Geniş.

kéñrü: Geniş, rahat.

beḏük: Büyük.

kiçig: Küçük.

kiçigrek: Daha küçük.

ḳısḳa: Kısa.

orta: Orta.

yaru: Yarı.

yarım: Yarı.

endâze ḳıl-: 2. Bir şeyi ölçü gözeterek yapmak.

kéñlikin teg-: Kuşatmak, her yeri kaplamak, içine almak.

kéñü-: Genişlemek.

ḳısḳa / ḳısa ḳıl-: Kısaltmak.

taru-: 1. Dar gelmek, darlaşmak, daralmak.

tarut-: 1. Azaltmak, kısmak.

uza-: Uzun olmak, uzun gelmek.

uzat-: Uzatmak.

sun-: Uzatmak.

1.8.1. Mesafe

yaḳın: 1. Yakın, en yakın, yakında. **2.** Yakın olan.

keligli: Yakınında, hazırında olan.

yaḳınraḳ: 1. Daha yakın.

yaġutmaḳ: Yakınlık.

yawuḳluḳ: Yakınlık.

yawuḳ: Yakın, ilk.

ıraḳ: 1. Uzak. **2.** Uzaklık, mesafe.

ıraḳ bol-: Uzun gelmek, uzak olmak.

1.8.2. Miktar

aġır: Kadar, miktar, ağırlık.

munça tenglig: Bu kadar.

neçeme: 1. Her ne kadar, son derece, nice.

iki ança: İki kat, iki misli.

iki yolı: İki defa, iki kez.

tegi: Kadar.

1.8.2.1. Çok

kéñ: 2. Çok, bol.

né/eçe: Nice, bir hayli.

artuķ: Fazla.

artuķluķ: 1. Fazlalık.

artuķraķ: Daha çok, sayıca daha fazla.

köp: Çok.

köprek: Pek çok.

key: Çok, pek.

keḍ: 1. Daha, çok daha.

keḍrek: Daha güçlü, daha çok.

munça: Bunca, bu kadar çok.

néçe üküş: Nice, pek çok, çoğu.

né/eme: Ne, çok, pek.

iki ança üze üze üze üze ḳılmaḳın: Kat kat artırarak.

aġır yük: Ağır yük.

uluġ: 3. Pek, çok.

uzun: 1. Çok.

üküş: Çok, pek çok, çoğu, birçoğu.

üküşrek: Pek çok, çoğu.

üküş üküş: Çok çok.

yol (II): Defa, kez, kere.

ziyâde (Ar.): Fazla.

üküşlük: Çokluk.

art-: Artmak.

artur-: Artırmak, takviye etmek.

iki ança artur-: İki kat artırmak.

iki ança üze ḳıl-: Kat kat yapmak, kat kat artırıp.

uluġ bér-: Arttırmak.

üküş … ḳıl-: Çok … yapmak.

kéñ ḳıl-: Bol bol vermek.

kéñüt-: 1. Bol bol vermek, bollaştırmak, genişletmek.

1.8.2.2. Az

az: Az, sayıca ve miktarca az.

azaġu: Biraz, pek az.

azḳına: Az, azıcık, çok az, pek az.

bir ök: Tek, yegâne.

néme az: Çok az, pek az.

tek (I): Tek, hiç.

ẕerre (Ar.): Zerre, çok küçük parça.

eksütmek: Azaltma, eksiltme.

az körkit-: Az göstermek.

eksüt-: Eksiltmek, azaltmak.

eksütül-: Eksiltilmek, azaltılmak.

süst bol-: 3. Hafifletilmek, azaltılmak.

1.8.2.3. Yeterli

tap: Yeter, kâfi.

tiriglik: 2. Kâfi olma, kifayet etme.

tap kel-: Yetmek, yeterli olmak.

1.8.2.4. Bütün, Tam

barça: Bütün.

barı: Bütün, tamamı.

heme (Far.): Bütün.

heme / ḳamuġ: Hep, bütün.

ḳamuġ: Bütün, her, her bir, hepsi, herkes.

ḳamuġ bir yerde: Derli toplu, bir arada.

ḳamuġ bir yolı: Hep birden, topyekûn.

tegme: Her, bütün, hep, hepsi, her şey.

yumḳı: Hep, hepsi, bir kez, bir defada.

tolu: Dolu, tam.

tolu yüklüg: Dopdolu, yüklü.

tükel: Hep, tam olarak.

tükel ḳılġan: Tamamlayan.

1.9. MADDE

1.9.1. Maddenin Şekli

ḳalın: Kalın.

yoġun: Kalın.

yuwḳa: İnce.

yinçke: İnce, kıvrak.

yoġun bol-: Kalınlaşmak.

1.9.2. Maddenin Niteliği, Özelliği

isig: Sıcak.

sawuḳ: Soğuk.

eski: Eski.

keçki: Eski.

ḳuruġ: Kuru.

yañı: Yeni.

yüñül: Hafif.

yüñüllük: Hafiflik, hafif teçhizat olması.

yiti: Keskin.

ḳarış: (karma) karışık.

ḳatıġsız: Saf, katıksız.

ḳatış: Karma (karışık).

ḳatış ḳarış: Karışık, girift, anlaşılmaz.

ḳoşılmış: 2. Bağlanmış, bağlı.

türülmiş: Dürülmüş.

ornatıġlıġ: Bezenmiş.

sarġarmış: Sararmış.

asılmış: Asılmış, askıya alınmış.

egirik yeşimeki: Açılma, çözülme.

ḫilâfdın: Çaprazlama.

ḫilâfınça: Çaprazlama.

keḑ: 2. Etkili, dokunaklı.

ıraḳ: 3. Derin, yoğun.

berk: Hikmetli, sağlam.

berk bekümiş: Sağlam.

eḑiz: Yüksek.

eḑiz yüksek: Yüksek ve sağlam.

yügerü: Yüksek.

ḳuru-: Kurumak.

sızġur-: Erimek.

yumşat-: Yumuşatmak.

yüñlü-: Hafiflemek.

yüñül ḳıl-: Hafifletmek.

yüñül tut-: Kolayca taşımak, küçük görmek.

yüñült-: Hafifletmek.

yañı bol-: Yenilemek, tekrarlamak.

yeş-: Çözmek.

yeşil-: Çözülmek.

sarġar-: Sararmak.

1.10. VARLIK

1.10.1. Var Oluş

törütmiş: Yaratılmış.

oġruḳ: Olma, oluş.

yaratmaḳ: Hilkat, varlık ve özellik.

yaratıġ: Yaratılış.

bar: Var.

çıḳmaḳ: 2. (hayata) çıkış, diriliş.

törütmek: Yaratılış, yaratma.

oġruḳ ap ḳopurmaḳ: Meydana gelme, oluş.

ḳıl-: 2. Yaratmak, var etmek.

oza törüt-: İlk olarak yapmak, yaratmak.

toḳsu-: Var olmak, vuku bulmak.

törüt-: 1. Yaratmak, var etmek.

törütül-: Yaratılmak.

yarat-: 1. Yaratmak.

yaratıl-: Yaratılmak.

bol-: Olmak, bulunmak.

bolun-: Olunmak.

tüş-: 4. Ortaya çıkmak, olmak.

1.10.2. Yok Oluş

açığlı: Ortadan kaldıran, yok eden.

eksütmeklik: Azaltma, azar azar yok etme, helak etme.

helâk (Ar.): Yok, yok edilmiş.

helâk bolmış: Yok edilmiş.

helâk ḳılġan: Yok eden.

helâk ḳılığlı: Yok eden, helak eden.

helâklik (Ar.): Hüsran, mahvolma, yıkım.

kesilmiş: 2. Kesilmiş, son bulmuş.

yoḳun: Yok olma, ortadan kalkma.

yoḳalığlı: Yok olan.

yoḳatığlı: Yok eden.

helâk ḳılmaḳ: Yok etme, ortadan kaldırma.

aç- (I): 1. Ortadan kaldırmak, yok etmek, gidermek.

açıt- (I): Ortadan kaldırmak.

alḳın-: Tükenmek, son bulmak.

azın azın yağut-: Derece derece yok etmek.

belgüsüz ḳıl-: Yok etmek.

helâk bol-: 1. Helak olmak, yok olmak, mahvolmak.

helâk ḳıl-: Helak etmek, yok etmek.

helâk / yoḳ ḳıl-: Helak etmek, yok etmek.

helâklik kemiş-: Yok etmek.

ḳap-: Kapmak, ortadan kaldırmak, sindirmek.

kit-: Yok olup gitmek, gitmek, zeval bulmak.

kiter-: Gidermek, yok etmek, ortadan kaldırmak.

öt-: Geçmek, elden çıkmak, yitmek.

tüke-: Tükenmek, bitmek.

tüke- / alḳın-: Tükenmek, bitmek.

yit-: Yitmek, kaybolmak, uzaklaşmak.

yitür-: 1. Yitirmek, kaybetmek. **2.** Heba etmek, boşa çıkarmak.

yoḍ-: Yok etmek.

yoḳ bol-: Yok olmak.

yoḳ yoḍun ḳıl-: Yok etmek.

yoḳal-: Yok olmak, boşa gitmek.

yoḳalt-: Yok etmek.

yoḳat-: Yok etmek, helak etmek.

1.11. BİRBİRİYLE İLİŞKİLİ ÖZELLİK

1.11.1. Eş, Benzer

misl (Ar.): Eş, benzer.

teñ: Eşit, aynı, özgür.

teñeşik: Eş, ortak.

teñlig: Denk, eşit.

tüp tüz: 1. Aynı, eşit.

éş: 4. Benzer, eş, diğer.

mengizlig: Gibi, benzer, eş, denk, misal.

ataşıḳ: Benzer, ortak, adaş.

berâber (Far.): Aynı, denk, bir.

berâber / teng: Aynı, eşit, bir.

bir: Bir, tek, aynı.

neteg kim: Gibi, benzer, nasıl ki.

cüft (Far.): 2. Çift çift, eşli.

mengzek: Misal, benzetme, kendisine benzetilen.

mengzek ya‘nî meşel: Teşbih, benzetme.

mengzeşigli râstlıḳ içre: Birbiriyle uyumlu.

mengzeksiz: Eşi ve benzeri olmayan.

mesel (Ar.): 1. Misal, örnek, ibret, teşbih, sıfat.

mengzeş-: Benzer olmak.

mengzet-: Benzetmek.

oḫşa-: Benzetmek.

oḫşatıl-: Benzetilmek, benzer gösterilmek.

şıfat ḳıl-: Benzetmek, birini bir şeye yakıştırmak, vasıflandırmak.

berâber er-: Aynı olmak, farkı bulunmamak.

berâber bol-: Aynı olmak, bir olmak.

teñ bol-: Eşit, aynı olmak.

tüz bol-: 1. Eşit, aynı olmak.

tüzetil-: Eşit olmak, aynı ve bir olmak.

teñeştür-: Denkleştirmek, eşitlemek.

teñle-: 1. Bir ve aynı hale getirilmek.

teñlen-: Bir ve aynı hale gelmek.

1.11.2. Farklı

oḫşamaġan: Benzemeyen, zıt, karşı taraf.

öñdin: 2. Gayrı, başka.

öñin: Başka, diğer, gayrı.

öñin öñin: Ayrı ayrı, başka başka, farklı.

soñra: Başka, ayrıca.

1.11.3. Çeşitli

aḍın aḍın: Türlü türlü, çeşitli, dağınık.

cüft (Far.): 3. Çeşit, tür.

türlüg: Türlü, çeşitli (şey).

türlüg türlüg: Çeşit çeşit, türlü türlü.

1.11.4. Değişim

ewürmek: 2. Başkalaşma, değişme.

tegşürmek: Değiştirme, değişiklik.

evrülmek: Dönme.

adnal-: Değiştirilmek.

aḍnat-: Değiştirmek, tağyir ve tahrif etmek.

ew/v(ü)r-: 6. Dönüştürmek, geri döndürmek, şekil değiştirmek.

kel-: 2. Olmak, bir halden başka bir hâle geçmek.

tola-: Eğip bükmek, çevirmek.

tegşür-: 1. Bir şeyi başka bir şeye çevirmek. **2.** Değiştirmek, döndürmek, bir şeyin yerine başka bir şey koymak.

tirgüz-: 2. Yeniden meydana getirmek, değiştirmek.

yan- (I): 4. Başka bir şekle dönmek, olmak.

ḳıştur-: 1. Değiştirmek.

1.12. GÜÇ VE KUVVET

küç: 1. Güç, kuvvet.

küç ḳuvvet: Güç kuvvet.

ḳatıġlıḳ: 1. Güç, kuvvet.

ḳatıġlanmaḳlarça: Gücü yettiğince, en kuvvetli şekilde.

ḳatıġraḳ: Daha güçlü, daha şiddetli, daha kuvvetli.

ḳav/wî (Ar.): Kavi, güçlü, kuvvetli.

ḳavîraḳ: Daha güçlü.

küçlügrek: Daha güçlü.

1.13. IŞIK

1.13.1. Aydınlık

nûr (Ar.): Nur, aydınlık.

açuḳ yaruḳ: Aydınlatan, ışık veren.

yaruḳ: Görünür kılıcı, göz açıcı.

yaruḳ yıldraġan: Işık saçan, nurlar saçan.

yaruḳluḳ: Nur.

yaru-: Parlamak, ışıldamak.

yaruḳ bol-: Aydın olmak.

yıldra-: Işımak, parlamak.

yan- (II): Parlamak.

1.13.2. Gölge

kölike: Gölge.

kölikelik: Gölgelik.

soġuḳ: (gölge için) koyu.

kölike ḳıl-: Gölgelemek, gölgeli hâle getirmek.

1.13.3. Karanlık

ḳarañḳu: Karanlık.

ḳarañḳu içre: Karanlık içinde olan.

ḳarañḳuluḳ: Karanlık.

1.14. ATEŞ, YAKMA

köyrür ot: Yakıcı ateş.

yaḳılmış ot: Alevli ateş.

pâre ot: Ateş parçası.

tamduḳ: Yakıt.

ḳatıġ ot: Azap, azap ateşi, şiddetli ateş.

köy(ü)r-: Yakmak.

yaḳ-(II): Ateş yakmak.

yaḳıl-: Yakılmak.

1.14.1. Duman, Kor

tütün: Duman.

tütünsüz: Dumansız, kor halinde.

yelin-: Kor ateşli olmak.

1.14.2. Sönüş

öçür-: Söndürmek.

1.15. RENK

gûne (Far.): Renk.

boḍuġ: Renk, boya.

çaḳır: Çakır, gök, mavi.

ḳap (II): Kap (kara).

ḳap ḳara: Kapkara, simsiyah.

ḳara: Kara.

kök (II): Yeşil.

ürüñ: Beyaz, bembeyaz, parlak.

ürüñlük: Aklık, beyazlık.

1.16. CANLI TABİAT

1.16.1. Canlı

ajunluġ (Sog.): Canlı.

ʻâlem (Ar.): Älem.

ʻâlemluġ (Ar.): İnsanlar, bütün yaratılmışlar, canlılar.

cân (Far.): Can, ruh.

rûḥ (Ar.): 1. Ruh.

teprenigli: Canlı, yaratık.

tirig: 1. Diri, canlı.

1.16.1.1. Bitkiler

bök: Orman.

yıġaç: 1. Ağaç. **2.** Bitki, nebat.

yıldız: Kök.

buta: (bitki için) gövde.

butaḳ: Dal.

tüp (I): (ağaç için) gövde, dal.

yapraḳ: Yaprak.

yapurġaḳ çal-: Yaprak silkelemek.

1.16.1.1.1. Çiçekli Bitkiler

yandaḳ: Yandak bitkisi.

ḫurmâ (Ar.): Hurma ağacı.

ḫurmâ yıġaçı: Hurma ağacı.

ḫurmâ tüpi: Hurma ağacı.

sidr (Ar.): Sedir (ağacı).

sidr yıġaçı: Sedir ağacı.

yılġun: Yılgın ağacı.

zeyt yıġaçı: Zeytin ağacı.

egilmiş ḫurmâ butaḳı: Eğri hurma dalı.

çéçek: Çiçek (çiçek için tomurcuk).

mîve (Far.): 2. Tomurcuk.

ḫurmâ ḳapınça: Hurmanın dışındaki zar kadar, zerre kadar.

ḫurmâ yaruḳınça: Hurma çekirdeğindeki yarık kadar.

ḫurmâ yiplüginçe: Hurma çekirdeğindeki lifler kadar.

ḳap (I): Kılıf, zar.

zaḳḳûm (Ar.): Zakkum.

1.16.1.1.2. Çiçeksiz Bitkiler

ot (II): Ot.

semüz: Semiz.

1.16.1.2. Hayvanlar

yılḳı: Hayvan.

sürüg: Sürü.

sürügüp körünü: Sürü olarak görünüp.

tezek: Tezek, dışkı.

yügrük: Yürük (at), hızlı koşan.

yügrügli: Hızla hareket eden, sürünen (yılan için).

keyik: Vahşi hayvan, yırtıcı hayvan.

ünlüg: Sesli, (buzağı için) böğüren.

ün ḳılmaḳ: Ses çıkarmak, böğürmek.

otġar-: (hayvan) otlatmak.

otlat-: Otlatmak.

üşe-: Eşmek, eşelemek.

1.16.1.2.1. Omurgalı Hayvanlar

1.16.1.2.1.1. Memeliler

aṭ: At.

üç aḍaḳın turġan tâzî: Arap atı.

tâzî (Far.): 2. Arap atı.

biçin: Maymun.

buzaġu: Buzağı.

eşek: Eşek.

ḳoy: Koyun.

ḳoy tewe: Kurban edilecek koyun ve deve.

mingü: Binek (hayvan).

saġlıḳ: Koyun.

saġmal: Sağılan hayvan.

saġmal saġlıḳ: Dişi koyun.

süsülmiş: Boynuzlanarak öldürülmüş (hayvan).

te/éwe: Deve.

toñuz: Domuz.

it: İt, köpek.

üterçi: Av için kullanılan hayvan, köpek vs.

awlaġlı it ḳuşları: 1/1 Av için kullanılan kuş ve köpek.

1.16.1.2.1.2. Kuşlar

ḳuş: Kuş.

ḳarġa: Karga.

buldurçın: Bıldırcın.

awlaġlı it ḳuşları : 1/2 Av için kullanılan kuş ve köpek.

yüñ: Tüy.

ḳanat: 1. Kanat.

1.16.1.2.1.3. Sürüngenler

beḏük yılan: Büyük yılan, ejderha.

yılan: Yılan.

1.16.1.2.1.4. Kurbağalar

baḳa: Kurbağa.

1.16.1.2.1.5. Balıklar

balıḳ: Balık.

1.16.1.2.2. Omurgasız Hayvanlar

1.16.1.2.2.1. Solucanlar

ḳurt: Kurt, (solucan).

1.16.1.2.2.2. Böcekler

arı: Arı.

çekürge: Çekirge.

yaḍaġ çekürge: Haşere.

kene (Far.): Kene.

ḳurt kénesi: Küçük kurt, güve böceği.

III. İNSAN

1. YAŞAM, ÖMÜR

‘ömr (Ar.): Ömür.

tiriglik: **1.** Hayat, yaşantı, ömür.

uzun ‘ömr bérilmiş: Uzun ömürlü olan.

‘ömr bér-: Ömür vermek, yaşatmak.

tirig ḳal-: Sağ olmak, yaşamak.

tirig ḳoḍ-: Öldürmemek, sağ bırakmak.

tiriglik bér-: Yaşatmak, hayat sürdürmek.

tiril-: Yaşamak.

keç- ap berkü-: Yaşamak.

uzun ‘ömr bér-: Uzun ömür vermek.

uzun ‘ömr béril-: Uzun ömür verilmek, çok yaşamak.

1.1. YAŞAM SÜRECİ

kiçiglik: Küçüklük (bebeklik).

yigitlik: Gençlik, kuvvet çağı.

awıçḳa: Yaşlı, ihtiyar.

eski / keçki: Yaşlı.

pîr (Far.): Yaşlı (kişi.).

ḳarılıḳ: (ileri derecede) yaşlılık.

ḳurtġa: Yaşlı.

uluġ pîr: Yaşlı, ihtiyar.

uluġluḳ: 2. İhtiyarlık.

yaşlıġ: Yaşlı, yaşında.

tuġrul-: Doğmak.

tuġur-: Doğurmak.

ḳoḍ-: 3. Doğurmak.

ulġay-: Büyümek.

uluġ bol-: Büyümek.

ḳırḳ yaşlıġ bol-: Kırk yaşında olmak, olgunluk çağına erişmek.

1.2. İNSANLAR

âdem (Ar.): İnsan.

âdemî (Ar.): İnsan, kimse, beşer.

âdemî / yañluḳ: İnsan.

yañluḳ: İnsan.

yañluḳ / âdemî: İnsan.

boḍun / ögür: İnsanlar.

et-öz: Can, nefs, kişi, kimse.

et-özsüz: Kısas getirmeyen, bir cana karşılık olmaksızın.

kimerse: Kimse, kişi.

kişi: Kişi, insan.

ikindi: İkinci bir kişi.

biri … bir: Birbiri.

bir ikindi: Birbiri arasında, birbiri.

hiç kimerse: Hiç kimse.

ḳul: 1. Kul, (Allah'a göre) insan.

öz (I): Öz, kendi, nefs, can.

1.2.1. Kadınlar

tişi: Kadın, kız, dişi.

ḫatun: Hatun, kadın.

işler: Kadın.

ḳunçuy (Çin. < kung chu): Kadın.

uraġut: 1. Kadın, kız. **2.** Karı, zevce. **3.** Dişi.

yüklüg: Yüklü, yükü olan.

yüklüg uraġut: Hamile kadın.

pârsâ uraġut: Namuslu hür kadın.

yüklüg bol-: Hamile olmak.

1.2.2. Erkekler

er: Kişi, adam, erkek.

eren: Erkek.

erkek: Erkek.

1.2.3. Yalnız Kişi

yalġuz: Tek.

yañluz: Yalnız, tek başına, tek.

ḫâlî (Ar.): Tenha, tek başına.

ḳatıḳsız: 1. Sadece, yalnız.

kelâle (Ar.): Varisi olmayan kişi, kimsesi olmayan.

tutmaġlı: (dost vs.) tutmayan, edinmeyen.

ḫâlî bol-: Yalnız başına kalmak.

1.2.4. Ad, Unvan

at: Ad, isim.

atlıġ: Adlı.

yawuz at: Kötü ad, kötü lakap.

Firavun: Eski Mısır krallarının unvanı.

ata-: Adını söylemek.

1.3. İNSAN VÜCUDU

yalıñ: Çıplak.

ten (Far.): Ten, beden, nefis, can.

teri: Deri.

baş (II): 1. Baş.

boḍ: Çehre.

yüz (I): 1. Yüz, surat.

alın: Alın.

ḳulaḳ: 1. Kulak.

köz: Göz.

aġız: Ağız.

boġuz: Boğaz.

boy(u)n: Boyun.

ḳanat: 2. Kol.

ḳoltıḳ: Kol atı, koltuk.

bilek: Pazu.

tirsek: Dirsek.

el: El.

ḳol (I): El, taraf, yan.

oñ elig: Sağ el.

saġ elig: Sağ el.

awuç: Avuç.

aya: Aya, avuç içi.

ernek: Parmak, parmak ucu.

ernek uçı: Parmak eklem yeri.

köngçük: Göğüs yakası.

egin: Sırt.

uça: Bel, sulb.

‘ferc (Ar.): Cinsiyet organı.

avret (Ar.): Edep yeri, avret.

uwut yeri: Utanılacak yer, hayâ yeri.

yota: Bacak.

tiz: Diz.

aḍaḳ: Ayak.

oñ ḳol sol aḍaḳ: Sağ el sol ayak, çapraz.

ökçe: Ökçe, topuk.

kiḍin: 3. Ökçe, topuk.

aşuk: Aşık, topuk.

yalıñ bol-: Çıplak olmak.

1.3.1. Fiziksel Özellikler

egin tonı: Görünüş, suret.

şûret (Ar.): 1. Suret, şekil.

şıfat (Ar.): Sıfat.

saçnı ḳısḳa ḳılığlı: Saçını kısaltan, kısa saçlı.

yüz nişânı: Yüzdeki iz.

çaḳır közlüg: Çakır gözlü, gök gözlü.

ḳara közlüg: Kara gözlü (cennet kızı).

kéñ közlüg: İri gözlü.

uzun: 2. Uzun, uzun boylu.

kewdelig: Gövdeli, -in görüşünde olan.

1.3.1.1. Saç, Kıl

çübür: Kıl.

baş (II): 2. Saç baş.

saç: Saç.

saḳal (Ar.): Sakal.

ürger-: Beyazlaşmak, ağarmak.

1.3.1.2. Süslenme ve Kişisel Bakım

beze-: 1. Bezemek, süslemek, hoş göstermek, göz boyamak, güzel gösterip kandırmak.

bezen-: Süslenmek, bezenmek.

bezenil-: Süslenmek.

taran-: Taranmak, süslenmek.

taranıp çıḳ-: Süslenip dışarı çıkmak.

keḍ-: 1. (mücevher) takmak.

yülüt-: Tıraş ettirmek, kazıtmak.

yu-: Yıkamak.

1.3.1.3. Güzel, Hoş

cemâl (Ar.): Güzellik.

ḫoş (Far.): Hoş, güzel.

körk: Güzellik.

körklük: Güzellik.

körklüg: 1. Güzel, iyi, hoşa giden. **2.** Daha güzel, en güzel.

süçüg: Tatlı, hoş, güzel.

néme eḍgü: Ne güzel!

néme körklüg: Ne güzel, ne kadar güzel!

yawuzsuz: Kusursuz.

egriliksiz: Kusursuz, eksiksiz.

yaḫşı: 3. Güzel, hoş.

yaḫşı / körklüg: Güzel.

aġırlıḳ eḍgü: Güzel, hoşa giden.

tüzün: 1. Güzel, değerli.

1.3.1.4. Süs Eşyası

bezek: Ziynet eşyası, süs.

étig: 1. Ziynet, mücevher.

étig gevher yinçü ornatıġlıġ: Ziynet eşyası.

şamuşa: Bezek, süs.

gevher (Far.): Mücevher.

yinçü: İnci.

altun birle étig: Altın işlemeli.

bilezük: Bilezik.

tezginç: Çember.

1.3.2. Organlar

süñük: Kemik.

ḳuruġ süñük: Kuru kemik.

oñurka: Omurga.

tamur: Damar.

köz yaruḳı: Göz aydınlığı, göz bebeği.

emgen tamur: Şah damarı.

köküs ya‘nî köñül: Kalp, yürek.

köküz: Gönül, yürek.

yürek: Yürek.

köñül: Gönül, kalp, yürek, iç.

baġarsuḳ: Bağırsak.

1.3.2.1. Vücut Sıvıları

iriñ: İrin.

ḳan: Kan.

ḳan taḳı iriñ: Kan ve irin, kokuşmuş sıvı.

kesek ḳan: Kan parçası, döllenmiş yumurta.

arḳa suwı: Meni.

oñurka suwı: Döl suyu.

uça suwı: Meni.

yaş (I): Gözyaşı.

1.3.3. Fiziksel Duyarlılıklar

1.3.3.1. Görme

körgen: 1. Gören.

közdin: Göz atarak, göz ucuyla bakarak.

közlüg: 1. Gören, kör olmayan.

körgü: 1. Görme, görüş, karşılaşma.

körmek: Görme, karşılaşma.

tuşmaḳ: Kavuşma, görme.

baḳıġlı: Bakan, seyreden.

körügli: 1. Gören, uzağı gören.

kör-: 1. Görmek, farkına varmak. **2.** Görmek, karşılaşmak, ulaşmak, görüşmek.

körgüz-: Göstermek.

körki/üt-: Göstermek.

körset-: Göstermek.

körün-: Görünmek.

köz kemiş-: Göz atmak, yükselerek bakmak, bakmak.

yolçıla-: Göstermek, belli etmek.

yum-: Yummak, kapamak.

yumup aç-: (göz) yumup açmak.

1.3.3.2. İşitme

üküş eşitgen: 1. Kulak veren, dinleyen.

ḳulaḳ: 2. Her söyleneni yapan, dinleyen.

néme eşitgen: Çok duyan.

eşitmegü: İşitilmeyecek olan.

eşitgen: İşiten, duyan.

tıñla-: Dinlemek.

ḳulaḳ tut-: Dinlemek, dikkatlice dinlemek, kulak tutmak.

ḳulaḳ tut- / kemiş-: Kulak vermek, dikkatle dinlemek.

e/éşit-: 1. İşitmek, duymak. **2.** Duymak, kabul etmek.

eşittür-: Duyurmak.

1.3.3.3. Koklama, Koku

kök tınçımış: Kokuşmuş.

yıḍıġ: Kokmuş.

tınçı-: Bozulmak, kokuşmak.

1.3.3.4. Tatma

meze (Far.): Tat, lezzet.

tatığlı: Tadan, tadına bakan.

tat-: Tatmak, tadına bakmak.

tatur-: Tattırmak.

1.3.3.5. Dokunma

yaḳmaḳ: Dokunmak.

kes-: 3. Sıvazlamak.

teg-: 1. İsabet etmek, gelmek, ulaşmak, erişmek, maruz kalmak, dokunmak.

1.3.3.5.1. Yakınlaşma, İlişki

ört-: 3. Yakınlaşmak, cinsî münasebette bulunmak.

yaġu-: Yaklaşmak.

yaġumış bol-: Yaklaşmış olmak.

yaġut-: Yaklaştırmak.

yaġutul-: Yaklaştırılmak.

yaḳ- (I): Yakınlaşmak, cinsel temasta bulunmak.

töşek ḳat-: Cinsel ilişkide bulunmak.

yavuḳ-: Yakınlaşmak, dokunmak.

1.4. VÜCUT HAREKETLERİ

1.4.1. Harekete Geçme

ḳopup çıḳmaḳ: Harekete geçme.

aḍaḳın tur-: 2. Davranmak, hareket etmek.

tepre-: Kımıldamak, hareket etmek.

tepren-: Deprenmek, hareket etmek.

ırġan-: Deprenmek, hareket etmek.

tik-: Dikmek, dik hâle getirmek.

1.4.1.1.Hareketsiz

sâbit (Ar.): Sabit, hareketsiz.

1.4.2. Ayağa Kalkma

öre turġan: Ayağa kalkan.

ḳalḳan: Kalkan.

aḍaḳın: Ayakta.

aḍaḳın bol-: 1. Kalkmak, ayağa kalkmak.

aḍaḳın ḳıl-: 2. Ayakta tutmak, geçerli kılmak.

köni tur-: Dik durmak, düzgün durmak.

ör-: (ayağa) kalkmak.

tur-: 1. Durmak, kalmak, ayakta durmak.

tüz bol-: 2. (binek üzerinde) düzgün olmak, doğru durmak.

1.4.3. Yürüme

yaḍaġ: Yaya, yerde yürüyen.

bar-: 1. Varmak, gitmek, yürümek.

yorı/u-: 3. Yürümek, uzaklaşmak.

1.4.3.1. Takip Etme

éḍerü kelgen: Takip edilen.

éḍer-: Takip etmek, peşinden gitmek.

uḍ- bar-: Ardından gitmek, takip etmek.

uḍu kel-: Takip etmek, peşine düşmek.

uḍtur-: Arkasına takmak, peşine katmak.

soñ ḳal-: 2. Ardından, peşinden gelmek.

1.4.4. Koşma, Acele Etme

terk: Çabuk, tez.

terk ḥisâb ḳılġan: Çabuk hesap gören.

éw-: 1. Acele etmek. **2.** Koşmak.

éw- azu yüg(ü)r-: Acele etmek, koşuşturmak.

éwe tezgin-: Hızla hareket etmek, akıp gitmek.

éwdür-: Acele ettirmek.

éweklik ḳılġan er-: Acelecilik etmek.

éwit-: Acele etmek.

terklet-: Acele ettirmek.

sekirt-: 2. Koşturmak.

yüg(ü)r-: Koşmak.

bir ikindi aşun-: Birbiri peşi sıra koşuşmak.

1.4.5. Alma, Verme

teslîm (Ar.): Teslim etme, verme.

ısparlanmış: Tevdi ve teslim edilmiş.

ısparla-: Tevdi ve teslim etmek.

ısparlan-: Teslim edilmek.

öte-: 1. (emaneti) sahibine vermek. **2.** Ödemek, yerine getirmek, eda etmek.

ötel-: Eda edilmek, yerine getirilmek.

bér(ı)l-: Verilmek.

yand(u)r-: 2. Geri vermek, iade etmek, vermek.

bériş-: Karşılıklı vermek.

kemşil-: 1. Atılmak, atılarak verilmek.

at-: 1. Atmak.

1.4.6. Yükseltme

kötrügli: 2. Yükselten.

örle-: Yükseltmek.

ḳopar-: 3. Kaldırmak, hasretmek.

1.4.7. İndirme, Düşürme, Düşme

kemişigli: Yere atan, bırakan.

kem(ı)ş-: 1. Atmak, salmak, bırakmak, koymak, vermek.

kemşil-: 2. Yere kapanmak.

tüş-: 5. Düşmek.

tüşür-: 1. Düşürmek, bırakmak.

1.4.8. Kayma

tay-: Kaymak, sürçmek.

1.4.9. Çökme, Oturma

oldurġan: Oturan.

old(u)ruġlı: Oturan.

oldurmaḳ: Oturma, kalma.

tizin yüknüp: Diz çökmüş durumda.

tizin yüknüp: Diz çökmüş durumda.

çökügli: Diz çökmüş.

tur-: 2. Oturulmak.

old(u)r-: Oturmak.

oltur-: Oturmak.

yoḳaru oltur-: Yüksekte oturmak.

kéñrü oltur-: Rahat oturmak.

çök-: Çökmek, diz üstü çökmek.

tüş-: 1. İnmek, çökmek.

1.4.10. Dayanma, Yaslanma

tayanġan: Dayanan, yaslanan.

tayanıġlı: Yaslanan, dayanıp oturan.

tamḳa yölenmiş: Duvara dayanan.

tayan-: Dayanmak, yaslanmak.

1.4.11. Eğilme, Bükülme

egil-: Eğilmek, eğrilmek.

1.4.12. Dönme, Yönelme, Yönlendirme

meyl (Ar.): Eğilim, yönelim.

meyl ḳılmaḳ: Meyl.

emitmemekin oġramadaçı: İsteksiz olarak bir işi yapmaya yönelen.

ḳıya: Geriye dönerek.

töpen: Ters yüz, baş aşağı.

yanġan: Yönelen, dönen.

yanġu: Dönme.

yanıġlı: 1. Dönen, geri dönücü. **2.** Geri çeviren, önleyen.

ewrülmiş: Sapmış.

utru kelmiş: İlerlemiş, yönelen.

ew/v(ü)r-: 1. Döndürmek, bir şeyi diğer bir şeyden uzak tutmak. **2.** Döndürüp dolaştırmak.

ewrülün-: Çevrilmek, döndürülmek.

ev/wrül-: 3. Çevrilmek, döndürülmek, saptırılmak.

kirü yıġıl-: Geri döndürülmek, saptırılmak.

ḳoḍı ewür-: Tersine çevirmek.

ḳıya baḳ-: Dönüp bakmak.

soñla-: Geri dönmek.

yan- (I): 1. Dönmek, geri dönmek, döndürülmek.

yand(u)r-: 1. Döndürmek, çevirmek, havale etmek. **3.** Döndürmek, başka bir şeye çevirmek.

yand(u)rul-: 1. Döndürülmek, çevrilmek. **2.** Baş aşağı döndürülmek, ters döndürülmek.

aḫtar-: Döndürmek, yöneltmek.

ḳış-: 2. Meyletmek.

meyl ḳıl-: Meyletmek, yönelmek.

emit-: 2. Rağbet etmek, meyl etmek, istemek, yönelmek.

yüzlen-: Yönelmek.

keld(ü)r-: 4. Yöneltmek.

1.4.13. Uyuma- Uyanma

uḍḳu: Uyku, rüya.

uḍḳu kim umızmaḳ: Uyku, uyuklama.

umu/ız-: Uyuklamak.

yat-: Yatmak, uyumak.

erte ḳop-: Sabah kalkmak, uyanmak.

1.4.13.1. Düş, Hayal

ḫayâl (Ar.): Hayal.

tüş: Düş, rüya.

ḫayâl kör(ü)n-: … gibi görünmek.

1.5. SAĞLIK VE HASTALIK

1.5.1. Yorgunluk, Güçsüzlük

armaḳ: Yorgunluk.

süstel (Far.): Güçten düşmek, zayıflamak, gevşemek.

ar- (II): Yorulmak, gücü yetmemek.

süst bol-: 2. Güç kaybetmek, zayıflamak.

żaʻîf bol-: Zayıflamak, gücünü kaybetmek.

żaʻîf tut(u)l-: Güçsüz addedilmek, zayıf sanılmak.

küçsüz tut-: Güçsüz bulmak.

güçsüz tutul-: Zayıf düşürülmek.

küçsüzle-: Güçsüz bulmak, güçsüz addetmek.

1.5.2. Hasta, Hastalık, Rahatsızlık

ig: Hastalık.

iglig: Hasta.

sökellik: Hastalık.

baş (I): Yara, yaralanma.

dâġ (Far.): Yanık yarası.

ḳısır: Kısır.

ḳısır tügün: Kısır.

tügün: Kısır.

aġrıġ: Ağrı, sızı.

aġrıġlıḳ: Acı veren.

başı tezginip turuḳar ḳaraġu: Şaşkınlıktan başı dönmek.

bî-hûş (Far.): Baygın, aklı başından gitmiş.

bî-hûş bolup: Baygın, kendinden geçmiş.

‘ayâl igi: Doğum sancısı.

tepre - teg: Ürpermek, titremek.

aġır bol-: Ağır gelmek, ağırlaşmak.

aġır ḳıl-: Ağırlık basmak, yere yığılıp kalmak.

aġrı-: Acı duymak.

titre-: Titremek, sarsılmak.

dâġ bas(ı)l-: Dağ basılmak, dağlanmak.

ig yérgen bol-: Acı duymak, acı çekmek.

taru-: 2. Sıkıntı içinde olmak, daralmak.

öç-: 2. Sönmek, (ses) kısılmak.

1.5.3. Engellilik

ḳaraġu: Kör, âmâ.

ḳaraġuluḳ: Körlük, görmezlik.

saġır: Sağır.

aġırlıḳ: 1. Ağırlık, (işitme için) zayıflık.

aġın: Dilsiz, konuşamayan.

aḫsaḳ: Aksak, topal.

ḳaraġu bol-: Körleşmek, görünür olmamak.

saġır ḳıl-: Sağırlaştırmak.

1.5.4. Tedavi, İyileşme

em: Şifa, deva, ilâç.

şifâ (Ar.): Şifa.

şalâḥ (Ar.): Düzelme, iyileşme.

şifâ bér-: Şifa vermek, rahatlatmak.

usına kel-: Kendine gelmek, aklı başına gelmek.

1.5.5. Ölüm

atanmış öḍ: Ecel.

ecel (Ar.): Ecel.

murdâr (Far.): Murdar, ölmüş.

öçmiş: Sönüp giden, ölen.

ölmiş: Ölü.

ölüg: Ölü.

ölüm: Ölüm.

helâk bol-: 2. Ölmek.

öl-: Ölmek.

öldürül-: Vefat etmek.

tutur-: Emretmek, sorumlu tutmak, vasiyet etmek.

köm-: Gömmek, gömerek saklamak.

1.5.5.1. Kabir

yatġu yer: Ebedî yatacak yer, kabir.

gûr (Far.): Mezar, kabir.

1.5.5.2. Miras

mîrâs (Ar.): Miras.

mîrâs alġan: Mirasa konan, varis.

mîrâs alıġlı: Varis.

ḳısmet (Ar.): Pay, hisse.

üleşigli: Taksim eden, paylaştıran.

ülüş: 1. Nasip, kısmet, pay, hisse.

sürügli: Taksim eden.

al- : 1/2 (miras) almak.

mîrâs al-: Miras almak.

mîrâs bér-: Miras bırakmak, varis kılmak.

mîrâs béril-: Miras verilmek.

ḳısmet ḳıl-: Paylaşmak.

üleş-: Paylaşmak, bölüşmek.

1.6. YAŞAM TARZI

1.6.1. Davranış

‘âdet (Ar.): Davranış.

yol (I): 2. Tutulan yol, tarik, yaşayış tarzı, şeriat, kural, usul, yordam.

tayaḳ: 2. Dayanak, düstur.

yoruḳ: Tarz.

barış: İyi örnek, timsal.

1.6.1.1. Bilerek, Bilmeyerek Yapılan

biligsizin: Bilmeyerek, farkında olmadan.

biligsizlikin: Bilmeyerek.

bilmedin / belgüsüzlükün: Bilmeden, farkında olmaksızın.

oġrayu: Kasıtlı olarak, taammüden.

1.7. KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE KİŞİLERİ

1.7.1. Olumlu Kişilik Özellikleri

1.7.1.1. İyilik, İyi

eḍgü: 2. İyi, hayırlı, güzel.

eḍgürek: Daha / en hayırlı.

körklüg bâḳi: Sürekli olan iyi şey.

ḫayr (Ar.): 1. Hayır, iyilik.

yaḫşı: 1. İyi, hayırlı, daha iyi.

yaḫşıraḳ: Daha iyi, daha hayırlı, en hayırlı.

körklügrek: Daha iyi, daha güzel.

yég: Daha iyi.

yégrek: Yeğ, daha iyi, en hayırlısı.

sezâ (Far.): 3. Daha iyi, daha hayırlı.

eḍgülük: İyilik, iyi amel, güzellik, nimet.

körklüglük: İyilik, iyilik etme.

minnet (Ar.): Minnet, yapılan iyiliğe karşılıkta bulunma.

artmaḳ: Lütuf.

artuḳluḳ: 3. İhsan, lütuf, fazilet.

sipâs (Far.): İyilik, lütuf.

uluġluḳ: 3. Lütuf.

faẓl (Ar.): Fazl, lütuf, ihsan.

faẓl / artuḳluḳ: Lütuf, ihsan.

ni‘met (Ar.): Nimet, ihsan, bağış, iyilik, lütuf.

eḍgü bol-: İyi olmak.

eḍgü san-: İyilik düşünmek, iyi zikretmek.

eḍgülük ḳıl-: İyilik yapmak, lütufta bulunmak.

minnet ḳıl-: Lütfetmek, lütufta bulunmak, iyilik etmek, minnet vermek.

sipâs ur-: İyilik etmek, lütfetmek.

1.7.1.2. Sabır

şabr (Ar.): Sabır.

sermek: Sabretme, sabır.

serinmeklik: Sabır.

şabr ḳıl-: Sabretmek, sabırlı olmak.

ser-: Sabretmek, sabırlı olmak, tahammül etmek.

serin-: Katlanmak, sabretmek.

1.7.1.3. Sakinlik, Rahatlık, Huzur

amrulmaḳ: 1. Sukunet, huzur, dinlenme, güven.

amruşmaḳ: Huzur, güven.

amulluḳ: Sükûnet.

sewünç: Rahatlık, ferahlık.

tayanmaḳ: Sükūnet bulma.

aç- (I): 6. Açmak, ferahlık vermek.

aç(ı)l-: 2. Rahatlamak, korku ve dehşeti atmak.

amrul-: Sakinleşmek, yatışmak, huzura kavuşmak.

amruş-: Huzura kavuşmak.

amulluḳ ḳıl-: Makul ve temkinli olmak.

tayandur-: Sakin eylemek, durdurmak.

öç-: 1. (öfke) sönmek, sakinleşmek.

ḳoḍ-: 1. Koymak, bırakmak, rahat bırakmak.

inçlen-: Rahatlamak.

yumşa-: Isınıp yumuşamak, gevşemek.

1.7.1.4. Ağırbaşlılık

âhestelıḳ (Far.): Ağırbaşlılık.

âhestelıḳ ḳıl-: Oturmak, ağırbaşlı olmak.

1.7.1.5. Büyüklük

uluġluḳ: 1. Büyüklük, azamet.

1.7.1.6. Övülme

ögdilik: Övgüye değer.

ögdülmiş: 1. Hamde layık, her övgüye layık.

ögdül-: Övülmek.

1.7.2. Olumsuz Kişilik Özellikleri

1.7.2.1. Kötülük, Kötü

şer(r) (Ar.): Şer, kötülük.

çalpaḳ: Kötü, fena.

ésiz: Kötü, en kötü.

ésiz / yawuz: Kötü.

artaḳ: Kötü, fena.

ésizlik: Kötülük.

yawuz: 1. Kötü, kötülük.

yolsuzraḳ: Daha kötü, daha aşağılık.

yawuzraḳ: En kötü, daha kötü, çirkin.

yawuzluḳ: Kötülük, hayâsızlık, musibet.

fitne ḳıl-: Kötülük yapmak.

yawuz kel-: Üzmek, kötü gelmek.

yawuz ḳıl-: Kötülük etmek.

ésiz bol-: Kötü olmak.

in-: 2. Başına bela olmak, maruz bırakmak, kuşatmak, sarmak.

bulġaḳ ḳıl-: Başını derde sokmak.

gümârla- (Far.): Takdir etmek, musallat etmek.

musallaṭ ḳıl-: Musallat kılmak, musallat etmek.

sekirt-: 1. Musallat etmek.

te irig tur-: Katı ve acımasız olmak.

g(ü)r-: 1. Musibet vermek, eriştirmek.

aḍna-: Değişmek, kötüleşmek.

yér-: İğrenmek.

yigrentür-: İğrendirmek, kötü göstermek.

1.7.2.2. Cimrilik

saranlıḳ: Cimrilik.

baḫîllıḳ (Far.): 2. Cimrilik, hasislik.

saranlıḳ ḳıl-: Cimrilik etmek.

baḫîllıḳ ḳıl-: Cimrilik etmek.

1.7.2.3. Kibir, Kibirlenme

boynaġuluḳ: 2. Gurur, kibir.

küvezlenmek: Kibirlenme, büyüklük taslama.

küvezlik: Gösteriş, çalım satma.

tekebbürluḳ (Ar.): Büyüklük taslamak.

boynaġulu/ıḳ ḳıl-: Kibre kapılmak, büyüklük taslamak, itaatkâr olmamak, azmak.

ḳıwan-: Kendini beğenmek.

küwen-: Övünmek.

uluġluḳ ḳıl-: Büyüklük taslamak.

uluġsıġlıḳ ḳıl-: Kibirlenmek, büyüklük taslamak.

1.7.2.4. Kıskançlık, Fitne, Fesat

baḫîllıḳ (Far.): 1. Kıskançlık, ihtiras.

ḥased (Ar.): Haset, kıskançlık.

fesâd (Ar.): Fesat, bozgunculuk.

fitne (Ar.): Fitne, âzmâyiş.

artaḳlıḳ: Bozgun, fesat.

artuḳluḳ: 4. Fesat, fitne, bozgunculuk.

bulġaḳ: Fitne, fesat, sıkıntı, keder.

artatur: Fesat, fitne.

bulġaḳ sınaġ: Fitne.

bulġaḳlıḳ: Fitne, fesat.

ḥased ḳıl-: Haset etmek, kıskanmak.

fesâd ḳıl-: Fesat çıkarmak, bozgunculuk yapmak.

artaḳ iş ḳıl-: Bozgun çıkarmak.

artaḳlıḳ ḳıl-: Fesat çıkarmak, bozgunculuk yapmak.

boyun su-: 2. Tahrik etmek.

tepret-: Harekete geçirmek, fitlemek.

tapalat-: Sevindirmek, birinin kötülüğünden zevk aldırmak.

1.7.2.5. Azgınlık

azmaḳ: 1/1 Azma, sapıklık.

ḳışmak: Sapıklık, dalalet.

fısḳ (Ar.): Yoldan çıkarıcı, çelişkili.

boynaġuluḳ: 1. Azgınlık, aşırılık.

yolsuzluḳ: Azgınlık, yoldan çıkma, sapıklık, kötü gelecek.

teñde keçrügli / artuḳ ḳılıġlı: Aşırılık, husumet.

ḳışurmaḳ: Azdırma, yoldan çıkarma.

az-: Azmak, doğru yoldan çıkmak.

azıt-: Azdırmak.

aztur-: Azdırmak, yoldan çıkarmak.

artuḳluḳ ḳıl-: Aşırıya kaçmak, ileri gitmek, azgınlık yapmak.

ḳıştur-: 2. Azdırmak.

ḳış(u)r-: Yoldan çıkarmak, azdırmak.

bulġan-: Yanlış yola saptırılmak.

ḳış-: 1. Yoldan çıkmak, sapıtmak, azmak, itaat etmemek.

yarlıġdın çıḳ-: Yoldan çıkmak, emirlere uymamak.

yolsuz bol-: Yoldan çıkmak.

yolsuz ḳıl-: Saptırmak, yoldan çıkarmak.

yolsuzluḳ ḳıl- hem boynaġuluḳ ḳıl-: Azmak, zulmetmek, haksızlık etmek.

ḥaddin keç-: Haddi aşmak, aşırıya kaçmak, haksızlık etmek, zulmetmek.

1.7.2.6. Rezillik

körksüz yazuḳ: Utanç verici günah, hayâsızlık.

rüsvâlıḳ (Far.): Rezillik.

ḳoḍı ét-: Yere batırmak, yerin dibine geçirmek.

ḫ̬ˇâr ḳıl-: Rezil rüsva etmek.

körksüz ḳıl-: Rezil rüsva etmek, utandırmak.

rüsvâ ḳıl-: Rezil etmek.

rüsvâ uvutluġ ḳıl-: Rezil rüsva etmek.

1.7.2.7. Küçük Görme

ḫ̬orluḳ (Far.): Horluk, zillet, aşağılayıcı durum.

uçuzluḳ: Horluk, zillet.

ḫ̬ˇârla- (Far.): Horlamak, küçük düşürmek.

ḫ̬or bol-: 1. Küçük düşmek. **2.** Hor, hakir, bayağı.

1.7.2.8. İnatçılık

aḍaḳ tik-: İnat etmek, ayak diremek, direnmek.

tutaşı tur-: Israr etmek, inat etmek.

1.7.2.9. Asilik

ḫilâf ḳılmaḳ: Karşı gelmek.

‘aşî bol-: İsyan etmek.

ḫilâf ét-: Karşı gelmek.

ḫilâf ḳıl-: 1. Karşı gelmek, muhalefet etmek, itaat etmemek, isyan etmek.

1.7.2.10. Alay

efsûs (Far.): 1. Alay.

füsûs (Far.): Alay.

füsûz (Far.< füsûs): Alay.

élükle-: Alay etmek.

füsûs tut-: 2. Alay etmek.

füsûs tutġan er-: Alay etmek.

füsûs tutuġlı er-: Alay etmek, dalga geçmek.

füsûs tut(u)l-: Alay edilmek.

füsûslan- (Far.): Alay etmek.

füsûzġa cezâ yand(u)r-: Alaya alayla karşılık vermek.

tut-: 5. (alaya) almak.

1.7.2.11. Acizlik

‘âciz bol-: Aciz olmak, gücü yetmemek.

‘âciz ḳıl-: Aciz kılmak, aciz bırakmak.

1.7.2.12. Tembellik

kâhillıḳ (Ar.): Tembellik.

süstluḳ ḳıl-: Tembellik etmek, ihmal etmek.

süst bol-: 1. Gevşeklik göstermek, zaafa düşmek, yılmak.

1.7.2.13. Açgözlülük

tama‘ (Ar.): Açgözlülük.

1.7.2.14. Yemin Bozma, Sözden Dönme

and sı-: Yemini bozmak.

bıçıġ buz-: Yemini bozmak.

sı-: (and, and) bozmak.

sındur-: (yemin) bozmak, (sözden) dönmek.

yar- / sı-: (yemin) bozmak, sözünden dönmek.

1.7.2.15. Yüz Çevirme, Vazgeçme

taḳṣîr (Ar.): Kusurlu olma, geri dönme, vazgeçme.

egrilik: Eğrilik, yan çizme.

ew/v(ü)r-: 3. Vazgeçirmek, çevirmek. **4.** Vazgeçmek, dönmek.

ev/wrül-: 2. Yüz çevirmek, kabul etmemek, arka dönüp gitmek, vazgeçmek.

erklen-: 2. Güç bulup yüz çevirmek.

ḫilâf ḳıl-: 3. Vazgeçmek, caymak, dönmek.

taḳṣîr ḳıl-: Geri durmak, vazgeçmek.

yüz ew/v(ü)r-: Yüz çevirmek, reddetmek, dönmek, vazgeçmek, aldırmamak, görmezden gelmek.

ḳaytar-: Geri çevirmek, geri göndermek.

yan- (I): 3. Reddetmek, ayrılmak, sapmak, vazgeçmek, dönmek, yüz çevirmek.

1.7.2.16. Hile, Aldatma, Tuzak

dâstân (Far.): Hile, düzen.

destân (Far.): Tuzak.

étig: 3. Hile.

étig / al: Hile, aldatma.

ḥîle (Ar.): Al, hile.

yawuz étig / ḥîle: Hile, aldatma.

al: Al, hile, aldatmaca.

al / dastân: Hile, tuzak.

köñül kiri: Aldatma yolu, hile, fesat.

mekr (Ar.): Hile, düzen, tuzak, aldatma.

keyd (Ar.): Tuzak.

armaķ: Aldatma, kandırma.

azmaķ : 1/2 Aldatma, kandırma.

al ķıl-: Tuzak kurmak, aldatmak, hile düşünmek.

al yanutı bér-: Tuzağa karşılık tuzak kurmak.

ķopar-: 2. Hile, düzen kurarak, plan yaparak geceyi geçirmek.

alda-: Aldatmak.

ar- (I): Aldatmak.

tayındur-: Kandırmak, aldatmak.

ḫilâf ķıl-: 2. Aldatmak, kandırmak.

1.7.2.17. Hainlik

ḫıyânet (Ar.): Hainlik, kin.

ḫıyânet ķıl-: Hainlik etmek, ihanet etmek.

1.7.2.18. Ayıp, Ayıplama, Kusur

ṭa‘n (Ar.): Ayıplama, ayıp.

‘ayb (Ar.): Ayıp, kusur.

melâmet (Ar.): Kınama, ayıplama, azar.

füsûs tut-: 1. Ayıplamak, dil uzatmak.

ṭa‘n ḳıl-: Ayıplamak, kusur bulmak.

til çıḳar-: Dil çıkarmak, dilini uzatıp solumak.

til ét-: Ayıplamak.

teñde keç-: Kusur işlemek, kötü hareket etmede aşırıya kaçma.

1.7.2.19. Şımarma

sewnügli er-: Şımarmak.

küvezlen-: Şımarmak.

1.7.3. Kişilik Sahibi

1.7.3.1. Olumlu Kişilik Sahibi

1.7.3.1.1. İyi

körklüg ḳılıġlı: İyi amelli.

artuḳluḳ tilemegüçi: Zulmetmeyen.

eḍgü işlig: İyilik yapan.

eḍgü ḳılıḳlı: İyi, güzel davranan.

eḍgü sanġan: İyi düşünen, davranan.

eḍgülük etgen: İyilik eden.

eḍgülük ḳılġan: İyilik eden, hayırsever.

eḑgülük ḳılıġlı: İyilik yapan.

üḑründi: İyi, hayırlı, seçkin (kişi).

yaḫşı: 4. İyilik eden, iyi kişi.

eḑgü uraġut: İyi kadın, namuslu kadın.

faẓl iḍisi: Lütuf sahibi.

artuḳluḳ bérmek iḍisi: Lütuf sahibi.

1.7.3.1.2. Sabırlı

sergen: Sabreden, sabırlı.

sergen eren: Sabreden erkek.

sergen tişi: Sabreden kadın.

serinigli: Sabreden.

1.7.3.1.3. Dürüst, Güvenilir

çın: 2. Doğru söyleyen, doğru kişi, samimi kişi.

çın sözlegli: Doğru sözlü.

çın köni: Doğru söyleyen, doğru.

çın tutuġlı: Doğrulayan, tasdik eden.

çın ya‘nî râst sözlegüçi: Doğru söyleyen.

çınġarıġlı: Tasdik eden, doğrulayan.

keḑ çın sözlegli: Sıddık, çok doğru sözlü.

könike tapuġlı: Doğru söyleyen.

könirek: Daha doğru, daha doğru sözlü.

köni sözlegli eren: Sadık, doğru sözlü kadın.

çın bütün: Gerçek, samimi.

ḳatıḳsız ḳılġan: Samimi olan.

berk / îmîn: Güvenilir.

îmîn (Ar. < Āmin): Emin, korkusuz, güven içinde, güvenilir.

îmîn bol-: Emin olmak.

ḳorḳunçsuz bol-: Emin olmak, korkusu olmamak.

ḳorḳunçsuz er-: Güvende, emniyette olmak.

1.7.3.1.4. Mütevazı

baş ḳoḍı tişi: Mütevazı kadın.

baş ḳoḍı eren: Mütevazi erkek, alçak gönüllü adam.

1.7.3.1.5. Mülayim, Cömert

tüzün: 1/2 Cömert.

keçürgen: 1. Yumuşak huylu, mütevazı.

köñüllüg: Kalpli.

yumşaḳ: Yumuşak, tatlı, hoş, mülayim.

yumşaḳ köñüllüg: Yumuşak kalpli, yumuşak, ılımlı.

yumşaḳlıḳ: Yumuşaklık, merhametli olma.

1.7.3.1.6. Sakin, Huzurlu

fâriġ (Ar.): Rahat, huzurlu.

amrulmış: Sükûnet bulmuş.

tek (II): Sessiz, sakin.

tek turuġlı: Susmuş, suskun.

tölek: Durgun, sakin.

siñürgen: Öfkeyi sindiren, yenen.

ḳaḍġusuz: Kaygısız, huzurlu.

1.7.3.2. Olumsuz Kişilik Sahibi

1.7.3.2.1. Kötü

artaḳ / yawuz işlig: Kötülük yapan, doğru yoldan sapan.

ḳatıġ köñüllüg: Kötü kalpli.

yawuz: 3. Kötü kişi.

yawuzluḳ ḳılıġlı: Kötülük yapan.

musallaṭ (Ar.): İlinmiş, sataşmış, rahat bırakmayan.

irig: Kaba ve sert tabiatlı (kişi).

irig köngüllüg: Katı yürekli.

nû/usipâs (Far.): Nankör, iyiliğe kötülükle karşılık veren.

1.7.3.2.2. Alaycı

élüklegli: Alay eden.

füsûs tutġan: Alay eden.

1.7.3.2.3. Kibirli

baş kötürgen: Büyüklük taslayan.

boynaġu: 2. Kibirli.

boynaġu / mütekebbir: Kibirlenen.

boynaġuluḳ ḳılġan: Büyüklük taslayan.

boynaġuluḳ ḳılıġlı: 2. Büyüklük taslayan, böbürlenen.

ḳıwanġan: Kibirlenen, böbürlenen.

mütekebbir (Ar.): Kibirli, asi.

küwengen: Övünen.

uluġsıġlıḳ ḳılıġlı: Kibirlenen.

1.7.3.2.4. Bozguncu

artaḳ işlig: Bozguncu, fesat çıkaran.

yawuz işlig/ġ: Bozgunculuk yapan, bâtılı seçen.

yawuz işlig / ortaḳ ḳatıġlı: Bozguncu, fesat çıkaran.

muḫâlif (Ar.): 2. İnatçı, bozguncu.

1.7.3.2.5. Yalancı, İftiracı

yalġan: 2. Yalancı.

çav kemişgen: Yalan haber yayan, dedikodu yapan.

yalġan ḳılġuçı: Yalancı.

yalġan yaratıġlı: İftiracı.

yalġan ḳoşġan: İftiracı.

yalġan sözledeçi ya‘ni yalġançı: Yalancı.

yalġançı: Yalancı.

yalġan tutġan: Yalanlayan.

yalġan tutġuçı: Yalan söyleyen.

1.7.3.2.6. Azan, Sapıtan

azıtıġlı: Azan, azıtan.

bî-bâk (Far.): Yoldan çıkan.

ḥaddin keçgen: Sınırı aşan, aşırıya kaçan.

ḥaddin keçmek: Azgınlık gösterme, haddini aşan.

teñde keçgen: Haddi aşan.

teñde keçigli: Haddi aşan.

teñde keçürdeçi: Aşırıya kaçan.

yarlıġdın çıḳıġlı: Fasık, yoldan çıkmış.

yoldın çıḳıġlı: Yoldan çıkmış, azmış.

yolsuz: Yoldan çıkmış, azgın.

yolsuz boynaġu: Azgın.

ḫaddin taş boynaġu: Azgın.

yolsuz ḳılıġlı: Azdıran, saptıran.

1.7.3.2.7. Şiddet Gösteren, Zalim

açıġ (I): 1. Acı veren, elem verici.

açıġlı: Can yakıcı.

açıtġan: Can yakıcı, elim.

açıtıġlı: Can yakıcı, acı veren.

aġrıtġan: Elim, can yakıcı.

ḳınaġlı: Azap edici, azapla cezalandırıcı.

ḳınlıġ: Azap veren, azabı olan.

ḳızġutluġ: Azapla cezalandıran, cezasını veren.

küç ḳıldaçı: Zalim.

boynaġuluḳ ḳılıġlı: 1. Zorba.

öldürgen: Zorba, cabbar.

küç ḳılġan: Zulmeden.

küç ḳılġuçı: Zulmeden.

küç ḳılıġlı: Zalim.

küç tegürgenrek: En zalim.

küçegüçi: Cabbar, zorlayıcı.

küçlüg: 1. Zorba, zalim.

sitemkâr (Far.): Zalim.

sitemkâr / küç ḳılġan: Zulmedici.

ẓâlim (Ar.): Zalim, zulmeden.

ẓalûm (Ar.): Çok zalim.

ẓalûm / küç ḳılġan: Zalim.

ẓulm ḳılığlı: Zalim.

çoġıcı: Kavgacı.

çoġıcı üstelgen: Kavga eden, çekişen.

töhmetlig (Ar.): Rahatsız eden, endişeye düşüren.

uçuzlap keçrügli: Kahredici, kahredici üstünlüğe sahip olan.

1.7.3.2.8. Aciz

‘âciz ḳılığlı: Aciz bırakan.

keçigli: 4. Aciz bırakan.

yanığlı: 3. Aciz bırakan, dönen.

ża‘îf (Ar.): Zayıf, zavallı, güçsüz (kimse).

baş ḳoḍı kemişmiş: Başını öne eğen, hor, hakir.

‘âciz (Ar.): Aciz, güçsüz.

küçsüz: Zayıf, güçsüz.

küçsüz tutulmış: Zayıf, aciz.

unmas ḳılığlı: Aciz tabiatlı.

ża‘îfraḳ: Daha zayıf.

ża‘îf tutulmış: Güçsüz, zayıf kabul edilmiş, küçümsenmiş, aciz.

1.7.3.2.9. Rezil

rüsvâ (Far.): Rezil.

uvutluġ: Rezil.

1.7.3.2.10. İsyankâr

‘aşî (Ar.): Asi, isyan eden.

muḫâlif (Ar.): 1. İsyan eden.

boynaġu: 1. Zorba, cebredici, isyankâr.

1.7.3.2.11. Kararsız

abruġ: Tereddüt eden, kesin karar vermeyen.

1.7.3.2.12. Kabul Etmeyen, Razı Olmayan

unamaġlı: Kabul etmeyen, razı olmayan.

tilemegli: Yüz çeviren.

arḳa bérigli: Yüz çeviren, ardını dönen.

bîzâr (Far.): 2. İlgisini kesmiş, uzak, alakasız.

yüz ewürmek: Yüz çeviren, rıza göstermeyen.

yüz ew/vrügli: Yüz çeviren, reddeden.

taplamaz: Rıza göstermeyen, kabul etmeyen.

1.7.3.2.13. İki Yüzlü, Münafık

iki yüzlük: İki yüzlülük, münafıklık.

iki yüzlüg: İki yüzlü, münafık.

iki yüzlüg / yalġan: Yalancı, iki yüzlü.

iki yüzlüg uraġut: Münafık kadın.

étig étgen: Göz boyayıcı, kendini başka türlü gösteren.

aldaġlı: Aldatmanın karşılığını aldatarak veren.

iki yüzlüglük ḳıl-: Münafıklık etmek.

1.7.3.2.14. Hain

ḫıyânet ḳılġan: Hain.

1.7.3.2.15. Alçak, Bayağı, Hor

ḫˇâr ḳılġan: Alçaltıcı.

ḫˇâr ḳılġanraḳ: Daha çok rezil edici.

ḫˇârlaġan: Küçük düşürücü.

ḫˇârlaġlı: Alçaltıcı, küçük düşürücü, hor eyleyici.

ḫˇârraḳ: En alçak, bayağı.

astın: Alçak, bayağı.

astınraḳ: En aşağı, daha aşağı mertebe.

aşaġa: Aşağı, bayağı.

aşaġaraḳ: En bayağı, en kötü.

yıramış: Aşağılanmış, hor, zelil.

uçuz: Değersiz, bayağı, hor.

ḫ̆âr (Far.): Hor, hakir, bayağı.

ḫ̆âr bol-: Aşağılan(mış).

1.7.3.2.16. Tembel, Gamsız

kâhil (Ar.): Tembel, yavaş ve ağır davranan.

fâriġ ḳaḍġusuz: Gamsız, tasasız.

süst (Far.): Gevşek.

1.7.3.2.17. Kınayan, Kınanan

melâmet ḳılıġlı: Ayıplayan, kınayan.

melâmetlıġ (Ar.): Kınamayı hak eden.

1.8. DUYGULAR

1.8.1. Olumlu Duygular

1.8.1.1. Sevgi

dōstluḳ (Far.): Dostluk, sevgi.

sewüglük: Sevgi.

tile-: 3. Sevmek, hoşlanmak.

mezelen- (Far.): Hoşlanmak.

sew-: 1. Sevmek, dilemek, tercih etmek.

sewdür-: Sevdirmek.

1.8.1.2. Mutluluk

kül-: Gülmek.

şâd bol-: Mutlu olmak, sevinmek.

sew(ü)n-: Sevinmek.

1.8.1.3. Sadakat

vefâ (Ar.): Vefa, sadakat.

vefâ ḳıl-: Vefa göstermek.

1.8.1.4. İstek, Hırs

ârzû (Far.): Arzu, istek, kuruntu.

hevâ (Ar.): Heves, arzu.

oġramaḳ: Azmetme, niyet.

şehvet (Ar.): Şehvet.

ten tileki: Nefis arzusu, şehvet.

cehd (Ar.): Çabalama, mücadele.

ḥarîṣlıḳ (Ar.): Hırs, tamahkârlık.

ḳolmaḳ: İstemek.

ârzû ḳıl-: Arzu etmek, temenni etmek, istemek.

ârzûla- (Far.): Arzu etmek, istemek, temenni etmek.

ârzûla- / sew-: Arzu etmek, istemek, hoşa gitmek.

küse-: Arzu etmek.

küset-: Arzu ettirmek, heveslendirmek.

cehd ḳıl-: Mücadele etmek.

ḥarîṣlıḳ ḳıl-: İstemek, bir şeyin olması için uğraşmak, hırslanmak.

ḥarîṣ ḳıl-: Teşvik etmek.

sew-: 2. İstemek, arzu etmek, temenni etmek.

şevḳlen- (Ar.): Çok arzu etmek, istemek.

tama‘ ḳıl-: Arzu etmek, istekte bulunmak.

tile-: 1. İstemek, dilemek, arzu etmek.

ḳol-: İstemek.

éwe tile-: Acilen olmasını istemek.

tilen-: İstenmek.

1.8.1.5. Seçme, Tercih Etme

üḍürmek: Tercih etme, seçim yapma.

üḍ(ü)r-: 1. Seçmek, seçkin kılmak, üstün tutmak, tercih etmek. **2.** Seçip bir araya getirme.

üḑür ya‘ni sew-: Tercih etmek, istemek.

satġın al-: 2. Seçmek, tercih etmek.

1.8.1.6. Beğeni, Rıza

taplanmış: Seçkin kılınmış, hoşnut olunan, beğenilen.

ḫoşnûd bolıġlı: Memnun, hoşnut olması istenilen.

ḫoşnûdluḳ (Far.): Rıza, memnuniyet.

rıżâ (Ar.): Rıza.

ḫoş kel-: Hoşa gitmek, hoşlanmak.

tañ kel-: Şaşırtmak, hoşa gitmek.

tapla-: 1. Rıza göstermek, hoşnut olmak, razı olmak.

taplan-: Rıza gösterilmek, hoşnut olunmak.

ḫoşnûd bol-: Hoşnut olmak, memnun olmak.

ḫoşnûd bolunġu ér-: Hoşnut etmek.

ḫoşnûd ér-: Hoşnut olmak, memnun olmak.

ḫoşnûd ḳıl-: Memnun etmek, hoşnut etmek.

ḫoşnûdluḳ tile-: Hoşnut etmek, memnun etmek istemek.

1.8.1.7. Umut

umınç: Umma, bekleme.

um-: Ummak, ümit etmek.

uman- yâ ḳorḳ-: Umut etmek veya kaçınmak.

umınç tut-: Hesap etmek, beklemek.

1.8.2. Olumlu Duygu Sahibi

1.8.2.1. Sevilen

sewüg: Sevilen.

1.8.2.2. Sevinçli

şâd (Far.): Sevinçli, mutlu.

1.8.2.3. İstekli, Hırslı

köñli/ün: Gönüllü, istekli, kendi rızasıyla bir şey yapan.

tilek: Arzu, istek, yapılmak istenen.

tilegli: Rağbet eden, meyleden, isteyen.

ḥarîṣ (Ar.): Hırslı, fazlasıyla istekli.

1.8.2.4. Hoşnut

ḫoşnûd (Far.): Hoşnut, memnun.

ḫoşnûd bolunmış: Memnun edilmiş.

1.8.3. Olumsuz Duygular

1.8.3.1. Acıma, Üzüntü, Endişe

ey ḳatıġlıḳ: Eyvah, yazıklar olsun!

ḳatıġlıḳ: 3. Eyvah, yazık, vay! Yazıklar olsun!

veyl (Ar.): Yazıklar olsun, eyvah!

vây: Yazık! Müstehak.

ġam (Ar.): Gam, üzüntü.

saḳınç: Üzüntü, hüzün.

ökünç: 2. Büyük üzüntü, kaygı.

ḳaḍġu: Kaygı, üzüntü, tasa.

ḳaḍġurup: Üzüntüden, üzüntü yüzünden.

emgek: Sıkıntı, zahmet, eziyet, güçlük, üzüntü.

emgek / tarlıḳ: Sıkıntı, güçlük, zorluk.

emgek azu tarlıḳ: Sıkıntı, güçlük.

ḳaḍġu yémek: Üzülmek.

ḳaḍġudın çıḳġu yer: Çıkış yolu.

bar-: 2. Üzüntüden yok olup gitmek, mahvolmak.

ḳaḍġuluḳ ḳıl- / yawuz kel-: Üzmek, tasalanmak.

ḳaḍġur-: Üzülmek, endişelenmek, korkmak.

ḳaḍġurġan er-: Mahzunlaşmak, üzülmek.

ḳaḍġuruġlı er-: Üzülmek.

bungal-: Ümitsizliğe düşmek, üzülmek.

ḳaḍġurt-: Kaygılandırmak, üzmek.

ökün-: Üzülmek, kaygılanmak, endişe etmek.

tezgin-: Dolanıp durmak, bocalamak.

tezginip yorı-: Bocalayıp durmak.

al(ı)n-: Alınmak.

uçuzla-: Kahretmek.

1.8.3.2. Ağlama

zârîlıḳ (Far.): Ağlayıp inleme.

yaşañur-: (göz) yaşarmak, yaşlı olmak.

ıġla-: Ağlamak.

zârîlıḳ ḳıl-: Ağlayıp inlemek.

1.8.3.3. Öfke, Nefret

ḥamiyet (Ar.): Kızgınlık, öfke.

öwke: Öfke, gazap, kin.

ḥamiyet öwke: Taassup ve azgınlık.

telwelik: Delilik, cinnet.

dîvânelıḳ (Far.): Cinnet, delilik.

düşmanlıḳ (Far.): Düşmanlık, kin, nefret.

‘ayb ḳıl-: Ayıplamak, kızmak, öfkelenmek.

buş-: Kızmak, öfkelenmek, sinirlenmek.

öwke kel-: 1. Öfkelenmek. **2.** Öfkelendirmek.

öwkeke sezâ bol-: Öfkelendirmek.

öwkelig bol-: Öfkelenmek.

öwkelen-: Öfkelenmek, gazap etmek.

öwkelig bol-: Öfkelenmek, gazap etmek.

ir-: Bıkmak, usanmak.

1.8.3.4. Korku

ḳaçmaḳ: Korku, ürküntü.

ḳorḳmaḳ: Korkma, korku.

ḳorḳınçu: Korku, korkulacak yer.

ḳorḳu/ınç: Korku.

ḳorḳu/ıtmaḳ: Korkutma, ikaz, uyarı.

ḳorḳ-: 1. Korkmak, endişe etmek, ürpermek. **2.** Sakınmak, çekinmek. **3.** Tanrıdan korkup ona güvenmek.

ḳorḳu/ıt-: 1. Çok korkutmak, dehşete düşürmek. **2.** Korkutmak, uyarmak.

ḳorḳıtıl-: Korkutulmak, uyarılmak.

ḳur(u)l-: Ürkmek, irkilmek.

saḳın- / kork-: Sakınmak.

saḳlan-: Korkmak.

uçġun-: (aklı) çıkmak.

uman-: Korkmak, kaçınmak.

yüreksiz bol-: Korkmak, korkuya kapılmak.

yüreksizlik ḳıl-: Korkmak.

1.8.3.5. Şüphe

sézig: Şüphe, zan, sanı.

sézigsiz: Şüphesiz.

sézinç: Zan.

şek(k) (Ar.): Şüphe, kuşku.

séziglig bol-: Şüphede kalmak, tartışmak.

séz(ı)n-: Sanmak, zannetmek, hesap etmek.

sézindür-: Şüphelendirmek.

şek bol-: Şüphe etmek, kuşkulanmak.

şek tutġan er-: Şüpheye düşmek.

şeklen- (Ar.): Şüphe etmek.

şeklig bol-: Şüphe etmek.

tüşür-: 2. Düşündürmek, vesveseye düşürmek.

artatmaḳ tile-: Vesveseye düşürmek, işkillendirmek, tahrik etmek.

1.8.3.5.1. Vesvese

kezigli: Vesvese.

ricz (Ar.): Vesvese.

vesvese (Ar.): Vesvese.

vesvese ḳıl-: Vesvese kılmak.

1.8.3.6. Pişmanlık

ökünmiş: Pişmanlık, nedamet.

ökünç: 1. Pişmanlık, hasret, özlem, yazık!

kâşki (Far.): Keşke, ne olurdu!

öknüp yan-: Pişman olup tövbe etmek.

peşimân bol- / ökün-: Pişman olmak.

1.8.3.7. Ümitsizlik

bed-baḫt bol-: Bedbaht olmak.

nevmîd bol-: Ümitsizliğe düşmek, umutsuz olmak.

umunçsuz bol-: Umut kesmek, umudunu kaybetmek.

1.8.3.8. Utanma

‘ar (Ar.): Ar, utanma.

uwtanmaḳ: Utanma.

uwut: Haya, utanma.

‘ar tut-: Utanmak, çekinmek.

‘arlan- (Ar.): Utanmak.

uwtan-: Utanmak.

1.8.3.9. Şaşırma

ha: Ha!

tañ (II): Tuhaf, şaşılası.

tek tañ: Pek tuhaf.

tañla-: Şaşmak, şaşırmak.

ḫîre bol-: Şaşkın şaşkın dolaşmak.

1.8.3.10. Hoşnutsuzluk

nâ-ḫoşnûd ḳıl-: Memnun etmemek.

terslen-: Hoşuna gitmemek.

1.8.3.11. İntikam

öç: Öç, intikam.

öç al-: Öç almak, intikam almak.

öç alın-: İntikam almak, öç almak.

öç sür-: Öç almak, intikam almak.

1.8.4. Olumsuz Duygu Sahibi

1.8.4.1. İntikamcı

öç alġan: Öç alan.

1.8.4.2. Ümitsiz

bed-baḫt (Far.): Ümitsiz.

nevmîd (Far.): Ümitsiz, ümidini kaybetmiş.

umu/ınçsuz: Umutsuz, umudunu kesen.

1.8.4.3. Hoşnutsuz

nâ-ḫoşnûd (Far.): Hoşnut olmayan.

1.8.4.4. Şaşkın

ḫîre (Far.): Şaşkın.

1.8.4.5. Öfkeli

öwke siñürgen: Çok öfkeli, kızgın.

öwkelig: Öfkeli.

öwke siñrügli: Öfkesini bastıran.

1.8.4.6. Üzüntülü

ḳaḍġuluġ: Üzüntülü.

ḳaḍġuluḳ: Kaygılı, üzüntülü.

1.8.4.7. Korkutucu, Korkak

ḳorḳutmış kişi: Uyarılan, korkutulan kişi.

ḳorḳutuġlı: Korkutucu, uyarıcı.

ḳorḳuttaçı: Uyarıcı.

ḳorḳuġlı: Korkan.

ḳorḳunçluġ: Korkutan, bilinmeyen.

yüreksiz: Korkak.

yüreksizlik: Yüreksizlik, korkaklık.

1.8.4.8. Şüpheli, Şüpheci

sézindürgen: Şüphe yaratan.

şek tutġan: Şüpheci.

şeklig (Ar.): Şüpheci.

séziglig: Şüpheli, tartışmalı.

1.8.4.9. Pişman

öknügli: Pişman.

öküngen: Pişman olan.

peşimân (Far.): Pişman.

1.9. DÜŞÜNCE

endîşe (Far.): Düşünce.

endîşe ḳılıġlı: Düşünen.

tedbîr (Ar.): Tedbir, öncelikle düşünme.

sezigli: Sanan, zanneden.

tolum: Tedbir, ihtiyat.

endîşe ḳıl-: Düşünmek.

saḳ(ı)n-: 2. Düşünmek, hesap etmek.

san-: Düşünmek.

tedbîr ḳıl-: Düşünüp anlamaya çalışmak.

sana-: 1. Sanmak, addetmek, bir şeyden sanmak.

sé/ez-: Sanmak, zannetmek.

1.9.1. Akıl

‘akl (Ar.): Akıl.

bilig / ḫıred: Akıl.

ḫıred (Far.): Akıl.

ḫıred iḍileri: Akıl sahipleri, akıllı kişiler.

us: Akıl.

ög: Akıl.

ög birle uḳ-: Aklı kullanmak.

ögün uḳ-: Aklı kullanmak, düşünmek, anlamak.

uḳ-: Anlamak, aklını kullanmak, idrak etmek, farkına varmak.

uḳġan tur-: Aklını kullanmak.

1.9.2. Akıl Yoksunluğu

uḳuşsuz: Akılsız, beyinsiz.

ögi uçġunmış kişi: Aklı başından giden kişi.

telbe: Deli, mecnun.

1.9.3. Unutma

unutġan: Unutkan.

unutulmış: Unutulmuş.

unıtmaḳ: Unutma.

unı/ut-: Unutmak.

unıttur-: Unutturmak.

unutul-: Unutturmak.

unutul-: Unutulmak.

2. DURUM

ḥâl (Ar.): Hâl, durum.

şûret (Ar.): 3. Hâl, durum.

orun: 2. İçinde bulunulan hâl, durum.

anda erse: Öyle ise, bu durumda, o zaman.

2.1. Açıklık, Belirginlik

açuḳ: Açık.

açuḳluġ: 2. Açık, belirgin olan, bilinen.

açuḳluḳ: 2. Görülen, açık, aşikâr.

belgülüg: 1. Belli, görünen, bilinen, apaçık, açıkça, aşikâr.

âşkârâ (Far.): Aşikâr, açık, açıkça, meydanda.

barı üze: Göz önünde.

çıḳarıġlı: Ortaya çıkaran, belli eden.

çıḳarmaḳ tilemek: Sonuç çıkarmak, sonuca varmak.

teñlenmiş: Belirlenmiş, belli, muayyen.

ẓâhir (Ar.): Ortaya çıkan, beliren.

ẓihâr (Ar.): Açıklık, belirginlik.

aç(ı)l-: 1. Açılmak.

açuḳ âşkârâ ḳıl-: Açığa vurmak, aşikâr etmek.

âşkârâ ḳıl-: Açığa vurmak, açıklamak, belli etmek, ses yükseltmek.

belgülüg ḳıl-: 1. Belirgin kılmak.

belgülüg tile-: Tahkik etmek, iyice araştırmak.

belgür-: 1. Görünmek, belli olmak, açığa çıkmak.

belgürt-: 1. Açıklama yapmak, belli etmek, açığa vurmak, meydana çıkarmak. **4.** Belirgin kılmak, üstün kılmak.

ẓâhir ḳıl-: Üstün ve belirgin kılmak.

çıḳar-: 3. Ortaya çıkarmak.

yañı belgürt-: Yeni ortaya çıkartmak.

2.2. İhtimal

bolġa kim: Belki, ihtimal ki.

bolġay kim: Belki, olası ki, umulur ki, ihtimal ki, muhtemel.

ya‘nî (Ar.): Yani.

2.3. Kesinlik

bütün: Muhakkak ki, şüphesiz ki.

bütünlükin: Şüphesiz, elbette, kesin olarak, ant olsun ki!

çın-oḳ: Şüphesiz, muhakkak ki, gerçekten, kesinkes.

çınlıḳ üze: Şüphesiz.

dürüst (Far.): Kuşkusuz, şüphesiz.

hîç (Far.): Hiç, hiçbir.

her-âyine (Far.): Şüphesiz, mutlaka, kesinlikle.

munu: 1. Şüphesiz, mutlaka, işte bunu, bunu.

munu … ök: Hiç şüphesiz.

nerse: 2. Hiçbir şey.

oḳ (I): 1. Mutlaka, kesinlikle, şüphesiz.

yaḳîn (Ar.): Kesin bilgi.

yaḳîn boluġlı: Kesin bilgisi olan.

yaḳînlıḳ (Ar.): Kesinlik.

yaḳînlıḳın: Kesinlikle, şüphesiz olarak.

yaḳîn bil-: Kesin olarak bilmek.

IV. SOSYAL HAYAT VE KÜLTÜR

1. SOSYAL HAYAT

1.1. İNSAN TOPLULUKLARI

1.1.1. Soy, Nesil

oġlan: 3. Nesil.

uġuş: 1. Soy, nesil.

ḳarn (Ar.): Nesil.

yawuz ḫalf: Kötü nesil.

1.1.1.1. Evlenme

nikâḥ (Ar.): Nikâh.

beglig: Evli, kocalı.

nikâḥ ḳılmaḳ: Nikâhlamak, evlenmek.

nikâḥ ḳıl-: Nikâhlamak.

beglig bol-: Evli, kocalı olmak.

cüft ḳıl-: Çift yapmak.

cüftlendür- (Far.): Eş olarak vermek, evlendirmek.

1.1.1.2. Boşanma

ṭalâḳ (Ar.): Boşama, boşanma.

ṭalâḳ ḳıl-: Boşamak.

boşa-: Boşamak, nikâhı bozmak.

1.1.2. Aile

âl (Ar.): Aile.

boḍ(u)n: 3. Aile.

éw boḍnı: Ehl-i beyt, aile.

cüft (Far.): 1. Eş, karı kocadan biri.

cüft / éş: Eş.

1.1.2.1. Ebeveyn

‘ayâllıġ (Ar.): Evlat sahibi.

ana: Ana, anne.

ata: Baba, ata, ced.

ata ana: Ana baba.

emüzgen: Sütanne.

oġullan-: Evlat edinmek.

1.1.2.2. Evlat, Çocuk

‘ayâl (Ar.): Çocuk, evlat, zürriyet.

oġul ḳız: Evlat.

oġullanmış oġul: Evlatlık.

eḍgü ‘ayâl: Hayırlı evlat.

eḍgü oġul: Oğul, iyi evlat.

er oġlan: Oğul evlat.

erkek oġlan: Erkek çocuk, oğul.

oġlan: 1. Oğul, erkek çocuk. **2.** Çocuk, küçük çocuk.

oġ(u)l: Oğul.

oġulḳına: Oğulcuk.

ḳız: 1. Kız, kız çocuk. **2.** Bakire kız.

atasız: Yetim.

yetîm (Ar.): Yetim.

1.1.2.3. Kardeş

ḳız ḳadaş: Kız kardeş.

ḳız ḳarındaş: Kız kardeş.

ini: Kardeş, küçük erkek kardeş.

ḳadaş: Kardeş.

ḳadaşlıḳ: Kardeşlik, akrabalık, yakınlık.

ḳarındaş: Kardeş

1.1.3. Akraba, Yakınlık

ulaşıḳlıḳ: Akrabalık.

yaġuk: Akraba, hısım, yakın, yakın dost.

yaġuk koñşı: Akraba olan komşu.

yaġukluḳ: Akrabalık, hısımlık.

yaġukluḳ iḍisi: Akraba, yakın olan kişi.

‘amm (Ar.): Amca.

taġay: Dayı.

ana tişi ḳarındaşı: Teyze.

ata ḳız ḳarındaşı: Hala.

yégen: Torun.

yégençük: Torun.

yigençük azu tapuġçı: Torun veya hizmetkâr.

tapuġçı: Torun (hizmet eden).

1.2. TOPLUM, TOPLULUK

boḍ(u)n: 1. Kavim, nesil, halk, ahali, toplum, insanlar. **2.** Ehl. **4.** Ümmet.

ümmet (Ar.): Ümmet.

ḳavm (Ar.): Kavim.

Medyen: Kavim.

Semûd: Kavim.

Tübba: Kur’an’da adı geçen halklardan biri. Tübba Kavmi.

ḳawurtluḳ: Kalabalık topluluk.

keçmiş: Eski topluluk, halk.

uluş boḍnı: Şehir halkı.

orunluġ: 2. Topluluk, meclis.

ögür: 1. Topluluk, grup, kısım. **2.** İleri gelenlerin oluşturduğu topluluk, lider. **3.** Taraf, zümre, millet. **4.** Nesil, kavim.

ögür / ḳavm: Kavim.

ḫalḳ (Ar.): Halk, millet.

ḫayl (Ar.): Takım, topluluk.

iḍi: 2. Sahip, ehl, -li, halk, ahali.

şenbe boḍunları ya‘nî Cuhûdlar: Cumartesi halkı, Yahudiler.

zîr ü zeber bolmışlar: Alt üst edilmişler: Lut kavmi, Mütefikat kavmi.

söz tutmaġlı boḍun: Yoldan çıkan, söz dinlemeyen halk.

uġuş: 2. Kabile.

‘Arab (Ar.): Arap.

arkış: Arkış, kervan, kafile.

cem‘ (Ar.): 1. Topluluk, grup.

bir ögür: Bir grup, bir grup ileri gelen.

bu ögür: Bu insanlar, bu topluluk, bunlar.

ḳatıġ da‘vîçi boḍun: Karşı çıkan, inatçı topluluk.

buçġaḳ: Taraf, bölük.

uraġut boḍnı: Evlilikte kadın tarafı.

gürûh (Far.): Bölük, topluluk, grup.

ögür ögür: Bölük bölük, kısım kısım.

taḳı bir gürûh: Diğer bir bölük.

bir ikindi birle: Birlikte, bir arada.

bir yolı: Bir kez, toptan, hep birlikte.

tér(i)lgen: Bir araya toplanmış.

ükülmiş: (küme küme) toplanmış.

1.3. İNSAN İLİŞKİLERİ

1.3.1. Arkadaşlık

dōst (Far.): 1. Dost. **3.** Sahiplenen, himaye eden.

erklig bolmış: Dost.

erklig: 1. Veli, hami, sığınılacak kişi, dost, bekçi.

erklig dōst: Destek olan, arka çıkan.

tuş (II): Akran, eş, ögür.

yaşdaş: Yaşıt, aynı yaşta.

yârân (Far.): Arkadaş, yakındaki kişi(ler).

éş: 1. Arkadaş, dost.

iç dōst: Sırdaş.

ḳoldaş: Arkadaş.

sü: 2. Yandaş.

yaḳınlıḳ: Yakınlık, dostluk.

yaḳın bolmış: Yakınlaşmış, dost edinilmiş.

ortaḳ: Ortak.

ortaḳlıḳ: Ortaklık.

ülüş ortak: Ortak.

teñ tuş: Eş, ortak.

yandaḳı éş: Yol arkadaşı.

ḳoñşı: Komşu.

yat tam koñşı: Uzak komşu.

dōst tut-: 1. Dost tutmak, dost edinmek. **2.** Sahip çıkmak, arka çıkmak.

dōstlaş- (Far.): Dost edinmek.

dōstluḳ tut-: Dost edinmek.

éşleş-: Arkadaşlık etmek.

ḳoñşı bol-: Komşu olmak.

1.3.2. Misafir

ḳonuḳ: Konuk, misafir.

ḳal-: Kalmak.

1.3.3. Yabancı

yat: Yabancı.

1.3.4. Tanıma, Tanışma

bild(ü)r-: Bildirmek, tanıtmak.

bilin-: Tanınmak, bilinmek, tehşis edilmek.

bilin-: Tanınmak, bilinmek, tehşis edilmek.

biliş-: Tanışmak.

uḳ- … bil-: Tanımak.

tuş-: Rastlamak, maruz kalmak.

tuş- yâ kör-: Görmek, maruz kalmak.

1.3.5. Selamlaşma

alḳış: Selâm.

durûd (Far.): Selâm, selamet.

durûd u senâ: Selâm.

esenlik: Selâm.

taḥiyye (Ar.): Selâm.

selâm ḳılmaḳ: Selâm verme.

ḳoḍ-: 6. Selâm söylemek.

selâm ḳıl-: Selâm vermek.

taḥiyye béril-: Selâmlanmak, selâm verilmek.

1.3.6. Kavga, Tartışma

1.3.6.1. Anlaşamama, Ayrılık

aḍnaġlı: İhtilafa düşen.

aḍrılmaḳlıḳ: Ayrılık çıkarma.

éşin: Anlaşmazlık, uyuşmazlık.

ḫıred yoḳ: Anlayışsız, anlamamak.

ẖilâf (Ar.): 1. Ayrılık.

ẖilâf bolmaḳ: Ayrılık, ihtilaf, uyuşmazlık.

ḳoḍuġlı: Bırakan, terkeden.

köñül aġrığı: Geçimsizlik, dargınlık.

yaraşmamaḳ: İtaat etmeme, geçimsizlik.

sıñardın tur-: Uzak durmak, kaçınmak, sakınmak.

ḳatıḳsız bol-: Uzaklaşmak, bir yana çekilmek.

kes-: 1. Kesmek, ilgi kesmek.

kesil-: 2. Ayrı durmak, ayrılmak, uzak durmak.

ḳoḍ-: 4. İhmal etmek, bırakmak.

ḳoḍ- / yıġ-: Bırakmak, uzak tutmak.

ḳoḍul-: Terk olunmak, yalnız bırakılmak.

ḳoñur-: Temelinden, kökünden koparılmak.

saçlın-: Bir yere çekilmek, uzaklaşmak, ayrılmak.

bîzâr bol-: Uzaklaşmak, ilgiyi kesmek.

bir sıñar bol-: Uzaklaşmak.

bir sıñardın kit-: Uzaklaşıp bir tarafa çekilmek.

bir sıñardın tur-: Uzaklaşmak, bir tarafa çekilmek, ayrılmak.

düşvâr tut-: Zorluk çıkarmak, anlaşamamak.

ẖilâf ḳılın-: Vazgeçilmek, cayılmak.

ẖilâf ḳılınış-: Anlaşılmazlık çıkarmak.

aḍrıl-: Ayrılmak, bir kenara çekilmek.

aḍırtlaş-: Anlaşmazlığa düşmek, ihtilafa düşmek.

aḍnaş-: İhtilafa düşmek.

arturul-: İhtilafa düşmek.

unama-: Kabul etmemek, istememek.

taplamama-: Kabul etmemek, razı olmamak.

tartışığlı er-: Anlaşmazlığa düşmek.

tartışıḳ bol-: İhtilafa düşmek.

1.3.6.2. Tartışma

ḫuṣûmet (Ar.): Tartışma, husumet, düşmanlık.

ḫüccet (Ar.): 4. İhtilaf, tartışma.

tartışıḳ: Çelişki, tutarsızlık, tartışma.

tartış-: Tartışmak, münakaşa etmek, savunmak, mücadele etmek, ihtilafa düşmek.

tartışıḳ ḳıl-: Tartışmak, ihtilafa düşmek.

üstel-: (kavga) çıkarmak.

ḫaṣmlaş- (Ar.): Çekişmek, tartışmak.

ḫuṣûmet ḳıl-: Tartışmak, çekişmek.

ḫuṣûmet ḳıl(ı)ş-: Tartışmak.

ḫüccet ayış-: Tartışmak, çekişmek.

ortaḳ ḳat-: 3. Muhalefet etmek, çekişmek.

1.3.6.3. Şiddet, Azap, Eziyet, Zulüm

‘az̲âb (Ar.): 1. Azap, işkence, eziyet.

âz̲âr (Far.): Azar, eziyet, incitme.

ḳatıġ: 1. Katı, sert, haşin, çetin, şiddetli, elim, korkunç. **2.** Sert, acımasız.

ḳatıġ irig: Ağır, şiddetli.

ḳatıġ ḳawî: Şiddetli, çetin, sert.

aġrı/ut: Vurup sindirmek, can yakmak.

ḳın: 1. Azap, işkence, eziyet.

ḳınanmış: Azap edilmiş.

küç: 2. Zulüm, zorbalık, haset.

küç ḳılmaḳ: Zulüm.

ẓulm (Ar.): Zulüm, haksızlık.

tögülmiş: Dövülerek, vurularak öldürülmüş (hayvan).

açı-: Acı vermek.

açıt- (II): Acıtmak, acı vermek.

‘az̲âb ḳıl-: Azap etmek.

âz̲ârla- (Far.): Eziyet etmek, incitmek.

çal-: Yere çalmak, silkelemek, vurmak.

küç ḳıl-: Zulmetmek, eziyet etmek, haksızlık etmek.

küç ḳılıġlı er-: Zulmetmek.

küç ḳılın-: Zulmedilmek, haksızlık edilmek.

ẓulm ḳılın-: Zulmedilmek.

ẓulm teg-: Zulme, haksızlığa uğramak.

zaḥmet tegür-: Zarar vermek.

emget-: Eziyet etmek, incitmek.

emgetil-: Eziyet edilmek.

erkle-: Basmak, ayak altında çiğnemek.

ıs(ı)r-: Isırmak.

ḳaraġu ḳıl-: Kör yapmak.

ḳına-: Azap etmek, işkence etmek, ceza vermek.

ḳınaġlı er-: Azap edici olmak.

ḳınal-: İşkence edilmek.

ḳınan-: Azap edilmek.

ḳınat-: Eziyet etmek.

küç ét-: Zulmetmek.

tart-: Çekip çıkarmak.

süḍre-: Sürüklemek, zorla çekmek.

süḍrün-: Sürüklenmek.

süsül-: Boynuzla vurulmak.

taşla-: Taşlamak, taş atmak.

emge-: Zahmet, eziyet çekmek.

tegür- tepret-: Eziyet etmek.

tep-: Tepmek, tekmelemek.

tögül-: Öldüresiye dövülmek.

töpen ḳıl-: Ters yüz etmek, baş aşağı getirmek.

turılan-: Sert, acımasız davranmak.

ur-: 1. Vurmak.

ırġa-: Irgalamak, sallamak, silkelemek.

yayḳat-: Sallamak, alt üst etmek.

yerke tep-: Yere vurmak, yeri tepmek.

yuḍruḳla-: Yumruklamak.

1.3.6.4. Zorlamak

köñülsüz: Gönülsüz, zorla.

köñülsüzün: Zorla, istemeyerek.

küçi/ün: Zorla, istemeyerek, zorbalıkla, güç bakımından.

düşvâr ḳılmaḳ: Baskı yapmak, zorlamak.

ḳatıġlıḳ ḳıl-: Zorlamak.

küçin tut-: Zorla bir şey yaptırmak.

küçe-: Zorlamak.

küçel-: Zor kullanılmak, bir şey yapmak için zorlanmak.

ḳınayu yoḍ-: Zorla belirsiz hale getirmek, ortadan kaldırmak.

1.4. SOSYAL SINIF

derece (Ar.): Derece, mertebe, kademe.

ḳur: Derece.

erklik: Mülk, saltanat, kudret.

aḍaḳın turmaḳ: Makam, mevki.

dergâh (Far.): 1. Kat, huzur.

üsk: Kat, huzur, nezd, yan.

1.4.1. Yönetici, Yönetim

baş (II): 4. Öncü, ileri gelen.

başçı: Öncü, önder.

barlıḳ: Güç, iktidar.

beg: Bey, önde gelen kişi.

erk: Kudret, kuvvet, saltanat, güç, hükümranlık.

ḫalîfe (Ar.): Halife.

ḫalifet (Ar.): Halife.

melik (Ar.): 1. Hükümdar. **2.** Hükümranlık.

aḍaḳın turġan: 2. İdareci ve hâkim olan.

orunluġ: 1. Mevki ve makam sahibi.

ḫayl başı: Başkan, reis, server.

tezginmek: 2. Devlet, güç kaynağı.

erkliglik bér-: Halifelik vermek, halife yapmak.

ḫalîfe bol-: Birinin yerine geçmek, vekâlet etmek.

arḳada oltur-: Halef olmak.

1.4.2. Yüce, Ulu

uluġ: 1. Büyük, ulu, yüce. **2.** İleri gelen kimse, sözü geçen kişi, hayırlı ve faziletli kişi. **4.** Yüce.

uluġ / kerîm: Üstün, şerefli.

uluġraḳ: 1. Daha büyük, en büyük, esas, ana.

uluġ yüksek: Yüce, ulu.

üstün: 1. (bir şeyden) üstün, yüksek, ulu, yüce.

üstünrek: Yüceler yücesi.

üstüvâr (Far.): 1. Esas, değer verilen.

yüksek: 2. Üstün, ulu, yüce.

yüksekrek: En yüce.

yüzlüg: İtibarlı, şerefli.

aġırlanmış: İkram ve hürmet edilmiş.

köni bütün: Saygıya değer.

aġırlıḳ küşüşlük: İzzet.

‘izzet (Ar.): İzzet.

köt(ü)r-: 3. Yüceltmek, yükseltmek.

uluġ er-: Yüce olmak.

uluġ körün-: Büyük görünmek, ağır gelmek.

uluġ tut-: Ululamak, yüceltmek.

uluġla-: Takdir etmek, ululamak.

aġ-: Ağmak, yükselmek, çıkmak.

aġırla-: Saygı ve hürmet göstermek, yüceltmek.

aġırlan-: Ağırlanmak, hürmet edilâ, değer verilmek.

1.4.3. Üstün, Üstünlük

‘azîz (Ar.): Aziz, değerli kimse.

‘azîzraḳ: En üstün.

keçigli: 3. En üstün, en erdemli.

üstüvâr bolġan: Yüksek dereceye gelmiş olan.

artuḳ ḳıl-: 1. Üstün tutmak, seçkin kılmak.

artuḳluḳ bér-: Üstün kılmak.

artuḳluḳ béril-: Üstünlük verilmek.

artuḳluḳ ur-: Üstün kılmak.

ḫâṣ ḳıl-: Özel, seçkin kılmak.

elig bér-: Muzaffer kılmak.

üstün kel-: Üstün gelmek.

1.4.4. Yetki, Güç

erk ḳural: Nüfuz, etki, güç.

erkliglik: Nüfuz, güç, kudret.

ḳudret (Ar.): Kudret.

ḳuvvet (Ar.): Kuvvet.

ḳural: Nüfuz, etki.

yel: 2. Etki, tesir, güç.

küçlüg uġan: 1. Muktedir, gücü yeten.

yaraġ: Gücü yetme, muktedir olma.

kewdeçi: Bir şeyin gücünü ve etkisini zayıflatan, azaltan.

ḥüccet (Ar.): 3. Güç, kudret, yetkinlik.

u-: Muktedir olmak, gücü yetmek.

un-: Gücü yetmek.

una-: Gücü yetmek.

yaraġ bol-: Gücü yetmek, yapabilmek.

yaraġ bul-: Gücü yetmek.

yaraġlıġ bol-: Gücü yetmek.

kew-: Bir şeyin gücü ve etkisini azaltmak.

ew/v(ü)r-: 5. Malik olmak, gücü yetmek.

uḍ-: Uymak, arkasından gitmek, tabi olmak.

uḍu bar-: Uymak, peşinden gitmek.

uḍu barıġlı ḳıl-: Tabi etmek, hizmetine vermek.

erked-: Gücü yetmek.

erked- u-: Gücü yetmek, muktedir olmak.

erklig bol-: Malik olmak, gücü yetmek, muktedir olmak, hükmetmek.

erklig er-: Hükümran olmak, muktedir olmak, gücü yetmek.

küçlendür-: Güçlü kılmak, desteklemek.

küçlüg bol-: Güçlü, kudretli olmak.

küçlüg ḳıl-: Kuvvetlendirmek.

elig bul-: Etkisi altına almak.

1.4.4.1. İzin, İzin Verme

fermân (Far.): 2. Ferman, izin.

yarlıġ: 1. İzin, müsaade, hüküm.

buyruḳ: 2. İzin, müsaade.

destûr (Far.): İzin, müsaade.

destûr bér-: İzin vermek.

destûr béril-: İzin verilmek.

destûr ḳol-: İzin istemek.

destûr tile-: İzin istemek.

1.4.4.2. Emir, Buyurma

bitig: 5. Ferman, buyruk.

emr (Ar.): Emir, buyruk.

fermân (Far.): 1. Emir, buyruk, ferman.

fermânlaġan: Emir veren, buyurucu.

iş: 2. Emir, buyruk.

ḥüccet (Ar.): 2. Ferman.

buyruḳ: 1. Buyruk, emir.

yarlıḳ: Emir, buyruk.

yarlıġ: 2. Emir, buyruk.

‘ahd ḳıl-: 2. İkaz etmek, emretmek.

bıçıġ ḳıl-: Buyurmak, fermanlamak.

buyrul-: Buyrulmak.

buyur-: Buyurmak, emretmek.

egirt-: Hâkim olmak, hükmetmek.

fermân tutuġlı ḳıl-: Musahhar kılmak, emrine vermek.

fermânla- (Far.): Buyurmak, yükümlü kılmak, emretmek.

fermânlan- (Far.): Emrolunmak, buyruk almak.

yarlıġ bér(i)l-: Emrolunmak.

1.4.4.3. Boyun Eğen, İtaatkâr

dōst (Far.): 2. Bir şeyin hizmetinde bulunan.

boyun bérigli: 2. Boyun eğen, tâbi olan, emir altına giren.

boyun suġan: 1. İtaatkâr.

boyun suġlı: 2. Boyun eğen.

boyun sumaḳ: Boyun eğme, taat.

boyun sümek: İtaat, itaat etme.

boyun sügen: İtaatkâr.

fermân tutuġlı: Boyun eğen.

yorıġlı: Bir yolda yürüyen, uyan, tâbi olan.

yarlıġ tutuġlı: Emirlere boyun eğen, itaatkâr.

uḍġan: Uyan.

yumşanmış: Boyun eğen, itaat eden.

boyun bér-: 1. İtaat etmek, teslim olmak, boyun eğmek.

boyun sun-: İtaat edilmek, sözü dinlenmek.

uçuzluḳ ḳıl-: Baş eğmek, boyun bükmek.

yumşan-: Boyun eğmek, itaat etmek.

1.4.5. Köle

boyun içindeki: Köle

ḳul: 2. Köle.

ḳarabaş: Cariye.

yinçke ḳız: Cariye, karavaş.

1.4.6. Özgür, Özgürlük

âẕâd (Far.): Azat, hür.

âẕâd tişi: İmanlı hür kadın.

âẕâd uraġut: Hür kadın.

âẕâd ḳıl-: Azat etmek, hürriyetini vermek.

2. KÜLTÜR

2.1. MADDİ KÜLTÜR

2.1.1. MEKÂN, YERLEŞİM

âbâdân (Far.): Bayındır, mamur.

él: 1. İl, şehir, kent. **2.** Yer, belde.

kend (Sog.): Şehir, memleket.

uluş: Şehir, memleket.

orun: 1. Yer, makam.

sarây (Far.): 1. Yer, mekân, makam.

sarây ortası: Yurt, mekân.

yöre: Etraf, çevre.

tegre: Çevre.

örtük sıġınçu: Sığınak, barınak.

sığıngu yer: Sığınılacak yer.

sığınçu: Sığınak, sığınacak yer.

aḍaḳın turuġlı orun: Kalacak yer, makam.

ḳorınçu: Korunacak, sığınacak yer.

ḳorınçu yer: Sığınacak yer, kurtuluş yeri.

turġu yer: Gidilecek, konaklanılacak yer, kalınacak yer.

turġu / yanış yer: Kalınacak, en son bulunulacak yer.

sığıngu: Barınılacak yer, sonunda varılacak yer.

amrulġu: Dinlenme yeri.

içgü yer: (su) içilecek yer.

kirgü yer: Girecek yer.

orun töşek: Serilecek, döşenecek yer.

yangu yer: Sonunda gidilecek, dönülecek yer, dönüş yeri.

yanış: 1. Dönüş, dönülecek yer. **2.** Dönüp dolaşılan yer.

yanış yeri: Dönüş yeri, en son varılacak yer.

amrulġu yer: Duracak, karar kılınacak ve yerleşilecek yer.

ḳarâr ḳılġu yer: Karar kılınacak, duracak yer.

oldurġu yer: Mevzi.

olturġu yer: Meclis, toplantı mekânı.

saḳnuḳluḳ sarâyı: Takva sahiplerinin meskeni.

térlür yer: Toplanılacak yer, toplantı yeri.

teñlep yıġılmış: Yerleştirilmiş.

tut-: 7. Yer tutmak, ikamet etmek.

amrulmaḳ: 2. Sabit olmak, yerleşmek.

kem(i)ş-: 3. Koymak, yerleştirmek.

orna-: Yerleşmek, oturmak.

ornal-: Konulmak.

ornat-: Yerleştirmek, yer vermek.

2.1.1.1. Kutsal Yerler

ḥarem (Ar.): Kutsal (yer).

ḥarem yeri: Mekke-i mükerreme.

arıġ yer: Kutsal toprak, mukaddes yer. Şam.

'ibâdet ḳılġu yer: İbadet edilen yer.

mezgit (Far.): Mescit, cami.

miḥrâb (Ar.): Mabed, mescid.

mescid-i ḥarâm: Mescid-i haram.

mezgit-i ḥarâm: Mezgit-i haram.

aġırlıġ mezgit: Mescid-i haram.

Mışr: Afrika ile Asya kıtalarının kesişiminde yer alan bir ülke.

Mekke: Kabe'nin bulunduğu ve hac ile umre ibadetinin ifa edildiği kutsal şehir.

Medîne: Hz. Peygamber'in mescidiyle kabrinin bulunduğu hicret yurdu.

2.1.1.2. İkamet, Konut

turġuluḳ: Konaklama, ikamet.

turuġlı: İkamet eden.

uluşluġ: Bir yerden olan.

éş: 3. -lık, bir yerden olan.

barḳ: (ev) bark.

é/ew: Ev, mesken.

turġu éw: Ev, mesken.

kiçig éw: Oda.

aşaḳ yer: Tuvalet, ayak yolu.

2.1.1.3. Ev Eşyası

ton: Ev eşyası.

béşik: Beşik.

kürsî (Ar.): Kürsü, taht.

taḫt (Far.): 2. Taht.

töşek: Döşek, yatak, beşik.

tâbût (Ar.): Sandık.

örtüg: 1. Örtü, perde.

perde (Far.): Perde, örtü.

ḥicâb (Ar.): Perde.

çerâġ (Far.): 1. Kandil.

baş (II): 3. Baş, bir şeyin ağzı, yani başı.

2.1.1.4. Yapı

ul: Temel.

ul / yer töşeki: Temel.

tam: Duvar, yapı.

üzeñü: Merdiven.

şiftâr (Tac.): Tavan, çatı.

şiftâr öçek: Çatı.

ḫişâr (Ar.): Hisar, kale.

binâ (Ar.): Bina, eser.

baba-ḫâne: Köşk, yüksek bina.

ḳarşı: Saray, köşk.

uluġ yer: Yüksek yer, köşk, saray.

kötrüm: Köşk.

köşk: Kule.

köl: Büyük havuz.

ḳaçu: Su bendi, baraj, set.

2.1.1.4.1. Yapı Malzemeleri

kerpiç: Kerpiç.

bışmış kerpiç bitig: Üzeri yazılı tuğla.

tirek: Direk, destek.

ḳapuġ: Kapı.

kirit: Anahtar.

ḳufl (Ar.): Kilit.

tayaḳ: 1. Asa, değnek.

ḳazuḳ: Kazık.

2.1.1.4.2. Alet, Araç

étig: 2. Teçhizat, malzeme.

aġırlıḳ: 2. Ağır teçhizat.

2.1.1.4.3. Yapı, İnşaat İşi

yoḳlat-: Bina etmek, inşa etmek.

ḳopar-: 1. İnşa etmek.

turġur-: Yapmak, inşa etmek.

âbâdân ḳıl-: İmar etmek.

2.1.2. YEME, İÇME

suwsamış: Susamış.

içmek: İçme, içim.

suw içürmek: Su içirme, su dağıtma.

açlıḳ: Açlık.

suwsa-: Susamak.

suw ķol-: Su istemek.

suwar(ı)l-: Su içirilmek.

iç-: İçmek.

iç(ü)r-: İçirmek.

siñ-: Kolay hazmedilmek, sindirilmek.

aç- (II): Acıkmak.

em-: Emmek.

emüz-: Emzirmek.

ür-: Üflemek.

ür(ü)l-: Üflenmek.

yut-: Yutmak.

siñür-: Yutmak.

yé-: Yemek, yemek yemek.

yégü aş bér-: Yemek vermek, doyurmak.

2.1.2.1. Yiyecek Hazırlama

ķayna-: Kaynamak.

is(ı)til-: Ateşte kızdırılmak.

çovlan-: Kavrulmak, yanmak.

bış-: Pişmek.

2.1.2.2. Yiyecekler ve Lezzet

aş: Aş, yemek.

ta‘âm (Far.): Yemek, yiyecek.

yém: Yemek.

yaş (II): Taze.

uşanmış: Kırıntı, parçalanmış.

açıġ (II): Acı, tatlı olmayan.

siñgen: Hazmı kolay.

şûr (Far.): Tuzlu.

muṣaffâ (Ar.): Süzülmüş, arındırılmış.

muṣaffâ ya‘ni arıġ: (bal için) süzme.

tatlıġ: 1. Tatlı, lezzetli. **2.** Tatlı su.

tâze (Far.): Taze, bayat olmayan.

tiken: (meyve için) tadı buruk, ekşi yahut acı.

yémişlig: Yemişli, meyveli.

2.1.2.2.1. Tahıl

ewün: Buğday, buğday tanesi.

2.1.2.2.2. Sebzeler ve Meyveler

ḳabaḳ: Kabak.

mîve (Far.): 1. Meyve.

yémiş: Meyve.

üzüm: Üzüm.

yaş ẖurmâ: Taze hurma.

zeyt (Ar.): Zeytin.

2.1.2.2.3. Hayvansal Besinler

‘asel (Ar.): Bal.

et: Et.

buldurçın eti: Bıldırcın, bıldırcın eti.

süt: Süt.

2.1.2.2.4. Tatlılar

şeker (Far.): Şeker.

yandaḳ şekeri: Yandak şekeri, kudret helvası.

2.1.2.2.5. İçecekler, Su

şarâb (Ar.): İçecek.

yér içgü: İçecek, şifa veren içecek.

suw: 1. Su.

isig suw: Sıcak su.

ḳaynar: Kaynamış, sıcak.

ḳaynar isig suw: Sıcak su.

ḳaynar suw: Kaynar su.

siñen suw: İçimi kolay su.

içgü-: İçecek şey.

2.1.2.2.5.1. Sarhoş Edici İçecekler ve Sarhoşluk

ḫamr (Ar.): Şarap.

esrütgü: İçki.

esrük: Sarhoş.

esrüklük: Sarhoşluk.

esrüt-: Sarhoş etmek.

2.1.2.2.6. Mutfak Eşyaları

küweç: Güveç, çömlek.

beḍük ġızâre: Büyük kase, çanak.

ġızâre (Ar.): Kâse, çanak.

iḍiş: Eşya, çanak, kâse.

bardaḳ: Bardak.

saġraḳ: Kâse, büyük kadeh.

sapsuz: Kulpsuz.

sapsuz bardaḳ: Kulpsuz kadeh.

2.1.3. TEKSTİL, KUMAŞ

ḳalın barçın: Kalın ipek, atlas.

yuwḳa barçın: İnce ipek.

barçın: İpekli kumaş.

ḥayż çöprekli: Aybaşı paçavrası.

çöprek: Bez parçası, paçavra.

yip: İp.

egirmiş yip: Eğrilmiş ip.

egirik: Eğrilmiş (ip).

tewe yüñi: Deve günü, yapağı.

ḳoy yüñi: Koyun günü, koyun yapağısı.

egir-: Eğirmek.

2.1.3.1. Giyim, Giysi

örtüg: 2. Elbise, kılıf.

çâdır (Far.): Çar, kadınların dış giysisi.

köñlek: Gömlek.

na‘leyn (Ar.): Ayakkabı.

keḍ-: 2. Giymek.

suçul-: (giysi, ayakkabı) çıkarmak

2.1.4. SEYAHAT, YOL

esbâb (Ar.): Yol.

iç yolı: Yol.

yol (I): 3. Sefer, yolculuk.

sefer (Ar.): Sefer, yolculuk.

bir aylıḳ yol: Yolculuğu bir ay süren yol.

ıraḳ barmaḳ: Uzun ve zahmetli sefer.

çıḳ-: 2. Sefere çıkmak, cihada gitmek.

yorı/u-: 2. Sefere çıkmak, yolda olmak.

2.1.4.1. Yolcu

yol oġlı: Yolcu, sefere çıkan.

keçigli: 1. (yoldan) geçen, yolculuk eden.

2.1.4.2. Gitme, Gelme

barıġlı: Giden.

barmaḳ kelmek: Gidip gelme, değişme.

kirgen: Giren.

kirigli: Giren, girecek olan.

kelgü: Gelecek olan.

çıḳmaḳ: 1. Çıkma, dışarı çıkış.

çıḳ-: 1. Çıkmak, ayrılmak, gitmek.

çıḳar-: 1. Çıkmak.

erte bar-: Sabah erken gitmek, ayrılmak.

kir-: 1. Girmek. **4.** Girmek, yol almak.

kig(ü)r-: 2. Girmek.

keç-: 1. Geçmek, geçip gitmek.

keld(ü)r-: 2. Gelmek.

kel-: 1. Gelmek, hazır olmak.

2.1.4.3. Gezme, Dolanma

temâşâ (Far.): Temaşa, seyir, gezme.

tezginmek: 1. Gezinme, dolaşma.

ev/wrül-: 1. Dönmek, dolaşmak, gezip dolaşmak, geri dönmek, dönüp gitmek.

kez-: Gezmek, dolaşmak.

tezgindür(ü)l-: Dolaştırılmak, gezdirilmek.

yorı/u-: 1. Gezip dolaşmak.

2.1.4.4. Ulaşma, Ulaştırma

tegigli: Ulaşan, varan, erişen.

tegrügli: Yetişen, ulaştıran.

ulanmaḳ: Ulaşma, kavuşma.

ıḍġan: Gönderen, veren.

ıḍıġlı: Gönderen, veren.

yetmek: Yetişmek.

elt-: Sevketmek, yöneltmek, götürmek.

tünle … elt-: Geceleyin götürmek.

e/élet-: İletmek, götürmek.

teg- / tegür-: Göndermek, vermek, ulaştırmak.

teg(ü)r-: 2. Ulaştırmak.

ula-: Ulaştırmak, eriştirmek.

ulan-: Erişmek.

ulanmış er-: Erişmiş, ulaşmış olmak.

yet-: Yetmek, yetişmek, ulaşmak, katılmak.

yetür-: Ulaştırmak.

keldür(ü)l-: Gönderilmek.

tapşur-: Getirmek, vermek.

sal-: Bırakmak, göndermek.

keld(ü)r-: 1. Getirmek, getirip göstermek, vermek.

kel-: 4. Getirmek.

2.1.4.5. Taşınma, Göç

éwdin aḑrılġan: Muhacir, göç etmiş.

köçgü: Göç.

hicret (Ar.): Göç.

hicret ḳılġan: Hicret eden, göç eden.

kötrügli: 1. Taşıyan.

éw barḳdın aḑrıl-: Hicret etmek.

éw barḳdın kesil-: Hicret etmek, göç etmek.

kesil-: 1. Bir yerden ayrılmak, göç etmek, hicret etmek.

köç-: Göçmek.

yüklen-: Taşınmak.

yük kötür-: Yüklenmek, yükü taşımak.

köt(ü)r-: 2. (yük) taşımak, yüklenmek. **5.** Yüklemek, bindirmek.

2.1.4.5.1. Uzaklaştırma, Kovulma

sürülmiş: Sürülmüş, kovulmuş.

yıratılmış: Sürülmüş, uzaklaştırılmış.

çıḳar-: 2. Uzaklaştırmak, sürmek, sürgün etmek.

çıḳar(ı)l-: Çıkarılmak, uzaklaştırılmak.

yoḳ ḳılın-: Uzaklaştırılmak, sürgün edilmek.

ḳap(ı)l-: Zorla bir yerlerden çıkarılmak, uzaklaştırılmak.

sür-: 2. Sürmek, zorla başka yere götürmek, kovmak. **3.** Taş atarak uzaklaştırmak.

sürül-: Sürülmek, uzaklaştırılmak.

yırat-: 2. Uzaklaştırmak.

yıratıl-: Sürülmek, kovulmak.

yıġu-: Savmak, uzaklaştırmak.

2.1.4.6. Taşıt (Ulaşım Araçları)

kemi: Gemi.

yorıġlı kemi: Giden (gemi).

keligli tartıġlı: Gelen geçen, (gemi için) suyu yararak ilerleyen.

suw yarġan: Suyu yaran, suyu yara yara ilerleyen.

2.1.5. EYLEM, İŞ

iş: 1. İş, amel.

ḳılış: Edim, eylem.

ḳılıḳ: Yapma, eylem, iş.

tañ iş: Şaşılası, korkunç iş.

‘amel (Ar.): Amel, iş.

eḏgü iş: Faydalı iş, hayırlı amel.

yaḫşı: 2. İyilik, hayırlı iş.

ḫayrât (Ar.): İyilik, hayırlı amel.

yawuz iş: Fuhuş, kötü ve çirkin iş, kötü amel.

körksüz iş: Kötü, çirkin iş, hareket.

çalpaḳ iş: Utanılacak şey, utanç veren iş.

ḳılınmış ḳılġu: Yerine getirilmiş.

2.1.5.1. Kolay

âsân (Far.): Kolay.

âsânlıḳ (Far.): Kolaylık.

oġrayu âsân yawuḳ: Vasat, fazla zorlu ve uzun olmayan.

emgeksiz: Zahmetsiz, eziyetsiz.

âsân ḳıl-: Kolaylaştırmak.

2.1.5.2. Zor

düşvâr (Far.): Zor, güç.

düşvârlıḳ (Far.): Zorluk.

ḳatıġlıḳ: Zorluk

tar: Sıkıntılı, zor.

tarlıḳ: Sıkıntı.

tarlıḳ emgek: Sıkıntı, zorluk.

zaḥmet (Ar.): Zahmet.

2.1.5.3. Fayda

asıġ: Fayda, yarar.

tusu: Fayda, yarar.

asıġ ét-: Fayda vermek.

asıġ ḳıl-: Fayda vermek, yararlı olmak, gücü yetmek.

tusu inçlen-: Faydalanmak, istifade etmek.

2.1.5.4. Faydasız

laġv (Ar.): Boş, beyhude, faydasız.

żâyi‘ (Ar.): Boşa giden, heba olan.

2.1.5.5. İş Aşamaları

2.1.5.5.1. Hazırlama, Hazırlık

anuḳ: Hazır.

ḥâżır ḳılıp ilinmiş: Hazırlanmış, hazır bulundurulmuş.

ḥâżır ḳılınġan: Hazır olan.

ḥâżır ḳılınmış: Hazır bulunan, huzura getirilen.

anut-: Hazırlamak, hazırlık yapmak.

anutul-: Hazırlanmak, hazır hale getirmek.

ḥâżır ḳıl-: Hazır bulundurmak.

ḥâżır ḳılın-: Hazırlanmak.

aḍaḳın bol-: 2. Meydana gelmek, hazır olmak.

ḳopar-: 4. Göndermek, hazırlamak, bir araya getirmek.

2.1.5.5.2. Başlama

âġâz- (Far.): Bir şey yapmaya başlamak.

başla-: Başlamak.

oġra-: 1. Azmetmek, kastetmek, niyet etmek, bir iş yapmaya başlamak.

2.1.5.5.3. İcra, Performans

âbâdân ḳılmaḳ: Onarma, imar etme.

turġurmış: Yapılmış, inşa edilmiş.

ḳılġuluḳ: Yapılmış, yerine getirilmiş.

ḳılġuluḳ ḳılınmış: Yapılan, yapılmış olan.

ḳılınmış: Yapılmış, yerine getirilmiş.

şûret ḳılġan: Şekil veren.

şûret ḳıl-: Şekil vermek.

işle-: Çalışmak.

yorı- ḳatıġlan-: Çalışıp çabalamak, çalışmak.

ét-: Etmek, yapmak.

ét- / tut-: Edinmek.

ew/v(ü)r-: 7. Yapmak, kılmak, ortaya koymak.

ḳamuġ ḳıl-: Yapmak, yerine getirmek.

ḳatıḳsız ḳıl-: İçtenlikle bir şeyi yerine getirmek, yapmak.

ḳazġan-: 2. Yapmak, işlemek.

kel-: 3. Meydana getirmek, yapmak.

keld(ü)r-: 3. Yapmak, meydana getirmek.

ḳıl-: 1. Kılmak, yapmak, etmek, meydana getirmek.

ḳıldur-: Yaptırmak.

ḳıl(ı)n-: Yapılmak.

ḳılınış-: Karşılıklı yapmak.

ḳılış-: Karşılıklı yapmak.

tut-: 4. Yapmak, elde etmek.

tükel ḳıl-: 2. Yerine getirmek.

ur-: 3. Yapmak, ortaya koymak.

ḥükm ḳıl-: 3. Yapmak.

oġra-: 2. Önce davranmak, ilk olarak yapmak.

aç- (I): 4. Meydana çıkarmak, ortaya koymak.

kig(ü)r-: 1. Koymak, sokmak, dâhil etmek, yerleştirmek.

kigrül-: Konulmak, sokulmak.

kivür-: Sokmak, dâhil etmek.

ṣalâḥ ḳıl-: İşleri düzeltmek.

tüp tüz ḳıl-: Düzgün, güzel bir şekilde ortaya koymak.

2.1.5.5.4. Gayret

tartış- / uruş-: Uğraşmak, mücadele etmek.

ḳatıġlan-: 1. Uğraşmak, çabalamak, gayret göstermek.

2.1.5.5.4.1. Meşguliyet, Meşgul

meşġûl (Ar.): Meşgul, alıkonulmuş.

meşġûlluḳ (Ar.): Meşguliyet, zevk u safa.

meşġûl ḳıl-: Alıkoymak, meşgul etmek.

2.1.5.5.5. Sağlamlaştırma, Kuvvetlendirme

bamaḳ: Bağlama, pekiştirme, kuvvetlendirme.

berkütgen: Sağlama bağlayan, sağlamlaştıran.

üstüvârlıḳ (Far.): 3. Sağlam, sağlam olma.

oñar- : Onarma, düzeltme, yoluna koyma.

oñar- / eḍgü ḳıl-: Onarmak, iyileştirmek, düzeltmek.

körklüg ḳıl-: Güzel yapmak, iyileştirmek, ıslah etmek.

berkü-: Sağlam olmak.

berk ḳıl-: Kuvvetlendirmek.

berkü / it-: Pekiştirmek, sağlamlaştırmak, sağlama bağlamak.

békiştür-: Pekiştirmek, sağlamlaştırmak.

bekü-: Sağlamlaşmak.

beküt-: Sabit ve sağlam tutmak, pekiştirmek, kuvvetlendirmek.

belgürt-: 2. Yerine getirmek, pekiştirmek, kuvvetlendirmek.

ḳav/wî ḳıl-: Kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak, desteklemek.

üstüvâr / berk ḳıl-: Sağlamlaştırmak.

üstüvâr ḳıl-: 1. Sağlamlaştırmak, sabit tutmak.

2.1.5.5.6. Parçalama, Dağıtma

kes: (parça parça).

kes kes: Parça parça, lime lime.

kes kes / pâre pâre: Parça parça.

tarmaḳ: Darmadağın etme, dağıtma.

tarılmaḳ: Dağılma.

buz-: Bozmak, harap etmek.

yar-: Bozmak, kırmak.

tar-: Dağıtmak, darmadağın etmek.

tarıl-: Dağılmak, parça parça olmak, bölünmek.

uşan-: Parçalanmak, kırılıp ufalanmak.

aç- (I): 2. Açmak, iki şeyin arasını açmak, ayırmak.

aḍ(ı)r-: 2. Ayırmak.

kes kes ḳıl-: Ayırmak, parçalamak, parça parça etmek.

kes-: 2. Kesmek, ayırmak, ortadan kaldırmak.

kesil-: 3. Kesilmek.

seç-: 2. Seçmek, ayırmak.

yarıl-: Yarılmak.

2.1.5.5.7. Toplama

térigli: Toplayan, bir araya getiren.

térdeçi: Toplayıcı.

tér-: 1. Dermek, toplamak, bir araya getirmek, haşretmek.

üze üze ķıl-: Üst üste koymak, bir araya getirmek.

yumdar-: Toplamak, bir araya getirmek.

tér(ı)l-: Toplanılmak, hasredilmek.

ükül-: Toplanmak, yığılmak.

üküş bol-: Çok olmak.

yığlın-: Toplanmak, bir araya getirilmek.

2.1.5.5.8. Doldurma, Katma

tolan-: Dolmak.

toldur-: Doldurmak.

ķat-: Katmak.

2.1.5.5.9. Dökme, Yayma

yaz-: 2. Döşemek, yaymak.

ker-: Yaymak, döşemek.

tök-: Dökmek.

ḳuy-: Dökmek, yağdırmak, koymak.

yay-: Yaymak.

aḳıt-: Akıtmak.

2.1.5.5.10. Savurma, Saçma

eske-: Ufalamak, ufalayıp savurmak.

sawur-: Savurmak.

saç-: Saçmak.

2.1.5.5.11. Örtme, Kaplama

ḳapsaġlı: Kuşatılmış, kaplanmış.

yaġutġan: Örten, bürünen.

tüş-: 6. Kaplamak, kuşatmak.

ört-: 2. Örtmek, kaplamak, bürümek.

yapıştur-: Örtmek, kapamak.

ḳapsa-: Kapsamak, kaplamak, kuşatmak.

ḳapsal-: Kuşatılmak.

teg-: 2. Kapamak, kuşatmak.

türül-: Dürülmek.

2.1.5.5.12. Yontma

yon-: Yontmak.

2.1.5.5.13. Bağlama, Asma

as-: Asmak.

asıl-: Asılmak.

ba-: (ahit) bağlamak, pekiştirmek.

bağla-: Bağlamak.

2.1.5.5.13.1. Bağlama Malzemeleri

zencir (Far.): Zincir.

buḳağu: Bağ, bend.

ġul(l) (Ar.): Bukağı, bağ.

baġ: Bağ.

baġ cefân: Deste ile asma çubuğu.

cefân (Ar.): Asma çubuğu.

yepüşgen: Yapışkan.

2.1.5.5.14. İş Bitirme, Sunma

‘arża (Ar.): Sunma, sunuş.

‘arża ḳıl-: Arz etmek, sunmak.

‘arża ḳıl(ı)n-: Sunulmak.

öñ ıḏ-: Sunmak, takdim etmek.

ilgerü ıḏ-: 1. Önceden yapmak. **2.** Takdim etmek, sunmak, önceden arz edilmek.

ilgerü kel-: Önceden yapmak, sunmak.

2.1.5.5.14.1. Tamamlama

keçürmek: 2. Tamamlamak, bir işi yerine getirmek.

törüt-: 2. Tamamlamak, gerçekleştirmek.

tükel bér-: Yerine getirmek, ikmal etmek.

tükel béril-: Tam ve eksiksiz verilmek.

tükel bol-: Gerçekleşmek, tamamlanmak.

tükel ḳıl-: 1. Tamamlamak, ikmal etmek.

tükel ḳılın-: Tam, eksiksiz verilmek.

2.1.6. MESLEK, İŞ VE KİŞİLERİ

câdû (Far.): 1. Sihirbaz, büyücü.

çûpân (Far.): Çoban.

erklig mâlik: Bekçi.

binâ ḳılġan: Bina kuran.

saḳlaġuçı: Bekçi.

söz ḳoşġu: Şair.

sürgüçi: Sürücü.

tarıġçı: Çiftçi.

işlegen: İşçi, çalışan.

işlig/ġ: İşli, eylemli.

iş ḳılıġlı: İş yapan, çalışan.

ḳılġan: Yapan.

ḳılıġlı: Yapan.

ḳıldaçı: Yapan.

2.2. MANEVİ KÜLTÜR

2.2.1. DİN, İNANÇ

dîn (Ar.): Din.

îmân (Ar.): İman.

bitmek: İman.

kirtgünmek: İman.

dîn tut-: Bir dine inanmak.

2.2.1.1. Tanrı

Allâh: Allah.

bâr (Far.): Tanrı.

bir iḍi: Tek Allah.

bir Tañrı: Tek Allah.

iḍi: 1. Rab, Tanrı, ilah.

igitgen: Rab.

ilâh (Ar.): İlah, Rab.

Tañrı: Tanrı, Allah.

tapunġuluḳ Îḍi: İlah.

tapunġu: İlah, Tanrı.

tapunmaḳḳa Tañrı: İlah.

tapunmaḳḳa sezâ bir Tañrı: Allah.

Teñri: Allah.

Ba'l: Başta Ken'aniler olmak üzere eski Yakındoğu topluluklarının çoğunda Tanrı'ya verilen ad.

2.2.1.1.1. Tanrı Sıfatları ve İsimleri

arıġ Tangrı: Subhan Allah.

baḫşîşlıġ (Far.): Rahmet eden.

kerîm (Ar.): Kerem sahibi.

tapmaḳḳa: Tapılacak olan, ilah.

tapunġuluḳ: Tapılacak.

teslîm du‘âlar iḍisi: Dua sahibi.

törütgen: Yaratan, yaratıcı, Rab.

törütteçi: Yaratıcı, yoktan var eden.

törütügli: Yaratan, yaratıcı.

tevbe ḳabûl étken: Affedici, tövbeyi kabul eden.

üküş raḥmetlig Tañrı: Rahmân Allah.

ḥükm ḳılıġlı: 2. Yaratıcı.

yarlıḳaġan iḍi: Rahman Allah.

yarlıḳaġan Tañrı: Rahman Allah.

yarlıḳaġanraḳ: En merhametli.

yandruġlı: Geri veren, bağışlayan.

yazuḳ örtügli: Bağışlayan, affedici.

âgâh (Far.): Haberdar, esma-yı hüsnadan: Hâbir.

arıġ: 4. Esma-yı hüsnadan: Kuddūs.

‘aybsuz (Ar.): İstediğini yapan, esma-yı hüsnadan: Cabbâr.

azḳa üküş bérgen: Esma-i hüsnadan: Şekūr.

bilgen: 4. Her şeyi bilen, esma-yı hüsnadan: Hâbir, Alîm.

esenlik bérgen: Selamet veren, esma-yı hüsnadan: Selâm.

dōst (Far.): 4. Dost, hami, esma-yı hüsnadan: Veliyy.

açġan: En doğru hükmü veren, asıl hüküm veren, esma-i hüsnadan: Fettâh.

keḍ raḥîm: Rahmet eden, esma-yı hüsnadan: Rahîm.

kéñ işlig: Geniş ihsan sahibi, rahmeti bol olan, esma-yı hüsnadan: Vâsi.

kéñ raḥmetlig: Rahmeti bol olan, esma-yı hüsnadan: Vâsi.

ġalebe ḳılġan: Esma-yı hüsnadan: Kahhâr.

küçlüg uġan: 2. Her şeye gücü yeten, esma-yı hüsnadan: Kadîr.

ḥaḳîm (Ar.): Hikmet sahibi, esma-yı hüsnadan: Hakîm.

ḫaberli (Ar.): Haberdar, esma-yı hüsnadan: Habîr.

yüksek: 1. Yüce, ulu, esma-yı hüsnadan: ‘Aliyy.

yaratġan: Yaratıcı, var eden esma-yı hüsnadan: Barî.

uluġ: 5. Esma-yı hüsnadan: Kebîr, Mütekebbir.

az ‘amelḳa üküş cezâ bérgen: Şükredenlerin mükafatını veren, esma-yı hüsnadan: Şâkir.

arḳa üküş bérgen: Şükrün karşılığını veren, esma-yı hüsnadan: Şekūr.

keçürgen: 2. Affedici, yumuşak huylu, esma-yı hüsnadan: Halîm. **3.** Çok affedici, esma-yı hüsnadan: Afuvv.

keçürgen / örtgen: Affeden, bağışlayıcı, esma-yı hüsnadan: Afuvv.

köni işlig: Esma-yı hüsnadan: Hakîm.

küçlüg: 2. Esma-yı hüsnadan: Kavî.

körügli: 2. Her şeyi gören, esma-yı hüsnadan: Basîr.

örtgen: 1. Bağışlayıcı, affedici, esma-yı hüsnadan: Gafūr. **2.** Affedici, esma-yı hüsnadan: Gaffâr.

laṭîf (Ar.): Lütuf sahibi, esma-yı hüsnadan: Latîf.

küḍezgen: 2. Esma-yı hüsnadan: Hafîz.

küḍezçi: 2. Her şeyi gözetleyen, koruyan, esma-yı hüsnadan: Hafîz. **3.** Her şeye nezaret eden, gözetleyen, esma-yı hüsnadan: Rakîb.

küs/şüş: Esma-yı hüsnadan: Azîz.

baġırsaḳ: Şefkatli, esma-yı hüsnadan: Raūf.

muñsuz: Hiçbir şeye muhtaç olmayan, esma-i hüsnadan: Ganiyy.

raḥim (Ar.): 1. Merhametli, esma-yı hüsnadan: Rahîm.

raḥmân (Ar.): Esma-yı hüsnadan: Rahmân.

rûzî bérgen: 2. Esma-yı hüsnadan: Rahmân.

râst tanuḳ: Gözetip koruyan, esma-yı hüsnadan: Müheymin.

bütün işlig: Hüküm ve hikmet sahibi, esma-i hüsnadan: Hakîm.

saḳış ḳılġuçı: Her şeyin hesabını yapan, esma-yı hüsnadan: Hasîb.

îmîn ḳılġan: Emniyete kavuşturan, esma-i hüsnadan: Mü'min.

erklig: 3. Her şeye nezaret eden, vekil olan, esma-yı hüsnadan: Vekîl. **4.** Hükümdar, mülk sahibi, esma-yı hüsnadan: Melik.

eşitgen: Esma-yı hüsnadan: Semî.

körgen: 2. Esma-yı hüsnadan: Basîr.

ögdülmiş: 2. Hamda layık, esma-yı hüsnadan: Hamîd.

uġan: Muktedir, esma-yı hüsnadan: Kadîr.

ulaşu yarlıḳaġan: Esma-yı hüsnadan: Rahmân, Rahîm, Gafūr.

uluġ baḫşîşlıġ: Esma-yı hüsnadan: Rahmân.

uḳġan: Haberdar, esma-yı hüsnadan: Habîr.

tevbe ḳabûl ḳılġan: Esma-yı hüsnadan: Tevvâb.

tirig: 2. Esma-yı hüsnadan: Hayy.

tüzün: 2. Yumuşak huylu, esma-yı hüsnadan: Halîm.

üküş bérgen: Çok bağışta bulunan, esma-yı hüsnadan: Vahhâb.

üküş örtgen: Bağışlayıcı, affedici, esma-yı hüsnadan: Gaffâr.

üküş raḫmetlig: Esma-yı hüsnadan: Rahîm, Rahmân.

yarlıḳaġlı: 1. Merhamet edici, esma-yı hüsnadan: Rahîm**. 2.** Esma-yı hüsnadan: Vahhâb. **3.** Bağışlayan.

yarlıḳaġan: 1. Merhametli. **2.** Bağışlayıcı, esma-yı hüsnadan: Rahîm, Gafūr.

yarlıḳaġan /örtgen: Esma-yı hüsnadan: Gafūr.

yazuḳ örtgen: Esma-yı hüsnadan: Gafūr.

misl yoḳ: Benzeri, eşi olmayan, mutlak üstün, esma-yı hüsnadan: Azîz.

mengzeksiz: Esma-yı hüsnadan: Azîz.

bu Kâfir: Fir‘avn için.

bu Mel’ûn: 1. Sâmirî için. **2.** Fir‘avn için.

2.2.1.2. Peygamber

ḫâṣ yalav/waç: Resul nebi.

ıḍılmış: Peygamber, elçi.

mürsel (Ar.): Peygamber.

peyġâmber (Far.): Peygamber.

peyġâmberlıḳ (Far.): Peygamberlik.

resûl (Ar.): Peygamber.

resûl ya‘nî yalavaç: Peygamber.

sawçı: Peygamber.

yalav/waç: 1. Peygamber.

ḳorḳu/ıtġuçı: Korkutucu, kötü sonuca karşı uyaran, uyarıcı, peygamber.

Mûsâ: Hz. Musa.

‘Îsâ: Hz. İsa.

Dâvûd: İsrailoğullarına gönderilen ve kendisine Zebur verilen peygamber.

Eyyûb: Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden biri.

Yûnûs: Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden biri.

Yûsuf: Hz. Yakub’un oğlu. Peygamber.

Zekeriyyâ: Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden biri.

Zü’l-Kifl: Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden biri.

Muḥammed: Son peygamber.

Nûḥ: Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden biri.

Hârûn: Hz. Musa’nın kardeşi, onun yardımcısı olarak İsrailoğullarına gönderilen peygamber.

İbrâhîm: Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’ın kabul ettiği büyük peygamber.

İdrîs: Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden biri.

İlyâs: Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden biri.

Ādem: Semavi kitaplara göre ilk insan ve ilk peygamber.

Aḥmed: Hz. Peygamber’in isimlerinden biri.

‘Uzeyr: Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberler olup olmadığı tartışılan kişi.

Yaḥyâ: Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden biri.

Ya‘ḳûb: Hz. İbrahim’in torunu ve İsrailoğullarının atası olan peygamber.

Süleymân: Hz. Davud’un oğlu, İsrailoğullarına gönderilen hükümdar – peygamber.

Şu‘ayb: Kur’an’da Medyen halkına gönderildiği bildirilen peygamber.

Ṣâliḥ: Kur’an’da Semud kavmine gönderildiği bildirilen peygamber.

İsmâ‘îl: Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden biri.

Ḳârûn: Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri.

Lût: Kur'an'da adı geçen bir peygamber.

İshâḳ: Hz. İbrahim'in oğlu.

Mesîḥ: Muhtelif dinlerde dünyanın sonuna doğru gelmesi beklenen kurtarıcının Yahudilik ve Hıristiyanlık'taki adı.

'İmrân: Meryem'in babasının adı.

2.2.1.2.1. Şefaat

şefâ'at (Ar.): Şefaat, iltimas.

şefî' (Ar.): Şefaatçi.

şefî'çi: Şefaat eden, şefaatçi.

şefâ'at ḳıl-: Şefaat etmek.

2.2.1.2.2. Mucize, Vahiy

mucizât (Ar.): Mucize.

vaḥy (Ar.): Vahiy.

yarlıġ ıḍmaḳ: Vahiy.

tegürmeklik: Tebliğ.

ḳoḍı ıḍmış: İndirilmiş, gönderilmiş.

ḳoḍı ıḍıġlı: İndiren.

inmiş: (yıldırım gibi inen), inmiş.

işâret ḳıl-: 2. Vahyetmek, bildirmek.

işâret ḳıl(ı)n-: Vahyedilmek, bildirilmek.

seç-: 1. Vahyetmek, bildirmek, iletmek.

vaḥy ıḍ-: Vahy göndermek, vahyetmek.

vaḥy ḳılın-: Vahyedilmek, vahyolunmak.

ḥükm ḳıl-: 4. Vahyetmek.

yarlıġ ıḍ-: Vahyetmek, vahiy göndermek.

yarlıġ ıḍıl-: Vahiy gönderilmek, vahyolunmak.

yarlıġ tegür-: Vahyolunmak.

2.2.1.2.2.1. İndirme, Gönderme

ḳoḍ-: 2. İndirmek.

ḳoḍı ıḍ-: İndirmek, göndermek.

ḳoḍı tut-: İndirmek, aşağıda tutmak.

ıḍ-: 1. Göndermek, bırakmak. **2.** İndirmek, göndermek.

ıḍ- / indür-: İndirmek.

ıḍıl-: 1. Gönderilmek. **2.** İndirilmek.

in-: 1. İnmek.

ind(ü)r-: 1. İndirmek. **2.** İndirilmek.

ind(ü)rül-: İndirilmek.

2.2.1.3. Kutsal

arıġ: 3. Mukaddes, kutsal.

aġırlıġ: Kutsal, mübarek.

ḳutluġ: Mübarek.

ḳutluġ namâzlı zekâtlı: Mübarek.

mübârek (Ar.): Mübarek.

mübârek / ḳutluġ: Mübarek, kutsal.

berekât bér-: Mübarek eylemek.

2.2.1.3.1. Kutsal Kitaplar

bitig: 1. (kutsal) kitap, Kur'an-ı Kerim. **2.** Levh-i mahfuz.

İncîl (Ar.): İncil.

Ḳur'ân (Ar.): Kur'an.

Tevrî/ât (Ar.): Tevrat.

oḳıġu: Kur'an.

Mûsâ kitâbı: Tevrat.

Zebûr (Ar.): Zebur.

levḥü'l-maḥfûẓ: Ana kitap: levhü'l-mahfuz.

2.2.1.3.1.1. Sure, Ayet

sûre (Ar.): Sure.

üstüvâr / berk: Muhkem, sağlam, müteşabih olmayan (sure).

‘ayât (Ar.): 1. Ayet.

âyet (Ar.): Ayet.

belgü: 1. Ayet.

nişân (Far.): 2. Ayet.

ülüş: 2. Cüz, parça.

2.2.1.4. Kader ve Kaza

endâze (Far.): 1. Kader, takdir.

endâze ḳılınmış: Takdir edilmiş.

teñlemek: Takdir.

oñ (I): Nasip, kısmet.

ülüg: Nasip, kısmet.

ḳażâ (Ar.): Kaza, hüküm.

endâze ḳıl-: 1. Nasip etmek, takdir etmek.

farîża ḳıl-: 2. Meşru kılmak, takdir etmek.

teñle-: 2. Takdir ve tayin etmek.

2.2.1.5. Ahiret

âḫiret (Ar.): Ahiret, öbür dünya.

kiḍinki: 1. Ahiret.

kiḍinki kün: Ahiret.

kiḍinki saray: Ahiret, ahiret mekânı.

ḳopmaḳ: Ahiret, haşr.

sarây (Far.): 2. Ahiret sarayı.

soñ sarây: Ahiret.

2.2.1.5.1. Cennet

bûstân (Far.): 1. Cennet.

eḍgü körklüg va‘de: En güzel vaad, cennet.

turġu bûstân: Adn cenneti.

turġu uştmaḥ: ‘Adn cenneti.

uçtmaḥ: Cennet.

ulaşu turġu uştmaḥlar: ‘Adn cenneti.

uştmaḥ (Sog.): Cennet.

2.2.1.5.2. Cehennem

ġayy (Ar.): Cehennemde bir vadi.

tamuġ: Cehennem.

tamuġ otı: Cehennem ateşi.

ot (I): Ateş, cehennem ateşi.

otḳa ḥâżır ḳılınmış: Cehenneme gidecek olan.

köyürgen ot: Cehennem ateşi, azgın ateşi.

yelingi tamuġ: Kor ateşli cehennem.

2.2.1.6. Kıyamet

âzife (Ar.): Kıyamet.

ḳıyâmet (Ar.): Kıyamet.

ḳıyâmet … ya‘nî ḳopmaḳ: Kıyamet.

ḳopmaḳ ya‘nî ḳıyâmet: Kıyamet.

saḳış küni: Kıyamet.

saḳış kün / belgülüg kün: (Allah) katında bilinen, malum gün.

ṭalâḳ (küni): Kavuşma, kıyamet (günü).

uluġ kün: Kıyamet günü.

cem‘ (Ar.): 2. Mahşer.

borgu: Sur, kıyamette üflenecek boru.

2.2.1.6.1. Dirilme

gûrdın ḳopġu: Haşr, dirilme.

ḫalḳnıñ tirilmeki: Yeniden diriliş.

yandura ḳoparmış: Yeniden diriltilen.

ḳopġur-: Haşretmek, diriltip kaldırmak.

ḳopur-: Diriltmek.

ḳopar(ı)l-: Dildirtilmek, haşredilmek.

tirgür-: Dirilmek.

tirgüz-: 1. Hayat vermek, diriltmek.

tér- / ḳopar-: Haşretmek, diriltip kaldırmak.

2.2.2. İNANÇLAR VE KİŞİLERİ

aḍaḳın turġan eren: Allah'a itaat eden erkek.

aḍaḳın turġan tişi: Allah'a itaat eden kadın.

bitgen: İman eden.

bitgen ḳunçuy: İman eden kadın.

bitigli: İnanan, iman eden.

bütügli: İnanan, iman eden.

keḍ yanġan: Daima Allah'a yönelen.

köni: 3. Hak, dine inanan, cahiliye devrinde İbrahim Peygamber dini üzere olan.

kirtgüngen: İman eden.

kirtgünmiş: İnanmış, iman etmiş.

kirtgünmiş eren: Mümin erkek.

kirtgünmiş ḳunçuy: Mümin kadın.

kirtgünügli: Mümin, iman etmiş.

mü'min (Ar.): Mümin.

mü'mine: Mümin kadın.

mü'mine uraġut: Mümine.

mü'min eren: Mümin erkek.

mü'min ḫatun: Mümin kadın.

mü'min uraġut: Mümine.

mü'min ya'ni bitigli: İman eden.

şeksiz (Ar.): Şüphesi olmayan, emin, inançlı.

tapmış ḳunçuy: İnançlı kadın.

turmış: Sebat eden.

Teñrilik: Tanrı için, Allah yolunda.

iḍi tuta and: Allah hakkı için.

Müslim (Ar.): Müslüman.

Müsülmân (Ar.): Müslüman.

Müsülmânlıḳ (Ar.): İslâm.

boyun bérigli: 1. Müslüman.

boyun bérmiş eren: Müslüman erkek.

boyun bérmiş ḳunçuy: Müslüman kadın.

boyun suġan … ḳunçuy: Müslüman kadın.

boyun suġlı: 1. Müslüman, inanan.

tapġan: Tapan, kulluk eden.

tapunġan … ḳunçuy: İbadet eden kadın.

İslâm (Ar.): İslâm, Müslümanlık.

cuhûd (Far.): Yahudi.

tersâ (Far.): Hıristiyan.

Râhib (Ar.): Dindar.

zâhid (Ar.): Rahip.

taġda yatġan: Rahip.

Tañrını bilgen: Dindar, zahit.

çerâġ (Far.): 2. Şeriat.

yaruḳ yol: Şeriat.

şerî‘at (Ar.): Şeriat, din yolu.

bî- namâz (Far.): Beynamaz, namaz kılmayan.

Asiye: İslam’a göre Firavun’un Hz. Musa’ya iman etmiş olan eşi.

tap- (I): Tapmak, ibadet etmek, iman etmek.

tap(u)n-: Tapınmak, ibadet etmek kulluk etmek.

tapun- / tap-: Tapmak, tapınmak.

tapnuġlı er-: Tapan, iman eden olmak.

barlama-: Tanrının varlığını ikrar etmemek.

berk tut-: 2. İnanmak, iman etmek.

berk tur- / üstüvâr tur-: Sebat etmek.

bit-: İnanmak, iman etmek, tapınmak, kulluk etmek.

bitüp sâbit tur-: İnancında sebat etmek.

boyun su-: 1. İtaat etmek, boyun eğmek, teslim olmak, (İslamiyet’i) kabul etmek.

büt-: İnanmak.

kirtgün-: İnanmak, iman etmek.

köñüllerini İslâmḳa emiti ḳıl-: Kalpleri İslam’a ısındırmak.

köñül bağla-: Sebat göstermek.

Müsülmân bol-: Müslüman olmak.

boyun bér-: 2. Müslüman olmak.

cuhûd bol-: Yahudi olmak.

2.2.3. İNANÇSIZLIK, ORTAK KOŞMA, KİŞİLER VE DİĞER TAPINILAN UNSURLAR

kâfir (Ar.): Kâfir.

kâfirlıḳ (Ar.): Kâfirlik, küfr.

küfr (Ar.): Küfr, kâfirlik.

müşrik (Ar.): Müşrik, Allah'a ortak koşan.

ortaḳ ḳatġan: Müşrik.

ortaḳ ḳatıġlı: Müşrik.

ortaḳ ḳatıġlı eren: Müşrik, Tanrıya şirk koşan erkek.

ortaḳ ḳatıġlı ḳunçuy: Ortak koşan kadın.

ortaḳ ḳılıġlı eren: Tanrıya ortak koşan adam.

ortaḳ ḳılıġlı uraġut: Tanrıya ortak koşan kadın.

tanġan: İnkâr eden, küfre dalan.

tanıġlı: Kâfir, iman etmeyen, inkâr eden.

inkâr (Ar.): İnkâr.

inkâr ḳılıġlı: İnkâr eden.

tanmaḳ: İnkâr etme.

tanmaḳlıḳ: Küfr.

bulġanuḳ: Fasık, sorun çıkaran.

Tañrı fermânından çıḳġan: Fasık.

Tañrı atıda aḍınḳı birle: Allah'tan başkasının adı anılarak.

Tañrıda aḍın but: Put.

boynaġuluḳ: 3. Şeytana, puta tapma.

burḫan: Put, dikili taş.

but (Far.): Put.

şûret (Ar.): 2. Heykel.

Tañrıda aḍın: Tagut.

Tañrıda aḍın tapunġu: Tagut.

artuḳ ḳat-: Şirk koşmak.

artuḳ ḳıl-: 2. Ortak koşmak.

kâfir bol-: Kâfir olmak, iman etmemek, inkâr etmek.

ortaḳ ḳat-: 1. (Tanrıya) ortak koşmak. **2.** (Tanrıya) ortak koşulmak, şirk koşulmak.

ortaḳ ḳıl-: Şirk koşulmak.

tan-: İnkâr etmek, iman etmemek.

tanıġlı bol-: İnkâr edenlerden olmak.

tanıġlı er-: İnkâr etmek.

tan(ı)l-: İnkâr edilmek.

Tañrını barlamama-: Tanrıyı inkâr etmek, küfre dalmak.

yalġanlan-: İmandan döndürülmek.

2.2.4. BATIL İNANÇ

azıtġan: Batıla sapan.

artatġan / yaraġsız ḳılıġlı: Batıl yolu tutan, yanlış ve boş iş yapan.

bâṭıl (Ar.): Batıl, hak olmayan, boş, beyhude, yanlış.

yaraġsız: Batıl.

yaraġsız / artaḳ: Batıl.

câdû (Far.): 2. Sihir, büyü.

yalġan: 3. Büyü, sihir.

câdûluḳ (Far.): Sihir.

siḥr (Ar.): Sihir, büyü.

fâl (Far.): Fal, alâmet.

naḥs (Ar.): Uğursuz.

oḳ (II): Şans oku.

câdûluḳ ḳıl-: Sihir göstermek, büyülemek.

ésiz fâl toḳı-: Uğursuz saymak, uğursuzluğuna inanmak.

2.2.5. HİDAYETE ERME, DOĞRU YOL

furḳân (Ar.): Hak ile batılı ayırt etme.

könügli: Hidayete eren, doğru yola giren.

köndürgen: Doğru yola sevk eden, hidayete erdiren.

könd(ü)rügli: Doğru yol gösteren.

köni: 1. Doğru, doğru söyleyen, doğru yolda olan.

köni tüz: Dosdoğru, düpdüz.

köni yol: Hidayet, doğru yol.

köni yol bulmışraḳ: Hidayete daha çok eren.

köni yolḳa kirigli: Doğru yola giren, hidayete eren.

köni yolḳa köndürmek: Doğru yolu gösterme, hidayet.

köni yolḳa könmiş: Hidayete eren.

köni yolluġraḳ: Hidayete girecek olan, daha doğru yolda olan, hidayete daha çok eren.

köni yolsuzın: Yol gösterici olmaksızın.

könilik: 3. Hidayet, doğru yol.

könülmiş: Doğru yola girmiş.

râst (Far.): 2. Doğru sözlü, dini bütün.

râst ornatmış: Mevcut, yerleşmiş.

râst yaraġlıġ: Gerekli ve gerçek olan.

tüz köni: Doğru, hak, müstakim.

yolluġ: (doğru) yolda olan, yol tutan.

yolḳa köndürmek: Hidayet.

yolçı: Yol gösterici, doğru yol, hidayet.

könül-: Doğru yola girmek.

kön-: Hidayete ermek, doğru yola girmek.

könd(ü)r-: Doğru yol göstermek, hidayete erdirmek.

köni yolḳa bar-: Doğru yolu bulup ilerlemek.

köni yolḳa kön-: Doğru yola girmek, hidayete ermek.

köni yolḳa köndür-: Doğru yola iletmek.

köni yol körkit-: Doğru yolu göstermek.

köni yol körset-: Doğru yola erdirmek.

köni yol körkit-: Doğru yolu göstermek.

köni yol tut-: Doğru yolu seçmek, hidayete yönelmek.

sezâ bol-: Vacib olmak, gerek olmak, hak olmak, gerçekleşmek.

yolḳa köndür-: Hidayete erdirmek.

yol kör-: Yol görmek.

yol körgüz-: Yol göstermek, kılavuzluk etmek.

yol körkit-: Yol göstermek.

yol körset-: Doğru yolu göstermek, hidayete erdirmek.

2.2.5.1. Yol Gösteren, Kılavuz

ḳılavuz: Kılavuz, rehber.

yolçı / ḳılavuz: Yol gösterici, kılavuz.

könd(ü)rügli: Doğru yol gösteren.

köni: 1. Doğru, doğru söyleyen, doğru yolda olan.

köni yolḳa köndürmek: Doğru yolu gösterme, hidayet.

yolçı: Yol gösterici, doğru yol, hidayet.

2.2.5.1.2. Hikmet

ḥükm (Ar.): 2. Hikmet.

ḥikmet (Ar.): 1. Hikmet.

ḥikmet / könilik: Hikmet.

könilik: 2. Hikmet.

bütün söz: Hikmet.

üstüvâr (Far.): 2. Hikmetli.

2.2.6. DOĞAÜSTÜ VARLIKLAR

2.2.6.1. Melek

ferîşte (Far.): Melek.

arıġ cân ya‘nî Cibril: Cebrail.

Cibril (Ar.): Cebrail.

İsrâfîl: İsrafil, kıyametin kopacağını haber verecek olan melek.

tutuġlı: Tutan, yazıcı (melek).

uçmaḫ ḳızları: Huri.

yalav/waç: 2. Elçi, Cebrail.

2.2.6.2. Şeytan ve Cin

perî (Far.): Cin.

perîler atası: Cin, cinlerin atası.

yek: Şeytan.

raḫmetdin umunçsuz: İblis.

2.2.7. İBADET

‘ibâdet (Ar.): İbadet.

ḳulluḳ: Kulluk, ibadet.

sunmaḳlıḳ: İbadet, kulluk etme.

tâ‘at (Ar.): İbadet.

tapuġ: İbadet.

saḳınmaḳ: Takva.

2.2.7.1. Takva Sahibi

muttaḳî (Ar.): Takva sahibi.

muttaḳî / saḳnuḳ: Takva sahibi.

pârsâ (Far.): Takva sahibi, kötü amelden sakınan.

saḳınıġlı: Anlayışlı, basiret sahibi.

saḳnuḳ: Takva sahibi, Allah'tan korkan, muttaki.

saḳnuḳraḳ: Allah'tan en çok korkan.

saḳnuḳluḳ: Takva, takva sahibi olma.

küḍezigli: 2. Takva sahibi.

közlüg: 2. Gönül gözü olan, basiretli.

közi yümüklügler: Namahreme bakmayan.

zinâ ḳılmaġan: Zina kılmayan.

arıġ: 2. Münezzeh, takdis ve tenzih etme.

ḫâliṣ (Ar.): Halis, ihlasa erdirilmiş.

ḫâlişlıḳ (Ar.): Samimiyet ve temizlik.

ḫâṣ (Ar.): İhlasa erdirilmiş.

ḳatıġsız ḳılġan: İhlaslı.

ḳatıġsız ḳılıġlı: Has kılan.

ḳatıḳsız: 2. İhlas sahibi, temiz, halis.

ḳatıḳsız ḳılıġlı: Günahtan arınmış.

beze- / arıt-: Sınamak, arındırmak.

arıt-: Temizlemek, temize çıkarmak, günahtan arınmak.

ẖoş tur-: Arınmak, temiz olmak.

ẖâliş ḳıl-: Halis kılmak, ihlaslı yapmak.

yazuḳ tök-: Günahlardan arınmak.

küfrdin yıġıl-: Günahtan sakınmak.

saḳ(ı)n-: 1. Günah işlemekten sakınmak, Allah'tan korkmak, takva sahibi olmak.

saḳnuḳluḳ ḳıl-: Günahtan kaçınmak.

2.2.7.2. Abdest, Temizlik

teyemmüm (Ar.): Teyemmüm, toprakla abdest alma.

yunġu suw: Yıkanılacak su.

arıġ ḳılınmış: Temizlenmiş.

arıġraḳ: Daha temiz.

arıġlıḳ: 1. Münezzeh olma. **2.** Temizlik.

arıtmaḳ: Temizleme, arıtma.

arın-: Yıkanmak, boy abdesti almak.

sür-: 1. Sürmek, meshetmek.

teyemmüm ḳıl-: Teyemmüm etmek.

yun-: Boy abdesti almak.

arı-: Arınmak, temizlenmek.

2.2.7.3. Abdestsizlik, Pislik

arıġsız: Pis, necis, murdar, kötü olan.

ewrülmiş kirçe: İki parmak arasındaki kir kadar.

ḥayż (Ar.): Aybaşı.

kir: Kir.

cünüb (Ar.): Cünüp, dinen temiz olmayan.

bî- namâz bolmaḳ: (kadınlar için) dini vecibeleri yerine getiremeyecek durumda olma, adet görme.

2.2.7.4. Namaz

namâz (Far.): Namaz.

béş namâz: Beş vakit namaz.

aḍaḳın ḳılıġlı: (namaz) kılan, eda eden.

aḍaḳın turġan: 1. Namaz kılan.

namâz ḳılġan … ḳunçuy: Namaz kılan kadın.

namâz tesbîḥ ḳılıġlı: Tespih eden.

rükû‘ (Ar.): Rükû.

rükû‘ ḳılġan: Rükû eden.

secde (Ar.): Secde, secde etmek.

secde ḳılıġlı: Secde eden.

yüknü: Secde ederek, secde edenler olarak.

yüknügli: Secde eden, sacid.

namâz ḳıl-: Namaz kılmak.

tesbîḥ ḳıl-: 2. Namaz kılmak.

ḳıl-: 3. (namaz) kılmak.

aḍaḳın ḳıl-: 1. Namazı tam erkânı ile yerine getirmek.

aḍaḳın tur-: 1. Ayakta durmak, kıyam etmek.

aḍaḳın tut-: (namazda) ayakta durmak.

ḳop-: Kıyam etmek, haşrolmak, kalkmak, ayağa kalkmak.

rükû‘ ḳıl-: Secde etmek.

secde ḳıl-: Secde etmek.

tüş-: 2. Yere kapanmak, düşmek, secde etmek.

yük(ü)n-: Secde etmek.

2.2.7.4.1. Zikir

tesbîḥ (Ar.): Tanrıyı eksik sıfatlardan tenzih etme, ululama.

tesbîḥ aytıġlı: Allah'ı tesbih eden.

pend (Far.): 2. Yâd etme, anış.

yâd (Far.): 1. Anma, yâd.

yâd ḳılġan eren: Allah'ı zikreden erkek.

yâd ḳılġan tişi: Allah'ı zikreden kadın.

yâd ḳılġu: Zikr, Kuran-ı Kerim.

ẕikr (Ar.): Zikir.

tesbîḥ ay-: Tesbih etmek.

tesbîḥ ayt-: Tenzih etmek, ululamak.

arıġ ay-: Tesbih etmek.

arıġ yâd ḳıl-: Tesbih etmek.

arıġla-: Tesbih etmek.

arıġlıḳ birle yâd ḳıl-: Tesbih etmek.

tesbîḥ ḳıl-: 1. "Sübhanallah" demek, teşbih etmek.

yâd ḳıl-: Zikretmek, anmak, akla getirmek, hatırlamak.

yâd ḳılın-: Anılmak, zikredilmek.

ẕikr ay-: Zikretmek, yâd etmek.

durûd ıḍ-: Salavat getirmek.

2.2.7.5. Oruç

rûze (Far.): Oruç.

rûze tutġan … ḳunçuy: Oruç tutan kadın.

rûze tutġan tişi: Oruç tutan kadın.

rûze tutmaḳ: Oruç tutma.

2.2.7.6. Hacc

ḥâcî (Ar. < ḥâcc): Hacı, hacca giden.

2.2.7.7. Zekât

zekât (Ar.): Zekât.

2.2.7.7.1. Sadaka

muyanlıḳ (Sans.): Sadaka.

ṣadaḳâ (Ar.): Sadaka, bağış.

ṣadaḳâ bérgen eren: Sadaka veren erkek.

ṣadaḳâ bérgen tişi: Sadaka veren kadın.

ṣadaḳâ bérgüçi / muyanlıḳ bérgüçi: Sadaka veren.

boyun suġan: 2. Kendi rızası ile bağışta bulunan, sadaka veren, hayırsever.

ṣadaḳâ bér-: Sadaka vermek.

ṣadaḳâ ḳıl-: Sadaka vermek, bağışta bulunmak.

yaḍ-: Yaymak, dağıtmak, bol bol vermek.

2.2.7.8. Kurban

ḳurbân (Ar.): Kurban.

boġuzlaġu: Kurban.

ḳurbân ḳılmaḳ: Kurban etme, kurban sunma.

ḳurbân ḳıl-: Kurban etmek.

boġuzla-: Boğazını kesmek, (hayvan) kesmek.

boġuzlan-: (hayvan) kesilmek.

2.2.7.8.1. Adak

neẕr (Ar.): Adak.

neẕr ḳıl-: Adamak.

2.2.8. İBADET MÜKELLEFİYETİ

2.2.8.1. Farz

‘amel ḳılıġlı: Yapan, eden.

kesilmiş: 1. Farz, Allah’ın emri.

farîża (Ar.): Farz, dinen yapılması şart olan.

‘amel ḳıl-: (dinin gereklerini) yapmak.

farîża ḳıl-: 1. Farz kılmak.

belgülüg ḳıl-: 2. Ortaya koymak, açıklamak, tavsiye etmek, meşru kılmak, farz kılmak.

2.2.8.2. Vacip

vâcib (Ar.): Vacip, gerekli olan.

vâcib bol-: Hak olmak.

vâcib ḳıl-: Gerekli kılmak, elzem kılmak.

2.2.8.3. Sünnet

sünnet (Ar.): Sünnet, dinen geçerli olan adet.

2.2.8.4. Haram

ḥarâm (Ar.): Haram.

ḥarâm ḳılınmış: Haram edilmiş şey.

ḥarâm ḳıl-: Haram etmek.

2.2.8.5. Helal

açuḳluġ: 1. Helal.

ḥelâl (Ar.): Helal, helal kılınmış.

arıġ: 1. Arı, pak, temiz ve iyi olan, hoşa giden, helal.

ḥelâl er-: Helal olmak.

ḥelâl ḳıl-: Helal etmek, meşru kılmak.

ḥelâl ḳılın-: Helal kılınmak.

2.2.8.6. Günah

ẖaṭâ (Ar.): Hata, yanlışlık.

füsûḳ (Ar.): Fasıklık, günahkârlık.

‘aẕâb (Ar.): 2. Günah, vebal, kir.

yawuz: 2. Günah, hata, kusur.

yazuḳ: Günah, suç, hata.

yazuḳ / ẖaṭâ: Günah, suç.

uluġ yazuḳ: 1. Büyük günah.

zinâ (Ar.): Zina.

yarlıġsız iş: Allah’ın buyruğuna uymayan iş.

yük: Yük, günah yükü.

helâk bol-: 3. Günah, suç işlemek, sıkıntıya düşmek.

yazuḳ ḳıl-: Günah işlemek.

zinâ ḳıl-: Zina etmek.

2.2.8.6.1. Günahkâr

ẖaṭâ ḳılıġlı: Hata eden, günah işleyen.

mücrim (Ar.): Suçlu, günahkâr.

mücrim / yazuḳluġ: Suçlu, günahkâr.

yazuḳ ḳılġan: Günahkâr.

yazuḳ ḳılıġlı: Günahkâr, büyük hata işleyen.

yazuḳ yüki: Günah yükü.

yazuḳluġ: Suçlu, günahkâr.

yazuḳluġ ya‘ni kâfir: Günahkâr, kâfir.

fâsıḳ (Ar.): Fasık, Allah’ın emirlerine karşı gelip günah işleyen.

2.2.8.6.2. Tövbe

tevbe (Ar.): Tövbe.

yanmaḳ / tevbe: Tövbe.

tevbe ḳılġan … ḳunçuy: Tövbe eden kadın.

Tañrıḳa yanġan: Allah’a yönelen, hakka gönül veren.

yıġıġlı: 2. Allah’a yönelen, inâbet eden.

tevbe bér-: Tövbeyi nasip etmek.

tevbe ét-: Tövbe etmek.

tevbe ḳıl-: Tövbe etmek.

Tañrıḳa yan-: Tövbe etmek, tövbe edip Allah’a yönelmek.

yan- (I): 2. Tövbe etmek, suçtan dönmek, Tanrıya yönelmek.

râst tur-: Doğru olmak, hakka yönelmek.

yarlıḳatu ḳol-: Günahlardan bağışlanmayı istemek, istiğfar etmek.

yarlıḳatu tile-: İstiğfar etmek.

2.2.8.6.3. Bağışlama, Af

‘afv (Ar.): Af, bağışlama.

‘afv étken: Affeden, bağışlayan.

‘aṭâ (Ar.): Bağış, lütuf.

keçürmek: 1. Af, affetme.

maġfiret (Ar.): Tanrının kullarını bağışlaması.

örtmek: Affetme, bağışlama.

raḥim (Ar.): 2. Merhametli, mülayim.

raḥm (Ar.): Merhamet, acıma, esirgeme.

raḥmet (Ar.): Rahmet, merhamet.

raḥmet ü maġrifet: Merhamet, acıma, esirgeme.

raḥmetlg/ġ (Ar.): Merhametli, rahmetli.

soyurḳamaḳ: Rahmet.

yazuḳ keçürmek: Bağış, af.

yarlıḳamaḳ: Rahmet, mağfiret.

yarlıḳamaḳlıḳ: Rahmet, merhamet, bağışlama.

aç- (I): 3. Bağışlamak, ihsan etmek.

‘afv ḳıl-: Affetmek, bağışlamak.

barı ört-: Bütün günahları bağışlamak.

keç(ü)r-: 1. Affetmek, bağışlamak.

ört-: 1. Bağışlamak, affetmek, kötülüğü gidermek, örtbas etmek.

raḥm ḳıl-: Merhamet etmek.

raḥm ḳılın-: Bağışlanmak, merhamet edilmek.

raḥmet ḳıl-: Rahmet etmek.

soyurḳa- (Mog.): Merhamet etmek, rahmet etmek.

yazuḳ ört-: Günahı bağışlamak.

yarlıḳa-: Affetmek, bağışlamak, merhamet etmek.

yarlıḳamaḳ bér-: Merhamet etmek.

yarlıḳan-: Bağışlanmak.

yarlıḳat-: Affetmek, günahları bağışlatmak.

2.2.8.7. Dua

du‘â (Ar.): Dua, niyaz.

oḳımaḳ: 2. Dua, dua etme.

müstecâb (Ar.): Kabul olunmuş.

du‘â ḳıl-: Dua etmek.

du‘â müstecâb ḳıl-: Duayı kabul etmek.

oḳı-: 4. Dua etmek, niyaz etmek.

ünde-: 2. Dua etmek, niyaz etmek, yalvarmak, tapınmak.

2.2.8.7.1. Dilek ve Temenni

esenlik kim şavab iş tuta and: Sağlık ve esenlik dileği.

selâm (Ar.): Esenlik, güvenlik, selâm, selâm olsun!

selâmetliḳ (Ar.): Selamet, esenlik.

alḳış bérmek: Esenlik dileme.

âsânlıḳ ur-: Selamete çıkarmak.

2.2.8.7.2. Şükür

ḥamd (Ar.): Hamd.

şükr (Ar.): Şükür, hamd.

şükr aymaḳ: Hamdetme, şükretme.

şükr ḳılġan: Şükreden.

şükr ḳılıġlı: Şükreden.

şükr ötegli: Şükreden.

ögdi: Hamd.

şükr ḳıl-: Şükretmek.

şükr öte-: Şükretmek.

2.2.8.8. Beddua, Lanet

ḳarġış: Lanet.

la‘net (Ar.): Lanet.

mel‘ûn (Ar.): Melun, lanetlenmiş.

sökmiş sürülmiş: Lanetlenmiş, sürülmüş, kovulmuş.

ḳarġa-: Lanetlemek.

la‘net ḳıl-: Lanetlemek.

la‘net ḳılın-: Lanetlenmek.

sök-: Lanetlemek, kovmak.

yıra-: Kovulmak, aşağılanmak, lanetlenmek.

yırat-: 1. Lanetlemek.

2.2.9. ORDU

2.2.9.1. Asker

sü: 1. Asker, ordu.

sülüg: Askerli, askeri olan.

tolımsız: Silahsız.

tolımsız emgeksiz: (şan ve şeref göstergesi) ordu ve silahı olmayan.

ġâzî (Ar.): Gazi.

şehîd (Ar.): Şehit.

atlandur-: Süvari olmak.

2.2.9.2. Düşman

düşman (Far.): 1. Düşman.

yaġı: Düşman.

yaġılıḳ: 1. Düşmanlık, haset.

yaġılıḳ ḳıl-: Düşmanlık etmek.

2.2.9.2.1. Casus

tıñlaġlı: Casus.

üküş eşitgen: 2. Casus.

2.2.10. SAVAŞ

uruş: Savaş.

ḳarışġu: Vasıl olan.

sınmaduḳ: Bozguna, hezimete uğramamış.

emitmek: Baskın, hücum.

toḳu/ış: Savaş, çarpışma.

toḳış ḳılmaḳ: Cihat.

toḳuşġan: Savaşan, cihat eden.

toḳuşmaḳ: Savaş.

yaġılıḳ: 2. Savaş.

âvârelıḳ (Far.): Sürgün.

savaş: Kavga, çekişme.

uruş-: Savaşmak.

ḳarış-: Savaşmak, çarpışmak, karşı karşıya gelmek, karşılaşmak.

ḳatlan-: Cihat etmek, savaşmak, mücadele vermek.

öldürüş-: Çarpışıp vuruşmak.

savaş bol-: Kavga olmak, çekişme olmak.

soḳuş-: Çarpışmak.

emit-: 1. Baskın yapmak, hamle yapmak.

köt(ü)r-: 4. Hamle yapmak, üstüne varmak.

tegre ḳapsal- ya‘nî erk bolma-: Kuşatılmak, çaresiz kalmak, mahvolmak.

toḳ(u/ı)ş-: Öldürmek, savaşmak, çarpışmak, cihat etmek, mücadele etmek.

sın-: Kırılmak, yıkılmak.

2.2.10.1. Savaş Malzemeleri

sâz (Far.): Silah.

uruş sâzı: Silah.

ḥalḳa (Ar.): Zırh yapımında kullanılan halka.

yarıḳ: Zırh.

ükek: Burç.

2.2.10.2. Zafer

açmaḳ: Fetih.

açuḳluḳ: 1. Zafer, galibiyet, fetih.

ġalebe (Ar.): Galip gelme, üstünlük.

ġalebe ḳılığlı / küçlüg: Üstün gelen.

ġâlib (Ar.): Üstün gelen, yenen.

yeñigli: Galip gelen, yenen.

aça tile-: 2. Fetih istemek.

ġalebe ḳıl-: Bastırmak, üstün gelmek.

yeñ-: Yenmek, galip gelmek, üstün gelmek.

2.2.10.3. Yenilgi

basıḳmış: Kurada kaybeden.

basıḳ-: Mağlup edilmek.

ġalebe ḳılın-: Mağlup olmak, yenilmek.

2.2.10.3.1. Fidye

yuluġ: Fidye.

yuluġ bérmek: Fidye vermek.

yuluġ al-: Fidye vererek almak.

yuluġ bér-: Bedel olarak vermek, feda etmek.

2.2.10.4. Barış

élleşmek: 1. Barış.

yaraşmaḳ: Barış.

yaraşturmaḳ: Barıştırma.

oñarmaḳ: Düzeltme, dargınlığı barıştırma, işleri yoluna koyma.

élleş-: Barışı sağlamak, ishal etmek.

tevfîḳ bér-: Barıştırmak, dargınlığı ortadan kaldırmak.

yaraş-: Barışmak.

yaraştur-: Barıştırmak, düzeltmek, ıslah etmek.

2.2.10.4.1 Anlaşma

beyet (Ar.): Anlaşma.

üstüvârlıḳ (Far.): 2. And, söz, anlaşma.

‘ahd ḳıl-: 1. Andlaşma yapmak, söz vermek.

va‘de bér-: Vaadetmek, vaatte bulunmak.

va‘de bériş-: Sözleşmek, birbirine vaatte bulunmak.

va‘de ḳıl-: Vaadetmek.

va‘de ḳıl(ı)n-: Vaadedilmek, korkutulmak.

üḍrül-: Vaat edilmek.

üstüvâr ḳıl-: 2. Sözleşmek, ahitleşmek.

uḳul-: Anlaşılmak.

beyet ḳıl-: Anlaşmak, itaat etmek.

ulaşu téril-: Sürekli bir arada olmak.

taplaş-: Birbirini razı etmek, uzlaşmak.

2.2.11. HUKUK, TÖRE, ADALET

2.2.11.1. Adalet

‘adl (Ar.): Adalet.

dâd (Far.): Adalet, doğruluk.

dâd bérmek: Adil olma, adalet.

könilik ḳılġan: Adaletli davranan.

‘adl ḳıl-: Adaletli olmak.

dâd bér-: Adaletli davranmak.

dâd ḳıl-: Adaleti yerine getirmek, adil olmak, adaletli davranmak.

2.2.11.2. Suç

irinçü: Suç, kusur, hata, vebal.

ḳatıġlı: Vebal, bir eylemin kötü sonucu.

ḳatıġlıḳ: 4. Vebal, kötü son.

2.2.11.2.1. Öldürmek ve Öldürülmek

ġarḳa (Ar.): Suya batmış.

ġarḳa bolmış: Boğulmuş, gark olmuş.

boġulmış: Boğulmuş.

batur-: Boğmak, gark etmek.

boġul-: Boğulmak.

cân al-: Can almak, bir canlının ruhunu kabz etmek.

cân kir-: Can almak, öldürmek.

öldrül-: Öldürülmek.

öld(ü)r-: Öldürmek.

öldrü yaz-: Neredeyse öldürmek, az daha öldürmek.

öltür-: Öldürmek.

2.2.11.2.2. Hırsız, Hırsızlık

oġrı: Hırsız.

oġrı er: Hırsız adam.

oġrı uraġut: Hırsız kadın.

oġrılıḳ: Hırsızlık.

oġrılıḳ ḳıl-: Hırsızlık yapmak.

2.2.11.3. Suçsuz

bîzâr (Far.): 1. Suçsuz, masum.

bîzâr ḳıl-: Temize çıkarmak, suçsuzluğunu ortaya çıkarmak.

2.2.11.3.1. Haksız, Haksızlık

sezâsız (Far.): Haksız, lâyık olmayan.

artuḳluḳ: 5. Haksızlık.

ḥaḳsızın: Haksız yere.

sezâsızın: Haksız yere.

yaraġsızın: Haksız yere, hak etmeden.

2.2.11.3.2. Davacı

da'vîçi: (Ar.): Davacı.

ḫaşm (Ar.): Hasım, kavgalı, münakaşa eden, davacı.

ınçıḳlan-: Şikâyette bulunmak, şikâyet etmek.

2.2.11.3.3. Şahit

nişân (Far.): 1. Nişan, işaret, belirti, mucize, ibret, alamet, bir şeyin varlığına tanık olan.

tanuḳ: 1. Tanık, şahit. **2.** Doğru, gerçek şahit.

tanuḳluḳ: Şahitlik, tanıklık.

tanuḳluḳ bérgen: Şahit, tanıklık eden.

ḥâżır (Ar.): Hazır bulunan, mevcut olan, şahit olan.

ḥâżır bolmaḳ: Şahit olmak.

ḥâlde tanuḳ bol-: Hazır bulunup tanık olmak.

tanuḳ ḳıl-: Tanık tutmak.

tanuḳluḳ bér-: Şahitlik etmek, tanıklık vermek.

2.2.11.3.4. Kefil

uġ: Kefalet.

uġḳa aldaçı: Kefil olan.

2.2.11.3.5. Ara Bulucu

üstüvâr er: Hakem, ara bulucu.

2.2.11.4. Kaçma

ḳaḍra yanıġlı: Arkasını dönüp giden, kaçan.

kizleyü arḳa bérigli: Sırt çeviren, arkasını dönüp kaçan.

ḳaç-: Kaçmak.

ḳış-: 3. Kaçmak, sapmak, dönmek.

2.2.11.5. Tutma, Yakalama

musaḫḫar (Ar.): Ele geçirilmiş.

élleşmek: 2. Teslim olma, boyun eğme.

tapmaḳ: Ele geçirmek, elden kaçırmamak.

bas-: Basmak, bastırmak.

bas(ı)l-: Basılmak.

bul-: Bulmak, ele geçirmek.

bul(u)n-: Bulunmak.

musaḫḫar ḳıl-: Emrine vermek, istifadesine sunmak.

tap- (II): Bulmak.

turuḳ-: Durdurulmak.

turuḳtur-: Tutmak, yakalamak.

tut-: 1. Tutmak, almak, yakalamak. **2.** Tutmak, alıkoymak, yakalamak.

tutup yapuş-: Yakalamak, yapışmak.

tut(u)l-: Yakalanmak.

2.2.11.6. Kurtulma, Kurtuluş

iş soñı eḏgülüki: İyi son, kurtuluş.

ḳaçıp ḳurtulmaḳ: Kurtulma, kurtuluş.

ḳurtuluġlı: Kurtulmuş olan, muradına eren.

ḳurtulmaḳ: Kurtuluş.

ḳurtulmış: Kurtuluşa eren.

çıḳġan: Çıkan, çıkıp kurtulan.

ḳutġar-: Kurtarmak.

ḳurtġar-: Kurtarmak.

ḳurtul-: Kurtulmak, muradına ermek.

ḳurtuluġlı er-: Kurtarılmak.

2.2.11.7. Sıyrılma

soy(u)l-: Sıyrılmak.

soylup çıḳ-: Sıyrılıp çıkmak, üzerine almamak.

2.2.11.8. Sorgulama

ḥisâb (Ar.): 1. Hesap. **2.** Amel, hesap defteri.

saḳışlaġan: Hesap soran, hesap görücü.

sorulmış: Sorguya çekilen, mesul tutulan.

ḥisâb ḳıl-: Hesaba çekmek.

saḳışla-: Hesap sormak.

sor-: Sormak.

sor(u)l-: Sorulmak, soruya çekilmek.

soruş-: Birbirini sorumlu tutmak.

tarut-: 2. Sıkıştırmak, baskı yapmak.

2.2.11.9. Kanıt

belgülüg: 2. Delil, hüccet, açık delil.

belgülüg belgü: Açık delil, kanıt.

belgülüg ḫüccet: Açık delil, kanıt, basiret.

belgülüg ḳılġan: Ortaya koyan.

belgülüg nişân: Apaçık mucize, açık delil.

ḫüccet (Ar.): 1. Delil, hüccet.

ḫüccetsiz (Ar.): Delilsiz.

iz: İz.

eser (Ar.): İz, nişan.

muḳir(r) (Ar.): İkrar eden.

yaruḳ körgü: Kesin delil, açık belge.

belgü-: 2. Nişan, alamet, işaret, açık delil.

muḳir kel-: İkrar etmek, itiraf etmek.

2.2.11.10. Hakikat

çın: 1. Doğru, hak, gerçek.

çınlıḳ: Gerçek, hak.

çınlıḳ / râstlıḳ: Gerçek.

ḥaḳîḳat (Ar.): Hak, gerçek.

ḥaḳ(ḳ) (Ar.): Hak, gerçek.

ḥaḳḳa (Ar.): Gerçek, doğrusu.

köni: 2. Gerçek, doğru, hak.

könilik: 1. Doğruluk, gerçek, hak, adalet.

yaraġlıġ: Hakikat, gerçek, hak.

râst (Far.): 1. Gerçek, hak, hakikat.

râstlıḳ (Far.): Doğruluk.

râstlıḳın: Hakkıyla.

râstlıḳ üze: Doğrusu, adaletle, şüphesiz.

ṣavab (Ar.): Doğru.

sezâ (Far.): 1. Hak, doğru, gerçek.

yol (I): 1. Yol, doğru yol, kurtuluş yolu.

aymış yol: Söylenilen (doğru) yol.

aḍaḳın ḳıl-: 3. Doğru yapmak.

râst ay-: Doğru söylemek.

râst ḳıl-: Gerçekleştirmek, yerine getirmek, sadık olmak.

râstḳa tut-: Tasdik etmek, doğrulamak.

râstlıḳ ḳıl-: Doğru çıkarmak, gerçek kılmak.

könike tut-: Tasdik etmek.

çın ḳıl-: Gerçek yapmak, ortaya koymak.

çınġar-: Tasdik etmek, doğrulamak.

2.2.11.11. Yerindelik, Uygunluk

kerek: Gerek, gerekli.

tüz: Uygun, doğru.

yaraşıḳlıḳ: Uygun olanı, yaraşanı yapma.

kerekmez: Gerekli olmaz, hakkı olmaz, uygun olmaz, yakışmaz.

sezâ (Far.): 2. Lâyık, müstahak, hak etme.

sezâça: Hakkıyla, lâyıkıyla, yerli yerince.

sezâraḳ: Daha lâyık, daha iyi.

kerek bol-: Gerekmek, uygun olmak.

kerek-: Gerekmek, gerekli olmak.

2.2.11.12. Karar, Hüküm

atanmış: Belirlenmiş, karar verilmiş, muayyen.

faṣl (Ar.): 2. Karar, açığa çıkarma.

ḳarâr (Ar.): Karar verme, durma, kalma.

bitig: 3. Kitap hükmü.

ıḍmaḳ: Serbest bırakmak.

ḥükm (Ar.): 1. Hüküm, takdir.

ḥükm ḳılıġlı: 1. Hüküm veren, hükmeden.

ḥükm ḳılınmış: Hükmedilmiş, karara bağlanmış.

kesmek: Hüküm, hüküm verme.

biçmek kesmek: Hüküm, hüküm verme.

ḥikmet (Ar.): 2. Hüküm.

ḥükm ḳılmaḳ: Hükmetmek.

atan-: Atanmak, belirlenmek, karar verilmek.

ḳarâr ḳıl-: Sabit kalmak, yerinde kalmak.

emit-: 3. Sabit olmak, karar kılmak.

ıḏ-: 3. Göndermek, serbest bırakmak, rahat bırakmak.

ḳażâ ḳılın-: Hüküm verilmek.

aḏ(ı)r- seç-: 2. Hüküm vermek.

kes-: 4. Hükmetmek, hüküm vermek.

ḥükmke turuḳ-: Muhakeme etmek.

ḥükm ḳıl-: 1. Hüküm vermek, hükmetmek, takdir etmek, karar vermek.

ḥükm ḳıldur-: Hüküm verdirmek.

ḥükm ḳıl(ı)n-: Hükmedilmek, sonuca bağlanmak.

ḥükm ḳıl-: 1. Hüküm vermek, hükmetmek, takdir etmek, karar vermek. **2.** Hükmetmek, hükmedilmek.

2.2.11.13. Ceza, Ödül

cezâ (Ar.): Ceza, karşılık.

ed-dîn: Ceza.

ésiz yanut: Kötü karşılık, ceza.

ewürmek: 1. Karşılık, ceza.

ḳın: 2. Verilen hüküm, ceza sözü.

yanut: Karşılık, mükâfat.

cezâ bér-: Karşılık vermek, mükâfatlandırmak.

cezâ béril-: Cezalandırılmak.

yanut bér-: Karşılık vermek, cezalandırmak, mükâfatlandırmak.

yanut bér(ı)l-: Karşılık verilmek, cezalandırılmak.

2.2.11.13.1. Diyet

diyet (Ar.): Diyet.

2.2.11.13.2. Engel, Yasak

yıġḳ/ġan: Tutan, alıkoyan, yasaklayan, meneden, engel olan.

yıġıġlı: 1. Engel olan.

yıġmış: Engellenmiş.

aḍ(ı)r-: 3. Engel olunmak, yasaklanmak.

dereng ḳıl-: 2. Alıkoymak, durdurmak, engel olmak.

yıġ-: 1. Uzak tutmak, yasaklamak, sakındırmak, vazgeçirmek, korumak. **2.** Bekletmek, alıkoymak, engel olmak, saptırmak, yoldan çevirmek.

yıġ(ı)l-: Kaçınmak, vazgeçmek, sakınmak, uzak durmak, men edilmek, yasaklanmak.

yüz ewür- / yıġ-: Yasaklamak, menetmek.

şenbe ḳıl-: Cumartesi yasağına uymak.

2.2.11.13.3. Özür, Telafi

‘öẕr (Ar.): Mazeret, bahane.

‘öẕr ḳılġuçı: Özür dileyen.

żarar (Ar.): Mazeret, özür.

‘öẕr ay-: Özür dilemek.

2.2.11.14. Olay

iş: 3. Olay, meydana geliş.

2.2.11.14.1. İbret, İbretlik Olay

‘ayât (Ar.): 2. İbret.

‘ibret (Ar.): İbret, kötü olaydan alınacak ders.

békiştürmek: İbret alınacak ders.

belgülüg: 3. Nişan, ibret.

baḳ-: 1. Bakmak, görmek, görüp ibret almak.

‘ibret al-: İbret almak.

belgü-: 3. İbret, ders.

pend al-: Ders almak, ibret almak, öğüt almak.

pend al(ı)n-: Ders almak, ibret almak.

2.2.11.14.2. Tecrübe, Sınav

sınamaḳ: Sınama, deneme, tecrübe etme, imtihan.

sınaġ: Sınav, imtihan, tecrübe ediş.

sına-: Sınamak, tecrübe etmek, denemek, imtihan etmek.

sınan-: Eziyet edilmek, sınanmak.

2.2.12. TİCARET, EKONOMİ

saḳışsız: Sayısız, hesapsız.

sansız: Sayısız, hesapsız.

saḳış: Hesap.

taṣarruf (Ar.): Tasarruf, hükmü altında olma.

gezîd (Far.): Vergi, cizye.

sa-: Saymak, hesap etmek.

2.2.12.1. Mal Mülk

mâl (Ar.): Mal.

mülk (Ar.): Mülk.

mülk içinde: Mülk, tasarrufta olan.

neñ: 2. Mal mülk.

neñ tawar: Mal mülk.

nerse: 3. Mal mülk.

tawar: Mal, mülk.

kesek: Mal, eşya, meta.

ẖayr (Ar.): 2. Dünya malı, mal.

‘araẓ (Ar.): Mal, meta.

éw tonı: Mal, eşya, meta.

ẖazîne (Ar.): Hazine.

pâre (Far.): Parça.

azḳına bitig: Değeri az olan, değersiz.

emânet (Ar.): Emanet.

2.2.12.2. Alım, Satım

alıġlı: Alıcı.

almaḳ: Alma, alış.

alınmış: Sahiplenilmiş, satılmış.

satıġ: Alışveriş, ticaret.

satıġçılıḳ: Ticaret.

al-: 1/1 Almak, sahiplenmek, ele geçirmek.

ketür-: Almak.

erklen-: 1. Sahiplenmek.

sat-: Satmak.

satġın al-: 1. Satın almak.

hezîne ét-: Harcamak.

2.2.12.2.1. Kazanç, Kâr

bahâ (Far.): Değer, baha.

ekin: 1. Ekin. **2.** Ekin, kazanç.

ribâ (Ar.): Faiz.

tarıġlaġ: Hasılat, kazanç, kâr.

ter: Ücret, karşılık, mükâfat, mehir.

ġanîmet (Ar.): Ganimet.

terke kir-: Ücretle çalışmak.

terke tut-: Ücretle çalıştırmak.

ḫalf yanut bér-: Karşılık vermek, bedelini mükâfat olarak vermek.

köt(ü)r-: 1. Yüklenmek, kazanmak, edinmek.

ḳazġan-: 1. Kazanmak, edinmek, sahip olmak.

2.2.12.2.2. Borç

borçluġ: Borçlu, borcu olan.

ötünç: Ödünç, borç.

ötünç bérmek: Ödünç verme.

ötünç bér-: Borç vermek, ödünç vermek.

2.2.12.2.3. Zarar, Kayıp

ḳor: Zarar.

ḳor ḳıldaçı: Hüsrana uğrayan.

ḳor yas: Sıkıntı, zarar, ziyan, bela.

kâsid (Ar.): (ticarette) sürümsüz, geçersiz.

kâsidlik (Ar.): Boşa gitme, heba olma.

ḳatığlıḳ: 2. Zarar.

taġâbün (Ar.): Zarar, aldanış.

yas: Zarar.

ziyân (Ar.): Zarar, ziyan.

ziyân ḳılġuçı: Zarar veren.

ziyân ḳılığlı: Hüsrana uğrayan.

ziyânlıġ (Ar.): Zarar gören, hüsrana uğrayan.

artat-: Heba etmek.

bâṭıl bol-: Heba olmak, boşa gitmek.

bâṭıl ḳıl-: Hükümsüz kılmak, boşa çıkarmak.

yoḳ ḳıl-: Yok etmek, heba etmek, boşa çıkarmak.

yoḳ yoḍun bol-: Boşa gitmek, heba olmak.

yoḳsuz ḳıl-: Zayi etmek, boşa çıkarmak.

żâyi‘ bol-: Boşa gitmek, heba olmak.

żâyi‘ ḳıl-: Zayi etmek, boşa çıkarmak.

kâsid bol-: Yok olmak, iflas etmek.

ziyân ḳıl-: Zarar vermek, hüsrana uğratmak.

ziyânlıġ bol-: Ziyana uğramak.

2.2.12.2.4. Geçim, Nimet, İhtiyaç

inçrütmek: Zevk, rahatlık, geçim metaı.

irinçlik: Geçimlik, meta.

tiriglik: 3. Refah, geçimlik, maişet.

yawuḳraḳ: Geçimlik, meta.

irinç: 1. Nimet.

kéñlik: 2. Nimet.

ḥâcet (Ar.): Hacet, ihtiyaç.

2.2.12.2.4.1. Rızk, Bereket

berekât (Ar.): Bereket.

berekât bérgen: Bereketli kılan.

berekâtlıġ (Ar.): Bereketli, hayırlı, yüce.

rûzî (Far.): Rızk.

rûzî bérgen: 1. Rızk veren, rızklandıran.

berekât ḳıl-: Bereket vermek, bereketlendirmek.

berekâtlıġ ḳıl-: Bereketli kılmak.

ni‘met bér-: Nimet vermek, ihsan etmek.

ni‘met bér- / minnet ḳıl-: Nimet vermek, bağışlamak, vermek.

ni‘met ḳıl-: Rahmet etmek, ihsan etmek.

rûzî bér-: Nimet vermek, rızklandırmak.

rûzî bér(i)l-: Rızk verilmek, nimete ermek.

rûzî ḳıl-: Rızklandırmak.

rûzî ḳıl- / bér-: Rızklandırmak.

igit-: Beslemek, rızık vermek.

2.2.12.2.5. Zengin

bay: Zengin, varlıklı.

ni‘met içre ulġaymış: Refah ile şımartılmış olan, şımarık zengin.

uluġsıġlıḳ iḍisi: Mal mülk sahibi, zengin kişi.

tawarlıġ: Mal mülk sahibi.

erklig ewrügli: Sahip, malik.

mâlik (Ar.): Malik.

berk tut-: 1. Sıkıca tutmak, sahip olmak.

ḳıs-: Sıkı tutmak, kısmak.

bayut-: Zenginleştirmek.

kéñüt-: 2. Zengin etmek, zenginleştirmek.

2.2.12.2.5.1. Bolluk, Zenginlik, Rahatlık

kéñlik: 1. Bolluk, refah, rahatlık.

kéñlik ḥâl: Bolluk, refah.

artuḳluḳ: 2. Varlık, zenginlik.

uluġsıġlıḳ: Zenginlik, malı mülkü olma.

irinçlenmek: Faydalanma, istifade etme.

inçrün-: Faydalanmak, istifade etmek.

inçründür-: Nimet vermek, refah içinde yaşatmak.

inçrüt-: Rahatlatmak.

irinçlendür-: Refah içinde yaşatmak.

2.2.12.2.6. Yoksul, Muhtaç

çıġay: Fakir, yoksul.

dervîş (Far.): Fakir, yoksul.

yoḳsuz: Yoksul.

tilegüçi: Muhtaç, yoksul.

rûzîsûz (Far.): Muhtaç olan, mahrum.

dervîşâne (Far.): Muhtaç.

muñad-: Çaresiz kalmak, mecbur olmak.

muñsuz ér-: Muhtaç olmamak.

muñsuz ḳıl-: Muhtaç bırakmamak.

muñuḳ-: Sıkıntıya düşmek, çaresiz olmak.

2.2.12.2.6.1. Darlık, Fakirlik

tarlıḳ ḥâl: Darlık, geçim hırkası.

çıġaylıḳ: Fakirlik.

2.2.12.2.7. Yardım, Yardım Eden

meded (Ar.): Yardım.

mut'a (Ar.): Kocasından boşanan kadına verilen yardım.

feryâd teggen: İmdada koşan, kurtarıcı.

hezîne (Far.): Yardım, nafaka.

metâ' (Ar.): Yardımcı, gözetleyen, koruyan, mevla.

tevfîḳ (Ar.): Tanrı yardımı.

yârî (Far.): Yardım.

yârî bérdeçi: Yardımcı.

yârî bérigi: Yardım eden.

yârî bérilmiş: Yardım edilen.

yârîçi (Far.): Yardımcı, kurtarıcı, destek olan.

yârîçılıḳ (Far.): Yardımcı olma.

yazıġlı: (el) uzatan.

meded bér-: 1. Yardım etmek.

feryâd tile-: Yardım dilemek, yalvarmak.

hezîne ḳıl-: Harcamak, hayır olarak harcamak, nafaka vermek.

mut'a bér-: Boşanan kadına yardım etmek.

tapla-: 2. Destek olmak, yardımcı olmak.

yalwar-: Yalvarmak, imdat dilemek.

yârî bér-: Yardım etmek, yardımcı olmak.

yârî béril-: Yardım edilmek.

yârî bériş-: Karşılıklı yardımda bulunmak.

yârî ḳıl(ı)n-: Yardım edilmek.

yârî tile-: Yardım istemek.

yaz-: 1. (el) uzatmak.

muñadıp ḳutġaru ḳol-: Feryat ederek yardım istemek.

2.2.12.2.8. Koruma, Koruyan

köz tutġan: Gözetleyen, bekleyen.

köz tutuġlı: Gözeten, gözetleyen.

küḍezgen eren: Koruyan erkek.

küḍezgen tişi: Koruyan kadın.

küḍezigli: 1. Gözetleyen, bekleyen, koruyan.

küḑezçi: 1. Gözetleyen, koruyan, muhafaza eden.

küḑezçin: Gözetleyen.

berk ḳılmış: Müstahkem, korunmuş.

berk soḳuşmış: Kenetlenmiş.

yepşügli: Sıkıca sarılan, yapışan.

küḑezgen: 1. Koruyan, saklayan, gözetleyici.

îmînlik (Ar.): Güven, emniyet.

ḳorḳunçsuz: Güvenli.

baḳ-: 2. Bakmak, gözetlemek.

küḑez-: Gözetmek, korumak, tutmak, muhafaza etmek, saklamak.

küḑezü tilen-: Kendisinden bir şeyi saklamasını, korumasını istemek.

küḑezil-: Korunmak.

köz tut-: Gözetmek, beklemek.

köz tut- / baḳ-: Bakmak, beklemek.

saḳla-: Korumak.

sıġın-: Sığınmak.

sıġındur-: Sığındırmak, himaye etmek, barındırmak.

yap(u)ş-: Sarılmak, dört elle sarılmak, sığınmak.

yepüş-: Sımsıkı sarılmak, yapışmak.

pez̲îrle- (Far.): 2. Bakmak, besleyip büyütmek, bakıp gözetmek.

ünd(ü)r-: Büyütmek, yetiştirmek.

tut-: 8. Saklamak, muhafaza etmek.

ektilen-: Yetiştirilmek.

tut-: 3. Tutmak, edinmek, sahiplenmek, sahip çıkmak, kabul etmek.

tüş-: 3. Üzerine düşmek, ait olmak.

2.2.13. EĞİTİM, ÖĞRETİM

2.2.13.1. Bilgi, İlim

bilig: Bilgi, ilim.

‘ilm (Ar.): İlim, bilgi.

bilmek: 1. Bilme, bilgi, bilim, bilgisi olma. **2.** Ayırt etme, tanıma.

aḍırmak: 1. Hakkı batıldan ayırma, ayırt etme, furkan. **2.** Ayırt etme.

bildügini âşkârâ ḳıl-: Bildiğini belli etmek.

bilmekin aḍır-: Belli etmek, ayırt etmek.

belgürt-: 3. Ayırt etmek, farkına varmak, bilmek.

bil-: 1. Bilmek, anlamak, tanımak, uzağı görmek, bulmak. **2.** Öğrenmek. **3.** Bilmek, fark etmek, farkına varmak. **4.** Tespit etmek.

2.2.13.2.1.1. Bilgisi, Haberi Olan

bilge: Bilge, âlim.

biliglig: Âlim.

bilgen: 1. Bilen, haberdar, bilgili, çok iyi bilen. **2.** Bilgili, hünerli, işinin ehli, bilgin. **3.** Bilgisi ile her yeri kuşatan.

bilgenrek: En iyi bilen.

bilür: Bilen.

ḳapsayu bilgen: Bilgisi ile her tarafı kuşatan, her şeyden haberdar olan.

ögretmiş: Öğretilmiş.

2.2.13.1.1.2. Haber, Haberli

buyruḳ: 3. Haber.

ḫaber (Ar.): Haber.

yumuş: Haber.

irte-: Araştırmak, haberdar olmak.

kör-: 3. Haberdar olmak.

ḫaber bér-: Haber vermek.

tile-: 2. Aramak.

uḳtur-: Bildirmek, anlatmak, haber vermek.

2.2.13.1.1.2.1. Sevindirici Haber, Müjde

sewünçi: Müjde.

müjde (Far.): Müjde, muştu.

müjde bér-: Müjde vermek, müjdelemek.

müjde béril-: Müjdelenmek.

sewünç eşüttür- / müjde bér-: Müjde vermek, müjdelemek.

sewünçi bér-: Müjde vermek.

sewünçi béril-: Müjdelenmek.

2.2.13.1.1.2.2. Müjde Veren

müjde bérgüçi: Müjdeci.

müjde bérigli: Müjdeleyici.

müjdeçi: Müjdeci.

müjdeçi / sewünçi: Müjde veren.

sewünç bérigli: Müjde veren.

2.2.13.2.Cahillik

bilmezlik: Cahiliyet.

biligsizlik: Cahillik, bilgisizlik.

2.2.13.2.1. Bilgisi, Haberi Olmayan, Cahil

bilig bilmez kişi: Ümmi.

anasındın tuġa bitig bilmegli: Ümmi.

anasındın tuġa bitig bilmegen: Ümmi, okuma yazma bilmeyen.

belgürtmegen: Belli etmeyen.

bilmez: Cahil, bilgisiz.

biligsiz: Cahil.

câhil (Ar.): Cahil, bilgisiz.

câhil / biligsiz: Cahil.

ġâfil (Ar.): Gafil, habersiz.

ġâfil / çın tutmaġlı: Gafil, bihaber.

ġâfil / osal: Gafil, habersiz.

ġaflet (Ar.): Gaflet.

nâdân (Far.): Cahil.

osal: Gafil.

osallıḳ: Gaflet.

osanuḳ: Gafil.

ġaflet ap osallıḳ: Gaflet, habersiz olma.

osan-: Gafil olmak, ihtiyatsız olmak.

2.2.13.3. Gizli, Sır

râz (Far.): Sır.

sır(r) (Ar.): Sır.

örtük: Gizli, saklı.

örtügli: 1. Sır, giz. **2.** Gizli, sırlı, örtülü.

örtügli düşmân: Gizli düşman, meşru olmayan dost.

örtügli oynaş: Gizli sevgili.

örtügli / yaşru: Gizli.

örtüglügrek: En gizli.

örtüglüg: Gayb, bilinmeyen.

belgüsüz: Bilinmeyen, gayp.

belgüsüzin ya‘nî ġaybın: Gıyaben, görmeden.

ġayb (Ar.): Gayb, bilinmeyen, gizli.

ġâyib (Ar.): Kayıp, görünmeyen.

köñüller içindeki: Gönüldeki, kalpteki niyet ve sırlar.

köñüllerdeki: Kalplerde olan, sırlar, gizler.

köñüllerdeki râzlâr: Gönüldeki sırlar.

köküzlerdeki: Gönüldeki, kalpteki.

maḫfûẓ (Ar.): Saklanmış, gizli.

yaşru: Gizli.

yaşru söz: Sır, giz.

kizle-: Gizlemek, saklamak.

ört-: 4. Gizlenmek.

örtüglüg kel-: Örtülü, gizli olmak.

yaş-: 1. Gizlemek, saklamak.

yaşru sözle-: Gizlice söylemek.

yaşru sözlegli bol-: Sırdaş olmak.

yaş(u)r-: Gizlemek, saklamak.

2.2.14. SES, SÖZ VE KONUŞMA

2.2.14.1. Ses

ün: Ses, gürültü.

çav: Ses, seda.

şayḥa (Ar.): Ses.

2.2.14.1.1. Islık

sıġınmaḳ: Islık çalmak.

sıġır-: Islık çalmak.

2.2.14.2. Söz, Konuşma

aymaḳ: Söz, konuşma.

aytıḳ/ġ: Söz.

ḥadîṣ (Ar.): Söz, konuşma.

ḳavl (Ar.): Söz.

kelâm (Ar.): Söz.

kelime (Ar.): Kelime, söz.

mesel (Ar.): 2. Hikâye, söz.

mesel söz: Söz.

sav: Söz.

söz: Söz, kelam, haber.

söz / sav: Söz, haber.

söz aymaḳ: Konuşma, hitabet.

sözleşmek: Konuşma.

keleçü: Hikâye, efsane, ağızdan ağıza dolaşan söz.

tép: Diye.

téyü: Diye.

saḳnıp sözlemek: Hikâye etme, anlatma.

ḥiṭâb (Ar.): Hitap.

ayt-: 1. Demek, söylemek. **2.** İddia etmek.

ayt- / sor-: Sormak.

aytıl-: Denilmek, söylenmek.

belgülüg söz ay-: Söylemek, meramını açıkça söylemek.

kir-: 2. Söze girmek, lafa dalmak, bir şeye başlamak.

té-: Demek.

toḳı-: 2. Misal vermek, söylemek.

ur-: 2. Söylemek, misal vermek.

ay-: 1. Söylemek, demek, bilip ifade etmek, isnat etmek. **2.** Sormak. **3.** Anlatmak.

ay(ı)l-: Söylenmek, denilmek.

sözleş-: Konuşmak.

sözlet-: Konuşturmak.

urul-: Anlatılmak, söylenilmek.

yölen-: Dayanmak, söylenmek.

söz ayt-: Söylemek.

sözle-: 1. Söylemek, konuşmak. **2.** Anlatmak, hikâye etmek. **3.** (söylenen) olmak.

keçmişni ay-: Hikâye etmek, anlatmak, bildirmek.

ḳıṣṣa ḳıl-: Anlatmak, hikâye etmek.

2.2.14.2.1. Beyan

aḍırmak açmaḳ: Ayrıntılı, tafsilat.

belgürtü aḍırmaḳ: Açıklama, ayrıntı.

belgürtmek: Açıklama, beyan.

belgürtü aḍırmaḳ: Açıklama, ayrıntı.

belgürtügli: Açıklayan, beyan eden.

üḍürmiş: Ayrıntılı, tafsilatlı.

tegürmek: Tebliğ, tebliğ etme, duyurma.

aḍ(ı)r-: 1. Açıklamak.

aḍ(ı)r- seç-: 1. Ayrıntılı olarak açıklamak.

aç- (I): 5. Hüküm vermek, açıklamada bulunmak.

belgür-: 2. Açıklanmak.

ew/v(ü)r-: 8. Çevirmek, beyan etmek, açıklamak.

keçür- öte-: Bildirmek, tebliğ etmek, açıklamak.

2.2.14.2.2. Onaylama, Onaylamama

icâbet (Ar.): Kabul etme.

ḳabûl (Ar.): Kabul.

ḳabûl ḳılıġlı: Kabul eden.

andaġ: 1. Öyle, evet öyle, o şekilde.

andaġ ermez: Hayır, öyle değil, bilakis.

andaġ erür: Evet öyle.

andaġuḳ: Öyle, öylece, o şekilde, o kadar.

ârî (Far.): Evet.

kendü: 2. Doğrusu, gerçekte, zaten, hayır hayır! **3.** Bilakis, aksine.

yoḳ: 1. Yok, -sız. **2.** Hayır.

bolmaġay kim: Mümkün değil, hiç.

ermez/s: Değil, olmaz, hayır!

icâbet ḳıl-: 1. Kabul etmek.

icâbet ḳılın-: Kabul edilmek.

peẕîrle- (Far.): 1. Kabul etmek, seçmek, tercih etmek.

peẕîrlen- (Far.): Kabul edilmek, kabul olunmak.

2.2.14.3. Konuşmama

tek turmaḳ: Konuşmamak, suskun kalmak.

tek tur-: Susmak, sessiz kalmak.

2.2.14.4. Karşılıklı Konuşma

cevâb (Ar.): Cevap, karşılık.

oḳımaḳ: 1. Sohbet etme, konuşarak vakit geçirme.

icâbet ḳıl-: 2. Cevap vermek.

cevâb yandur-: Karşılık vermek, cevap vermek.

ay(ı)ş-: Karşılıklı söyleşmek.

2.2.14.5. Davet Etme, Çağırma

ündegüçi: 1. Davet eden. **2.** Seslenen, çağıran.

oḳı-: 2. Davet etmek, çağırmak, istemek.

oḳın-: 2. Çağrılmak.

inden(ı)l-: Çağırılmak.

ünde-: 1. Çağırmak, davet etmek, seslenmek, bağırmak.

ünden-: Çağırılmak, davet edilmek.

ulaş-: Katılmak, birleşmek.

kem(i)ş-: 2. Teklif etmek, ortaya atmak.

ünden(ı)l-: Seslenilmek.

2.2.14.6. Doğru ve Güzel Söz, Konuşma

çın söz: Doğru söz, hikmet.

eḏgü bütün söz: Doğru ve güzel söz.

ḥiṭâb kesmek: Güzel konuşma.

üstüvârlıḳ (Far.): 1. Doğru söz, hikmet.

köni söz: Doğru söz.

senâ (Ar.): Övgü.

2.2.14.7. Kötü Söz, Konuşma

aytıḳ ḳın: Azap sözü.

‘aẕâb (Ar.): 3. Azap sözü.

2.2.14.7.1. Yalan, Gıybet

ḳoşılmış: 1. Uydurulmuş, söylenmiş.

yoḳ söz: İftira.

uluġ yazuḳ: 2. İftira, yalan.

yalġan: 1. Yalan, iftira, uydurma.

yalġan söz: İftira, yalan.

yalġanlıḳ: Yalan.

ġıybet (Ar.): Gıybet, arkasından kötü konuşma.

at-: 2. Kötü söz söylemek, iftira etmek, töhmet altında bırakmak; bir kenara atmak, koymak.

yarat-: 2. (yalan) uydurmak.

ḳoş-: Yalan ve iftira uydurmak, söylemek.

toḳı-: 1. İftira etmek.

yalġan ay-: Yalan söylemek, iftira etmek.

yalġan ayt-: Yalan söylemek.

yalġanḳa tut-: Yalanlamak.

yalġan ḳoş-: İftira etmek.

yalġan tutul-: Yalanlanmak.

yalġan yarat-: İftira etmek, yalan söylemek, uydurmak.

ġıybet ḳıl-: Gıybet etmek.

ḳoşul-: İsnat edilmiş.

yalġan tut-: Yalanlamak, tekzip etmek, inkâr etmek.

yalġan tutuġlı er-: Yalan saymak, tekzip etmek.

2.2.14.7.2. Bağırma

Cebre'îl üni: Cebrail'in çağırışı, çığlık, haykırış, korkutucu ses.

ün / İsrâfîl üni: Korkunç ses, çığlık.

çıḳrıḳ: Feryat, çığlık.

feryâd (Far.): Feryat.

ḳatıġ ün: Çığlık.

tenâd (Ar.): Bağırıp çağırma.

çaḳır-: Bağırmak.

feryâd ḳıl-: Feryat etmek.

ḳıġır-: Bağırmak.

ḳıġır- / çaḳır-: Bağırmak.

örleyü sözle-: Yüksek sesle bağırmak.

kökre-: Kükremek, inlemek, feryat etmek.

2.2.14.8. Boş Söz

kerekmez söz: Boş söz.

bâṭıl sözlet-: Boş konuşmak, gereksiz yere konuşmak.

laġv ḳıl-: Gürültü yapmak, gereksiz konuşmak.

2.2.14.9. Gizli Söz, Fısıltı

münâcât (Ar.): Sır söyleme, fısıldama.

râz aymaḳ: Fısıldaşma, gizli konuşma.

şuwṣamış: Fısıltı.

şuwṣamaḳ: Gizli konuşma, fısıldaşma.

uḳulmaz ün: Anlaşılmayacak alçak ses, fısıltı.

ünün yügerü oḳımaḳda ḳoḍıraḳ: Alçak sesle seslenmek.

amurt-: (Ses) alçaltmak, kısmak.

şuwşa-: Fısıldamak.

râz ay-: Gizli konuşmak.

râz ayt-: Gizli konuşmak.

2.2.14.10. Söz, Yemin

andıḳ: Ant içmek, yemin etmek.

Tañrı tuta and: Allah'a and olsun ki!

and tuta: And olsun ki.

'ahd(Ar.): Ahd, söz.

and: And, yemin.

berk bıçıġ: And, yemin, söz.

bıçıġ: Söz, ahit, antlaşma, yemin.

bütünlük: Yemin, ant, söz.

va'de (Ar.): 1. Vaat, verilen söz.

ẓihâr andı iç-: Zihar andı içmek.

2.2.14.11. Uyarı

va'îd (Ar.): Vaat, uyarı, tehdit.

bîzârlıḳ (Far.): İhtar.

bilgil: Bak! Dikkat et!

2.2.14.12. Tavsiye, Öğüt

vaṣiyet (Ar.): Tavsiye.

pend (Far.): 1. Öğüt, nasihat, uyarı. **3.** Öğüt, büyüklük, şeref.

yâd (Far.): 2. Öğüt.

yâd / pend: Öğüt, (kutsal) kitap.

vaṣiyet ḳıl-: Tavsiye etmek.

pend bér-: Nasihat etmek, öğüt vermek.

pend bér(i)l-: Öğüt verilmek, uyarılmak.

pend tut-: Öğüt almak.

2.2.15. KİTAP

bitig / yarlıġ: Kitap.

bitilmiş: Kitap.

kitâb (Ar.): Kitap.

rûḥ (Ar.): 2. Kitap.

2.2.15.1. Okuma

oḳı-: 1. Okumak, okuyup ders almak.

oḳın-: 1. Okunmak.

ünde-: 3. Okumak.

2.2.15.2. Yazma

bitig: 4. Yazı.

bitinmiş: Yazılı, yazılmış.

biti-: Yazmak, takdir etmek, nasip etmek.

bitil-: Yazılmak, farz kılınmak, takdir edilmek.

bitin-: Yazılmak, kaydedilmek.

tut-: 6. Tutmak, yazmak, kaydetmek.

2.2.15.3. İşaret, Belirti

işâret (Ar.): İşaret.

taḫta (Far.): Levha.

levḥ (Ar.): Levha.

mühr (Far.): Mühür.

tamġa: Damga.

mühr ur-: Mühürlemek, sona erdirmek, kapamak.

mühr urul-: Mühür vurulmak.

işâret ḳıl-: 1. İşaret etmek.

tamġa ur-: Mühürlemek.

imle-: İşaret etmek, göstermek.

2.2.15.4. Edebiyat

bitimiş sörçek: Efsane, yazılı hikâye.

keçmiş ḳıṣṣa: Kıssa, hikâye.

ḳıṣṣa (Ar.): Kıssa, hikâye.

şi‘r (Ar.): Şiir.

sörçek: Efsane, hikâye.

2.2.15.5. Dil

til: Dil, lisan.

Tâzî (Far.): 1. Arapça.

Tâzî ermes: Arapça dışındaki dil.

Tâzî tili: Arapça.

Tâzîçe (Far.): Arapça.

yaruḳraḳ: Daha akıcı ve anlaşılır.

2.2.15.5.1. Dil Bilgisi Ögeleri

2.2.15.5.1.1. Soru Kelimeleri

ḳayda: Nerede, nasıl.

ḳayda kim: Her nerede.

ḳayda ma: Her nerede.

ḳaydın: Nereden, nasıl.

ḳayu: Hangi.

ḳayu yerde: Her nere, her nerede.

né/e: Ne, niçin.

né yer: Nere, nerede, her nere.

kim (I): 1. Kim. **2.** Kim ki.

neteg: Nasıl.

negü: Ne, nasıl.

nelük: Niçin, neden.

neçük: Nasıl.

ḳayu vaḳt: Ne zaman.

ḳaçan: Ne zaman, ne zaman ki, -dığında, -dığı için.

né kim: Ne kadar, neyi, her ne ki.

neteg bol-: Nasıl olmak, ne olmak.

2.2.15.5.1.2. Zamir

ne/éerse: Şey.

neñ: 1. Şey.

nerse: 1. Şey.

anlar: Onlar.

amarı: Bazı, bazısı.

biregü: 1. Biri, birisi, herhangi biri. **2.** Diğer kişi.

ba‘ż (Ar.): Bazı.

bir ança: 1. Bazı, bir kısım.

né neñ: Ne, hangi şey, hangisi.

biz: Biz.

men: Ben.

ol: 1. Teklik üçüncü şahıs zamiri: o.

olar: Üçüncü çoğul şahıs zamiri: onlar.

sen: İkinci tekil şahıs zamiri, sen.

siz/sizler/siler: İkinci çoğul şahıs zamiri: siz.

kendü: 1. Kendi.

ẕât (Ar.): Zat, kendi.

yüz (I): 2. Kendi.

taḳı bir: Öbür, diğer.

taḳı biri: Öbürü, diğeri.

anga ok: Özellikle ona, sadece ona.

ikegü: İkisi.

kim + kim: Her kim, kim ki.

bu: Bu, işte bu.

2.2.15.5.1.3. Yardımcı Fiiller

er-: 2. İmek, -dır / -dir, olmak, bulunmak. **3.** Birleşik fiil çekiminde.

tur-: 3. Turur: var, mevcut, olmak. **4.** -dır / -dir. **5.** Süreklilik yardımcı fiili.

yaz-: 3. Yakınlık bildiren yardımcı fiil.

2.2.15.5.1.4. Diğer Dil Bilgisi Ögeleri

ol: 2. İşaret sıfatı: o.

uş: İşte.

aḍın: 1. Başka, -den başka, diğer.

ançaḳlı: Gibi, sanki.

ançaḳ: Kadar.

mundaġuḳ: Sanki, böyle, gibi.

pes (Far.): Artık, sonra.

taḳı: Ve, daha, henüz, sonra.

teg: Gibi.

üçün: 1. İçin.

üze: 2. -a/-e, -a hakkında, -da/-de, arasında.

tuş (I): -a, -a doğru.

üçün: 2. -ıncaya kadar.

anıŋ üçün: Onun için, bu yüzden.

tapa-: -a, -a doğru.

néçe kim: Her ne kadar, eğer ki.

eger (Far.): -dığı zaman.

anıŋ üze / aŋar: Ona.

ammâ (Ar.): Ama, fakat, her halükârda.

ap: Ne ... ne de, ya da, halbuki, lakin.

ap ma: Ne de.

ap yime: Ne de.

apañ: Eğer.

azu: 1. Ne de, ne ... ne de, hiç. **2.** Ve, ya da, veya, yahut, yoksa.

azu … azu: Ya …ya da, yoksa.

bile: İle.

eger (Far.): 1. Eğer. **3.** Ve.

emdi: 1. Şimdi, görüleceği gibi, takdir edilir ki, ama. **2.** Fakat.

hem (Far.): Ve, hem.

hem hem: Ne … ne de.

hem yana: Hem de.

hem yime: Hem de.

kim (II): 1. Ki.

lîkin (Ar.): Fakat.

ma, me: da / de, dahası.

meger (Far.): Meğer, belki, ancak, yalnız, sadece, -ın dışında.

ve: Ve.

yâ (I) (Far.): Ve, ya da, veya.

yâ azu: Ya da.

yana: Sonra, yine.

yana / yime: Yine, ve.

yime: 1. Ve. **2.** Yine, yine de, de / da, sonrasında, veya.

yoḳ kim: Fakat, lakin, doğrusu.

neçük kim: Nasıl ki.

andağ: 2. Üstelik, ayrıca.

2.2.16. BOŞ ZAMAN

2.2.16.1. Eğlence

efsûs (Far.): 2. Eğlence, meşgale.

irinç: 2. Zevk, safa, eğlence.

dereng (Far.): Eğlenme, durma.

irinçlen-: 1. Zevk sürmek. **2.** Eğlenmek, oyalanmak, nimetten faydalanmak.

2.2.16.1.1. Eğlenen Kişi

temâşâ ḳılığlı: Zevk ve safa süren.

sewünç ḳılığlı: Zevk ü safa süren.

dereng ḳılığlı: Bir yerde eğlenen, kalan.

2.2.16.2. Oyun

oyun: Oyun.

oynağlı: Oyuncu, eğlencelik.

oynaş: Oynaş.

oyna-: Eğlenmek, oynamak, zevkli vakit geçirmek.

2.2.16.3. Spor, Yarış

ḳur‘a (Ar.): Kura.

suwḳa batḳan: Suya batan, dalgıçlık yapan.

awla-: Avlamak.

atlan-: Ata binmek.

min-, mün-: Binmek.

ozuş-: Yarış etmek, yarışmak.

éwiş-: Yarış etmek, koşuşturmak.

ḳur‘a kemiş-: Kura atmak.

SONUÇ

Karahanlı dönemine ait Kur'an tercümeleri arasında *Rylands Nüshası* olarak bilinen ilk Kur'an tercümesi, Aysu Ata tarafından ele alınarak "*Karahanlı Döneminde İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası, Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*" adıyla yayımlanmış olup bu neşir, tez çalışmasına kaynaklık etmiştir. Neşrin söz varlığının esas alındığı bu tezde, kavram ve kavram alanı hakkında bilgi verilmiş, geçmişten günümüze sözlük çeşitleri ve kavram alanlarına göre oluşturulan sözlükler üzerinde durulmuş, Kur'an tercümesi olarak adı geçen nüsha hakkında bilgi verilerek tercümenin söz varlığı kavram alanlarına göre sınıflandırılmıştır.

1. Çalışmada ele alınan Kur'an tercümesinde, söz varlığı açısından Eski Uygur Türkçesi ile ilk dönem Karahanlı Türkçesi eserlerinin (Kutadgu Bilig, Dîvânu Lugâti't-Türk) yansıması görülür: *erkle-, ḳarşı, ap, …*vb.
2. Karahanlı dönemine ait olan bu nüsha, dönemin dil özelliklerini de belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır:

- "Nazal n (ñ)" sesi Karahanlı Türkçesinin aslî seslerindendir:
  Tañrı, öñdin keç-… gibi.
- "Diş arası d" sesi Karahanlı Türkçesinde yaygındır: *oḍ, eḍgü…* vb.
- Köktürkçenin söz ortası ve söz sonundaki "b" sesi, Karahanlı Türkçesinde "w" sesi şeklindedir: *suw, yalav/waç…* vb.
- Dudak ünsüzleri yanında dar ünlüler yuvarlaklaşmıştır: *sewüg, kamug, yawuz…* vb.
- Söz başı "k, t" sesleri, genellikle Karahanlı Türkçesinde tonsuz olup burada da örnekleri vardır: *kérek, küç, köl, tişi, ton, tün…* vb. gibi.

3. Çalışmada sözcükler, karşımıza soyut veya somut olarak çıkmaktadır. Bir kavram alanının kapsadığı birçok söz bulunmaktadır. Bir kavramın, birçok ürün, düşünce veya eylemle ilgili olduğundan hareketle, bu çalışmada söz varlığının kavram alanlarına ayrılmasıyla, bir kavram alanı içine giren sözler bütün olarak; dönemin dili, kişi ve toplumun ihtiyaçları, hayat tarzı ve çeşitli yönleri hakkında aydınlatıcı bilgi verecek şekilde yansımıştır.

4. İncelediğimiz bu nüshada yaklaşık olarak 2800 Türkçe, 1000 Arapça ve 350 Farsça kavram tespit edilmiştir. Ayrıca söz varlığında Çince, Moğolca, Sanskritçe, Soğdca, Tacikçe kavramların olduğu da görülmektedir. Böylelikle o dönemde yaşayan insanların başka toplumlarla da ilişkisi olduğu, kullandıkları kelimelerle anlaşılmaktadır.

5. Çalışmanın "I. Evren" ana başlığının "Miktar" ve "Madde" kavram alanlarında, sözler diğer alanlara göre daha çok yer almış, insanların bir maddeye ya da bir olguya ne kadar önem verdiği, maddenin veya malzemelerin niceliği ve niteliğinin neler olduğu, o anlamı, alanı kapsayan diğer kelimeler yoluyla görülmüştür. Ayrıca tercümede zaman kavramına verilen değer ortada olup bu alanda o dönemin pek çok söz varlığı da ortaya çıkmıştır.

6. "II. İnsan" kısmında insanlar, gerek cinsiyet bakımından gerek vücut bakımından incelenmiş; bir insanda bulunan özellikler ortaya konulmuştur. Kişilik özellikleri ve duygulardaki yoğunluk da dikkat çekicidir. Bunun yanında "Hasta ve Hastalık" alanını kapsayan birçok kavramın olması, Kur'an tercümesi yoluyla o dönem hastalıkları hakkında bilgi vermektedir.

7. Nüshanın bir Kur'an-ı Kerim tercümesi olmasından dolayı kelimelerin geneli dinî anlamlıdır. Dini kavramların çok olması, bize o toplumun inanç biçimlerini de açıkça belirtir. "III. Sosyal Hayat ve Kültür" kısmının "Din ve İnanç" başlığı altında kavram alanının geniş olması bunu göstermektedir. Bu kısımda dikkati çeken diğer bir özellik; şiddet, kavga, anlaşamama, zulüm gibi kavramları kapsayan başlıkların çok olmasıdır. Bu alandaki yoğunluk sayısal olarak da belirtilmiştir. Tercümede ödül, sevap gibi olumlu şeyleri yansıtan sınırlı sayıda söz varlığı yer alırken; ceza, günah gibi alanları kapsayan sözlerin ağırlıkta olmasının; insanlara doğru yolu göstermesi, dine uygun şekilde nasıl davranılması gerektiği, bu davranışların karşılığını yansıtması açısından dikkate değerdir.

8. Çalışmada fark edilen diğer bir özellik ise kavram alanları arasında birbiriyle ilişkili olduğu kadar, zıt anlamlı başlıkların, kavramların da olduğunun tespit edilmesidir: *Benzer- Farklı, Helâl- Haram, Cennet- Cehennem…vb.*

9. Aysu Ata tarafından hazırlanan ve burada esas alınan nüshanın söz varlığında gözümüze çarpan noktalardan birisi de doğrudan karşılık bulunamayan kelimeler için, Türkçe kelime türetme veya birleşik kelime oluşturma yoluna da başvurulmasıdır. Eski Uygur Türkçesindeki terim yapma yollarının benzer biçimde Karahanlı sahasında da uygulandığı görülür. Fiilden isim yapan *-mak / -mek* ekiyle *ewürmek, bilmek, aḍırmak…* gibi çok sayıda isim yapılmış olması; *yalġan tutġan, yalġan tutġuçı* sözlerinde olduğu gibi sıfat-fiil, zarf-fiil ekleriyle Türkçe kelimeler türetilmesi gibi.

10. Tercümenin söz varlığına bakıldığında, özellikle dinî terminolojide, Kur'an dili olan Arapça sözlere Türkçe karşılık verilmesine özen gösterildiği görülmektedir: *Rabb* yerine *iḍi, igitgen, törütgen*; *tesbih* yerine *arıġ ay-* gibi.

11. Söz varlığını kapsayan kavramların günümüze kadar geçirdiği değişimleri de kısaca şöyle ele alabiliriz:

- Ses değişimine uğramadan anlamı değişen kelimelere; *arın-, bütünlük, ḳatlan-, ḳına-* vb;
- Ses ve anlam değişimi geçiren kelimelere; *aġırlıġ, bütünlükin, satıġ, sawçı, tapuġ, tolum* vb;
- Unutulan ve işlevliğini yitiren kelimelere; *ap, artaḳlıḳ, erklen-, esrük, et öz, iglig, kirtgün-, könilik, soyurḳa-* gibi örnekler verilebilir.

"Kavram alanı" olarak adlandırılan bu tür çalışmalarla Türk dilinin kavramsal zenginliği bir kez daha ortaya konulmuş, dönemin söz varlığı daha net olarak verilmeye çalışılmıştır. Böylelikle anlam ve kavram alanına göre sınıflandırma yapılarak hazırlanan bu tez çalışmasının, başka çalışmalara da kaynaklık edebilecek malzeme sunmasıyla, Karahanlı dönemini dil özellikleri, söz varlığı gibi pek çok yönden yansıtmasıyla, Türk dili alanına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

AKALIN, Ş. H. (2010 Mart). *Sözlüğün Tarihi*, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Cilt: XCVIII, Sayı: 699.

AKAR, A. (2010). *Türk Dili Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

AKSAN, D. (2009). *Anlambilim*, Ankara: Engin Yayınevi.

AKSAN, D. (2009). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Ankara: Engin Yayınevi.

AKSAN, D. (2009). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim, Cilt I-III*, Ankara: TDK Yayınları.

AKSAN, D. (1989). *Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri Ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine,* Ankara: TDK Yayınları.

AKSAN, D. (1971). *"Kelime bilimi ve Anlambilimi Ölçülerinden Yararlanarak Bir Yazı Dilinin Eksikliğini Saptama Yolları I: Kavram Alanı – Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine",* Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten.

ARGUNŞAH, M. (2016). *Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri,* İstanbul: Kesit Yayınları.

ATA, A. (2004). *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi Rylands Nüshası (Giriş – Metin – Notlar – Dizin),* Ankara: TDK Yayınları.

CİN, Ş. R. (1971). *Kavramlar Dizini I-II*, Ankara: TDK Yayınları.

ERCİLASUN, A. B. (2017). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

İLHAN, N. (2007). *Geçmişten Günümüze Sözlükçülük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri,* Elazığ: Manas Yayıncılık.

GUİRAUD, P. - Çev. VARDAR, B. (1999). *Anlambilim, La Sémantique*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

GÜNEŞ, T. *Rylands Nüshası Kur'an Tercümesine Göre Türkçe'nin Unutulan Soyut Kelimeleri (According To Rylands Copy Quran Translation Of Forgotten Abstract Words Of The Turkish Language).*

KARÇIĞA, S. (2015). *Dil Eğitiminde ve Öğretiminde Kavram Alanı Sözlüklerinin Önemi*, International Journal of Languages, Education and Teaching ISSN: 2198 – 4999, s. 2514-252.

KAYNAK, M. (2021), *Ana Çizgileriyle Sözlük Bilimi Ve Türk Sözlükçülüğü,* KAFDAĞI, Cilt 6, Sayı 1.

KOCAPINAR, P. (2021). "*Kavram Alanı Sözlüğü Olarak Dîvânu Lugâti't-Türk*" Ankara: Gazi Kitabevi.

KOCAPINAR, P. (2014). *Kavram Sözlükleri ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi Söz Varlığı Üzerine Bir Deneme,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

KOCAPINAR, P. "*Sözlük Nedir* ?", Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi, sayı: XVII/68.

KÖK, A. (2004). *Kur'an Tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2) Giriş-İnceleme-Metin-Dizin,* Ankara: Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı / Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

KÜÇÜK, S. (2020). "*Satır Altı Kur'an Tercümeleri Üzerine*", Türk Ekini Dil ve Kültür Dergisi, Sayı: 5.

ÖZBAY, A. (2008). *Sualli- Cevaplı Temel Dini Bilgiler,* İstanbul: Fazilet Kitabevi.

TDK Güncel Türkçe Sözlük *"kavram",* "*sözlük*" https://sozluk.gov.tr/ (E.T: 03.12.2021).

USTA, H. İ. (2011). *Orta Asya Kur'an Tefsiri (Metin- Tıpkıbasım),* Ankara: Poyraz Ofset.

ÜNLÜ, S. (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi TİEM 73, Giriş-Metin-İnceleme-Analitik Dizin,* Ankara: Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı / Eski Türk Dili Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

ÜNLÜ, S. (2007). *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe'ye Çevrilmesi ve İlk Türkçe Kur'an Tercümeleri,* Dini Araştırmalar.

ÜŞENMEZ, E. (2013). *Türkçe İlk Kur'an Tercümelerinden Özbekistan Nüshası,* İstanbul: Akademik Kitaplar.

YAŞAR, Ş. (2016). *Karahanlı Türkçesi Dönemi Kur'an Tercümelerinden Rylands Nüshasında Farsça Tercüme Etkisi Üzerine Mülahazalar,* A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.

YAVUZARSLAN, P. (2009). *Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğü*, Ankara: Tiydem Yayıncılık.

YAZIR, E. M. H. (2006). *Kur'ân-ı Kerim Meâli,* İstanbul: AKİTAP Yayınları.

YILDIRIM, S. (2004). *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

EKLER

EK – 1: Türkçe İlk Kur'an Tercümesi Rylands Nüshasının Kavramsal Söz Varlığının Sayısal Verileri

Tablo 1. I. Evren Alanı

Kavram Alanları	Türkçe	Arapça	Farsça	Diğer	Toplam
1.UZAY	3	1	1		5
1.1.DÜNYA	3	1	1		5
1.2.CANSIZ TABİAT					
1.2.1.Gökyüzü	5	1			6
1.2.1.1.Hava, Hava Olayları	11	1	1		13
1.2.1.2.Felaket	7	2			9
1.3.ZAMAN	4	2	3		9
1.3.1.Geçmiş Zaman, Önce	15				15
1.3.2.Belirli Zaman	1	2			3
1.3.3.Belirsiz Zaman	2	1	1		4
1.3.4.Kısıtlı Zaman	6	7	2		15
1.3.5.Ertelenmiş Zaman		6	1		7
1.3.6.Şimdiki Zaman	1	1			2
1.3.7.Gelecek Zaman, Sonra	10	1			11
1.3.8.Sonsuz	7	7	4		18
1.3.9.Dönem		1			1
1.3.9.1.Yıl	1				1
1.3.9.2.Ay	2				2
1.3.9.3.Gün	6		2		8
1.3.9.3.1.Özel Günler	1	4			5
1.3.9.3.2.Gün İçerisindeki Vakitler	12	4	1		17
1.4.YERYÜZÜ					
1.4.1.Yer	4			1 (Sog.)	5
1.4.1.1.Taş, Toprak	5			1 (Çin.)	6
1.4.1.2.Arazi, Toprak	2		3		5

1.4.2.Yeryüzü Şekilleri					
1.4.2.1.Deniz	1		1		2
1.4.2.2.Akarsu	9				9
1.4.2.3.Ova	1				1
1.4.2.4.Dağ, Tepe	6				6
1.4.2.5.Mağara	1	1			2
1.4.2.6.Vadi	3	2			5
1.4.3.Madenler	7				7
1.5.YER VE YÖN					
1.5.1.Ana Yön	4	3			7
1.5.2.Aşağı, Alt	4		1		5
1.5.3.Yukarı, Üst	3		1		4
1.5.4.Sağ, Sol	6				6
1.5.5.Ön	3				3
1.5.6.Arka	6	1			7
1.5.7.İç, İçeri	3				3
1.5.8.Dış, Dışarı	2				2
1.5.9.Yan, Kenar	4		1		5
1.6.SIRA, DÜZEN	4	3			7
1.6.1.Önde Olma	14	2			16
1.6.2.Geride Olma	9	3			12
1.6.3.Son	4	2			6
1.7.SAYI	22				22
1.7.1.Üleştirme Sayıları	5				5
1.7.2.Kesir Sayıları	2		1		3
1.8.ÖLÇÜM, ÖLÇÜ VE BOYUT	20	1	2		23
1.8.1.Mesafe	8				8
1.8.2.Miktar	6				6
1.8.2.1.Çok	30	1			31
1.8.2.2.Az	11	1			12
1.8.2.3.Yeterli	3				3
1.8.2.4.Bütün, Tam	11		2		13
1.9.MADDE					
1.9.1.Maddenin Şekli	5				5
1.9.2.Maddenin Niteliği, Özelliği	37	2			39
1.10.VARLIK					

1.10.1.Var Oluş	18				18
1.10.2.Yok Oluş	28	14			42
1.11.BİRBİRİYLE İLİŞKİLİ ÖZELLİK					
1.11.1.Eş, Benzer	23	3	5		31
1.11.2.Farklı	5				5
1.11.3.Çeşitli	3		1		4
1.11.4.Değişim	12				12
1.12.GÜÇ VE KUVVET	6	2			8
1.13.IŞIK					
1.13.1.Aydınlık	8	1			9
1.13.2.Gölge	4				4
1.13.3.Karanlık	3				3
1.14.ATEŞ, YAKMA	6		1		7
1.14.1.Duman, Kor	3				3
1.14.2.Sönüş	1				1
1.15.RENK	8		1		9
1.16.CANLI TABİAT					
1.16.1.Canlı	2	3	1	1(Sog.)	7
1.16.1.1.Bitkiler	8				8
1.16.1.1.1.Çiçekli Bitkiler	5	10	1		16
1.16.1.1.2.Çiçeksiz Bitkiler	2				2
1.16.1.2.Hayvanlar	12				12
1.16.1.2.1.Omurgalı Hayvanlar					
1.16.1.2.1.1.Memeliler	16		2		18
1.16.1.2.1.2.Kuşlar	6				6
1.16.1.2.1.3.Sürüngenler	2				2
1.16.1.2.1.4.Kurbağalar	1				1
1.16.1.2.2.Omurgasız Hayvanlar					
1.16.1.2.2.1.Solucanlar	1				1
1.16.1.2.2.2.Böcekler	3		2		5

Tablo 2. II. İnsan Alanı

Kavram Alanları	Türkçe	Arapça	Farsça	Diğer	Toplam
1.YAŞAM, ÖMÜR	5	6			11
1.1.YAŞAM SÜRECİ	14		2		16
1.2.İNSANLAR	6	6			12
1.2.1.Kadınlar	7			1(Çin.)	8
1.2.2.Erkekler	3				3
1.2.3.Yalnız Kişi	4	3			7
1.2.4.Ad, Unvan	4	1			5
1.3.İNSAN VÜCUDU	35	2	1		38
1.3.1.Fiziksel Özellikler	8	2			10
1.3.1.1.Saç, Kıl	4	1			5
1.3.1.2.Süslenme ve Kişisel Bakım	8				8
1.3.1.3.Güzel, Hoş	12	1	1		14
1.3.1.4.Süs Eşyası	8		1		9
1.3.2.Organlar	11				11
1.3.2.1.Vücut Sıvıları	8				8
1.3.3.Fiziksel Duyarlılıklar					
1.3.3.1.Görme	17				17
1.3.3.2.İşitme	10				10
1.3.3.3.Koklama, Koku	3				3
1.3.3.4.Tatma	3		1		4
1.3.3.5.Dokunma	2				2
1.3.3.5.1.Yakınlaşma, İlişki	8				8
1.4.VÜCUT HAREKETLERİ					
1.4.1.Harekete Geçme	6				6
1.4.1.1.Hareketsiz		1			1
1.4.2.Ayağa Kalkma	9				9
1.4.3.Yürüme	4				4
1.4.3.1.Takip Etme	6				6
1.4.4.Koşma, Acele Etme	12				12
1.4.5.Alma, Verme	10	1			11
1.4.6.Yükseltme	3				3
1.4.7.İndirme, Düşürme, Düşme	5				5

1.4.8.Kayma	1				1
1.4.9.Çökme, Oturma	13				13
1.4.10.Dayanma, Yaslanma	4				4
1.4.11.Eğilme, Bükülme	1				1
1.4.12.Dönme, Yönelme, Yönlendirme	23	3			26
1.4.13.Uyuma, Uyanma	4	1			5
1.4.13.1.Düş, Hayal	1	2			3
1.5.SAĞLIK VE HASTALIK					
1.5.1.Yorgunluk, Güçsüzlük	4	2	3		9
1.5.2.Hasta,Hastalık,Rahatsızlık	18	1	4		23
1.5.3.Engellilik	8				8
1.5.4.Tedavi, İyileşme	3	2			5
1.5.5.Ölüm	9	2	1		12
1.5.5.1.Kabir	1		1		2
1.5.5.2.Miras	5	8			13
1.6.YAŞAM TARZI	3	1			4
1.6.1.Davranış	4	1			5
1.6.1.1.Bilerek, Bilmeyerek Yapılan	4				4
1.7.KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE KİŞİLERİ					
1.7.1.Olumlu Kişilik Özellikleri					
1.7.1.1.İyilik, İyi	16	6	3		25
1.7.1.2.Sabır	4	2			6
1.7.1.3.Sakinlik, Rahatlık, Huzur	15				15
1.7.1.4.Ağırbaşlılık			2		2
1.7.1.5.Büyüklük	1				1
1.7.1.6.Övülme	3				3
1.7.2.Olumsuz Kişilik Özellikleri					
1.7.2.1.Kötülük, Kötü	16	4	1		21
1.7.2.2.Cimrilik	2		2		4
1.7.2.3.Kibir, Kibirlenme	7	1			8
1.7.2.4.Kıskanç, Fitne, Fesat	11	5	1		17
1.7.2.5.Azgınlık	19	1			20
1.7.2.6.Rezillik	3		4		7

1.7.2.7.Küçük Görme	1	1	2		4
1.7.2.8.İnatçılık	2				2
1.7.2.9.Asilik		4			4
1.7.2.10.Alay	2		9		11
1.7.2.11.Acizlik		4			4
1.7.2.12.Tembellik	2	1			3
1.7.2.13.Açgözlülük		1			1
1.7.2.14.Yemin Bozma, Sözden Dönme	5				5
1.7.2.15.Yüz Çevirme, Vazgeçme	7	3			10
1.7.2.16.Hile, Aldatma.Tuzak	11	5	3		20
1.7.2.17.Hainlik		2			2
1.7.2.18.Ayıp, Ayıplama, Kusur	5	4	1		10
1.7.2.19. Şımarma	2				2
1.7.3.Kişilik Sahibi					
1.7.3.1.Olumlu Kişilik Sahibi					
1.7.3.1.1.İyi	11	2			13
1.7.3.1.2.Sabırlı	4				4
1.7.3.1.3.Dürüst, Güvenilir	14	3			17
1.7.3.1.4.Mütevazı	2				2
1.7.3.1.5.Mülayim, Cömert	6				6
1.7.3.1.6.Sakin, Huzurlu	6	1			7
1.7.3.2.Olumsuz Kişilik Sahibi					
1.7.3.2.1.Kötü	6	1			7
1.7.3.2.2.Alaycı	1		1		2
1.7.3.2.3.Kibirli	8		1		9
1.7.3.2.4.Bozguncu	3	1			4
1.7.3.2.5.Yalancı, İftiracı	9				9
1.7.3.2.6.Azan, Sapıtan	10	2	1		13
1.7.3.2.7.Şiddet Gösteren, Zalim	20	5	2		27
1.7.3.2.8.Aciz	6	5			11
1.7.3.2.9.Rezil	1		1		2
1.7.3.2.10.İsyankâr	1	2			3
1.7.3.2.11.Kararsız	1				1
1.7.3.2.12.Kabul Etmeyen, Razı Olmayan	6		1		7
1.7.3.2.13.İki Yüzlü, Münafik	7				7

1.7.3.2.14.Hain		1			1
1.7.3.2.15.Alçak, Bayağı, Hor			4		4
1.7.3.2.16.Tembel, Gamsız	1	2			3
1.7.3.2.17.Kınayan, Kınanan		2			2
1.7.3.2.18.Alçak	4		2		6
1.8.DUYGULAR					
1.8.1.Olumlu Duygular					
1.8.1.1.Sevgi	4		2		6
1.8.1.2.Mutluluk	2		1		3
1.8.1.3.Sadakat		2			2
1.8.1.4.İstek, Hırs	10	9	4		23
1.8.1.5.Seçme, Tercih Etme	4				4
1.8.1.6.Beğeni, Rıza	4	1	8		13
1.8.1.7.Umut	4				4
1.8.2.Olumlu Duygu Sahibi					
1.8.2.1.Sevilen	1				1
1.8.2.2.Sevinçli			1		1
1.8.2.3.İstekli, Hırslı	3	1			4
1.8.2.4.Hoşnut			2		2
1.8.3.Olumsuz Duygular					
1.8.3.1.Acıma, Üzüntü, Endişe	24	2			26
1.8.3.2.Ağlama	2		2		4
1.8.3.3.Öfke, Nefret	11	1	2		14
1.8.3.4.Korku	15				15
1.8.3.5.Şüphe	8	5			13
1.8.3.5.1.Vesvese	1	3			4
1.8.3.6.Pişmanlık	3		2		5
1.8.3.7.Ümitsizlik	1		2		3
1.8.3.8.Utanma	3	3			6
1.8.3.9.Şaşırma	1	3	1		5
1.8.3.10.Hoşnutsuzluk	1	1			2
1.8.3.11.İntikam	4				4
1.8.4.Olumsuz Duygu Sahibi					
1.8.4.1.İntikamcı	1				1
1.8.4.2.Ümitsiz	1		2		3
1.8.4.3.Hoşnutsuz			1		1
1.8.4.4.Şaşkın			1		1
1.8.4.5.Öfkeli	3				3

1.8.4.6.Üzüntülü	2				2
1.8.4.7.Korkutucu, Korkak	7				7
1.8.4.8.Şüpheli, Şüpheci	2	2			4
1.8.4.9.Pişman	2		1		3
1.9.DÜŞÜNCE	6	2	3		11
1.9.1.Akıl	6	1	3		10
1.9.2.Akıl Yoksunluğu	3				3
1.9.3.Unutma	7				7
2. DURUM	2	2			4
2.1.Açıklık, Belirginlik	15	3	3		21
2.2.İhtimal	2	1			3
2.3.Kesinlik	10	5	3		18

Tablo 3. III. Sosyal Hayat Ve Kültür Alanı

Kavram Alanları	Türkçe	Arapça	Farsça	Diğer	Toplam
1.SOSYAL HAYAT					
1.1.İNSAN TOPLULUKLARI					
1.1.1.SOY, NESİL	3	1			4
1.1.1.1.Evlenme	2	3	2		7
1.1.1.2.Boşanma	1	2			3
1.1.2.AİLE	2	1	2		5
1.1.2.1.Ebeveyn	5	1			6
1.1.2.2.Evlat, Çocuk	9	4			13
1.1.2.3.Kardeş	6				6
1.1.3.Akraba, Yakınlık	12	1			13
1.2.TOPLUM, TOPLULUK	10	13	1		34
1.3.İNSAN İLİŞKİLERİ					
1.3.1.Arkadaşlık	17		7		24
1.3.2.Misafir	2				2
1.3.3.Yabancı	1				1
1.3.4.Tanıma, Tanışma	7				7
1.3.5. Selamlaşma	5	2	2		9
1.3.6.Kavga, Tartışma					
1.3.6.1.Anlaşamama, Ayrılık	7	24			31
1.3.6.2.Tartışma	7	6			13
1.3.6.3.Şiddet, Azap, Eziyet, Zulüm	34	11	5		50
1.3.6.4.Zorlamak	8	1			9
1.4.SOSYAL SINIF	4	1	1		6
1.4.1.Yönetici, Yönetim	10	5			15
1.4.2.Yüce, Ulu	21	1			22
1.4.3.Üstün, Üstünlük	7	4			11
1.4.4.Yetki, Güç	25	4			29
1.4.4.1.İzin, İzin Verme	2		6		8
1.4.4.2.Emir, Buyurma	10	3	5		18
1.4.4.3.Boyun Eğen, İtaatkâr	14		2		16
1.4.5.Köle	2	2			4
1.4.6.Özgür, Özgürlük			4		4
2. KÜLTÜR					

2.1.MADDİ KÜLTÜR					
2.1.1.MEKÂN, YERLEŞİM	26	7	3	1 (Sog.)	37
2.1.1.1.Kutsal Yerler	1	8	3		12
2.1.1.2.İkamet, Konut	9				9
2.1.1.3.Ev Eşyası	5	3	3		11
2.1.1.4.Yapı	10	3		2 (Tac.)	15
2.1.1.4.1.Yapı Malzemeleri	7	1			8
2.1.1.4.2.Alet, Araç	2				2
2.1.1.4.3.Yapı, İnşaat İşi	4	1			5
2.1.2.YEME, İÇME	19				19
2.1.2.1.Yiyecek Hazırlama	4				4
2.1.2.2.Yiyecekler ve Lezzet	9	2	3		14
2.1.2.2.1.Tahıl	1				1
2.1.2.2.2.Sebzeler ve Meyveler	3	2	1		6
2.1.2.2.3.Hayvansal Besinler	3	1			4
2.1.2.2.4.Tatlılar			2		2
2.1.2.2.5.İçecekler, Su	9	1			10
2.1.2.2.5.1.Sarhoş Edici İçecekler ve Sarhoşluk	5	1			6
2.1.2.2.6.Mutfak Eşyaları	6	2			8
2.1.3.TEKSTİL, KUMAŞ	10	1			11
2.1.3.1.Giyim, Giysi	4	1	1		6
2.1.4.SEYAHAT, YOL	7	2			9
2.1.4.1.Yolcu	2				2
2.1.4.2.Gitme, Gelme	14				14
2.1.4.3.Gezme, Dolanma	5		1		6
2.1.4.4.Ulaşma, Ulaştırma	21				21
2.1.4.5.Taşınma, Göç	10	2			12
2.1.4.5.1.Uzaklaşma, Kovulma	11				11
2.1.4.6.Taşıt (Ulaşım Araçları)	4				4
2.1.5.EYLEM, İŞ	7	5			12
2.1.5.1.Kolay	1		4		5
2.1.5.2.Zor	3	1	2		6
2.1.5.3.Fayda	5				5
2.1.5.4.Faydasız		2			2
2.1.5.5.İş Aşamaları					
2.1.5.5.1.Hazırlama, Hazırlık	5	5			10
2.1.5.5.2.Başlama	2		1		3

2.1.5.5.3.İcra, Performans	34	4			38
2.1.5.5.4.Gayret	2				2
2.1.5.5.4.1.Meşguliyet, Meşgul	3				3
2.1.5.5.5.Sağlamlaştırma, Kuvvetlendirme	13	3			16
2.1.5.5.6.Parçalama, Dağıtma	16				16
2.1.5.5.7.Toplama	9				9
2.1.5.5.8.Doldurma, Katma	3				3
2.1.5.5.9. Dökme, Yayma	6				6
2.1.5.5.10.Savurma, Saçma	3				3
2.1.5.5.11.Örtme, Kaplama	9				9
2.1.5.5.12.Yontma	1				1
2.1.5.5.13.Bağlama, Asma	4				4
2.1.5.5.13.1.Bağlama Malzemeleri	3	3	1		7
2.1.5.5.14.İş Bitirme, Sunma	3	3			6
2.1.5.5.14.1. Tamamlama	7				7
2.1.6.MESLEK, İŞ VE KİŞİLERİ	12		2		14
2.2.MANEVİ KÜLTÜR					
2.2.1.DİN, İNANÇ	2	3			5
2.2.1.1.Tanrı	11	2	1		14
2.2.1.1.1.Tanrı Sıfatları ve İsimleri	50	25	3		78
2.2.1.2. Peygamber	4	32	2		38
2.2.1.2.1.Şefaat	4				4
2.2.1.2.2.Mucize, Vahiy	3	13			16
2.2.1.2.2.1.İndirme, Gönderme	9				9
2.2.1.3.Kutsal	3	4			7
2.2.1.3.1.Kutsal Kitaplar	2	6			8
2.2.1.3.1.1.Sure, Ayet	2	4	1		7
2.2.1.4.Kader ve Kaza	4	2	3		9
2.2.1.5.Ahiret	3	1	3		7
2.2.1.5.1.Cennet		1	2	4 (Sog.)	7
2.2.1.5.2.Cehennem	5	2			7
2.2.1.6.Kıyamet	4	6			10
2.2.1.6.1.Dirilme	8	1			9

2.2.2.İNANÇLAR VE KİŞİLERİ	34	26	4		64
2.2.3.İNANÇSIZLIK, ORTAK KOŞMA, KİŞİLERİ VE ÖGELERİ	24	12	1		37
2.2.4.BATIL İNANÇ	1	10	3		14
2.2.5.HİDAYETE ERME, DOĞRU YOL	33	2	3		38
2.2.5.1.Yol Gösteren, Kılavuz	6				6
2.2.5.2. Hikmet	2	3	1		6
2.2.6.DOĞAÜSTÜ VARLIKLAR					
2.2.6.1.Melek	2	3	1	1(Sog.)	7
2.2.6.2.Şeytan ve Cin	1	1	2		4
2.2.7.İBADET	4	6			10
2.2.7.1.Takva Sahibi	18	8	2		28
2.2.7.2.Abdest, Temizlik	10	2			12
2.2.7.3.Abdestsizlik, Pislik	3	2	1		6
2.2.7.4.Namaz	6	10	7		23
2.2.7.4.1.Zikir	4	8	7		19
2.2.7.5.Oruç			4		4
2.2.7.6.Hacc		1			1
2.2.7.7.Zekât		1			1
2.2.7.7.1.Sadaka		2	9	1 (Sans.)	12
2.2.7.8.Kurban		3	3		6
2.2.7.8.1.Adak		2			2
2.2.8.İBADET MÜKELLEFİYETİ					
2.2.8.1.Farz	2	4			6
2.2.8.2.Vacip		3			3
2.2.8.3.Sünnet		1			1
2.2.8.4.Haram		3			3
2.2.8.5.Helal	2	4			6
2.2.8.6.Günah	7	6			13
2.2.8.6.1.Günahkâr	4	5			9
2.2.8.6.2.Tövbe	5	9			14
2.2.8.6.3.Bağışlama, Af	15	13		1 (Mog.)	29
2.2.8.7.Dua	3	4			7

2.2.8.7.1.Dilek ve Temenni		5			5
2.2.8.7.2.Şükür		9			9
2.2.9.ORDU					
2.2.9.1.Asker	5	2			7
2.2.9.2.Düşman	3		1		4
2.2.9.2.1. Casus	2				2
2.2.10.SAVAŞ	16	5	1		22
2.2.10.1.Savaş Malzemeleri	2	1	2		5
2.2.10.2.Zafer	5	4			9
2.2.10.3.Yenilgi	2	1			3
2.2.10.3.1.Fidye	4				4
2.2.10.4. Barış	8	1			9
2.2.10.4.1.Anlaşma	5	11	4		20
2.2.11.HUKUK, TÖRE, ADALET					
2.2.11.1.Adalet	1	2	4		7
2.2.11.2.Suç	3				3
2.2.11.2.1.Öldürmek ve Öldürülmek	7	4			11
2.2.11.2.2. Hırsız, Hırsızlık	5				5
2.2.11.3.Suçsuz			2		2
2.2.11.3.1.Haksız, Haksızlık	3	1	1		5
2.2.11.3.2.Davacı		2			2
2.2.11.3.3.Şahit	5	3	1		9
2.2.11.3.4. Kefil	2				2
2.2.11.3.5.Ara Bulucu			1		1
2.2.11.4.Kaçma	4				4
2.2.11.5.Tutma, Yakalama	12	2			14
2.2.11.6.Kurtulma, Kurtuluş	12				12
2.2.11.7. Sıyrılma	2				2
2.2.11.8.Sorgulama	6	2			8
2.2.11.9.Kanıt	8	5			13
2.2.11.10.Hakikat	10	6	9		25
2.2.11.11.Yerindelik, Uygunluk	6		3		9
2.2.11.12.Karar, Hüküm	9	16	1		26
2.2.11.13.Ceza, Ödül	6	4			10
2.2.11.13.1.Diyet		1			

2.2.11.13.2.Engel, Yasak	8	4			12
2.2.11.13.3.Özür, Telafi		4			4
2.2.11.14.Olay	1				1
2.2.11.14.1.İbret, İbretlik Olay	4	3	2		9
2.2.11.14.2.Tecrübe, Sınav	4				4
2.2.12.TİCARET, EKONOMİ	4	1	1		6
2.2.12.1.Mal Mülk	8	6	1		15
2.2.12.2.Alım, Satım	10				10
2.2.12.2.1.Kazanç, Kâr	6	3	1		10
2.2.12.2.2.Borç	4				4
2.2.12.2.3.Zarar, Kayıp	4	11			15
2.2.12.2.4.Geçim, Nimet	6	1			7
2.2.12.2.4.1.Rızk, Bereket	1	5	6		14
2.2.12.2.5.Zengin	8	2			10
2.2.12.2.5.1.Zenginlik	9				9
2.2.12.2.6.Yoksul, Muhtaç	2	5	3		10
2.2.12.2.6.1.Darlık, Fakirlik	2				2
2.2.12.2.7.Yardım, Yardımcı	10	9	7		26
2.2.12.2.8.Koruma, Koruyan	28	1	1		30
2.2.13.EĞİTİM, ÖĞRETİM					
2.2.13.1.Bilgi, İlim	3	4			7
2.2.13.1.1.Bilgisi, Haberi Olan	7				7
2.2.13.2.Haber, Haberli	6	2			8
2.2.13.2.1.Sevindirici Haber, Müjde	3		4		7
2.2.13.2.1.2.Müjde Veren	1		4		5
2.2.13.2.Cahillik	2				2
2.2.13.2.1.Bilgisi, Haberi Olmayan, Cahil	10	6	1		17
2.2.13.3.Gizli, Sır	20	6	1		27
2.2.14.SES, SÖZ VE KONUŞMA					
2.2.14.1.Ses	2	1			3
2.2.14.1.1.Islık	2				2
2.2.14.2.Söz, Konuşma	29	7			36
2.2.14.2.1.Beyan	13				13
2.2.14.2.2.Onaylama, Onaylamama	8	5	3		16

2.2.14.3.Konuşmama	2				2
2.2.14.4.Karşılıklı Konuşma	2	3			5
2.2.14.5.Davet Etme, Çağırma	9				9
2.2.14.6.Doğru ve Güzel Söz, Konuşma	4	2	1		7
2.2.14.7.Kötü Söz, Konuşma	1	1			2
2.2.14.7.1.Yalan, Gıybet	19	2			21
2.2.14.7.2.Bağırma	7	3	2		12
2.2.14.8.Boş Söz		2			3
2.2.14.9.Gizli Söz, Fısıltı	6	4			10
2.2.14.10.Söz, Yemin	6	3	1		10
2.2.14.11.Uyarı	1	1	1		3
2.2.14.12.Tavsiye, Öğüt		2	6		8
2.2.15.KİTAP, REHBER	4				4
2.2.15.1.Okuma	3				3
2.2.15.2.Yazma	6				6
2.2.15.3.İşaret, Belirti	3	3	4		10
2.2.15.4.Edebiyat	2	3			5
2.2.15.5.Dil	2		4		6
2.2.15.5.1.Dil Bilgisi Ögeleri					
2.2.15.5.1.1.Soru Kelimeleri	17				17
2.2.15.5.1.2.Zamir	24				24
2.2.15.5.1.3.Yardımcı Fiiller	3				3
2.2.15.5.1.4.Diğer Dil Bilgisi Ögeleri	39	1	5		45
2.2.16.BOŞ ZAMAN					
2.2.16.1. Eğlence	2		2		4
2.2.16.1.1.Eğlenen Kişi	1	1	1		3
2.2.16.2.Oyun	4				4
2.2.16.3.Spor, Yarış	7	2			9

EK – 2: Türkçe İlk Kur'an Tercümesinin Rylands Nüshasındaki Söz Varlığının Alfabetik Dizini

A

'âciz (Ar.): Aciz, güçsüz., 96

'âciz bol-: Aciz olmak, gücü yetmemek., 86

'âciz ḳıl-: Aciz kılmak, aciz bırakmak., 86

'âciz ḳılıġlı: Aciz bırakan., 96

'âdet (Ar.): Davranış., 76

'adl (Ar.): Adalet., 203

'adl ḳıl-: Adaletli olmak., 203

'afv (Ar.): Af, bağışlama., 195

'afv étken: Affeden, bağışlayan., 195

'afv ḳıl-: Affetmek, bağışlamak., 195

'ahd ḳıl-: 1. Andlaşma yapmak, söz vermek., 202

'ahd ḳıl-: 2. İkaz etmek, emretmek., 135

'ahd(Ar.): Ahd, söz., 238

'akl (Ar.): Akıl., 113

'âlem (Ar.): Älem., 47

'âlemluġ (Ar.): İnsanlar, bütün yaratılmışlar, canlılar., 47

'amel (Ar.): Amel, iş., 152

'amel ḳıl-: (dinin gereklerini) yapmak., 191

'amel ḳılıġlı: Yapan, eden., 191

'amm (Ar.): Amca., 120

'ar (Ar.): Ar, utanma., 109

'ar tut-: Utanmak, çekinmek., 109

'Arab (Ar.): Arap., 121

'araẓ (Ar.): Mal, meta., 216

'arlan- (Ar. T.): Utanmak., 109

'arş (Ar.): Arş., 12

'arża (Ar.): Sunma, sunuş., 162

'arża ḳıl(ı)n-: Sunulmak., 162

'arża ḳıl-: Arz etmek, sunmak., 162

'asel (Ar.): Bal., 145

'aşî (Ar.): Asi, isyan eden., 97

'aşî bol-: İsyan etmek., 85

'aṭâ (Ar.): Bağış, lütuf., 195

'ayâl (Ar.): Çocuk, evlat, zürriyet., 118

'ayâl igi: Doğum sancısı., 55

'ayâllıġ (Ar.): Evlat sahibi., 118

'ayât (Ar.): 1. Ayet., 173

'ayât (Ar.): 2. İbret., 214

'ayb (Ar.): Ayıp, kusur., 88

'ayb ḳıl-: Ayıplamak, kızmak, öfkelenmek., 106

'aybsuz (Ar.): İstediğini yapan, esma-yı hüsnadan: Cabbâr., 165

'aẕâb (Ar.): 1. Azap, işkence, eziyet., 127

'aẕâb (Ar.): 2. Günah, vebal, kir., 193

'aẕâb (Ar.): 3. Azap sözü., 235

'aẕâb ḳıl-: Azap etmek., 127

'azîz (Ar.): Aziz, değerli kimse., 132

'azîzraḳ: En üstün., 132

'ferc (Ar.): Cinsiyet organı., 58

'ibâdet (Ar.): İbadet., 184

'ibâdet ḳılġu yer: İbadet edilen yer., 139

'ibret (Ar.): İbret, kötü olaydan alınacak ders., 214

'ibret al-: İbret almak., 214

'îd (Ar.): Bayram., 20

'îd küni: Bayram günü., 20

'îdde (Ar.): Boşanmış kadının tekrar evlenebilmesi için bekleyeceği belli süre., 16

'ilm (Ar.): İlim, bilgi., 225

'İmrân: 170

'izzet (Ar.): İzzet., 131

'ömr (Ar.): Ömür., 53

'ömr bér-: Ömür vermek, yaşatmak., 53

'öẕr (Ar.): Mazeret, bahane., 214

'öẕr ay-: Özür dilemek., 214

‘özr ḳılġuçı: Özür dileyen., 214
‘Uzeyr: 169
âbâdân (Far.): Bayındır, mamur., 137
âbâdân ḳıl-: İmar etmek., 142
âbâdân ḳılmaḳ: Onarma, imar etme., 155
abruġ: Tereddüt eden, kesin karar vermeyen., 97
aç- (I): 1. Ortadan kaldırmak, yok etmek, gidermek., 40
aç- (I): 2. Açmak, iki şeyin arasını açmak, ayırmak., 158
aç- (I): 3. Bağışlamak, ihsan etmek., 195
aç- (I): 4. Meydana çıkarmak, ortaya koymak., 156
aç- (I): 5. Hüküm vermek, açıklamada bulunmak., 232
aç- (I): 6. Açmak, ferahlık vermek., 79
aç- (II): Acıkmak., 143
aç(ı)l-: 1. Açılmak., 115
aç(ı)l-: 2. Rahatlamak, korku ve dehşeti atmak., 79
aça tile-: 2. Fetih istemek., 201
açġan: En doğru hükmü veren, asıl hüküm veren, esma-i hüsnadan: Fettâh., 165
açı-: Acı vermek., 127
açıġ (I): 1. Acı veren, elem verici., 95
açıġ (I): 2. Felaket, musibet., 14
açıġ (II): Acı, tatlı olmayan., 144
açıġlı: Can yakıcı., 95
açıġlı: Ortadan kaldıran, yok eden., 40
açıt- (I): Ortadan kaldırmak., 40
açıt- (II): Acıtmak, acı vermek., 127
açıtġan: Can yakıcı, elim., 95
açıtıġlı: Can yakıcı, acı veren., 95
açlıḳ: Açlık., 142
açmaḳ: Fetih., 200
açuḳ âşkârâ ḳıl-: Açığa vurmak, aşikâr etmek., 115
açuḳ yaruḳ: Aydınlatan, ışık veren., 45
açuḳ: Açık., 114
açuḳluġ: 1. Helal., 192
açuḳluġ: 2. Açık, belirgin olan, bilinen., 114
açuḳluḳ: 1. Zafer, galibiyet, fetih., 200
açuḳluḳ: 2. Görülen, açık, aşikâr., 114
aḍ(ı)r- seç-: 1. Ayrıntılı olarak açıklamak., 232
aḍ(ı)r- seç-: 2. Hüküm vermek., 212
aḍ(ı)r-: 2. Ayırmak., 158
aḍ(ı)r-: 1. Açıklamak., 232
aḍ(ı)r-: 3. Engel olunmak, yasaklanmak., 213
aḍaḳ astı: Alt, aşağı taraf., 25
aḍaḳ tik-: İnat etmek, ayak diremek, direnmek., 84
aḍaḳ: Ayak., 58
aḍaḳın bol-: 1. Kalkmak, ayağa kalkmak., 65
aḍaḳın bol-: 2. Meydana gelmek, hazır olmak., 155
aḍaḳın ḳıl-: 1. Namazı tam erkânı ile yerine getirmek., 188
aḍaḳın ḳıl-: 2. Ayakta tutmak, geçerli kılmak., 65
aḍaḳın ḳıl-: 3. Doğru yapmak., 210
aḍaḳın ḳılıġlı: (namaz) kılan, eda eden., 187
aḍaḳın tur-: 1. Ayakta durmak, kıyam etmek., 188
aḍaḳın tur-: 2. Davranmak, hareket etmek., 65
aḍaḳın turġan eren: Allah’a itaat eden erkek., 176
aḍaḳın turġan tişi: Allah’a itaat eden kadın., 176
aḍaḳın turġan: 1. Namaz kılan., 187
aḍaḳın turġan: 2. İdareci ve hâkim olan., 130
aḍaḳın turmaḳ: Makam, mevki., 130
aḍaḳın turuġlı orun: Kalacak yer, makam., 130

aḍaḳın tut-: (namazda) ayakta durmak., 188
aḍaḳın: Ayakta., 65
Ādem, 169
âdem (Ar.): İnsan., 54
âdemî (Ar.): İnsan, kimse, beşer., 54
âdemî / yañluḳ: İnsan., 54
aḍın aḍın: Türlü türlü, çeşitli, dağınık., 43
aḍın: 1. Başka, -den başka, diğer., 244
aḍın: 2. Dışına, mâda., 26
aḍırmak açmaḳ: Ayrıntılı, tafsilat., 232
aḍırmak küni: Hüküm günü., 20
aḍırmak: 1. Hakkı batıldan ayırma, ayırt etme, furkan. **2.** Ayırt etme., 225
aḍırtlaş-: Anlaşmazlığa düşmek, ihtilafa düşmek., 126
âdîne (Far.): Cuma (günü)., 20
aḍna-: Değişmek, kötüleşmek., 81
aḍnaġlı: İhtilafa düşen., 124
adnal-: Değiştirilmek., 44
aḍnaş-: İhtilafa düşmek., 126
aḍnat-: Değiştirmek, tağyir ve tahrif etmek., 44
aḍrıl-: Ayrılmak, bir kenara çekilmek., 126
aḍrılmaḳlıḳ: Ayrılık çıkarma., 124
aġ-: Ağmak, yükselmek, çıkmak., 132
âgâh (Far.): Haberdar, esma-yı hüsnadan: Hâbir., 165
âġâz- (Far.): Bir şey yapmaya başlamak., 155
aġın: Dilsiz, konuşamayan., 74
aġır bol-: Ağır gelmek, ağırlaşmak., 73
aġır ḳıl-: Ağırlık basmak, yere yığılıp kalmak., 73
aġır yük: Ağır yük., 34
aġır: Kadar, miktar, ağırlık., 33
aġırla-: Saygı ve hürmet göstermek, yüceltmek., 132
aġırlan-: Ağırlanmak, hürmet edilâ, değer verilmek., 132
aġırlanmış: İkram ve hürmet edilmiş., 131
aġırlıġ mezgit: Mescid-i haram., 139
aġırlıġ: Kutsal, mübarek., 172
aġırlıḳ eḍgü: Güzel, hoşa giden., 60
aġırlıḳ küşüşlük: İzzet., 131
aġırlıḳ: 1. Ağırlık, (işitme için) zayıflık., 74
aġırlıḳ: 2. Ağır teçhizat., 142
aġız: Ağız., 57
aġrı/ut: Vurup sindirmek, can yakmak., 127
aġrı-: Acı duymak., 73
aġrıġ: Ağrı, sızı., 73
aġrıġlıḳ: Acı veren., 73
aġrıtġan: Elim, can yakıcı., 95
âhestelıḳ (Far.): Ağırbaşlılık., 79
âhestelıḳ ḳıl-: Oturmak, ağırbaşlı olmak., 99
âḫir (Ar.): Son., 29
âḫiret (Ar.): Ahiret, öbür dünya., 173
Aḥmed, 169
aḫsaḳ: Aksak, topal., 74
aḫtar-: Döndürmek, yöneltmek., 71
ajun (Sog.): Yer., 21
ajunluġ (Sog.): Canlı., 47
aḳ-: Akmak., 23
aḳar arıḳ: Akarsu, ırmak., 22
aḳar ögüz: Akarsu., 22
aḳar suw: Tufan., 14
aḳın: Sel., 14
aḳıt-: Akıtmak., 160
âl (Ar.): Aile., 118
al / dastân: Hile, tuzak., 87
al ḳıl-: Tuzak kurmak, aldatmak, hile düşünmek., 88
al yanutı bér-: Tuzağa karşılık tuzak kurmak., 88
al(ı)n-: Alınmak., 105
al: Al, hile, aldatmaca., 87
al-: Almak, (miras) almak, sahiplenmek, ele geçirmek., 75, 216
alda-: Aldatmak., 88

aldaġlı: Aldatmanın karşılığını aldatarak veren., 98
alıġlı: Alıcı., 216
alın: Alın., 57
alınmış: Sahiplenilmiş, satılmış., 216
alḳın-: Tükenmek, son bulmak., 40
alḳış bérmek: Esenlik dileme., 197
alḳış: Selâm., 124
Allâh: Allah., 164
almaḳ: Alma, alış., 216
altı: Altı, 6., 29
altın: Alt., 25
altun birle étig: Altın işlemeli., 61
altun: Altın., 24
amarı: Bazı, bazısı., 242
ammâ (Ar.): Ama, fakat, her halükârda., 244
amrul-: Sakinleşmek, yatışmak, huzura kavuşmak., 79
amrulġu yer: Duracak, karar kılınacak ve yerleşilecek yer., 138
amrulġu: Dinlenme yeri., 138
amrulmaḳ: 1. Sukunet, huzur, dinlenme, güven., 78
amrulmaḳ: 2. Sabit olmak, yerleşmek., 139
amrulmış: Sükûnet bulmuş., 92
amruş-: Huzura kavuşmak., 79
amruşmaḳ: Huzur, güven., 78
amulluḳ ḳıl-: Makul ve temkinli olmak., 79
amulluḳ: Sükûnet., 78
amurt-: (Ses) alçaltmak, kısmak., 237
ana tişi ḳarındaşı: Teyze., 120
ana: Ana, anne., 118
anasından tuġa bitig bilmegen: Ümmi, okuma yazma bilmeyen., 227
anasından tuġa bitig bilmegli: Ümmi., 227
ançaḳ: Kadar., 244
ançaḳlı: Gibi, sanki., 244
and sı-: Yemini bozmak., 86
and tuta: And olsun ki., 238
and: And, yemin., 238
andaġ ermez: Hayır, öyle değil, bilakis., 233
andaġ erse: Öyle ise, bu durumda, o zaman., 114
andaġ erür: Evet öyle., 233
andaġ: 1. Öyle, evet öyle, o şekilde., 233
andaġ: 2. Üstelik, ayrıca., 246
andaġuḳ: Öyle, öylece, o şekilde, o kadar., 233
andıḳ: Ant içmek, yemin etmek., 238
anuḳ: Hazır., 154
anut-: Hazırlamak, hazırlık yapmak., 154
anutul-: Hazırlanmak, hazır hale getirmek., 154
ap ma: Ne de., 244
ap yime: Ne de., 245
ap: Ne ... ne de, ya da, halbuki, lakin., 244
apañ: Eğer., 245
ar- (I): Aldatmak., 88
ar- (II): Yorulmak, gücü yetmemek., 72, 86
arı: Arı., 52
arı-: Arınmak, temizlenmek., 187
arıġ ay-: Tesbih etmek., 189
arıġ cân ya'nî Cibril: Cebrail., 184
arıġ ḳılınmış: Temizlenmiş., 186
arıġ Tangrı: Subhan Allah., 164
arıġ yâd ḳıl-: Tesbih etmek., 189
arıġ yer: Kutsal toprak, mukaddes yer. Şam., 139
arıġ: 1. Arı, pak, temiz ve iyi olan, hoşa giden, helal., 192
arıġ: 2. Münezzeh, takdis ve tenzih etme., 185
arıġ: 3. Mukaddes, kutsal., 172
arıġ: 4. Esma-yı hüsnadan: Kuddūs., 165
arıġla-: Tesbih etmek., 189
arıġlıḳ birle yâd ḳıl-: Tesbih etmek., 186
arıġlıḳ: 1. Münezzeh olma. **2.** Temizlik., 186
arıġraḳ: Daha temiz., 186

arıġsız: Pis, necis, murdar, kötü olan., 187

arıḳ: Irmak., 22

arın-: Yıkanmak, boy abdesti almak., 186

arıt-: Temizlemek, temize çıkarmak, günahtan arınmak., 186

arıtmaḳ: Temizleme, arıtma., 186

ârî (Far.): Evet., 233

arḳa bérigli: Yüz çeviren, ardını dönen., 97

arḳa suwı: Meni., 62

arḳa üküş bérgen: Şükrün karşılığını veren, esma-yı hüsnadan: Şekūr., 166

arḳa: Arka, sırt, arka taraf., 26

arḳada oltur-: Halef olmak., 131

arkış: Arkış, kervan, kafile., 121

armaḳ: Aldatma, kandırma., 88

armaḳ: Yorgunluk., 72

art: Arka, art., 26

art-: Artmak., 34

artaḳ / yawuz işlig: Kötülük yapan, doğru yoldan sapan., 92

artaḳ iş ḳıl-: Bozgun çıkarmak., 82

artaḳ işlig: Bozguncu, fesat çıkaran., 93

artaḳ: Kötü, fena., 80

artaḳlıḳ ḳıl-: Fesat çıkarmak, bozgunculuk yapmak., 82

artaḳlıḳ: Bozgun, fesat., 82

artat-: Heba etmek., 218

artatġan / yaraġsız ḳılığlı: Batıl yolu tutan, yanlış ve boş iş yapan., 180

artatmaḳ tile-: Vesveseye düşürmek, işkillendirmek, tahrik etmek., 108

artatur: Fesat, fitne., 82

artmaḳ: Lütuf., 77

artuḳ ḳat-: Şirk koşmak., 180

artuḳ ḳıl-: 1. Üstün tutmak, seçkin kılmak., 132

artuḳ ḳıl-: 2. Ortak koşmak., 180

artuḳ: Fazla., 33

artuḳluḳ bér-: Üstün kılmak., 132

artuḳluḳ béril-: Üstünlük verilmek., 132

artuḳluḳ bérmek iḍisi: Lütuf sahibi., 77

artuḳluḳ ḳıl-: Aşırıya kaçmak, ileri gitmek, azgınlık yapmak., 83

artuḳluḳ tilemegüçi: Zulmetmeyen., 89

artuḳluḳ ur-: Üstün kılmak., 132

artuḳluḳ: 1. Fazlalık., 33

artuḳluḳ: 2. Varlık, zenginlik., 221

artuḳluḳ: 3. İhsan, lütuf, fazilet., 77

artuḳluḳ: 4. Fesat, fitne, bozgunculuk., 82

artuḳluḳ: 5. Haksızlık., 205

artuḳraḳ: Daha çok, sayıca daha fazla., 33

artur-: Artırmak, takviye etmek., 34

arturul-: İhtilafa düşmek., 126

ârzû (Far.): Arzu, istek, kuruntu., 100

ârzû ḳıl-: Arzu etmek, temenni etmek, istemek., 101

ârzûla- (Far.): Arzu etmek, istemek, temenni etmek., 101

ârzûla- / sew-: Arzu etmek, istemek, hoşa gitmek., 101

as-: Asmak., 161

âsân (Far.): Kolay., 153

âsân ḳıl-: Kolaylaştırmak., 153

âsânlıḳ (Far.): Kolaylık., 153

âsânlıḳ ur-: Selamete çıkarmak., 197

asıġ ét-: Fayda vermek., 154

asıġ ḳıl-: Fayda vermek, yararlı olmak, gücü yetmek., 154

asıġ: Fayda, yarar., 154

asıl-: Asılmak., 161

asılmış: Asılmış, askıya alınmış., 37

Asiye: 178

astın: Alçak, bayağı., 98

astınraḳ: En aşağı, daha aşağı mertebe., 98

aş(u)n-: Öne alınmak, önce olmak., 15

aş: Aş, yemek., 144
aşağa: Aşağı, bayağı., 98
aşağaraḳ: En bayağı, en kötü., 99
aşaḳ yer: Tuvalet, ayak yolu., 140
aşaḳ: Aşağı., 25
âşkârâ (Far.): Aşikâr, açık, açıkça, meydanda., 114
âşkârâ ḳıl-: Açığa vurmak, açıklamak, belli etmek, ses yükseltmek., 115
aşnu bar-: Öne geçmek., 28
aşnu: Önce., 15
aşnuġlı: Önde bulunan, öncede yer alan., 27
aşnuḳı: Önceki., 27
aşuk: Aşık, topuk., 58
aşundur-: Önceden yapmak., 15
at-: 1. Atmak., 68
at-: 2. Kötü söz söylemek, iftira etmek, töhmet altında bırakmak; bir kenara atmak, koymak., 235
at: Ad, isim., 56
aṭ: At., 50
ata ana: Ana baba., 118
ata ḳız ḳarındaşı: Hala., 120
ata-: Adını söylemek., 56
ata: Baba, ata, ced., 118
atan-: Atanmak, belirlenmek, karar verilmek., 212
atanmış öḍ: Ecel., 74
atanmış zamân: Belirli bir zaman., 15
atanmış: Belirlenmiş, karar verilmiş, muayyen., 211
atasız: Yetim., 119
ataşıḳ: Benzer, ortak, adaş., 42
atlan-: Ata binmek., 247
atlandur-: Süvari olmak., 198
atlıġ: Adlı., 56
âvârelıḳ (Far.): Sürgün., 199
avret (Ar.): Edep yeri, avret., 58
awıçḳa: Yaşlı, ihtiyar., 53
awla-: Avlamak., 247
awlaġlı it ḳuşları: Av için kullanılan kuş ve köpek., 50, 51
awuç: Avuç., 57
ay(ı)l-: Söylenmek, denilmek., 231
ay(ı)ş-: Karşılıklı söyleşmek., 234
ay: 1. Ay, kamer., 12
ay-: 1. Söylemek, demek, bilip ifade etmek, isnat etmek. **2.** Sormak. **3.** Anlatmak., 231
ay: 2. Ay, 30 gün., 19
aya: Aya, avuç içi., 57
âyet (Ar.): Ayet., 173
aylıḳ: Aylık, 30 günlük., 19
aymaḳ: Söz, konuşma., 230
aymış yol: Söylenilen (doğru) yol., 210
ayt- / sor-: Sormak., 231
ayt-: 1. Demek, söylemek. **2.** İddia etmek., 231
aytıḳ ḳın: Azap sözü., 235
aytıḳ/ġ: Söz., 230
aytıl-: Denilmek, söylenmek., 231
az ‘amelḳa üküş cezâ bérgen: Şükredenlerin mükafatını veren, esma-yı hüsnadan: Şâkir., 166
az körkit-: Az göstermek., 35
az vaḳtda: Hemen, kısa zamanda., 16
az: Az, sayıca ve miktarca az., 35
az-: Azmak, doğru yoldan çıkmak., 83
âẕâd (Far.): Azat, hür., 137
âẕâd ḳıl-: Azat etmek, hürriyetini vermek., 137
âẕâd tişi: İmanlı hür kadın., 137
âẕâd uraġut: Hür kadın., 137
azaġu: Biraz, pek az., 35
âẕâr (Far.): Azar, eziyet, incitme., 127
âẕârla- (Far.): Eziyet etmek, incitmek., 127
azın azın yaġut-: Derece derece yok etmek., 40
azıt-: Azdırmak., 83
azıtġan: Batıla sapan., 180
azıtıġlı: Azan, azıtan., 94
âzife (Ar.): Kıyamet., 175
azḳa üküş bérgen: Esma-i hüsnadan: Şekūr., 165
azḳına bitig: Değeri az olan, değersiz., 216
azḳına: Az, azıcık, çok az, pek az., 35

azmaḳ: Azma, sapıklık; aldatma, kandırma., 83, 88
aztur-: Azdırmak, yoldan çıkarmak., 83
azu … azu: Ya …ya da, yoksa., 245
azu: 1. Ne de, ne ... ne de, hiç. **2.** Ve, ya da, veya, yahut, yoksa., 245

B

ba-: (ahit) bağlamak, pekiştirmek., 161
Ba'l:, 164
ba'ż (Ar.): Bazı., 242
baba-ḫâne: Köşk, yüksek bina., 141
bâġ (Far.): Bağ, bahçe., 22
baġ cefân: Deste ile asma çubuğu., 161
baġ: Bağ., 161
baġarsuḳ: Bağırsak., 61
baġırsaḳ: Şefkatli, esma-yı hüsnadan: Raūf., 167
baġla-: Bağlamak., 161
bahâ (Far.): Değer, baha., 217
baḫîllıḳ (Far. T.): 1. Kıskançlık, ihtiras., 82
baḫîllıḳ (Far. T.): 2. Cimrilik, hasislik., 81
baḫîllıḳ ḳıl-: Cimrilik etmek., 81
baḫşîşlıġ (Far. T.): Rahmet eden., 164
baḳ-: 1. Bakmak, görmek, görüp ibret almak., 214
baḳ-: 2. Bakmak, gözetlemek., 224
baḳ-: 3. Beklemek., 16
baḳa: Kurbağa., 51
baḳıġlı: Bakan, seyreden., 62
baḳır yulı: Erimiş bakır, bakır menba'ı., 24
baḳır: Bakır., 24
baḳî (Ar.): Kalıcı, daha kalıcı, sonsuz., 18
bâḳîraḳ ya'nî tüplüg: Kalıcı, esaslı, baki., 18
bâḳîraḳ: Daha sürekli., 18
balçıḳ: Balçık, çamur., 21
balıḳ: Balık., 51
bamaḳ: Bağlama, pekiştirme, kuvvetlendirme., 157
bâr (Far.): Tanrı., 164
bar-: 1. Varmak, gitmek, yürümek., 66
bar-: 2. Üzüntüden yok olup gitmek, mahvolmak., 104
bar: Var., 39
barça: Bütün., 36
barçın: İpekli kumaş., 147
bardaḳ: Bardak., 146
barı ört-: Bütün günahları bağışlamak., 195
barı üze: Göz önünde., 114
barı: Bütün, tamamı., 36
barıġlı: Giden., 148
barış: İyi örnek, timsal., 76
barḳ: (ev) bark., 140
barlama-: Tanrının varlığını ikrar etmemek., 178
barlıḳ: Güç, iktidar., 130
barmaḳ kelmek: Gidip gelme, değişme., 148
bas(ı)l-: Basılmak., 207
bas-: Basmak, bastırmak., 207
basıḳ-: Mağlup edilmek., 201
basıḳmış: Kurada kaybeden., 201
basruḳ: Sabit dağ., 23
baş (I): Yara, yaralanma., 72
baş (II): 1. Baş., 56
baş (II): 2. Saç baş., 59
baş (II): 3. Baş, bir şeyin ağzı, yani başı., 141
baş (II): 4. Öncü, ileri gelen., 130
baş ḳoḍı eren: Mütevazi erkek, alçak gönüllü adam., 92
baş ḳoḍı kemişmiş: Başını öne eğen, hor, hakir., 97
baş ḳoḍı tişi: Mütevazı kadın., 91
baş kötürgen: Büyüklük taslayan., 93
başçı: Öncü, önder., 130
başı tezginip turuḳar ḳaraġu: Şaşkınlıktan başı dönmek., 73
başla-: Başlamak., 155
bat-: (güneş) batmak., 21
bâṭıl (Ar.): Batıl, hak olmayan, boş, beyhude, yanlış., 181
bâṭıl bol-: Heba olmak, boşa gitmek., 218
bâṭıl ḳıl-: Hükümsüz kılmak, boşa çıkarmak., 218

bâṭıl sözlet-: Boş konuşmak, gereksiz yere konuşmak., 237

batur-: Boğmak, gark etmek., 204

bay: Zengin, varlıklı., 220

bayut-: Zenginleştirmek., 220

bed-baḫt (Far.): Ümitsiz., 110

bed-baḫt bol-: Bedbaht olmak., 108

beḍük ġızâre: Büyük kase, çanak., 146

beḍük yılan: Büyük yılan, ejderha., 51

beḍük: Büyük., 31

beg: Bey, önde gelen kişi., 130

beglig bol-: Evli, kocalı olmak., 117

beglig: Evli, kocalı., 117

békiştür-: Pekiştirmek, sağlamlaştırmak., 157

békiştürmek: İbret alınacak ders., 214

bekü-: Sağlamlaşmak., 158

bekümiş taġ: Sabit ve gösterişli dağ., 23

beküt-: Sabit ve sağlam tutmak, pekiştirmek, kuvvetlendirmek., 158

belgü: 1. Ayet., 173

belgü-: 2. Nişan, alamet, işaret, açık delil., 209

belgü-: 3. İbret, ders., 214

belgülüg belgü: Açık delil, kanıt., 209

belgülüg ḫüccet: Açık delil, kanıt, basiret., 209

belgülüg ḳıl-: 1. Belirgin kılmak., 115

belgülüg ḳıl-: 2. Ortaya koymak, açıklamak, tavsiye etmek, meşru kılmak, farz kılmak., 191

belgülüg ḳılġan: Ortaya koyan., 209

belgülüg nişân: Apaçık mucize, açık delil., 209

belgülüg söz ay-: Söylemek, meramını açıkça söylemek., 231

belgülüg tile-: Tahkik etmek, iyice araştırmak., 115

belgülüg: 1. Belli, görünen, bilinen, apaçık, açıkça, aşikâr. **2.** Delil, hüccet, açık delil., 209

belgülüg: 3. Nişan, ibret., 214

belgür-: 1. Görünmek, belli olmak, açığa çıkmak., 115

belgür-: 2. Açıklanmak., 232

belgürt-: 1. Açıklama yapmak, belli etmek, açığa vurmak, meydana çıkarmak. **4.** Belirgin kılmak, üstün kılmak., 115

belgürt-: 2. Yerine getirmek, pekiştirmek, kuvvetlendirmek., 158

belgürt-: 3. Ayırt etmek, farkına varmak, bilmek., 225

belgürtmegen: Belli etmeyen., 227

belgürtmek: Açıklama, beyan., 232

belgürtü aḍırmaḳ: Açıklama, ayrıntı., 232

belgürtügli: Açıklayan, beyan eden., 232

belgüsüz ḳıl-: Yok etmek., 40

belgüsüz: Bilinmeyen, gayp., 229

belgüsüzin ya'nî ġaybın: Gıyaben, görmeden., 229

bér(ı)l-: Verilmek., 67

berâber (Far.): Aynı, denk, bir., 42

berâber / teng: Aynı, eşit, bir., 42

berâber bol-: Aynı olmak, bir olmak., 42

berâber er-: Aynı olmak, farkı bulunmamak., 42

berekât (Ar.): Bereket., 219

berekât bér-: Mübarek eylemek., 172

berekât bérgen: Bereketli kılan., 219

berekât ḳıl-: Bereket vermek, bereketlendirmek., 220

berekâtlıġ (Ar.): Bereketli, hayırlı, yüce., 219

berekâtlıġ ḳıl-: Bereketli kılmak., 220

bériş-: Karşılıklı vermek., 67

berk / îmîn: Güvenilir., 91

berk bekümiş: Sağlam., 38

berk bıçıġ: And, yemin, söz., 238
berk ḳıl-: Kuvvetlendirmek., 157
berk ḳılmış: Müstahkem, korunmuş., 224
berk soḳuşmış: Kenetlenmiş., 224
berk tur- / üstüvâr tur-: Sebat etmek., 178
berk tut-: 1. Sıkıca tutmak, sahip olmak., 220
berk tut-: 2. İnanmak, iman etmek., 178
berk: Hikmetli, sağlam., 38
berkü / it-: Pekiştirmek, sağlamlaştırmak, sağlama bağlamak., 157
berkü-: Sağlam olmak., 157
berkütgen: Sağlama bağlayan, sağlamlaştıran., 157
béş namâz: Beş vakit namaz., 187
béş: Beş, 5., 29
béşik: Beşik., 140
béşte biri: Beşte bir, 1/5., 31
beyet (Ar.): Anlaşma., 202
beyet ḳıl-: Anlaşmak, itaat etmek., 203
beze- / arıt-: Sınamak, arındırmak., 186
beze-: 1. Bezemek, süslemek, hoş göstermek, göz boyamak, güzel gösterip kandırmak., 59
bezek: Ziynet eşyası, süs., 60
bezen-: Süslenmek, bezenmek., 59
bezenil-: Süslenmek., 59
bıçıġ buz-: Yemini bozmak., 86
bıçıġ ḳıl-: Buyurmak, fermanlamak., 135
bıçıġ: Söz, ahit, antlaşma, yemin., 238
bış-: Pişmek., 143
bışmış kerpiç bitig: Üzeri yazılı tuğla., 141
bî- namâz (Far.): Beynamaz, namaz kılmayan., 178
bî- namâz bolmaḳ: (kadınlar için) dini vecibeleri yerine getiremeyecek durumda olma, adet görme., 187
bî-bâk (Far.): Yoldan çıkan., 94
biçin: Maymun., 50
biçmek kesmek: Hüküm, hüküm verme., 212
bî-hûş (Far.): Baygın, aklı başından gitmiş., 73
bî-hûş bolup: Baygın, kendinden geçmiş., 73
bil-: 1. Bilmek, anlamak, tanımak, uzağı görmek, bulmak. **2.** Öğrenmek. **3.** Bilmek, fark etmek, farkına varmak. **4.** Tespit etmek., 226
bild(ü)r-: Bildirmek, tanıtmak., 123
bildügini âşkârâ ḳıl-: Bildiğini belli etmek., 225
bile: İle., 245
bilek: Pazu., 57
bilezük: Bilezik., 61
bilge: Bilge, âlim., 225
bilgen: 1. Bilen, haberdar, bilgili, çok iyi bilen. **2.** Bilgili, hünerli, işinin ehli, bilgin. **3.** Bilgisi ile her yeri kuşatan., 225
bilgen: 4. Her şeyi bilen, esma-yı hüsnadan: Hâbir, Alîm., 165
bilgenrek: En iyi bilen., 226
bilgil: Bak! Dikkat et!, 238
bilig / ḫıred: Akıl., 113
bilig bilmez kişi: Ümmi., 227
bilig: Bilgi, ilim., 226
biliglig: Âlim., 225
biligsiz: Cahil., 227
biligsizlik: Cahillik, bilgisizlik., 227
bilin-: Tanınmak, bilinmek, tehşis edilmek., 123
biliş-: Tanışmak., 123
bilmek: 1. Bilme, bilgi, bilim, bilgisi olma. **2.** Ayırt etme, tanıma., 225
bilmekin aḍır-: Belli etmek, ayırt etmek., 225
bilmez: Cahil, bilgisiz., 227
bilmezlik: Cahiliyet., 227
bilür: Bilen., 184
binâ (Ar.): Bina, eser., 141
binâ ḳılġan: Bina kuran., 163

bir ança: 1. Bazı, bir kısım., 243

bir ança: 2. Ansızın, birdenbire., 16

bir aylıḳ yol: Yolculuğu bir ay süren yol., 148

bir iḍi: Tek Allah., 164

bir ikindi aşun-: Birbiri peşi sıra koşuşmak., 67

bir ikindi birle: Birlikte, bir arada., 121

bir ikindi: Birbiri arasında, birbiri., 243

bir ögür: Bir grup, bir grup ileri gelen., 121

bir ök: Tek, yegâne., 35

bir sıñar bol-: Uzaklaşmak., 125

bir sıñardın kit-: Uzaklaşıp bir tarafa çekilmek., 125

bir sıñardın tur-: Uzaklaşmak, bir tarafa çekilmek, ayrılmak., 125

bir Tañrı: Tek Allah., 164

bir yolı: Bir kez, toptan, hep birlikte., 121

bir: Bir, tek, aynı., 42

biregü: 1. Biri, birisi, herhangi biri. **2.** Diğer kişi., 242

biri soñınça biri kelgen: Art arda birbiri ardınca gelen., 27

bit-: İnanmak, iman etmek, tapınmak, kulluk etmek., 178

bitgen ḳunçuy: İman eden kadın., 176

bitgen: İman eden., 176

biti-: Yazmak, takdir etmek, nasip etmek., 240

bitig / yarlıġ: Kitap., 239

bitig: 1. (kutsal) kitap, Kur'an-ı Kerim. **2.** Levh-i mahfuz. **3.** Kitap hükmü., 172, 211

bitig: 4. Yazı., 240

bitig: 5. Ferman, buyruk., 135

bitigli: İnanan, iman eden., 176

bitil-: Yazılmak, farz kılınmak, takdir edilmek., 240

bitilmiş: Kitap., 239

bitimiş sörçek: Efsane, yazılı hikâye., 241

bitin-: Yazılmak, kaydedilmek., 240

bitinmiş: Yazılı, yazılmış., 240

bitmek: İman., 163

bitüp sâbit tur-: İnancında sebat etmek., 178

biz: Biz., 243

bîzâr (Far.): 1. Suçsuz, masum., 205

bîzâr (Far.): 2. İlgisini kesmiş, uzak, alakasız., 97

bîzâr bol-: Uzaklaşmak, ilgiyi kesmek., 125

bîzâr ḳıl-: Temize çıkarmak, suçsuzluğunu ortaya çıkarmak., 205

bîzârlıḳ (Far.): İhtar., 238

boḍ(u)n: 1. Kavim, nesil, halk, ahali, toplum, insanlar. **2.** Ehl. **3.** Aile, varis olan kişiler, kavim. **4.** Ümmet., 120

boḍ: Çehre., 57

boḍuġ: Renk, boya., 46

boḍun / ögür: İnsanlar., 54

boġul-: Boğulmak., 204

boġulmış: Boğulmuş., 204

boġuz: Boğaz., 57

boġuzla-: Boğazını kesmek, (hayvan) kesmek., 191

boġuzlaġu: Kurban., 190

boġuzlan-: (hayvan) kesilmek., 191

bol- / erte ḳop-: Sabahlamak., 21

bol-: Olmak, bulunmak., 39

bolġa kim: Belki, ihtimal ki., 115

bolġay kim: Belki, olası ki, umulur ki, ihtimal ki, muhtemel., 115

bolmaġay kim: Mümkün değil, hiç., 233

bolun-: Olunmak., 39

borçluġ: Borçlu, borcu olan., 217

borgu: Sur, kıyamette üflenecek boru., 175

boşa-: Boşamak, nikâhı bozmak., 118

boy(u)n: Boyun., 57

boynaġu / mütekebbir: Kibirlenen., 93

boynaġu: 1. Zorba, cebredici, isyankâr., 97

boynaġu: 2. Kibirli., 93

boynaġulu/ıḳ ḳıl-: Kibre kapılmak, büyüklük

taslamak, itaatkâr olmamak, azmak., 81
boynaġuluḳ ḳılġan: Büyüklük taslayan., 93
boynaġuluḳ ḳılığlı: 1. Zorba., 95
boynaġuluḳ ḳılığlı: 2. Büyüklük taslayan, böbürlenen., 93
boynaġuluḳ: 1. Azgınlık, aşırılık., 83
boynaġuluḳ: 2. Gurur, kibir., 81
boynaġuluḳ: 3. Şeytana, puta tapma., 180
boyun bér-: 1. İtaat etmek, teslim olmak, boyun eğmek., 136
boyun bér-: 2. Müslüman olmak., 178
boyun bérigli: 1. Müslüman., 177
boyun bérigli: 2. Boyun eğen, tâbi olan, emir altına giren., 136
boyun bérmiş eren: Müslüman erkek., 177
boyun bérmiş ḳunçuy: Müslüman kadın., 177
boyun içindeki: Köle, 136
boyun su-: 1. İtaat etmek, boyun eğmek, teslim olmak, (İslamiyet'i) kabul etmek., 178
boyun su-: 2. Tahrik etmek., 82
boyun suġan … ḳunçuy: Müslüman kadın., 177
boyun suġan: 1. İtaatkâr., 136
boyun suġan: 2. Kendi rızası ile bağışta bulunan, sadaka veren, hayırsever., 190
boyun suġlı: 1. Müslüman, inanan., 177
boyun suġlı: 2. Boyun eğen., 136
boyun sumaḳ: Boyun eğme, taat., 136
boyun sun-: İtaat edilmek, sözü dinlenmek., 136
boyun sügen: İtaatkâr., 136
boyun sümek: İtaat, itaat etme., 136
bök: Orman., 47
bu ajun: Bu dünya, dünya., 12
bu Kâfir: Fir'avn için., 168
bu kün: Bu gün., 19
bu Mel'ûn: 1. Sâmirî için. **2.** Fir'avn için., 168
bu ögür: Bu insanlar, bu topluluk, bunlar., 121
bu: Bu, işte bu., 243
buçġaḳ: Taraf, bölük., 121
buḳaġu: Bağ, bend., 161
bul(u)n-: Bulunmak., 207
bul-: Bulmak, ele geçirmek., 207
buldurçın eti: Bıldırcın, bıldırcın eti., 145
buldurçın: Bıldırcın., 51
bulġaḳ ḳıl-: Başını derde sokmak., 80
bulġaḳ sınaġ: Fitne., 82
bulġaḳ: Fitne, fesat, sıkıntı, keder., 82
bulġaḳlıḳ: Fitne, fesat., 82
bulġan-: Yanlış yola saptırılmak., 83
bulġanuḳ: Fasık, sorun çıkaran., 179
bulı/ut: 1. Bulut., 13
bulı/ut: 2. Gök., 12
bungal-: Ümitsizliğe düşmek, üzülmek., 105
burḫan: Put, dikili taş., 180
burun: Önce., 15
bûstân (Far.): 1. Cennet., 174
bûstân (Far.): 2. Bahçe., 22
buş-: Kızmak, öfkelenmek, sinirlenmek., 106
but (Far.): Put., 180
buta: (bitki için) gövde., 47
butaḳ: Dal., 47
buyruḳ: 1. Buyruk, emir., 135
buyruḳ: 2. İzin, müsaade., 134
buyruḳ: 3. Haber., 226
buyrul-: Buyrulmak., 135
buyur-: Buyurmak, emretmek., 135
buz-: Bozmak, harap etmek., 158
buzaġu: Buzağı., 50
büt-: İnanmak., 178
bütügli: İnanan, iman eden., 176
bütün işlig: Hüküm ve hikmet sahibi, esma-i hüsnadan: Hakîm., 167
bütün söz: Hikmet., 184
bütün: Muhakkak ki, şüphesiz ki., 115

bütünlük: Yemin, ant, söz., 238
bütünlükin: Şüphesiz, elbette, kesin olarak, ant olsun ki!, 115

C

câdû (Far.): 1. Sihirbaz, büyücü., 162
câdû (Far.): 2. Sihir, büyü., 181
câdûluḳ (Far.): Sihir., 181
câdûluḳ ḳıl-: Sihir göstermek, büyülemek., 181
câhil (Ar.): Cahil, bilgisiz., 227
câhil / biligsiz: Cahil., 228
câhiliyyet (Ar.): Cahiliyet dönemi., 19
cân (Far.): Can, ruh., 47
cân al-: Can almak, bir canlının ruhunu kabz etmek., 204
cân kir-: Can almak, öldürmek., 204
câvidâne (Far.): Ebedî kalıcı, sonsuza kadar kalan., 18
câvidânelıḳ (Far.): Ebedîlik., 18
Cebre'îl üni: Cebrail'in çağırışı, çığlık, haykırış, korkutucu ses., 236
cefân (Ar.): Asma çubuğu., 161
cehân (Far.): Cihan, dünya., 12
cehd (Ar.): Çabalama, mücadele., 100
cehd ḳıl-: Mücadele etmek., 101
cem' (Ar.): 1. Topluluk, grup., 121
cem' (Ar.): 2. Mahşer., 175
cemâl (Ar.): Güzellik., 60
cevâb (Ar.): Cevap, karşılık., 234
cevâb yandur-: Karşılık vermek, cevap vermek., 234
cezâ (Ar.): Ceza, karşılık., 212
cezâ bér-: Karşılık vermek, mükâfatlandırmak., 213
cezâ béril-: Cezalandırılmak., 213
cezâ küni: Hesap günü., 20
Cibril (Ar.): Cebrail., 184
cuhûd (Far.): Yahudi., 177
cuhûd bol-: Yahudi olmak., 179
cüft (Far.): 1. Eş, karı kocadan biri., 118
cüft (Far.): 2. Çift çift, eşli., 42
cüft (Far.): 3. Çeşit, tür., 43
cüft / éş: Eş., 118
cüft ḳıl-: Çift yapmak., 117
cüftlendür- (Far. T.): Eş olarak vermek, evlendirmek., 117
cünüb (Ar.): Cünüp, dinen temiz olmayan., 187

Ç

çâdır (Far.): Çar, kadınların dış giysisi., 147
çaḳır közlüg: Çakır gözlü, gök gözlü., 58
çaḳır-: Bağırmak., 237
çaḳır: Çakır, gök, mavi., 46
çal-: Yere çalmak, silkelemek, vurmak., 127
çalpaḳ iş: Utanılacak şey, utanç veren iş., 153
çalpaḳ: Kötü, fena., 80
çav kemişgen: Yalan haber yayan, dedikodu yapan., 94
çav: Ses, seda., 230
çéçek: Çiçek (çiçek için tomurcuk)., 48
çehâr-dâng (Far.): Üçte iki., 31
çekürge: Çekirge., 52
çerâġ (Far.): 1. Kandil., 140
çerâġ (Far.): 2. Şeriat., 178
çıġay: Fakir, yoksul., 221
çıġaylıḳ: Fakirlik., 219
çıḳ-: 1. Çıkmak, ayrılmak, gitmek., 149
çıḳ-: 2. Sefere çıkmak, cihada gitmek., 148
çıḳar(ı)l-: Çıkarılmak, uzaklaştırılmak., 151
çıḳar-: 1. Çıkmak., 149
çıḳar-: 2. Uzaklaştırmak, sürmek, sürgün etmek., 151
çıḳar-: 3. Ortaya çıkarmak., 115
çıḳarıġlı: Ortaya çıkaran, belli eden., 114
çıḳarmaḳ tilemek: Sonuç çıkarmak, sonuca varmak., 114

çıḳġan: Çıkan, çıkıp kurtulan., 208

çıḳmaḳ: 1. Çıkma, dışarı çıkış., 148

çıḳmaḳ: 2. (hayata) çıkış, diriliş., 39

çıḳrıḳ: Feryat, çığlık., 236

çın bütün: Gerçek, samimi., 91

çın ḳıl-: Gerçek yapmak, ortaya koymak., 210

çın köni: Doğru söyleyen, doğru., 90

çın söz: Doğru söz, hikmet., 235

çın sözlegli: Doğru sözlü., 90

çın tutuġlı: Doğrulayan, tasdik eden., 90

çın ya'nî râst sözlegüçi: Doğru söyleyen., 90

çın: 1. Doğru, hak, gerçek., 209

çın: 2. Doğru söyleyen, doğru kişi, samimi kişi., 90

çınġar-: Tasdik etmek, doğrulamak., 211

çınġarıġlı: Tasdik eden, doğrulayan., 90

çınlıḳ / râstlıḳ: Gerçek., 209

çınlıḳ üze: Şüphesiz., 115

çınlıḳ: Gerçek, hak., 209

çın-oḳ: Şüphesiz, muhakkak ki, gerçekten, kesinkes., 115

çoġıcı üstelgen: Kavga eden, çekişen., 96

çoġıcı: Kavgacı., 96

çovlan-: Kavrulmak, yanmak., 143

çök-: Çökmek, diz üstü çökmek., 69

çökügli: Diz çökmüş., 69

çöprek: Bez parçası, paçavra., 147

çûpân (Far.): Çoban., 162

çübür: Kıl., 59

D

da'vîçi: (Ar.): Davacı., 205

dâd (Far.): Adalet, doğruluk., 203

dâd bér-: Adaletli davranmak., 203

dâd bérmek: Adil olma, adalet., 203

dâġ (Far.): Yanık yarası., 72

dâġ bas(ı)l-: Dağ basılmak, dağlanmak., 73

dâstân (Far.): Hile, düzen., 87

Dâvûd, 169

derece (Ar.): Derece, mertebe, kademe., 130

dereng (Far.): Eğlenme, durma., 246

dereng ḳıl-: 1. Beklemek, durmak, kalmak, zaman geçirmek., 17

dereng ḳıl-: 2. Alıkoymak, durdurmak, engel olmak., 213

dereng ḳılıġlı: Bir yerde eğlenen, kalan., 246

dergâh (Far.): 1. Kat, huzur., 130

dergâh (Far.): 2. -a., 130

dervîş (Far.): Fakir, yoksul., 221

dervîşâne (Far.): Muhtaç., 221

deryâ (Far.): Deniz, derya., 22

destân (Far.): Tuzak., 87

destûr (Far.): İzin, müsaade., 134

destûr bér-: İzin vermek., 134

destûr béril-: İzin verilmek., 134

destûr ḳol-: İzin istemek., 134

destûr tile-: İzin istemek., 134

dîn (Ar.): Din., 163

dîn tut-: Bir dine inanmak., 163

dîvânelıḳ (Far.): Cinnet, delilik., 105

diyet (Ar.): Diyet., 213

dōst (Far.): 1. Dost. **3.** Sahiplenen, himaye eden., 122

dōst (Far.): 2. Bir şeyin hizmetinde bulunan., 136

dōst (Far.): 4. Dost, hami, esma-yı hüsnadan: Veliyy., 165

dōst tut-: 1. Dost tutmak, dost edinmek. **2.** Sahip çıkmak, arka çıkmak., 123

dōstlaş- (Far.): Dost edinmek., 123

dōstluḳ (Far.): Dostluk, sevgi., 99

dōstluḳ tut-: Dost edinmek., 123
du'â (Ar.): Dua, niyaz., 196
du'â ḳıl-: Dua etmek., 196
du'â müstecâb ḳıl-: Duayı kabul etmek., 196
durûd (Far.): Selâm, selamet., 124
durûd ıḏ-: Salavat getirmek., 189
durûd u senâ: Selâm., 124
dünyâ (Ar.): Dünya, bu dünya., 12
dürüst (Far.): Kuşkusuz, şüphesiz., 115
düşman (Far.): 1. Düşman. **2.** Düşmanlık, gazap., 199
düşmanlıḳ (Far.): Düşmanlık, kin, nefret., 105
düşvâr (Far.): Zor, güç., 153
düşvâr ḳılmaḳ: Baskı yapmak, zorlamak., 129
düşvâr tut-: Zorluk çıkarmak, anlaşamamak., 125
düşvârlıḳ (Far.): Zorluk., 153

E

e/élet-: İletmek, götürmek., 150
e/éşit-: 1. İşitmek, duymak. **2.** Duymak, kabul etmek., 63
é/ew: Ev, mesken., 140
ecel (Ar.): Ecel., 74
ed-dîn: Ceza., 212
éḍer-: Takip etmek, peşinden gitmek., 66
éḍerü kelgen: Takip edilen., 66
eḍgü 'ayâl: Hayırlı evlat., 119
eḍgü bol-: İyi olmak., 78
eḍgü bütün söz: Doğru ve güzel söz., 235
eḍgü iş: Faydalı iş, hayırlı amel., 152
eḍgü işlig: İyilik yapan., 89
eḍgü ḳılıḳlı: İyi, güzel davranan., 89
eḍgü körklüg va'de: En güzel vaad, cennet., 174
eḍgü oġul: Oğul, iyi evlat., 119
eḍgü san-: İyilik düşünmek, iyi zikretmek., 78
eḍgü sanġan: İyi düşünen, davranan., 89
eḍgü uraġut: İyi kadın, namuslu kadın., 90
eḍgü: 2. İyi, hayırlı, güzel., 77
eḍgülük etgen: İyilik eden., 89
eḍgülük ḳıl-: İyilik yapmak, lütufta bulunmak., 78
eḍgülük ḳılġan: İyilik eden, hayırsever., 89
eḍgülük ḳılıġlı: İyilik yapan., 90
eḍgülük: İyilik, iyi amel, güzellik, nimet., 77
eḍgürek: Daha / en hayırlı., 80
eḍiz yüksek: Yüksek ve sağlam., 38
eḍiz: Yüksek., 38
efsûs (Far.): 1. Alay., 85
efsûs (Far.): 2. Eğlence, meşgale., 246
eger (Far.): -dığı zaman., 244
eger (Far.): 1. Eğer. 3. Ve., 245
egil-: Eğilmek, eğrilmek., 70
egilmiş ḫurmâ butaḳı: Eğri hurma dalı., 48
egin tonı: Görünüş, suret., 58
egin: Sırt., 57
egirik yeşimeki: Açılma, çözülme., 37
egirik: Eğrilmiş (ip)., 147
egirmiş yip: Eğrilmiş ip., 147
egirt-: Hâkim olmak, hükmetmek., 135
egri: Çukur, iniş., 21
egrilik: Eğrilik, yan çizme., 87
egriliksiz: Kusursuz, eksiksiz., 60
ekin: 1. Ekin. **2.** Ekin, kazanç., 217
eksüt-: Eksiltmek, azaltmak., 35
eksütmek: Azaltma, eksiltme., 35
eksütmeklik: Azaltma, azar azar yok etme, helak etme., 40

eksütül-: Eksiltilmek, azaltılmak., 35
ektilen-: Yetiştirilmek., 225
él: 1. İl, şehir, kent. **2.** Yer, belde., 137
el: El., 57
elig bér-: Muzaffer kılmak., 132
elig bul-: Etkisi altına almak., 134
élleş-: Barışı sağlamak, ishal etmek., 202
élleşmek: 1. Barış., 202
élleşmek: 2. Teslim olma, boyun eğme., 207
elt-: Sevketmek, yöneltmek, götürmek., 150
élükle-: Alay etmek., 85
élüklegli: Alay eden., 93
em-: Emmek., 143
em: Şifa, deva, ilâç., 74
emânet (Ar.): Emanet., 216
emdi: 1. Şimdi, görüleceği gibi, takdir edilir ki, ama. 2. Fakat., 245
emge-: Zahmet, eziyet çekmek., 128
emgek / tarlıḳ: Sıkıntı, güçlük, zorluk., 104
emgek azu tarlıḳ: Sıkıntı, güçlük., 104
emgek: Sıkıntı, zahmet, eziyet, güçlük, üzüntü., 104
emgeksiz: Zahmetsiz, eziyetsiz., 153
emgen tamur: Şah damarı., 61
emget-: Eziyet etmek, incitmek., 128
emgetil-: Eziyet edilmek., 128
emit-: 1. Baskın yapmak, hamle yapmak., 200
emit-: 2. Rağbet etmek, meyl etmek, istemek, yönelmek., 71
emit-: 3. Sabit olmak, karar kılmak., 212
emitmek: Baskın, hücum., 199
emitmemekin oġramadaçı: İsteksiz olarak bir işi yapmaya yönelen., 70
emr (Ar.): Emir, buyruk., 135
emüz-: Emzirmek., 143
emüzgen: Sütanne., 118
én: En, genişletmek., 31
endâze (Far.): 1. Kader, takdir., 173
endâze (Far.): 2. Sınır, ölçü, endaze., 31
endâze ḳıl-: 1. Nasip etmek, takdir etmek., 173
endâze ḳıl-: 2. Bir şeyi ölçü gözeterek yapmak., 32
endâze ḳılınmış: Takdir edilmiş., 173
endîşe (Far.): Düşünce., 112
endîşe ḳıl-: Düşünmek., 112
endîşe ḳılıġlı: Düşünen., 112
er oġlan: Oğul evlat., 119
er-: 1. Geçmişte olmak, geçmek., 15
er-: 2. İmek, -dır / -dir, olmak, bulunmak. **3.** Birleşik fiil çekiminde., 243
er: Kişi, adam, erkek., 55
eren: Erkek., 55
erk ḳural: Nüfuz, etki, güç., 133
erk: Kudret, kuvvet, saltanat, güç, hükümranlık., 130
erked- u-: Gücü yetmek, muktedir olmak., 134
erked-: Gücü yetmek., 134
erkek oġlan: Erkek çocuk, oğul., 119
erkek: Erkek., 55
erkle-: Basmak, ayak altında çiğnemek., 128
erklen-: 1. Sahiplenmek., 216
erklen-: 2. Güç bulup yüz çevirmek., 87
erklig bol-: Malik olmak, gücü yetmek, muktedir olmak, hükmetmek., 134
erklig bolmış: Dost., 122
erklig dōst: Destek olan, arka çıkan., 122
erklig er-: Hükümran olmak, muktedir olmak, gücü yetmek., 134
erklig ewrügli: Sahip, malik., 220
erklig mâlik: Bekçi., 162
erklig: 1. Veli, hami, sığınılacak kişi, dost, bekçi., 122

erklig: 3. Her şeye nezaret eden, vekil olan, esma-yı hüsnadan: Vekîl. **4.** Hükümdar, mülk sahibi, esma-yı hüsnadan: Melik., 167

erkliglik bér-: Halifelik vermek, halife yapmak., 131

erkliglik: Nüfuz, güç, kudret., 133

erklik: Mülk, saltanat, kudret., 130

ermez/s: Değil, olmaz, hayır!, 233

ernek uçı: Parmak eklem yeri., 57

ernek: Parmak, parmak ucu., 57

erte bar-: Sabah erken gitmek, ayrılmak., 149

erte ḳop-: Sabah kalkmak, uyanmak., 71

erte: Sabah, tan vakti., 20

es-: Esmek., 13

esbâb (Ar.): Yol., 148

esenlik bérgen: Selamet veren, esma-yı hüsnadan: Selâm., 165

esenlik kim ṣavab iş tuta and: Sağlık ve esenlik dileği., 197

esenlik: Selâm., 124

eser (Ar.): İz, nişan., 209

esgen esin: Esip savrulan rüzgâr., 13

esin: Rüzgâr., 13

ésiz / yawuz: Kötü., 80

ésiz bol-: Kötü olmak., 80

ésiz fâl toḳı-: Uğursuz saymak, uğursuzluğuna inanmak., 181

ésiz yanut: Kötü karşılık, ceza., 213

ésiz: Kötü, en kötü., 80

ésizlik: Kötülük., 80

eske-: Ufalamak, ufalayıp savurmak., 160

eski / keçki: Yaşlı., 53

eski: Eski., 37

esrük: Sarhoş., 146

esrüklük: Sarhoşluk., 146

esrüt-: Sarhoş etmek., 146

esrütgü: İçki., 146

éş: 1. Arkadaş, dost., 122

éş: 3. -lık, bir yerden olan., 140

éş: 4. Benzer, eş, diğer., 42

eşek: Eşek., 50

éşin: Anlaşmazlık, uyuşmazlık., 124

eşitgen: Esma-yı hüsnadan: Semî., 167

eşitgen: İşiten, duyan., 63

eşitmegü: İşitilmeyecek olan., 63

eşittür-: Duyurmak., 63

éşleş-: Arkadaşlık etmek., 123

ét- / tut-: Edinmek., 155

et: Et., 145

ét-: Etmek, yapmak., 155

étig / al: Hile, aldatma., 87

étig étgen: Göz boyayıcı, kendini başka türlü gösteren., 98

étig gevher yinçü ornatıġlıġ: Ziynet eşyası., 60

étig: 1. Ziynet, mücevher., 60

étig: 2. Teçhizat, malzeme., 142

étig: 3. Hile., 87

et-öz: Can, nefs, kişi, kimse., 54

et-özsüz: Kısas getirmeyen, bir cana karşılık olmaksızın., 54

ev/wrül-: 1. Dönmek, dolaşmak, gezip dolaşmak, geri dönmek, dönüp gitmek., 149

ev/wrül-: 2. Yüz çevirmek, kabul etmemek, arka dönüp gitmek, vazgeçmek., 87

ev/wrül-: 3. Çevrilmek, döndürülmek, saptırılmak., 70

evrülmek: Dönme., 44

evvel (Ar.): Evvel, ilk, önce, ilk önce., 27

evvelḳı: Önceki., 27

éw- azu yüg(ü)r-: Acele etmek, koşuşturmak., 67

éw barḳdın aḍrıl-: Hicret etmek., 151

éw barḳdın kesil-: Hicret etmek, göç etmek., 151

éw boḍnı: Ehl-i beyt, aile., 118

éw tonı: Mal, eşya, meta., 216

ew/v(ü)r-: 1. Döndürmek, bir şeyi diğer bir şeyden uzak tutmak. **2.** Döndürüp dolaştırmak., 70

ew/v(ü)r-: 3. Vazgeçirmek, çevirmek. **4.** Vazgeçmek, dönmek., 87
ew/v(ü)r-: 5. Malik olmak, gücü yetmek., 133
ew/v(ü)r-: 6. Dönüştürmek, geri döndürmek, şekil değiştirmek., 44
ew/v(ü)r-: 7. Yapmak, kılmak, ortaya koymak., 155
ew/v(ü)r-: 8. Çevirmek, beyan etmek, açıklamak., 232
éw-: 1. Acele etmek. **2.** Koşmak., 67
éwdin aḍrılġan: Muhacir, göç etmiş., 151
éwdür-: Acele ettirmek., 67
éwe tezgin-: Hızla hareket etmek, akıp gitmek., 67
éwe tile-: Acilen olmasını istemek., 101
éweklik ḳılġan er-: Acelecilik etmek., 67
éwiş-: Yarış etmek, koşuşturmak, 247
éwit-: Acele etmek., 67
ewrükli: Felaket çarkı., 14
ewrülmiş kirçe: İki parmak arasındaki kir kadar., 187
ewrülmiş: Sapmış., 70
ewrülün-: Çevrilmek, döndürülmek., 70
ewün: Buğday, buğday tanesi., 144
ewürmek: 1. Karşılık, ceza., 213
ewürmek: 2. Başkalaşma, değişme., 43
ewürmek: 3. Döndürmek, (rüzgâr için) estirmek., 13
ey ḳatıġlıḳ: Eyvah, yazıklar olsun!, 104
Eyyûb, 169, 170

F

fâl (Far.): Fal, alâmet., 181
fâriġ (Ar.): Rahat, huzurlu., 92
fâriġ ḳaḍġusuz: Gamsız, tasasız., 99
farîża (Ar.): Farz, dinen yapılması şart olan., 191
farîża ḳıl-: 1. Farz kılmak., 191
farîża ḳıl-: 2. Meşru kılmak, takdir etmek., 173
fâsıḳ (Ar.): Fasık, Allah'ın emirlerine karşı gelip günah işleyen., 194
faṣl (Ar.): 1. Ara verme, erteleme., 17
faṣl (Ar.): 2. Karar, açığa çıkarma., 211
faẓl (Ar.): Fazl, lütuf, ihsan., 77
faẓl / artuḳluḳ: Lütuf, ihsan., 77
faẓl iḍisi: Lütuf sahibi., 90
felek (Ar.): Felek, gök., 13
ferîşte (Far.): Melek., 184
fermân (Far.): 1. Emir, buyruk, ferman., 135
fermân (Far.): 2. Ferman, izin., 134
fermân tutuġlı ḳıl-: Musahhar kılmak, emrine vermek., 135
fermân tutuġlı: Boyun eğen., 136
fermânla- (Far. T.): Buyurmak, yükümlü kılmak, emretmek., 135
fermânlaġan: Emir veren, buyurucu., 135
fermânlan- (Far.): Emrolunmak, buyruk almak., 135
feryâd (Far.): Feryat., 236
feryâd ḳıl-: Feryat etmek., 237
feryâd teggen: İmdada koşan, kurtarıcı., 222
feryâd tile-: Yardım dilemek, yalvarmak., 223
fesâd (Ar.): Fesat, bozgunculuk., 82
fesâd ḳıl-: Fesat çıkarmak, bozgunculuk yapmak., 82
fısḳ (Ar.): Yoldan çıkarıcı, çelişkili., 83
Firavun:, 56
fitne (Ar.): Fitne, âzmâyiş., 82
fitne ḳıl-: Kötülük yapmak., 80
furḳân (Ar.): Hak ile batılı ayırt etme., 181
füsûḳ (Ar.): Fasıklık, günahkârlık., 193
füsûs (Far.): Alay., 85
füsûs tut(u)l-: Alay edilmek., 85

füsûs tut-: 1. Ayıplamak, dil uzatmak., 89
füsûs tut-: 2. Alay etmek., 85
füsûs tutġan er-: Alay etmek., 85
füsûs tutġan: Alay eden., 93
füsûs tutuġlı er-: Alay etmek, dalga geçmek., 85
füsûslan- (Far.): Alay etmek., 85
füsûz (Far.< füsûs): Alay., 85
füsûzġa cezâ yand(u)r-: Alaya alayla karşılık vermek., 85

G

ġâfil (Ar.): Gafil, habersiz., 228
ġâfil / çın tutmaġlı: Gafil, bihaber., 228
ġâfil / osal: Gafil, habersiz., 228
ġaflet (Ar.): Gaflet., 228
ġaflet ap osallıḳ: Gaflet, habersiz olma., 228
ġalebe (Ar.): Galip gelme, üstünlük., 200
ġalebe ḳıl-: Bastırmak, üstün gelmek., 201
ġalebe ḳılġan: Esma-yı hüsnadan: Kahhâr., 166
ġalebe ḳılığlı / küçlüg: Üstün gelen., 201
ġalebe ḳılın-: Mağlup olmak, yenilmek., 201
ġâlib (Ar.): Üstün gelen, yenen., 201
ġam (Ar.): Gam, üzüntü., 104
ġanîmet (Ar.): Ganimet., 217
ġâr (Ar.): Mağara., 23
ġarḳa (Ar.): Suya batmış., 204
ġarḳa bolmış: Boğulmuş, gark olmuş., 204
ġayb (Ar.): Gayb, bilinmeyen, gizli., 229
ġâyib (Ar.): Kayıp, görünmeyen., 229
ġayy (Ar.): Cehennemde bir vadi., 174
ġâzî (Ar.): Gazi., 198
gevher (Far.): Mücevher., 60
gezîd (Far.): Vergi, cizye., 215
ġıybet (Ar.): Gıybet, arkasından kötü konuşma., 235
ġıybet ḳıl-: Gıybet etmek., 236
ġızâre (Ar.): Kâse, çanak., 146
ġul(l) (Ar.): Bukağı, bağ., 161
gûne (Far.): Renk., 46
gûr (Far.): Mezar, kabir., 75
gûrdın ḳopġu: Haşr, dirilme., 175
güçsüz tutul-: Zayıf düşürülmek., 72
gümârla- (Far.): Takdir etmek, musallat etmek., 80
gürûh (Far.): Bölük, topluluk, grup., 121

H

ḫ˘âr (Far.): Hor, hakir, bayağı., 99
ḫ˘âr bol-: Aşağılan(mış)., 97
ḫ˘âr ḳıl-: Rezil rüsva etmek., 84
ḫ˘âr ḳılġan: Alçaltıcı., 98
ḫ˘âr ḳılġanraḳ: Daha çok rezil edici., 98
ḫ˘ârla- (Far.): Horlamak, küçük düşürmek., 84
ḫ˘ârlaġan: Küçük düşürücü., 98
ḫ˘ârlaġlı: Alçaltıcı, küçük düşürücü, hor eyleyici., 98
ḫ˘ârraḳ: En alçak, bayağı., 98
ha: Ha!, 109
ḫaber (Ar.): Haber., 226
ḫaber bér-: Haber vermek., 226
ḫaberli (Ar.): Haberdar, esma-yı hüsnadan: Habîr., 166
ḫâcet (Ar.): Hacet, ihtiyaç., 222
ḫâcî (Ar. < ḫâcc): Hacı, hacca giden., 190
ḫad(d) (Ar.): Sınır., 31
ḫaddin keç-: Haddi aşmak, aşırıya kaçmak, haksızlık etmek, zulmetmek., 83
ḫaddin keçgen: Sınırı aşan, aşırıya kaçan., 94

ḥaddin keçmek: Azgınlık gösterme, haddini aşan., 94
ḥaddin taş boynaġu: Azgın., 95
ḥadîş (Ar.): Söz, konuşma., 230
ḥaḳ(ḳ) (Ar.): Hak, gerçek., 210
ḥaḳîḳat (Ar.): Hak, gerçek., 210
ḥaḳîm (Ar.): Hikmet sahibi, esma-yı hüsnadan: Hakîm., 166
ḥaḳḳa (Ar.): Gerçek, doğrusu., 210
ḥaḳsızın: Haksız yere., 205
ḥâl (Ar.): Hâl, durum., 114
ḥâlde tanuḳ bol-: Hazır bulunup tanık olmak., 206
ḫalf (Ar.): Sonra, arkadan., 28
ḫalf yanut bér-: Karşılık vermek, bedelini mükâfat olarak vermek., 217
ḫâlî (Ar.): Tenha, tek başına., 56
ḫâlî bol-: Yalnız başına kalmak., 56
ḫalîfe (Ar.): Halife., 130
ḫalîfe bol-: Birinin yerine geçmek, vekâlet etmek., 131
ḫalifet (Ar.): Halife., 130
ḫâliş (Ar.): Halis, ihlasa erdirilmiş., 185
ḫâliş ḳıl-: Halis kılmak, ihlaslı yapmak., 186
ḫâlişlıḳ (Ar.): Samimiyet ve temizlik., 185
ḫalḳ (Ar.): Halk, millet., 121
ḫalḳa (Ar.): Zırh yapımında kullanılan halka., 200
ḫalḳnıñ tirilmeki: Yeniden diriliş., 175
ḥamd (Ar.): Hamd., 197
ḥamiyet (Ar.): Kızgınlık, öfke., 105
ḥamiyet öwke: Taassup ve azgınlık., 105
ḫamr (Ar.): Şarap., 146
ḥarâm (Ar.): Haram., 192
ḥarâm ḳıl-: Haram etmek., 192
ḥarâm ḳılınmış: Haram edilmiş şey., 192
ḥarem (Ar.): Kutsal (yer)., 139
ḥarem yeri: Mekke-i mükerreme., 139
ḥarîş (Ar.): Hırslı, fazlasıyla istekli., 103
ḥarîş ḳıl-: Teşvik etmek., 101
ḥarîşlıḳ (Ar.): Hırs, tamahkârlık., 100
ḥarîşlıḳ ḳıl-: İstemek, bir şeyin olması için uğraşmak, hırslanmak., 101
Hârûn, 169
ḫâş (Ar.): İhlasa erdirilmiş., 185
ḫâş ḳıl-: Özel, seçkin kılmak., 132
ḫâş yalav/waç: Resul nebi., 168
ḥased (Ar.): Haset, kıskançlık., 82
ḥased ḳıl-: Haset etmek, kıskanmak., 82

Ḫ

ḫaşm (Ar.): Hasım, kavgalı, münakaşa eden, davacı., 205
ḫaşmlaş- (Ar.): Çekişmek, tartışmak., 126
ḫaṭâ (Ar.): Hata, yanlışlık., 193
ḫaṭâ ḳılıġlı: Hata eden, günah işleyen., 193
ḫatun: Hatun, kadın., 55
ḫayâl (Ar.): Hayal., 71
ḫayâl kör(ü)n-: … gibi görünmek., 72
ḫayl (Ar.): Takım, topluluk., 121
ḫayl başı: Başkan, reis, server., 130
ḫayr (Ar.): 1. Hayır, iyilik., 77
ḫayr (Ar.): 2. Dünya malı, mal., 216
ḫayrât (Ar.): İyilik, hayırlı amel., 152
ḫayż (Ar.): Aybaşı., 187
ḫayż çöprekli: Aybaşı paçavrası., 147
ḫâżır (Ar.): Hazır bulunan, mevcut olan, şahit olan., 206
ḫâżır bolmaḳ: Şahit olmak., 206

ḥâżır ḳıl-: Hazır bulundurmak., 154

ḥâżır ḳılın-: Hazırlanmak., 154

ḥâżır ḳılınġan: Hazır olan., 154

ḥâżır ḳılınmış: Hazır bulunan, huzura getirilen., 154

ḥâżır ḳılıp ilinmiş: Hazırlanmış, hazır bulundurulmuş., 154

ḫazîne (Ar.): Hazine., 216

helâk (Ar.): Yok, yok edilmiş., 40

helâk / yoḳ ḳıl-: Helak etmek, yok etmek., 40

helâk bol-: 1. Helak olmak, yok olmak, mahvolmak., 40

helâk bol-: 2. Ölmek., 75

helâk bol-: 3. Günah, suç işlemek, sıkıntıya düşmek., 193

helâk bolmış: Yok edilmiş., 40

helâk ḳıl-: Helak etmek, yok etmek., 40

helâk ḳılġan: Yok eden., 40

helâk ḳılığlı: Yok eden, helak eden., 40

helâk ḳılmaḳ: Yok etme, ortadan kaldırma., 40

helâklik (Ar.): Hüsran, mahvolma, yıkım., 40

helâklik kemiş-: Yok etmek., 41

ḥelâl (Ar.): Helal, helal kılınmış., 192

ḥelâl er-: Helal olmak., 192

ḥelâl ḳıl-: Helal etmek, meşru kılmak., 192

ḥelâl ḳılın-: Helal kılınmak., 192

hem (Far.): Ve, hem., 245

hem hem: Ne … ne de., 245

hem yana: Hem de., 245

hem yime: Hem de., 245

heme (Far.): Bütün., 36

heme / ḳamuġ: Hep, bütün., 36

hemîşe (Far.): 1. Daima, devamlı, ebedî., 18

hemîşe (Far.): 2. Asla, hiçbir zaman., 14

hemîşe / ulaşu: Her zaman, asla., 14

hemîşe ya'ni ulaşu: Ebediyen, daima., 18

her-âyine (Far.): Şüphesiz, mutlaka, kesinlikle., 116

hergiz (Far.): Asla, hiçbir zaman., 15

hevâ (Ar.): Heves, arzu., 100

hezîne (Far.): Yardım, nafaka., 222

hezîne ét-: Harcamak., 217

hezîne ḳıl-: Harcamak, hayır olarak harcamak, nafaka vermek., 223

ḫıred (Far.): Akıl., 113

ḫıred iḍileri: Akıl sahipleri, akıllı kişiler., 113

ḫıred yoḳ: Anlayışsız, anlamamak., 124

ḫıyânet (Ar.): Hainlik, kin., 88

ḫıyânet ḳıl-: Hainlik etmek, ihanet etmek., 88

ḫıyânet ḳılġan: Hain., 98

ḥicâb (Ar.): Perde., 140

hicret (Ar.): Göç., 151

hicret ḳılġan: Hicret eden, göç eden., 151

hîç (Far.): Hiç, hiçbir., 116

ḥikmet (Ar.): 1. Hikmet. **2.** Hüküm., 183, 212

ḥikmet / könilik: Hikmet., 183

ḫilâf (Ar.): 1. Ayrılık., 125

ḫilâf (Ar.): 2. Ard, arka., 26

ḫilâf bolmaḳ: Ayrılık, ihtilaf, uyuşmazlık., 125

ḫilâf ét-: Karşı gelmek., 85

ḫilâf ḳıl-: 1. Karşı gelmek, muhalefet etmek, itaat etmemek, isyan etmek., 85

ḫilâf ḳıl-: 2. Aldatmak, kandırmak., 88

ḫilâf ḳıl-: 3. Vazgeçmek, caymak, dönmek., 87

ḫilâf ḳılġan: Geride kalan., 28

ḫilâf ḳılığlı: Geride kalan, arkada kalan., 28

ḫilâf ḳılın-: Vazgeçilmek, cayılmak., 125

ḫilâf ḳılınış-: Anlaşılmazlık çıkarmak., 125

ḫilâf ḳılmaḳ: Karşı gelmek., 85

ḫilâfdın: Çaprazlama., 37

ḫilâfınça: Çaprazlama., 37

ḥîle (Ar.): Al, hile., 87
ḫîre (Far.): Şaşkın., 110
ḫîre bol-: Şaşkın şaşkın dolaşmak., 109
ḥisâb (Ar.): 1. Hesap. **2.** Amel, hesap defteri., 208
ḥisâb ḳıl-: Hesaba çekmek., 208
ḥisâb küni: Hesap günü., 20
ḥişâr (Ar.): Hisar, kale., 141
ḥiṭâb (Ar.): Hitap., 231
ḥiṭâb kesmek: Güzel konuşma., 235
ḫorluḳ (Far. T.): Horluk, zillet, aşağılayıcı durum., 84
ḫoş (Far.): Hoş, güzel., 60
ḫoş kel-: Hoşa gitmek, hoşlanmak., 102
ḫoş tur-: Arınmak, temiz olmak., 186
ḫoşnûd (Far.): Hoşnut, memnun., 103
ḫoşnûd bol-: Hoşnut olmak, memnun olmak., 102
ḫoşnûd bolıġlı: Memnun, hoşnut olması istenilen., 102
ḫoşnûd bolunġu ér-: Hoşnut etmek., 102
ḫoşnûd bolunmış: Memnun edilmiş., 103
ḫoşnûd ér-: Hoşnut olmak, memnun olmak., 102
ḫoşnûd ḳıl-: Memnun etmek, hoşnut etmek., 102
ḫoşnûdluḳ (Far. T.): Rıza, memnuniyet., 102
ḫoşnûdluḳ tile-: Hoşnut etmek, memnun etmek istemek., 103
ḫulûd (Ar.): Ebedî kalmak, ebedîlik., 18
ḫurmâ (Ar.): Hurma ağacı., 48
ḫurmâ ḳapınça: Hurmanın dışındaki zar kadar, zerre kadar., 48
ḫurmâ tüpi: Hurma ağacı., 48
ḫurmâ yaruḳınça: Hurma çekirdeğindeki yarık kadar., 48
ḫurmâ yıġaçı: Hurma ağacı., 48
ḫurmâ yiplüginçe: Hurma çekirdeğindeki lifler kadar., 48
ḫuṣûmet (Ar.): Tartışma, husumet, düşmanlık., 126
ḫuṣûmet ḳıl(ı)ş-: Tartışmak., 126
ḫuṣûmet ḳıl-: Tartışmak, çekişmek., 126
ḥüccet (Ar.): 1. Delil, hüccet., 209
ḥüccet (Ar.): 2. Ferman., 135
ḥüccet (Ar.): 3. Güç, kudret, yetkinlik., 133
ḥüccet (Ar.): 4. İhtilaf, tartışma., 126
ḥüccet ayış-: Tartışmak, çekişmek., 126
ḥüccetsiz (Ar.): Delilsiz., 209
ḥükm (Ar.): 1. Hüküm, takdir. **2.** Hikmet., 183, 211
ḥükm ḳıl-: 1. Hüküm vermek, hükmetmek, takdir etmek, karar vermek. **2.** Hükmetmek, hükmedilmek., 212
ḥükm ḳıl-: 3. Yapmak., 156
ḥükm ḳıl-: 4. Vahyetmek., 171
ḥükm ḳıldur-: Hüküm verdirmek., 212
ḥükm ḳılıġlı: 1. Hüküm veren, hükmeden., 211
ḥükm ḳılıġlı: 2. Yaratıcı., 165
ḥükm ḳılınmış: Hükmedilmiş, karara bağlanmış., 212
ḥükm ḳılmaḳ: Hükmetmek., 212
ḥükmke turuḳ-: Muhakeme etmek., 212

I

ıḍ- / indür-: İndirmek., 171
ıḍ-: 1. Göndermek, bırakmak. **2.** İndirmek, göndermek., 171
ıḍ-: 3. Göndermek, serbest bırakmak, rahat bırakmak., 212
ıḍġan: Gönderen, veren., 150

ıḍıġlı: Gönderen, veren., 150
ıḍıl-: 1. Gönderilmek. **2.** İndirilmek., 171
ıḍılmış: Peygamber, elçi., 168
ıḍmaḳ: Serbest bırakmak., 211
ıġla-: Ağlamak., 105
ınçıḳlan-: Şikâyette bulunmak, şikâyet etmek., 205
ıraḳ barmaḳ: Uzun ve zahmetli sefer., 148
ıraḳ bol-: Uzun gelmek, uzak olmak., 32
ıraḳ: 1. Uzak. **2.** Uzaklık, mesafe., 32
ıraḳ: 3. Derin, yoğun., 38
ırġa-: Irgalamak, sallamak, silkelemek., 129
ırġan-: Deprenmek, hareket etmek., 65
ıs(ı)r-: Isırmak., 128
ısparla-: Tevdi ve teslim etmek., 67
ısparlan-: Teslim edilmek., 67
ısparlanmış: Tevdi ve teslim edilmiş., 67

İ

İbrâhîm, 169
icâbet (Ar.): Kabul etme., 233
icâbet ḳıl-: 1. Kabul etmek., 233
icâbet ḳıl-: 2. Cevap vermek., 234
icâbet ḳılın-: Kabul edilmek., 233
iç / üze: -da, içinde., 26
iç dōst: Sırdaş., 122
iç yolı: Yol., 148
iç(ü)r-: İçirmek., 143
iç: İç, içeri, -de., 26
iç-: İçmek., 143
içgü yer: (su) içilecek yer., 138
içgü-: İçecek şey., 146
içmek: İçme, içim., 142
içre: İçinde, -de., 26
iḍi tuta and: Allah hakkı için., 177
iḍi: 1. Rab, Tanrı, ilah., 164
iḍi: 2. Sahip, ehl, -li, halk, ahali., 121
iḍiş: Eşya, çanak, kâse., 146
İdrîs, 169
ig yérgen bol-: Acı duymak, acı çekmek., 73
ig: Hastalık., 72
igit-: Beslemek, rızık vermek., 220
igitgen: Rab., 164
iglig: Hasta., 72
ikegü: İkisi., 243
iki ança artur-: İki kat artırmak., 34
iki ança üze ḳıl-: Kat kat yapmak, kat kat artırıp., 34
iki ança üze üze üze üze ḳılmaḳın: Kat kat artırarak., 34
iki ança: İki kat, iki misli., 33
iki yolı: İki defa, iki kez., 33
iki yüzlüg / yalġan: Yalancı, iki yüzlü., 98
iki yüzlüg uraġut: Münafık kadın., 98
iki yüzlüg: İki yüzlü, münafık., 98
iki yüzlüglük ḳıl-: Münafıklık etmek., 98
iki yüzlük: İki yüzlülük, münafıklık., 98
iki: İki, 2., 29
ikin ikin: İkişer ikişer., 30
ikinç: İkinci., 29
ikirer ikirer: İkişer ikişer., 30
ilâh (Ar.): İlah, Rab., 164
ilgerü ıḍ-: 1. Önceden yapmak. **2.** Takdim etmek, sunmak, önceden arz edilmek., 162
ilgerü keç-: Öne geçmek., 28
ilgerü kel-: Önceden yapmak, sunmak., 162
ilgerü: Ön, önce., 15
ilk: İlk., 15
İlyâs, 169
îmân (Ar.): İman., 163
îmîn bol-: Emin olmak., 91
îmîn ḳılġan: Emniyete kavuşturan, esma-i hüsnadan: Mü'min., 167
îmînlik (Ar.): Güven, emniyet., 224
imle-: İşaret etmek, göstermek., 240
in-: 1. İnmek., 171

in-: 2. Başına bela olmak, maruz bırakmak, kuşatmak, sarmak., 80

in: Mağara., 23

İncîl (Ar.): İncil., 172

inçlen-: Rahatlamak., 79

inçrün-: Faydalanmak, istifade etmek., 221

inçründür-: Nimet vermek, refah içinde yaşatmak., 221

inçrüt-: Rahatlatmak., 221

inçrütmek: Zevk, rahatlık, geçim metaı., 219

ind(ü)r-: 1. İndirmek. **2.** İndirilmek., 171

ind(ü)rül-: İndirilmek., 170

inden(ı)l-: Çağırılmak., 234

ini: Kardeş, küçük erkek kardeş., 119

inkâr (Ar.): İnkâr., 179

inkâr ḳılıġlı: İnkâr eden., 179

inmiş: (yıldırım gibi inen), inmiş., 170

ir-: Bıkmak, usanmak., 106

irig köngüllüg: Katı yürekli., 92

irig tur-: Katı ve acımasız olmak., 89

irig: Kaba ve sert tabiatlı (kişi)., 92

iriñ: İrin., 61

irinç: 1. Nimet., 219

irinç: 2. Zevk, safa, eğlence., 246

irinçlen-: 1. Zevk sürmek. **2.** Eğlenmek, oyalanmak, nimetten faydalanmak., 246

irinçlendür-: Refah içinde yaşatmak., 221

irinçlenmek: Faydalanma, istifade etme., 221

irinçlik: Geçimlik, meta., 219

irinçü: Suç, kusur, hata, vebal., 203

irte-: Araştırmak, haberdar olmak., 226

is(ı)til-: Ateşte kızdırılmak., 143

Îshâḳ:, 170

isig suw: Sıcak su., 145

isig: Sıcak., 37

İslâm (Ar.): İslâm, Müslümanlık., 177

İsmâ'îl, 169

İsrâfîl: İsrafil, kıyametin kopacağını haber verecek olan melek., 184

iş ḳılıġlı: İş yapan, çalışan., 163

iş soñı eḍgülüki: İyi son, kurtuluş., 207

iş: 1. İş, amel., 152

iş: 2. Emir, buyruk., 135

iş: 3. Olay, meydana geliş., 214

işâret (Ar.): İşaret., 240

işâret ḳıl(ı)n-: Vahyedilmek, bildirilmek., 171

işâret ḳıl-: 1. İşaret etmek., 240

işâret ḳıl-: 2. Vahyetmek, bildirmek., 171

işle-: Çalışmak., 155

işlegen: İşçi, çalışan., 163

işler: Kadın., 55

işlig/ġ: İşli, eylemli., 163

it: İt, köpek., 50

iz: İz., 209

Ḳ

ḳabaḳ: Kabak., 144

ḳabûl (Ar.): Kabul., 233

ḳabûl ḳılıġlı: Kabul eden., 233

ḳaç-: Kaçmak., 206

ḳaçan: Ne zaman, ne zaman ki, -dığında, -dığı için., 242

ḳaçıp ḳurtulmaḳ: Kurtulma, kurtuluş., 207

ḳaçmaḳ: Korku, ürküntü., 106

ḳadaş: Kardeş., 119

ḳadaşlıḳ: Kardeşlik, akrabalık, yakınlık., 119

ḳaḍġu yémek: Üzülmek., 104

ḳaḍġu: Kaygı, üzüntü, tasa., 104

ḳaḍġudın çıḳġu yer: Çıkış yolu., 104

ḳaḍġuluġ: Üzüntülü., 111

ḳaḍġuluḳ ḳıl- / yawuz kel-: Üzmek, tasalanmak., 104

ḳaḍġuluḳ: Kaygılı, üzüntülü., 105

ḳaḍġur-: Üzülmek, endişelenmek, korkmak., 104

ḳaḍġurġan er-: Mahzunlaşmak, üzülmek., 104

ḳaḍġurt-: Kaygılandırmak, üzmek., 105

ḳaḍġuruġlı er-: Üzülmek., 104

ḳaḍġurup: Üzüntüden, üzüntü yüzünden., 104

ḳaḍra yanıġlı: Arkasını dönüp giden, kaçan., 206

ḳaḍra: Arka, arkasını dönerek., 26

ḳâf: Kaf (dağı)., 23

kâfir (Ar.): Kâfir., 179

kâfir bol-: Kâfir olmak, iman etmemek, inkâr etmek., 180

kâfirlıḳ (Ar.): Kâfirlik, küfr., 179

kâhil (Ar.): Tembel, yavaş ve ağır davranan., 99

kâhillıḳ (Ar.): Tembellik., 86

ḳal-: Kalmak., 123

ḳaldaçı: Kalıcı, baki., 18

ḳalın barçın: Kalın ipek, atlas., 147

ḳalın: Kalın., 36

ḳalḳan: Kalkan., 65

ḳalmış: Geride kalan., 28

ḳamuġ bir yerde: Derli toplu, bir arada., 36

ḳamuġ bir yolı: Hep birden, topyekûn., 36

ḳamuġ ḳıl-: Yapmak, yerine getirmek., 156

ḳamuġ: Bütün, her, her bir, hepsi, herkes., 36

ḳan taḳı iriñ: Kan ve irin, kokuşmuş sıvı., 61

ḳan: Kan., 61

ḳanat: 1. Kanat., 51

ḳanat: 2. Kol., 57

ḳap (I): Kılıf, zar., 48

ḳap (II): Kap(kara)., 47

ḳap ḳara: Kapkara, simsiyah., 47

ḳap(ı)l-: Zorla bir yerlerden çıkarılmak, uzaklaştırılmak., 152

ḳap-: Kapmak, ortadan kaldırmak, sindirmek., 41

ḳapsa-: Kapsamak, kaplamak, kuşatmak., 160

ḳapsaġlı: Kuşatılmış, kaplanmış., 160

ḳapsal-: Kuşatılmak., 160

ḳapsayu bilgen: Bilgisi ile her tarafı kuşatan, her şeyden haberdar olan., 226

ḳapuġ: Kapı., 142

ḳara közlüg: Kara gözlü (cennet kızı)., 58

ḳara: Kara., 47

ḳarabaş: Cariye., 137

ḳaraġu bol-: Körleşmek, görünür olmamak., 74

ḳaraġu ḳıl-: Kör yapmak., 128

ḳaraġu: Kör, âmâ., 73

ḳaraġuluḳ: Körlük, görmezlik., 73

ḳarañḳu içre: Karanlık içinde olan., 45

ḳarañḳu: Karanlık., 45

ḳarañḳuluḳ: Karanlık., 45

ḳarâr (Ar.): Karar verme, durma, kalma., 211

ḳarâr ḳıl-: Sabit kalmak, yerinde kalmak., 212

ḳarâr ḳılġu yer: Karar kılınacak, duracak yer., 138

ḳarġa: Karga., 51

ḳarġa-: Lanetlemek., 198

ḳarġış: Lanet., 198

ḳarılıḳ: (ileri derecede) yaşlılık., 53

ḳarındaş: Kardeş, 119

ḳarış: (karma)karışık., 37

ḳarış-: Savaşmak, çarpışmak, karşı karşıya gelmek, karşılaşmak., 200

ḳarışġu: Vasıl olan., 199

ḳarn (Ar.): Nesil., 117

ḳarşı: Saray, köşk., 141

Ḳârûn:, 170

kâsid (Ar.): (ticarette) sürümsüz, geçersiz., 218

kâsid bol-: Yok olmak, iflas etmek., 219

kâsidlik (Ar. T.): Boşa gitme, heba olma., 218

ḳaş: Yamaç, tepe., 23

kâşki (Far.): Keşke, ne olurdu!, 108

ḳat: Kat, huzur, ön taraf., 26

ḳat-: Katmak., 159

ḳatıġ da'vîçi boḍun: Karşı çıkan, inatçı topluluk., 121

ḳatıġ irig: Ağır, şiddetli., 127

ḳatıġ ḳawî: Şiddetli, çetin, sert., 129

ḳatıġ köñüllüg: Kötü kalpli., 99

ḳatıġ ot: Azap, azap ateşi, şiddetli ateş., 46

ḳatıġ ün: Çığlık., 236

ḳatıġ: 1. Katı, sert, haşin, çetin, şiddetli, elim, korkunç. **2.** Sert, acımasız., 127

ḳatıġ: 3. (rüzgâr için) soğuk ve şiddetli., 13

ḳatıġlan-: 1. Uğraşmak, çabalamak, gayret göstermek., 157

ḳatıġlanmaḳlarça: Gücü yettiğince, en kuvvetli şekilde., 44

ḳatıġlı: Vebal, bir eylemin kötü sonucu., 203

ḳatıġlıḳ ḳıl-: Zorlamak., 129

ḳatıġlıḳ: 1. Güç, kuvvet., 44

ḳatıġlıḳ: 2. Zarar., 218

ḳatıġlıḳ: 3. Eyvah, yazık, vay! Yazıklar olsun!, 104

ḳatıġlıḳ: 4. Vebal, kötü son., 203

ḳatıġraḳ: Daha güçlü, daha şiddetli, daha kuvvetli., 44

ḳatıġsız ḳılġan: İhlaslı., 185

ḳatıġsız ḳılıġlı: Has kılan., 186

ḳatıġsız: Saf, katıksız., 37

ḳatıḳsız bol-: Uzaklaşmak, bir yana çekilmek., 125

ḳatıḳsız ḳıl-: İçtenlikle bir şeyi yerine getirmek, yapmak., 156

ḳatıḳsız ḳılġan: Samimi olan., 91

ḳatıḳsız ḳılıġlı: Günahtan arınmış., 186

ḳatıḳsız: 1. Sadece, yalnız., 56

ḳatıḳsız: 2. İhlas sahibi, temiz, halis., 186

ḳatış ḳarış: Karışık, girift, anlaşılmaz., 37

ḳatış: Karma(karışık)., 37

ḳatlan-: Cihat etmek, savaşmak, mücadele vermek., 200

ḳav/wî (Ar.): Kavi, güçlü, kuvvetli., 44

ḳav/wî ḳıl-: Kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak, desteklemek., 158

ḳavîraḳ: Daha güçlü., 44

ḳavl (Ar.): Söz., 230

ḳavm (Ar.): Kavim., 120

ḳawurtluḳ: Kalabalık topluluk., 120

ḳayda kim: Her nerede., 241

ḳayda ma: Her nerede., 241

ḳayda: Nerede, nasıl., 241

ḳaydın: Nereden, nasıl., 241

ḳayna-: Kaynamak., 143

ḳaynar isig suw: Sıcak su., 145

ḳaynar suw: Kaynar su., 146

ḳaynar: Kaynamış, sıcak., 145

ḳayra: Tekrar., 30

ḳaytar-: Geri çevirmek, geri göndermek., 87

ḳayu vaḳt: Ne zaman., 242

ḳayu yerde: Her nere, her nerede., 242

ḳayu: Hangi., 241

ḳażâ (Ar.): Kaza, hüküm., 173

ḳażâ ḳılın-: Hüküm verilmek., 212

ḳazġan-: 1. Kazanmak, edinmek, sahip olmak., 217

ḳazġan-: 2. Yapmak, işlemek., 156

ḳazuḳ: Kazık., 142

keç- ap berkü-: Yaşamak., 53

keç ḳal-: Geç kalmak, geride bulunmak., 29

keç(ü)r-: 1. Affetmek, bağışlamak., 195

keç(ü)r-: 2. Geçirmek., 28

keç-: 1. Geçmek, geçip gitmek., 149

keç-: 2. Önce, evvelden olmak., 15

keç: Uzun zaman, geç., 17

kéçe: Gece, geceleyin., 20

kéçelik: Gece., 21

keçigli: 1. (yoldan) geçen, yolculuk eden., 148

keçigli: 2. Öne geçen, önde bulunan., 27

keçigli: 3. En üstün, en erdemli., 132

keçigli: 4. Aciz bırakan., 96

keçigli: 5. Geçmiş., 15

keçki: Eski., 37

keçmiş ḳıṣṣa: Kıssa, hikâye., 241
keçmiş: Eski topluluk, halk., 120
keçmişni ay-: Hikâye etmek, anlatmak, bildirmek., 232
keçürgen / örtgen: Affeden, bağışlayıcı, esma-yı hüsnadan: Afuvv., 166
keçürgen: 1. Yumuşak huylu, mütevazı., 91
keçürgen: 2. Affedici, yumuşak huylu, esma-yı hüsnadan: Halîm. **3.** Çok affedici, esma-yı hüsnadan: Afuvv., 166
keçürmek: 1. Af, affetme., 195
keçürmek: 2. Tamamlamak, bir işi yerine getirmek., 162
keḍ çın sözlegli: Sıddık, çok doğru sözlü., 90
keḍ raḥîm: Rahmet eden, esma-yı hüsnadan: Rahîm., 165
keḍ yanġan: Daima Allah'a yönelen., 176
keḍ-: 1. (mücevher) takmak., 59
keḍ: 1. Daha, çok daha., 33
keḍ: 2. Etkili, dokunaklı., 38
keḍ-: 2. Giymek., 147
keḍrek: Daha güçlü, daha çok., 33
kel-: 1. Gelmek, hazır olmak., 149
kel-: 2. Olmak, bir halden başka bir hâle geçmek., 44
kel-: 3. Meydana getirmek, yapmak., 156
kel-: 4. Getirmek., 150
kel-: 5. (sınırı) aşmak, geçmek., 28
kelâle (Ar.): Varisi olmayan kişi, kimsesi olmayan., 56
kelâm (Ar.): Söz., 230
keld(ü)r-: 1. Getirmek, getirip göstermek, vermek., 150
keld(ü)r-: 2. Gelmek., 149
keld(ü)r-: 3. Yapmak, meydana getirmek., 156
keld(ü)r-: 4. Yöneltmek., 71
keldür(ü)l-: Gönderilmek., 150
keleçü: Hikâye, efsane, ağızdan ağıza dolaşan söz., 231
kelgü: Gelecek olan., 148
keligli tartıġlı: Gelen geçen, (gemi için) suyu yararak ilerleyen., 152
keligli: Yakınında, hazırında olan., 32
kelime (Ar.): Kelime, söz., 230
kelin-: Gelecekte olmak., 18
kelinmiş: Gelecekte vuku bulacak., 17
kem(ı)ş-: 1. Atmak, salmak, bırakmak, koymak, vermek., 68
kem(i)ş-: 2. Teklif etmek, ortaya atmak., 234
kem(i)ş-: 3. Koymak, yerleştirmek., 139
kemi: Gemi., 152
kemişigli: Yere atan, bırakan., 68
kemşil-: 1. Atılmak, atılarak verilmek., 68
kemşil-: 2. Yere kapanmak., 68
kéñ işlig: Geniş ihsan sahibi, rahmeti bol olan, esma-yı hüsnadan: Vâsi., 165
kéñ ḳıl-: Bol bol vermek., 34
kéñ közlüg: İri gözlü., 58
kéñ raḥmetlig: Rahmeti bol olan, esma-yı hüsnadan: Vâsi., 166
kéñ: 1. Geniş., 31
kéñ: 2. Çok, bol., 33
kend (Sog.): Şehir, memleket., 137
kendü: 1. Kendi., 243
kendü: 2. Doğrusu, gerçekte, zaten, hayır hayır! 3. Bilakis, aksine., 233
kene (Far.): Kene., 52
kéñlik ḥâl: Bolluk, refah., 221
kéñlik: 1. Bolluk, refah, rahatlık., 221
kéñlik: 2. Nimet., 219
kéñlikin teg-: Kuşatmak, her yeri kaplamak, içine almak., 32

kéñrü oltur-: Rahat oturmak., 69
kéñrü: Geniş, rahat., 31
kéñü-: Genişlemek., 32
kéñüt-: 1. Bol bol vermek, bollaştırmak, genişletmek., 34
kéñüt-: 2. Zengin etmek, zenginleştirmek., 221
ker-: Yaymak, döşemek., 160
kerek bol-: Gerekmek, uygun olmak., 211
kerek: Gerek, gerekli., 211
kerek-: Gerekmek, gerekli olmak., 212
kerekmez söz: Boş söz., 237
kerekmez: Gerekli olmaz, hakkı olmaz, uygun olmaz, yakışmaz., 211
kerîm (Ar.): Kerem sahibi., 164
kerpiç: Kerpiç., 141
kes kes / pâre pâre: Parça parça., 158
kes kes ḳıl-: Ayırmak, parçalamak, parça parça etmek., 158
kes kes: Parça parça, lime lime., 158
kes: (parça parça)., 158
kes-: 1. Kesmek, ilgi kesmek., 125
kes-: 2. Kesmek, ayırmak, ortadan kaldırmak., 159
kes-: 4. Hükmetmek, hüküm vermek., 212
kesek ḳan: Kan parçası, döllenmiş yumurta., 62
kesek: Mal, eşya, meta., 216
kesil-: 1. Bir yerden ayrılmak, göç etmek, hicret etmek., 151
kesil-: 2. Ayrı durmak, ayrılmak, uzak durmak., 125
kesil-: 3. Kesilmek., 159
kesilgüsüz: Sonu gelmeyen, tükenmeyen., 18
kesilmiş: 1. Farz, Allah'ın emri., 191
kesilmiş: 2. Kesilmiş, son bulmuş., 40
kesmek: Hüküm, hüküm verme., 212
ketür-: Almak., 216
kew-: Bir şeyin gücü ve etkisini azaltmak., 133
kewdeçi: Bir şeyin gücünü ve etkisini zayıflatan, azaltan., 133
kewdelig: Gövdeli, -in görüşünde olan., 59
key: Çok, pek., 33
keyd (Ar.): Tuzak., 88
keyik: Vahşi hayvan, yırtıcı hayvan., 50
kez-: Gezmek, dolaşmak., 149
kezigli: Vesvese., 108
ḳığır- / çaḳır-: Bağırmak., 237
ḳığır-: Bağırmak., 237
ḳıl(ı)n-: Yapılmak., 156
ḳıl-: 1. Kılmak, yapmak, etmek, meydana getirmek., 156
ḳıl-: 2. Yaratmak, var etmek., 39
ḳıl-: 3. (namaz) kılmak., 188
ḳılavuz: Kılavuz, rehber., 183
ḳıldaçı: Yapan., 163
ḳıldur-: Yaptırmak., 156
ḳılġan: Yapan., 163
ḳılġuluḳ ḳılınmış: Yapılan, yapılmış olan., 155
ḳılġuluḳ: Yapılmış, yerine getirilmiş., 155
ḳılığlı: Yapan., 163
ḳılıḳ: Yapma, eylem, iş., 152
ḳılınış-: Karşılıklı yapmak., 156
ḳılınmış ḳılġu: Yerine getirilmiş., 153
ḳılınmış: Yapılmış, yerine getirilmiş., 155
ḳılış: Edim, eylem., 152
ḳılış-: Karşılıklı yapmak., 156
ḳın: 1. Azap, işkence, eziyet., 127
ḳın: 2. Verilen hüküm, ceza sözü., 213
ḳına-: Azap etmek, işkence etmek, ceza vermek., 128
ḳınaġlı er-: Azap edici olmak., 128
ḳınaġlı: Azap edici, azapla cezalandırıcı., 95
ḳınal-: İşkence edilmek., 128
ḳınan-: Azap edilmek., 128
ḳınanmış: Azap edilmiş., 127

ḳınat-: Eziyet etmek., 128
ḳınayu yoḳ-: Zorla belirsiz hale getirmek, ortadan kaldırmak., 129
ḳınlıġ: Azap veren, azabı olan., 95
ḳıraġ: Kenar, kıyı., 27
ḳırḳ yaşlıġ bol-: Kırk yaşında olmak, olgunluk çağına erişmek., 54
ḳırḳ: Kırk, 40., 30
ḳıs-: Sıkı tutmak, kısmak., 220
ḳısır tügün: Kısır., 72
ḳısır: Kısır., 72
ḳısḳa / ḳısa ḳıl-: Kısaltmak., 32
ḳısḳa: Kısa., 31
ḳısmet (Ar.): Pay, hisse., 75
ḳısmet ḳıl-: Paylaşmak., 76
ḳıṣṣa (Ar.): Kıssa, hikâye., 241
ḳıṣṣa ḳıl-: Anlatmak, hikâye etmek., 234
ḳış(u)r-: Yoldan çıkarmak, azdırmak., 83
ḳış-: 1. Yoldan çıkmak, sapıtmak, azmak, itaat etmemek., 83
ḳış-: 2. Meyletmek., 71
ḳış-: 3. Kaçmak, sapmak, dönmek., 206
ḳışmak: Sapıklık, dalalet., 83
ḳıştur-: 1. Değiştirmek., 44
ḳıştur-: 2. Azdırmak., 83
ḳışurmaḳ: Azdırma, yoldan çıkarma., 83
ḳıwan-: Kendini beğenmek., 81
ḳıwanġan: Kibirlenen, böbürlenen., 93
ḳıya baḳ-: Dönüp bakmak., 70
ḳıya: Geriye dönerek., 70
ḳıyâmet (Ar.): Kıyamet., 175
ḳıyâmet … ya'nî ḳopmaḳ: Kıyamet., 175
ḳız ḳadaş: Kız kardeş., 119
ḳız ḳarındaş: Kız kardeş., 119
ḳız: 1. Kız, kız çocuk. **2.** Bakire kız., 119
ḳızġutluġ: Azapla cezalandıran, cezasını veren., 95
kiçig éw: Oda., 140
kiçig: Küçük., 31
kiçiglik: Küçüklük, (bebeklik)., 53
kiçigrek: Daha küçük., 31
kiḍin bar-: Geri kalmak., 29
kiḍin ḳalġan: Geride kalan., 28
kiḍin keligli: Geride, arkada kalan., 28
kiḍin ḳoḍ-: Ertelemek., 17
kiḍin sal-: Ertelemek, sona bırakmak., 17
kiḍin: 1. Sonra, yakında., 17
kiḍin: 2. Arka, art., 26
kiḍin: 3. Ökçe, topuk., 58
kiḍinke ḳoḍmaḳ: Erteleme., 17
kiḍinki kün: Ahiret., 174
kiḍinki saray: Ahiret, ahiret mekânı., 174
kiḍinki: 1. Ahiret., 173
kiḍinki: 2. Sonraki, sonradan gelen., 28
kiḍit-: Ertelemek, sonraya bırakmak., 17
kig(ü)r-: 1. Koymak, sokmak, dâhil etmek, yerleştirmek., 156
kig(ü)r-: 2. Girmek., 149
kigrül-: Konulmak, sokulmak., 156
kim (I): 1. Kim., 242
kim (I): 2. Kim ki., 242
kim (II): 1. Ki., 245
kim + kim: Her kim, kim ki., 244
kimerse: Kimse, kişi., 54
kir-: 1. Girmek. **4.** Girmek, yol almak., 149
kir-: 2. Söze girmek, lafa dalmak, bir şeye başlamak., 231
kir: Kir., 187
kirgen: Giren., 148
kirgü yer: Girecek yer., 138
kirigli: Giren, girecek olan., 148
kirit: Anahtar., 142
kirtgün-: İnanmak, iman etmek., 178
kirtgüngen: İman eden., 176
kirtgünmek: İman., 163
kirtgünmiş eren: Mümin erkek., 176
kirtgünmiş ḳunçuy: Mümin kadın., 176

kirtgünmiş: İnanmış, iman etmiş., 176

kirtgünügli: Mümin, iman etmiş., 176

kirü yıġıl-: Geri döndürülmek, saptırılmak., 70

kirü: Arka, sırt, ard., 26

kişi: Kişi, insan., 55

kit-: Yok olup gitmek, gitmek, zeval bulmak., 41

kitâb (Ar.): Kitap., 239

kiter-: Gidermek, yok etmek, ortadan kaldırmak., 41

kiterü ḳal-: Erteleyebilmek., 17

kivür-: Sokmak, dâhil etmek., 156

kizle-: Gizlemek, saklamak., 229

kizleyü arḳa bérigli: Sırt çeviren, arkasını dönüp kaçan., 151

ḳoḍ- / yıġ-: Bırakmak, uzak tutmak., 125

ḳoḍ-: 1. Koymak, bırakmak, rahat bırakmak., 79

ḳoḍ-: 2. İndirmek., 171

ḳoḍ-: 3. Doğurmak., 54

ḳoḍ-: 4. İhmal etmek, bırakmak., 125

ḳoḍ-: 5. Mühlet vermek., 16

ḳoḍ-: 6. Selâm söylemek., 124

ḳoḍı ét-: Yere batırmak, yerin dibine geçirmek., 84

ḳoḍı ewür-: Tersine çevirmek., 70

ḳoḍı ıḍ-: İndirmek, göndermek., 171

ḳoḍı ıḍıġlı: İndiren., 170

ḳoḍı ıḍmış: İndirilmiş, gönderilmiş., 170

ḳoḍı ınıġlı ḳın: Şiddetli azap, kasırga., 14

ḳoḍı tut-: İndirmek, aşağıda tutmak., 171

ḳoḍı: Aşağı, aşağıya., 25

ḳoḍuġlı: Bırakan, terkeden., 125

ḳoḍul-: Terk olunmak, yalnız bırakılmak., 125

ḳol (I): El, taraf, yan., 57

ḳol (II): Vadi., 23

ḳol ḳaş: Yokuş, yüksek yer., 21

ḳol-: İstemek., 101

ḳoldaş: Arkadaş., 122

ḳolmaḳ: İstemek., 101

ḳoltıḳ: Kol atı, koltuk., 57

ḳoñşı bol-: Komşu olmak., 123

ḳoñşı: Komşu., 123

ḳonuḳ: Konuk, misafir., 123

ḳoñur-: Temelinden, kökünden koparılmak., 125

ḳop-: Kıyam etmek, haşrolmak, kalkmak, ayağa kalkmak., 188

ḳopar(ı)l-: Dildirtilmek, haşredilmek., 175

ḳopar-: 1. İnşa etmek., 142

ḳopar-: 2. Hile, düzen kurarak, plan yaparak geceyi geçirmek., 88

ḳopar-: 3. Kaldırmak, hasretmek., 68

ḳopar-: 4. Göndermek, hazırlamak, bir araya getirmek., 155

ḳopġur-: Haşretmek, diriltip kaldırmak., 175

ḳopmaḳ ya'nî ḳıyâmet: Kıyamet., 175

ḳopmaḳ: Ahiret, haşr., 174

ḳopup çıḳmaḳ: Harekete geçme., 65

ḳopur-: Diriltmek., 175

ḳor ḳıldaçı: Hüsrana uğrayan., 218

ḳor yas: Sıkıntı, zarar, ziyan, bela., 218

ḳor: Zarar., 218

ḳorınçu yer: Sığınacak yer, kurtuluş yeri., 138

ḳorınçu: Korunacak, sığınacak yer., 138

ḳorḳ-: 1. Korkmak, endişe etmek, ürpermek. **2.** Sakınmak, çekinmek. **3.** Tanrıdan korkup ona güvenmek., 106

ḳorḳınçu: Korku, korkulacak yer., 106

ḳorḳıtıl-: Korkutulmak, uyarılmak., 106

ḳorḳmaḳ: Korkma, korku., 106

ḳorḳu/ınç: Korku., 106

ḳorḳu/ıt-: 1. Çok korkutmak, dehşete

düşürmek. **2.** Korkutmak, uyarmak., 106
ḳorḳu/ıtġuçı: Korkutucu, kötü sonuca karşı uyaran, uyarıcı, peygamber., 168
ḳorḳu/ıtmaḳ: Korkutma, ikaz, uyarı., 111
ḳorḳuġlı: Korkan., 111
ḳorḳunçluġ: Korkutan, bilinmeyen., 111
ḳorḳunçsuz bol-: Emin olmak, korkusu olmamak., 91
ḳorḳunçsuz er-: Güvende, emniyette olmak., 91
ḳorḳunçsuz: Güvenli., 224
ḳorḳutmış kişi: Uyarılan, korkutulan kişi., 111
ḳorḳuttaçı: Uyarıcı., 111
ḳorḳutuġlı: Korkutucu, uyarıcı., 111
ḳoş-: Yalan ve iftira uydurmak, söylemek., 236
ḳoşılmış: 1. Uydurulmuş, söylenmiş., 235
ḳoşılmış: 2. Bağlanmış, bağlı., 37
ḳoşlup kelgen: Birbiri, peşi sıra gelen., 27
ḳoşul-: İsnat edilmiş., 236
ḳoy tewe: Kurban edilecek koyun ve deve., 50
ḳoy yüñi: Koyun yünü, koyun yapağısı., 147
ḳoy: Koyun., 50
köç-: Göçmek., 151
köçgü: Göç., 151
kök (I): Gök., 13
kök (II): Yeşil., 47
kök ḳapuġı: Gökyüzü., 12
kök tınçımış: Kokuşmuş., 63
kökre-: Kükremek, inlemek, feryat etmek., 237
köküs ya'nî köñül: Kalp, yürek., 61
köküz: Gönül, yürek., 61
köküzlerdeki: Gönüldeki, kalpteki., 229
köl: Büyük havuz., 141
kölike ḳıl-: Gölgelemek, gölgeli hâle getirmek., 45
kölike: Gölge., 45
kölikelik: Gölgelik., 45
köm-: Gömmek, gömerek saklamak., 75
kön-: Hidayete ermek, doğru yola girmek., 182
könçük: Göğüs yakası., 57
könd(ü)r-: Doğru yol göstermek, hidayete erdirmek., 182
könd(ü)rügli: Doğru yol gösteren., 181, 183
köndürgen: Doğru yola sevk eden, hidayete erdiren., 181
köni bütün: Saygıya değer., 131
köni işlig: Esma-yı hüsnadan: Hakîm., 166
köni söz: Doğru söz., 226, 268
köni sözlegli eren: Sadık, doğru sözlü kadın., 91
köni tur-: Dik durmak, düzgün durmak., 65
köni tüz: Dosdoğru, düpdüz., 181
köni yol bulmışraḳ: Hidayete daha çok eren., 181
köni yol körkit-: Doğru yolu göstermek., 182, 183
köni yol körset-: Doğru yola erdirmek., 183
köni yol tut-: Doğru yolu seçmek, hidayete yönelmek., 183
köni yol: Hidayet, doğru yol., 181
köni yolḳa bar-: Doğru yolu bulup ilerlemek., 182
köni yolḳa kirigli: Doğru yola giren, hidayete eren., 182
köni yolḳa kön-: Doğru yola girmek, hidayete ermek., 182
köni yolḳa köndür-: Doğru yola iletmek., 182
köni yolḳa köndürmek: Doğru yolu gösterme, hidayet., 182, 183
köni yolḳa könmiş: Hidayete eren., 182
köni yolluġraḳ: Hidayete girecek olan, daha doğru yolda olan, hidayete daha çok eren., 182
köni yolsuzın: Yol gösterici olmaksızın., 182

köni: 1. Doğru, doğru söyleyen, doğru yolda olan., 181, 183
köni: 2. Gerçek, doğru, hak., 210
köni: 3. Hak, dine inanan, cahiliye devrinde İbrahim Peygamber dini üzere olan., 176
könike tapuġlı: Doğru söyleyen., 90
könike tut-: Tasdik etmek., 210
könilik ḳılġan: Adaletli davranan., 203
könilik: 1. Doğruluk, gerçek, hak, adalet., 210
könilik: 2. Hikmet., 226
könilik: 3. Hidayet, doğru yol., 182
könirek: Daha doğru, daha doğru sözlü., 90
köñlek: Gömlek., 147
köñli/ün: Gönüllü, istekli, kendi rızasıyla bir şey yapan., 103
könügli: Hidayete eren, doğru yola giren., 181
köñül aġrıġı: Geçimsizlik, dargınlık., 125
köñül baġla-: Sebat göstermek., 178
köñül kiri: Aldatma yolu, hile, fesat., 88
könül-: Doğru yola girmek., 182
köñül: Gönül, kalp, yürek, iç., 61
köñüller içindeki: Gönüldeki, kalpteki niyet ve sırlar., 229
köñüllerdeki râzlâr: Gönüldeki sırlar., 229
köñüllerdeki: Kalplerde olan, sırlar, gizler., 229
köñüllerini İslâmḳa emiti ḳıl-: Kalpleri İslam'a ısındırmak., 178
köñüllüg: Kalpli., 91
könülmiş: Doğru yola girmiş., 182
köñülsüz: Gönülsüz, zorla., 129
köñülsüzün: Zorla, istemeyerek., 129
köp: Çok., 33
köprek: Pek çok., 33
kör-: 1. Görmek, farkına varmak. **2.** Görmek, karşılaşmak, ulaşmak, görüşmek., 62
kör-: 3. Haberdar olmak., 227
körgen: 1. Gören., 62
körgen: 2. Esma-yı hüsnadan: Basîr., 167
körgü: 1. Görme, görüş, karşılaşma., 62
körgüz-: Göstermek., 62
körk: Güzellik., 60
körki/üt-: Göstermek., 62
körklüg bâḳi: Sürekli olan iyi şey., 77
körklüg ḳıl-: Güzel yapmak, iyileştirmek, ıslah etmek., 157
körklüg ḳılıġlı: İyi amelli., 89
körklüg: 1. Güzel, iyi, hoşa giden. **2.** Daha güzel, en güzel., 60
körklüglük: İyilik, iyilik etme., 77
körklügrek: Daha iyi, daha güzel., 77
körklük: Güzellik., 60
körksüz iş: Kötü, çirkin iş, hareket., 153
körksüz ḳıl-: Rezil rüsva etmek, utandırmak., 84
körksüz yazuḳ: Utanç verici günah, hayâsızlık., 84
körmek: Görme, karşılaşma., 62
körset-: Göstermek., 62
körügli: 1. Gören, uzağı gören., 62
körügli: 2. Her şeyi gören, esma-yı hüsnadan: Basîr., 166
körün-: Görünmek., 62
köşk: Kule., 141
köt(ü)r-: 1. Yüklenmek, kazanmak, edinmek., 217
köt(ü)r-: 2. (yük) taşımak, yüklenmek. **5.** Yüklemek, bindirmek., 151
köt(ü)r-: 3. Yüceltmek, yükseltmek., 131
köt(ü)r-: 4. Hamle yapmak, üstüne varmak., 200
kötrügli: 1. Taşıyan., 151
kötrügli: 2. Yükselten., 68
kötrüm: Köşk., 141
köy(ü)r-: Yakmak., 46

köyrür ot: Yakıcı ateş., 46
köyürgen ot: Cehennem ateşi, azgın ateşi., 174
köz kemiş-: Göz atmak, yükselerek bakmak, bakmak., 63
köz tut- / baḳ-: Bakmak, beklemek., 224
köz tut-: Gözetmek, beklemek., 224
köz tutġan: Gözetleyen, bekleyen., 223
köz tutuġlı: Gözeten, gözetleyen., 223
köz yaruḳı: Göz aydınlığı, göz bebeği., 61
köz: Göz., 57
közdin: Göz atarak, göz ucuyla bakarak., 62
közi yümüklügler: Namahreme bakmayan., 185
közlüg: 1. Gören, kör olmayan., 62
közlüg: 2. Gönül gözü olan, basiretli., 185
ḳudret (Ar.): Kudret., 133
ḳuḍruḳ: Son., 29
ḳufl (Ar.): Kilit., 142
ḳul: 2. Köle., 136
ḳul: 1. Kul, (Allah'a göre) insan., 55
ḳulaḳ tut- / kemiş-: Kulak vermek, dikkatle dinlemek., 63
ḳulaḳ tut-: Dinlemek, dikkatlice dinlemek, kulak tutmak., 63
ḳulaḳ: 1. Kulak., 57
ḳulaḳ: 2. Her söyleneni yapan, dinleyen., 63
ḳulluḳ: Kulluk, ibadet., 184
ḳunçuy (Çin. < kung chu): Kadın., 55
ḳur(u)l-: Ürkmek, irkilmek., 106
ḳur: Derece., 130
ḳur'a (Ar.): Kura., 247
Ḳur'ân (Ar.): Kur'an., 172
ḳural: Nüfuz, etki., 133
ḳurbân (Ar.): Kurban., 190
ḳurbân ḳıl-: Kurban etmek., 191
ḳurbân ḳılmaḳ: Kurban etme, kurban sunma., 190
ḳurt: Kurt, (solucan)., 51
ḳurtġa: Yaşlı., 53
ḳurtġar-: Kurtarmak., 208
ḳurtul-: Kurtulmak, muradına ermek., 208
ḳurtulmaḳ: Kurtuluş., 207
ḳurtulmış: Kurtuluşa eren., 208
ḳurtuluġlı er-: Kurtarılmak., 215
ḳurtuluġlı: Kurtulmuş olan, muradına eren., 207
ḳuru-: Kurumak., 38
ḳuruġ balçıḳ: Kuru balçık., 21
ḳuruġ süñük: Kuru kemik., 61
ḳuruġ: Kuru., 37
ḳuş: Kuş., 51
ḳuşluḳ öḍi: Kuşluk vakti., 20
ḳuşluḳ: Kuşluk (vakti)., 20
ḳutġar-: Kurtarmak., 208
ḳutluġ namâzlı zekâtlı: Mübarek., 172
ḳutluġ: Mübarek., 172
ḳuvvet (Ar.): Kuvvet., 133
ḳuy-: Dökmek, yağdırmak, koymak., 160
küç ét-: Zulmetmek., 128
küç ḳıl-: Zulmetmek, eziyet etmek, haksızlık etmek., 127
küç ḳıldaçı: Zalim., 95
küç ḳılġan: Zulmeden., 95
küç ḳılġuçı: Zulmeden., 95
küç ḳılığlı er-: Zulmetmek., 127
küç ḳılığlı: Zalim., 95
küç ḳılın-: Zulmedilmek, haksızlık edilmek., 127
küç ḳılmaḳ: Zulüm., 127
küç ḳuvvet: Güç kuvvet., 44
küç tegürgenrek: En zalim., 95
küç: 1. Güç, kuvvet., 44
küç: 2. Zulüm, zorbalık, haset., 127
küçe-: Zorlamak., 129
küçegüçi: Cabbar, zorlayıcı., 95
küçel-: Zor kullanılmak, bir şey yapmak için zorlanmak., 129
küçi/ün: Zorla, istemeyerek, zorbalıkla, güç bakımından., 129
küçin tut-: Zorla bir şey yaptırmak., 129
küçlendür-: Güçlü kılmak, desteklemek., 134

küçlüg bol-: Güçlü, kudretli olmak., 134

küçlüg ḳıl-: Kuvvetlendirmek., 134

küçlüg uġan: 1. Muktedir, gücü yeten., 133

küçlüg uġan: 2. Her şeye gücü yeten, esma-yı hüsnadan: Kadîr., 166

küçlüg: 1. Zorba, zalim., 95

küçlüg: 2. Esma-yı hüsnadan: Kavî., 166

küçlügrek: Daha güçlü., 44

küçsüz tut-: Güçsüz bulmak., 72

küçsüz tutulmış: Zayıf, aciz., 96

küçsüz: Zayıf, güçsüz., 96

küçsüzle-: Güçsüz bulmak, güçsüz addetmek., 72

küḍ-: 1. Zaman vermek, mühlet vermek, ertelemek, beklemek. 2. Mühlet verilmek., 16

küḍez-: Gözetmek, korumak, tutmak, muhafaza etmek, saklamak., 224

küḍezçi: 1. Gözetleyen, koruyan, muhafaza eden., 224

küḍezçi: 2. Her şeyi gözetleyen, koruyan, esma-yı hüsnadan: Hafîz. **3.** Her şeye nezaret eden, gözetleyen, esma-yı hüsnadan: Rakîb., 166

küḍezçin: Gözetleyen., 224

küḍezgen eren: Koruyan erkek., 223

küḍezgen tişi: Koruyan kadın., 223

küḍezgen: 1. Koruyan, saklayan, gözetleyici., 224

küḍezgen: 2. Esma-yı hüsnadan: Hafîz., 166

küḍezigli: 1. Gözetleyen, bekleyen, koruyan., 223

küḍezigli: 2. Takva sahibi., 185

küḍezil-: Korunmak., 224

küḍezü tilen-: Kendisinden bir şeyi saklamasını, korumasını istemek., 224

küḍül-: Beklenilmek., 16

küḍülmiş: Mühlet verilen, müsamaha gösterilen., 16

küfr (Ar.): Küfr, kâfirlik., 179

küfrdin yıġıl-: Günahtan sakınmak., 186

kül-: Gülmek., 100

kümiş: Gümüş., 24

kün batsıġ yer: Batı, güneşin battığı yer., 24

kün batsıġ: Batı, garb., 24

kün tuġar (I): Doğu, maşrık., 24

kün tuġmış vaḳt: Güneşin doğuş zamanı, sabah., 20

kün tuġsuġ (I): Doğu, güneşin doğduğu yer., 24

kün: 1. Gün., 20

kün: 2. Gündüz., 20

kün: 3. Güneş., 12

kündüz: Gündüz., 20

kürsî (Ar.): Kürsü, taht., 140

küs/şüş: Esma-yı hüsnadan: Azîz., 166

küse-: Arzu etmek., 101

küset-: Arzu ettirmek, heveslendirmek., 101

küvezlen-: Şımarmak., 89

küvezlenmek: Kibirlenme, büyüklük taslama., 81

küvezlik: Gösteriş, çalım satma., 81

küweç: Güveç, çömlek., 146

küwen-: Övünmek., 81

küwengen: Övünen., 93

L

la‘net (Ar.): Lanet., 198

la‘net ḳıl-: Lanetlemek., 198

la‘net ḳılın-: Lanetlenmek., 198

laġv (Ar.): Boş, beyhude, faydasız., 154

laġv ḳıl-: Gürültü yapmak, gereksiz konuşmak., 237

laṭîf (Ar.): Lütuf sahibi, esma-yı hüsnadan: Latîf., 166

levḥ (Ar.): Levha., 240

levḥü’l-maḥfûẓ: Ana kitap: levhü’l-mahfuz., 172

lîkin (Ar.): Fakat., 245

liva (Çin.): Siyah, kara balçık., 21

Lûṭ:, 170

M

ma, me: da / de, dahası., 245

maġfiret (Ar.): Tanrının kullarını bağışlaması., 195
maġrıb (Ar.): Batı., 24
maḥfûẓ (Ar.): Saklanmış, gizli., 229
mâl (Ar.): Mal., 215
mâlik (Ar.): Malik., 220
maşrıḳ (Ar.): Doğu., 24
maşrıḳ ve maġrıb: Doğu ve batı, maşrık ve magrıb., 24
meded (Ar.): Yardım., 222
meded bér-: 1. Yardım etmek., 223
meded bér-: 2. Uzatmak, müddet vermek., 16
Medyen: Kavim., 120
meger (Far.): Meğer, belki, ancak, yalnız, sadece, -ın dışında., 245
mekr (Ar.): Hile, düzen, tuzak, aldatma., 88
mel'ûn (Ar.): Melun, lanetlenmiş., 198
melâmet ḳılıġlı: Ayıplayan, kınayan., 99
melâmetlıġ (Ar.): Kınamayı hak eden., 99
melik (Ar.): 1. Hükümdar. **2.** Hükümranlık., 130
men: Ben., 243
mengizlig: Gibi, benzer, eş, denk, misal., 42
mengü ḳalıġlı: Ebedî kalıcı., 18
mengü: Ebedî, ölümsüz., 18
mengzek ya'nî meşel: Teşbih, benzetme., 42
mengzek: Misal, benzetme, kendisine benzetilen., 42
mengzeksiz: Esma-yı hüsnadan: Azîz., 168
mengzeksiz: Eşi ve benzeri olmayan., 42
mengzeş-: Benzer olmak., 42
mengzeşigli râstlıḳ içre: Birbiriyle uyumlu., 42
mengzet-: Benzetmek., 42
mescid-i ḥarâm: Mescid-i haram., 139
mesel (Ar.): 1. Misal, örnek, ibret, teşbih, sıfat., 42
mesel (Ar.): 2. Hikâye, söz., 230
mesel söz: Söz., 230
Mesîḥ:, 170
meşġûl (Ar.): Meşgul, alıkonulmuş., 157
meşġûl ḳıl-: Alıkoymak, meşgul etmek., 157
meşġûlluḳ (Ar.): Meşguliyet, zevk u safa., 157
metâ' (Ar.): Yardımcı, gözetleyen, koruyan, mevla., 222
meyl (Ar.): Eğilim, yönelim., 70
meyl ḳıl-: Meyletmek, yönelmek., 71
meyl ḳılmaḳ: Meyl., 70
meze (Far.): Tat, lezzet., 64
mezelen- (Far.): Hoşlanmak., 100
mezgit (Far.): Mescit, cami., 139
mezgit-i ḥarâm: Mezgit-i haram., 139
miḥrâb (Ar.): Mabed, mescid., 139
min-, mün-: Binmek., 247
ming: Bin, 1000., 30
mingü: Binek (hayvan)., 50
minnet (Ar.): Minnet, yapılan iyiliğe karşılıkta bulunma., 77
minnet ḳıl-: Lütfetmek, lütufta bulunmak, iyilik etmek, minnet vermek., 78
mîrâs (Ar.): Miras., 75
mîrâs al-: Miras almak., 75
mîrâs alġan: Mirasa konan, varis., 75
mîrâs alıġlı: Varis., 75
mîrâs bér-: Miras bırakmak, varis kılmak., 76
mîrâs béril-: Miras verilmek., 76
misl (Ar.): Eş, benzer., 41
misl yoḳ: Benzeri, eşi olmayan, mutlak üstün, esma-yı hüsnadan: Azîz., 168
mîve (Far.): 1. Meyve., 144
mîve (Far.): 2. Tomurcuk., 48
mucizât (Ar.): Mucize., 170
muḫâlif (Ar.): 1. İsyan eden., 97

muḫâlif (Ar.): 2. İnatçı, bozguncu., 93

Muḥammed, 169

muḳir kel-: İkrar etmek, itiraf etmek., 209

muḳir(r) (Ar.): İkrar eden., 209

muñad-: Çaresiz kalmak, mecbur olmak., 222

muñadıp ḳutġaru ḳol-: Feryat ederek yardım istemek., 170

munça tenglig: Bu kadar., 33

munça: Bunca, bu kadar çok., 33

mundaġuḳ: Sanki, böyle, gibi., 244

muñsuz ér-: Muhtaç olmamak., 222

muñsuz ḳıl-: Muhtaç bırakmamak., 222

muñsuz: Hiçbir şeye muhtaç olmayan, esma-i hüsnadan: Ganiyy., 167

munu … ök: Hiç şüphesiz., 116

munu: 1. Şüphesiz, mutlaka, işte bunu, bunu., 116

muñuḳ-: Sıkıntıya düşmek, çaresiz olmak., 219

murdâr (Far.): Murdar, ölmüş., 74

murġzâr (Far.): Çayır çimen, bahçe., 22

Mûsâ kitâbı: Tevrat., 172

Mûsâ: Hz. Musa., 168

muṣaffâ (Ar.): Süzülmüş, arındırılmış., 144

muṣaffâ ya'ni arıġ: (bal için) süzme., 144

musaḫḫar (Ar.): Ele geçirilmiş., 207

musaḫḫar ḳıl-: Emrine vermek, istifadesine sunmak., 207

musallaṭ ḳıl-: Musallat kılmak, musallat etmek., 80

muṣîbet (Ar.): Musibet, kötülük, felaket., 14

mut'a (Ar.): Kocasından boşanan kadına verilen yardım., 222

mut'a bér-: Boşanan kadına yardım etmek., 223

muttaḳî (Ar.): Takva sahibi., 185

muttaḳî / saḳnuḳ: Takva sahibi., 185

muyanlıḳ (Sans.): Sadaka., 190

mü'min (Ar.): Mümin., 176

mü'min eren: Mümin erkek., 176

mü'min ḫatun: Mümin kadın., 176

mü'min uraġut: Mümine., 176

mü'min ya'ni bitigli: İman eden., 176

mü'mine uraġut: Mümine., 176

mü'mine: Mümin kadın., 176

mübârek (Ar.): Mübarek., 172

mübârek / ḳutluġ: Mübarek, kutsal., 172

mücrim (Ar.): Suçlu, günahkâr., 193

mücrim / yazuḳluġ: Suçlu, günahkâr., 193

mühr (Far.): Mühür., 240

mühr ur-: Mühürlemek, sona erdirmek, kapamak., 240

mühr urul-: Mühür vurulmak., 240

müjde (Far.): Müjde, muştu., 226

müjde bér-: Müjde vermek, müjdelemek., 226

müjde bérgüçi: Müjdeci., 227

müjde bérigli: Müjdeleyici., 227

müjde béril-: Müjdelenmek., 226

müjdeçi / sewünçi: Müjde veren., 227

müjdeçi: Müjdeci., 227

mülk (Ar.): Mülk, mülkiyet, hükümranlık, saltanat., 215

mülk içinde: Mülk, tasarrufta olan., 215

münâcât (Ar.): Sır söyleme, fısıldama., 237

mürsel (Ar.): Peygamber., 168

Müslim (Ar.): Müslüman., 177

müstecâb (Ar.): Kabul olunmuş., 196

Müsülmân (Ar.): Müslüman., 177
Müsülmân bol-: Müslüman olmak., 178
Müsülmânlıḳ (Ar.): İslâm., 177
müşrik (Ar.): Müşrik, Allah'a ortak koşan., 179
mütekebbir (Ar.): Kibirli, asi., 93

N

na'leyn (Ar.): Ayakkabı., 147
nâdân (Far.): Cahil., 228
nâgâh (Far.): Ansızın, birden bire., 16
nâ-ḫoşnûd (Far.): Hoşnut olmayan., 110
nâ-ḫoşnûd ḳıl-: Memnun etmemek., 109
naḥs (Ar.): Uğursuz., 181
namâz (Far.): Namaz., 187
namâz ḳıl-: Namaz kılmak., 188
namâz ḳılġan … ḳunçuy: Namaz kılan kadın., 187
namâz tesbîḥ ḳılıġlı: Tespih eden., 187
né kim: Ne kadar, neyi, her ne ki., 33
né neñ: Ne, hangi şey, hangisi., 243
né yer: Nere, nerede, her nere., 242
né/e: Ne, niçin., 242
né/eçe: Nice, bir hayli., 33
ne/éerse: Şey., 242
ne/ék: Hiç (olumsuz ve soru cümlelerinde pekiştirme görevinde)., 116
né/eme: Ne, çok, pek., 33
néçe kim: Her ne kadar, eğer ki., 244
néçe üküş: Nice, pek çok, çoğu., 33
neçeme: 1. Her ne kadar, son derece, nice., 33
neçük: Nasıl., 242
negü: Ne, nasıl., 242
nelük: Niçin, neden., 242
néme az: Çok az, pek az., 35
néme eḍgü: Ne güzel!, 60
néme eşitgen: Çok duyan., 63
néme körklüg: Ne güzel, ne kadar güzel!, 60
neñ tawar: Mal mülk., 216
neñ: 1. Şey., 242
neñ: 2. Mal mülk., 215
nerse: 1. Şey., 242
nerse: 2. Hiçbir şey., 116
nerse: 3. Mal mülk., 216
neteg bol-: Nasıl olmak, ne olmak., 242
neteg kim: Gibi, benzer, nasıl ki., 42
neteg: Nasıl., 242
nevmîd (Far.): Ümitsiz, ümidini kaybetmiş., 110
nevmîd bol-: Ümitsizliğe düşmek, umutsuz olmak., 108
neẕr (Ar.): Adak., 191
neẕr ḳıl-: Adamak., 191
ni'met (Ar.): Nimet, ihsan, bağış, iyilik, lütuf., 77
ni'met bér- / minnet ḳıl-: Nimet vermek, bağışlamak, vermek., 220
ni'met bér-: Nimet vermek, ihsan etmek., 220
ni'met içre ulġaymış: Refah ile şımartılmış olan, şımarık zengin., 220
ni'met ḳıl-: Rahmet etmek, ihsan etmek., 220
nikâḥ (Ar.): Nikâh., 117
nikâḥ ḳıl-: Nikâhlamak., 117
nikâḥ ḳılmaḳ: Nikâhlamak, evlenmek., 117
nişân (Far.): 1. Nişan, işaret, belirti, mucize, ibret, alamet, bir şeyin varlığına tanık olan., 205
nişân (Far.): 2. Ayet., 173
nû/usipâs (Far.): Nankör, iyiliğe kötülükle karşılık veren., 94
Nûḥ, 169
nûr (Ar.): Nur, aydınlık., 45

O

oġ(u)l: Oğul., 119
oġlan: 1. Oğul, erkek çocuk. **2.** Çocuk, küçük çocuk., 119
oġlan: 3. Nesil., 117
oġra-: 1. Azmetmek, kastetmek, niyet etmek,

bir iş yapmaya başlamak., 155

oġra-: 2. Önce davranmak, ilk olarak yapmak., 156

oġraġ: Düzen, tertip., 27

oġramaḳ: Azmetme, niyet., 100

oġrayu âsân yawuḳ: Vasat, fazla zorlu ve uzun olmayan., 153

oġrı er: Hırsız adam., 204

oġrı uraġut: Hırsız kadın., 204

oġrı: Hırsız., 204

oġrılıḳ ḳıl-: Hırsızlık yapmak., 204

oġrılıḳ: Hırsızlık., 204

oġruḳ ap ḳopurmaḳ: Meydana gelme, oluş., 39

oġruḳ: Olma, oluş., 39

oġul ḳız: Evlat., 118

oġulḳına: Oğulcuk., 119

oġullan-: Evlat edinmek., 118

oġullanmış oġul: Evlatlık., 118

oġur: Vakit, zaman., 14

oḫşa-: Benzetmek., 42

oḫşamaġan: Benzemeyen, zıt, karşı taraf., 43

oḫşatıl-: Benzetilmek, benzer gösterilmek., 42

oḳ (II): Şans oku., 181

oḳı-: 1. Okumak, okuyup ders almak., 239

oḳı-: 2. Davet etmek, çağırmak, istemek., 234

oḳı-: 4. Dua etmek, niyaz etmek., 196

oḳıġu: Kur'an., 172

oḳımaḳ: 1. Sohbet etme, konuşarak vakit geçirme., 234

oḳımaḳ: 2. Dua, dua etme., 196

oḳın-: 1. Okunmak., 239

oḳın-: 2. Çağrılmak., 234

ol: 1. Teklik üçüncü şahıs zamiri: o., 243

olar: Üçüncü çoğul şahıs zamiri: onlar., 243

old(u)r-: Oturmak., 69

old(u)ruġlı: Oturan., 69

oldurġan: Oturan., 69

oldurġu yer: Mevzi., 138

oldurmaḳ: Oturma, kalma., 69

oltur-: Oturmak., 69

olturġu yer: Meclis, toplantı mekânı., 138

oñ (I): Nasip, kısmet., 173

oñ (II): Sağ, sağ taraf., 25

oñ elig: Sağ el., 57

on iki: On iki, 12., 30

oñ ḳol sol aḍaḳ: Sağ el sol ayak, çapraz., 58

on kün: On gün., 19

oñ ya'ni saġ: Sağ, sağ taraf., 25

on: On, 10., 30

oñar- / eḍgü ḳıl-: Onarmak, iyileştirmek, düzeltmek., 157

oñar- : Onarma, düzeltme, yoluna koyma., 157

oñarmaḳ: Düzeltme, dargınlığı barıştırma, işleri yoluna koyma., 202

onda bir: Onda bir, 1/10., 31

oñurka suwı: Döl suyu., 62

oñurka: Omurga., 61

orna-: Yerleşmek, oturmak., 139

ornal-: Konulmak., 139

ornat-: Yerleştirmek, yer vermek., 139

ornatıġlıġ: Bezenmiş., 37

orta: Orta., 31

ortaḳ ḳat-: 1. (Tanrıya) ortak koşmak. **2.** (Tanrıya) ortak koşulmak, şirk koşulmak., 180

ortaḳ ḳat-: 3. Muhalefet etmek, çekişmek., 126

ortaḳ ḳatġan: Müşrik., 179

ortaḳ ḳatıġlı eren: Müşrik, Tanrıya şirk koşan erkek., 179

ortaḳ ḳatıġlı ḳunçuy: Ortak koşan kadın., 179

ortaḳ ḳatıġlı: Müşrik., 179

ortaḳ ḳıl-: Şirk koşulmak., 180

ortaḳ ḳılıġlı eren: Tanrıya ortak koşan adam., 179

ortaḳ ḳılıġlı uraġut: Tanrıya ortak koşan kadın., 179

ortaḳ: Ortak., 122

ortaḳlıḳ: Ortaklık., 122

orun töşek: Serilecek, döşenecek yer., 138

orun: 1. Yer, makam., 137

orun: 2. İçinde bulunulan hâl, durum., 114

orunluġ: 1. Mevki ve makam sahibi., 130
orunluġ: 2. Topluluk, meclis., 120
osal: Gafil., 228
osallıḳ: Gaflet., 228
osan-: Gafil olmak, ihtiyatsız olmak., 228
osanuḳ: Gafil., 228
ot (I): Ateş, cehennem ateşi., 174
ot (II): Ot., 49
otġar-: (hayvan) otlatmak., 49
otḳa ḥâżır ḳılınmış: Cehenneme gidecek olan., 174
otlat-: Otlatmak., 49
otuz: Otuz, 30., 30
oyna-: Eğlenmek, oynamak, zevkli vakit geçirmek., 246
oynaġlı: Oyuncu, eğlencelik., 246
oynaş: Oynaş., 246
oyun: Oyun., 246
oz(u)r-: İlerletmek, öne geçirmek., 28
oz-: Geçmek., 28
oza törüt-: İlk olarak yapmak, yaratmak., 39
oza: Önce., 15
ozruġlı: Öne geçiren, geride bırakan., 28
ozuş-: Yarış etmek, yarışmak., 247

Ö

öç al-: Öç almak, intikam almak., 110
öç alġan: Öç alan., 110
öç alın-: İntikam almak, öç almak., 110
öç sür-: Öç almak, intikam almak., 110
öç-: 1. (öfke) sönmek, sakinleşmek., 79
öç-: 2. Sönmek, (ses) kısılmak., 73
öç: Öç, intikam., 110
öçmiş: Sönüp giden, ölen., 74
öçür-: Söndürmek., 46
öḍ urmış: Mühlet verme, zaman tanıma., 16
öḍ: 1. Vakit, zaman., 14
öḍ: 2. An., 17
öḍ: 3. Mühlet, süre., 16
ög birle uḳ-: Aklı kullanmak., 113
ög: Akıl., 113
ögdi: Hamd., 197
ögdilik: Övgüye değer., 79
ögdül-: Övülmek., 197
ögdülmiş: 1. Hamde layık, her övgüye layık., 79
ögdülmiş: 2. Hamda layık, esma-yı hüsnadan: Hamîd., 167
ögi uçġunmış kişi: Aklı başından giden kişi., 113
ögretmiş: Öğretilmiş., 227
ögün uḳ-: Aklı kullanmak, düşünmek, anlamak., 113
ögür / ḳavm: Kavim., 121
ögür ögür: Bölük bölük, kısım kısım., 121
ögür: 1. Topluluk, grup, kısım. **2.** İleri gelenlerin oluşturduğu topluluk, lider. **3.** Taraf, zümre, millet. **4.** Nesil, kavim., 121
ögüz: Nehir, ırmak., 22
ökçe: Ökçe, topuk., 58
öknügli: Pişman., 112
öknüp yan-: Pişman olup tövbe etmek., 108
ökün-: Üzülmek, kaygılanmak, endişe etmek., 105
ökünç: 1. Pişmanlık, hasret, özlem, yazık!, 108
ökünç: 2. Büyük üzüntü, kaygı., 104
öküngen: Pişman olan., 112
ökünmiş: Pişmanlık, nedamet., 108
öl-: Ölmek., 75
öld(ü)r-: Öldürmek., 204
öldrü yaz-: Neredeyse öldürmek, az daha öldürmek., 204
öldrül-: Öldürülmek., 204
öldürgen: Zorba, cabbar., 95
öldürül-: Vefat etmek., 75
öldürüş-: Çarpışıp vuruşmak., 200
ölmiş: Ölü., 74
öltür-: Öldürmek., 204
ölüg: Ölü., 74
ölüm: Ölüm., 75
öñ ıḍ-: Sunmak, takdim etmek., 162
öñ: Ön., 26

öñdin keç-: Önceden olmak, yapılmak, geçmişte kalmak., 15
öñdin: 1. Evvel, önce., 15
öñdin: 2. Gayrı, başka., 43
öñin öñin: Ayrı ayrı, başka başka, farklı., 43
öñin: Başka, diğer, gayrı., 43
öñrü: Yana, doğru., 27
öñürt-: Önde gitmek, başı çekmek., 28
öñürtgen: Öne geçiren, önde giden., 28
ör-: (ayağa) kalkmak., 66
öre turġan: Ayağa kalkan., 65
örle-: Yükseltmek., 68
örleyü sözle-: Yüksek sesle bağırmak., 237
ört-: 1. Bağışlamak, affetmek, kötülüğü gidermek, örtbas etmek., 195
ört-: 2. Örtmek, kaplamak, bürümek., 160
ört-: 3. Yakınlaşmak, cinsî münasebette bulunmak., 64
ört-: 4. Gizlenmek., 229
örtgen: 1. Bağışlayıcı, affedici, esma-yı hüsnadan: Gafûr. **2.** Affedici, esma-yı hüsnadan: Gaffâr., 166
örtmek: Affetme, bağışlama., 195
örtüg: 1. Örtü, perde., 140
örtüg: 2. Elbise, kılıf., 147
örtügli / yaşru: Gizli., 228
örtügli düşmân: Gizli düşman, meşru olmayan dost., 228
örtügli oynaş: Gizli sevgili., 228
örtügli: 1. Sır, giz. **2.** Gizli, sırlı, örtülü., 228
örtüglüg kel-: Örtülü, gizli olmak., 229
örtüglüg: Gayb, bilinmeyen., 229
örtüglügrek: En gizli., 228
örtük sığınçu: Sığınak, barınak., 137
örtük: Gizli, saklı., 228
öt-: Geçmek, elden çıkmak, yitmek., 41
öte-: 1. (emaneti) sahibine vermek. **2.** Ödemek, yerine getirmek, eda etmek., 67
ötel-: Eda edilmek, yerine getirilmek., 67
ötünç bér-: Borç vermek, ödünç vermek., 218
ötünç bérmek: Ödünç verme., 217
ötünç: Ödünç, borç., 217
öwke kel-: 1. Öfkelenmek. **2.** Öfkelendirmek., 106
öwke siñrügli: Öfkesini bastıran., 106
öwke siñürgen: Çok öfkeli, kızgın., 111
öwke: Öfke, gazap, kin., 105
öwkeke sezâ bol-: Öfkelendirmek., 106
öwkelen-: Öfkelenmek, gazap etmek., 106
öwkelig bol-: Öfkelenmek, gazap etmek., 106
öwkelig bol-: Öfkelenmek., 106
öwkelig: Öfkeli., 111
öz (I): Öz, kendi, nefs, can., 55
öz (II): Vadi., 23
öz / ķol: Vadi, dere., 23

P

pâre (Far.): Parça., 216
pâre bulıt: Bir parça bulut., 13
pâre ot: Ateş parçası., 46
pârsâ (Far.): Takva sahibi, kötü amelden sakınan., 185
pend (Far.): 1. Öğüt, nasihat, uyarı. **3.** Öğüt, büyüklük, şeref., 239
pend (Far.): 2. Yâd etme, anış., 188
pend al(ı)n-: Ders almak, ibret almak., 215
pend al-: Ders almak, ibret almak, öğüt almak., 215
pend bér(i)l-: Öğüt verilmek, uyarılmak., 239
pend bér-: Nasihat etmek, öğüt vermek., 239
pend tut-: Öğüt almak., 239
perde (Far.): Perde, örtü., 140
perî (Far.): Cin., 184
perîler atası: Cin, cinlerin atası., 184

pes (Far.): Artık, sonra., 244

peşimân (Far.): Pişman., 112

peşimân bol- / ökün-: Pişman olmak., 112

peyġâmber (Far.): Peygamber., 168

peyġâmberlıḳ (Far.): Peygamberlik., 168

pez̲îrle- (Far.): 2. Bakmak, besleyip büyütmek, bakıp gözetmek., 224

pez̲îrlen- (Far.): Kabul edilmek, kabul olunmak., 233

pîr (Far.): Yaşlı (kişi.)., 53

R

Râhib (Ar.): Dindar., 177

raḥim (Ar.): 1. Merhametli, esma-yı hüsnadan: Rahîm., 167

raḥim (Ar.): 2. Merhametli, mülayim., 195

raḥm (Ar.): Merhamet, acıma, esirgeme., 195

raḥm ḳıl-: Merhamet etmek., 196

raḥm ḳılın-: Bağışlanmak, merhamet edilmek., 196

raḥmân (Ar.): Esma-yı hüsnadan: Rahmân., 167

raḥmet (Ar.): Rahmet, merhamet., 195

raḥmet ḳıl-: Rahmet etmek., 196

raḥmet ü maġrifet: Merhamet, acıma, esirgeme., 195

raḥmetdin umunçsuz: İblis., 184

raḥmetlg/ġ (Ar.): Merhametli, rahmetli., 195

râst (Far.): 1. Gerçek, hak, hakikat., 210

râst (Far.): 2. Doğru sözlü, dini bütün., 182

râst ay-: Doğru söylemek., 210

râst ḳıl-: Gerçekleştirmek, yerine getirmek, sadık olmak., 210

râst ornatmış: Mevcut, yerleşmiş., 182

râst tanuḳ: Gözetip koruyan, esma-yı hüsnadan: Müheymin., 167

râst tur-: Doğru olmak, hakka yönelmek., 194

râst yaraġlıġ: Gerekli ve gerçek olan., 182

râstḳa tut-: Tasdik etmek, doğrulamak., 210

râstlıḳ (Far.): Doğruluk., 210

râstlıḳ ḳıl-: Doğru çıkarmak, gerçek kılmak., 210

râstlıḳ üze: Doğrusu, adaletle, şüphesiz., 210

râstlıḳın: Hakkıyla., 210

râz (Far.): Sır., 228

râz ay-: Gizli konuşmak., 238

râz aymaḳ: Fısıldaşma, gizli konuşma., 237

râz ayt-: Gizli konuşmak., 238

resûl (Ar.): Peygamber., 168

resûl ya'nî yalavaç: Peygamber., 168

rıżâ (Ar.): Rıza., 102

ribâ (Ar.): Faiz., 217

ricz (Ar.): Vesvese., 108

rûḥ (Ar.): 1. Ruh., 47

rûḥ (Ar.): 2. Kitap., 239

rûze (Far.): Oruç., 189

rûze tutġan … ḳunçuy: Oruç tutan kadın., 189

rûze tutġan tişi: Oruç tutan kadın., 189

rûze tutmaḳ: Oruç tutma., 189

rûzgâr (Far.): Zaman, vakit, müddet., 16

rûzî (Far.): Rızk., 219

rûzî bér(i)l-: Rızk verilmek, nimete ermek., 220

rûzî bér-: Nimet vermek, rızklandırmak., 220

rûzî bérgen: 1. Rızk veren, rızklandıran., 219

rûzî bérgen: 2. Esma-yı hüsnadan: Rahmân., 167

rûzî ḳıl- / bér-: Rızklandırmak., 220

rûzî ḳıl-: Rızklandırmak., 220

rûzîsûz (Far.): Muhtaç olan, mahrum., 221

rükû̓ (Ar.): Rükû., 187

rükû‘ ḳıl-: Secde etmek., 188
rükû‘ ḳılġan: Rükû eden., 187
rüsvâ (Far.): Rezil., 97
rüsvâ ḳıl-: Rezil etmek., 84
rüsvâ uvutluġ ḳıl-: Rezil rüsva etmek., 84
rüsvâlıḳ (Far.): Rezillik., 84

S

sa-: Saymak, hesap etmek., 215
sâ‘at (Ar.): An., 17
sâbit (Ar.): Sabit, hareketsiz., 65
şabr (Ar.): Sabır., 78
şabr ḳıl-: Sabretmek, sabırlı olmak., 78
saç: Saç., 59
saç-: Saçmak., 160
saçlın-: Bir yere çekilmek, uzaklaşmak, ayrılmak., 125
saçnı ḳısḳa ḳılıġlı: Saçını kısaltan, kısa saçlı., 58
şadaḳâ (Ar.): Sadaka, bağış., 190
şadaḳâ bér-: Sadaka vermek., 190
şadaḳâ bérgen eren: Sadaka veren erkek., 190
şadaḳâ bérgen tişi: Sadaka veren kadın., 190
şadaḳâ bérgüçi / muyanlıḳ bérgüçi: Sadaka veren., 190
şadaḳâ ḳıl-: Sadaka vermek, bağışta bulunmak., 190
şaf (Ar.): Sıra, saf., 27
şaf tut-: Saf tutmak., 27
şaf tutuġlı: Saf alan, sıra sıra dizilen., 27
saġ elig: Sağ el., 57
saġ ḳol: Sağ taraf., 25
saġ yan: Sağ, sağ yan., 25
saġ: Sağ, sağ taraf., 25
saġır ḳıl-: Sağırlaştırmak., 74
saġır: Sağır., 73
saġlıḳ: Koyun., 50
saġmal saġlıḳ: Dişi koyun., 50
saġmal: Sağılan hayvan., 50
saġraḳ: Kâse, büyük kadeh., 146
saḳ(ı)n-: 1. Günah işlemekten sakınmak, Allah'tan korkmak, takva sahibi olmak., 186
saḳ(ı)n-: 2. Düşünmek, hesap etmek., 112
saḳal (Ar.): Sakal., 59
saḳın- / kork-: Sakınmak., 106
saḳınç: Üzüntü, hüzün., 104
saḳınıġlı: Anlayışlı, basiret sahibi., 185
saḳınmaḳ: Takva., 185
saḳış ḳılġuçı: Her şeyin hesabını yapan, esma-yı hüsnadan: Hasîb., 167
saḳış kün / belgülüg kün: (Allah) katında bilinen, malum gün., 175
saḳış küni: Kıyamet., 175
saḳış: Hesap., 215
saḳışla-: Hesap sormak., 208
saḳışlaġan: Hesap soran, hesap görücü., 208
saḳışsız: Sayısız, hesapsız., 215
saḳla-: Korumak., 224
saḳlaġuçı: Bekçi., 163
saḳlan-: Korkmak., 106
saḳnıp sözlemek: Hikâye etme, anlatma., 231
saḳnuḳ: Takva sahibi, Allah'tan korkan, muttaki., 185
saḳnuḳluḳ sarâyı: Takva sahiplerinin meskeni., 138
saḳnuḳluḳ: Takva, takva sahibi olma., 185
saḳnuḳraḳ: Allah'tan en çok korkan., 185
sal-: Bırakmak, göndermek., 150
ṣalâḥ (Ar.): Düzelme, iyileşme., 74
ṣalâḥ ḳıl-: İşleri düzeltmek., 156
Ṣâliḥ, 169
san-: Düşünmek., 112
san: Sayı., 29
sana-: 1. Sanmak, addetmek, bir şeyden sanmak., 112
sana-: 2. Saymak., 30

sansız: Sayısız, hesapsız., 215
sapsuz bardaḳ: Kulpsuz kadeh., 146
sapsuz: Kulpsuz., 146
saranlıḳ ḳıl-: Cimrilik etmek., 81
saranlıḳ: Cimrilik., 81
sarây (Far.): 1. Yer, mekân, makam., 137
sarây (Far.): 2. Ahiret sarayı., 174
sarây ortası: Yurt, mekân., 137
sarġar-: Sararmak., 38
sarġarmış: Sararmış., 37
sat-: Satmak., 217
satġın al-: 1. Satın almak., 217
satġın al-: 2. Seçmek, tercih etmek., 102
satıġ: Alışveriş, ticaret., 216
satıġçılıḳ: Ticaret., 216
sav: Söz., 230
şavab (Ar.): Doğru., 210
savaş bol-: Kavga olmak, çekişme olmak., 200
savaş: Kavga, çekişme., 199
sawçı: Peygamber., 168
sawuḳ: Soğuk., 37
sawur-: Savurmak., 160
şayḥa (Ar.): Ses., 230
sâz (Far.): Silah., 200
sé/ez-: Sanmak, zannetmek., 112
secde (Ar.): Secde, secde etmek., 188
secde ḳıl-: Secde etmek., 188
secde ḳılıġlı: Secde eden., 188
seç-: 1. Vahyetmek, bildirmek, iletmek., 171
seç-: 2. Seçmek, ayırmak., 159
sefer (Ar.): Sefer, yolculuk., 148
seḥer (Ar.): Seher vakti., 20
sekirt-: 1. Musallat etmek., 81
sekirt-: 2. Koşturmak., 67
sekiz: Sekiz, 8., 30
selâm (Ar.): Esenlik, güvenlik, selâm, selâm olsun!, 197
selâm ḳıl-: Selâm vermek., 124
selâm ḳılmaḳ: Selâm verme., 124
selâmetliḳ (Ar.): Selamet, esenlik., 197
Semûd: Kavim., 120
semüz: Semiz., 49
sen: İkinci tekil şahıs zamiri, sen., 243
senâ (Ar.): Övgü., 197
ser-: Sabretmek, sabırlı olmak, tahammül etmek., 78
sergen eren: Sabreden erkek., 90
sergen tişi: Sabreden kadın., 90
sergen: Sabreden, sabırlı., 90
serin-: Katlanmak, sabretmek., 78
serinigli: Sabreden., 90
serinmeklik: Sabır., 78
sermek: Sabretme, sabır., 78
sew(ü)n-: Sevinmek., 100
sew-: 1. Sevmek, dilemek, tercih etmek., 100
sew-: 2. İstemek, arzu etmek, temenni etmek., 101
sewdür-: Sevdirmek., 100
sewnügli er-: Şımarmak., 89
sewüg: Sevilen., 103
sewüglük: Sevgi., 99
sewünç bérigli: Müjde veren., 227
sewünç eşüttür- / müjde bér-: Müjde vermek, müjdelemek., 226
sewünç ḳılıġlı: Zevk ü safa süren., 227
sewünç: Rahatlık, ferahlık., 78
sewünçi bér-: Müjde vermek., 227
sewünçi béril-: Müjdelenmek., 235
sewünçi: Müjde., 226
séz(ı)n-: Sanmak, zannetmek, hesap etmek., 107
sezâ (Far.): 1. Hak, doğru, gerçek., 210
sezâ (Far.): 2. Lâyık, müstahak, hak etme., 211

sezâ bol-: Vacib olmak, gerek olmak, hak olmak, gerçekleşmek., 183
sezâça: Hakkıyla, lâyıkıyla, yerli yerince., 211
sezâraḳ: Daha lâyık, daha iyi., 211
sezâsız (Far.): Haksız, lâyık olmayan., 205
sezâsızın: Haksız yere., 205
sézig: Şüphe, zan, sanı., 107
sezigli: Sanan, zanneden., 112
séziglig bol-: Şüphede kalmak, tartışmak., 107
séziglig: Şüpheli, tartışmalı., 112
sézigsiz: Şüphesiz., 107
sézinç: Zan., 111
sézindür-: Şüphelendirmek., 107
sézindürgen: Şüphe yaratan., 111
sı-: (and, and) bozmak., 86
şıfat (Ar.): Sıfat., 58
şıfat ḳıl-: Benzetmek, birini bir şeye yakıştırmak, vasıflandırmak., 42
sığın-: Sığınmak., 224
sığınçu: Sığınak, sığınacak yer., 138
sığındur-: Sığındırmak, himaye etmek, barındırmak., 224
sığınğu yer: Sığınılacak yer., 138
sığınğu: Barınılacak yer, sonunda varılacak yer., 138
sığınmaḳ: Islık çalmak., 230
sığır-: Islık çalmak., 230
sın-: Kırılmak, yıkılmak., 200
sınar: Taraf, kenar., 27
sınardın tur-: Uzak durmak, kaçınmak, sakınmak., 125
sındur-: (yemin) bozmak, (sözden) dönmek., 86
sınmaduḳ: Bozguna, hezimete uğramamış., 199
sır(r) (Ar.): Sır., 228
sızğur-: Erimek., 38
sızğurmış tuç: Erimiş bakır., 24
sidr (Ar.): Sedir (ağacı)., 48
sidr yığaçı: Sedir ağacı., 48
siḥr (Ar.): Sihir, büyü., 181
siñ-: Kolay hazmedilmek, sindirilmek., 143
siñen suw: İçimi kolay su., 146
siñgen: Hazmı kolay., 144
siñür-: Yutmak., 143
siñürgen: Öfkeyi sindiren, yenen., 92
sipâs (Far.): İyilik, lütuf., 77
sipâs ur-: İyilik etmek, lütfetmek., 78
sitemkâr (Far.): Zalim., 95
sitemkâr / küç ḳılğan: Zulmedici., 96
siz: 2. Çoğul şahıs zamiri: siz., 243
soğuḳ: (gölge için) koyu., 45
soḳuş-: Çarpışmak., 200
sol: Sol, sol taraf., 25
soñ / âḫir: Son., 29
soñ ḳal-: 1. Arkaya, sona kalmak., 29
soñ ḳal-: 2. Ardından, peşinden gelmek., 66
soñ ḳalğan: Geride kalan., 28
soñ sarây: Ahiret., 174
soñ yanış: Akıbet, sonuç., 29
soñ: 1. Son, ard, arka., 26
soñ: 2. Akıbet, son., 29
soñ: 3. Sonra., 18
soñla-: Geri dönmek., 70
soñlat-: Sonucunu vermek, akıbetini oluşturmak., 29
soñra ḳalğan: Sona kalan., 29
soñra yorı-: Sonra olmak., 18
soñra: Başka, ayrıca., 43
sor(u)l-: Sorulmak, soruya çekilmek., 208
sor-: Sormak., 208
sorulmış: Sorguya çekilen, mesul tutulan., 208
soruş-: Birbirini sorumlu tutmak., 208
soy(u)l-: Sıyrılmak., 208
soylup çıḳ-: Sıyrılıp çıkmak, üzerine almamak., 208
soyurḳa- (Mog.): Merhamet etmek, rahmet etmek., 196
soyurḳamaḳ: Rahmet., 195

sök-: Lanetlemek, kovmak., 198
sökellik: Hastalık., 72
sökmiş sürülmiş: Lanetlenmiş, sürülmüş, kovulmuş., 198
sörçek: Efsane, hikâye., 241
söz / sav: Söz, haber., 230
söz aymaḳ: Konuşma, hitabet., 231
söz ayt-: Söylemek., 232
söz ḳoşġu: Şair., 163
söz tutmaġlı boḍun: Yoldan çıkan, söz dinlemeyen halk., 121
söz: Söz, kelam, haber., 230
sözle-: 1. Söylemek, konuşmak. **2.** Anlatmak, hikâye etmek. **3.** (söylenen) olmak., 232
sözleş-: Konuşmak., 231
sözleşmek: Konuşma., 231
sözlet-: Konuşturmak., 231
suçul-: (giysi, ayakkabı) çıkarmak., 147
sun-: Uzatmak., 32
sunmaḳlıḳ: İbadet, kulluk etme., 185
sûre (Ar.): Sure., 172
şûret (Ar.): 1. Suret, şekil., 58
şûret (Ar.): 2. Heykel., 180
şûret (Ar.): 3. Hâl, durum., 114
şûret ḳıl-: Şekil vermek., 162
suw içürmek: Su içirme, su dağıtma., 142
suw ḳol-: Su istemek., 143
suw yaġturur: Yağmur yağdıran., 13
suw yarġan: Suyu yaran, suyu yara yara ilerleyen., 152
suw: 1. Su., 145
suw: 2. Akarsu., 22
suwar(ı)l-: Su içirilmek., 143
suwḳa batḳan: Suya batan, dalgıçlık yapan., 247
suwsa-: Susamak., 143
suwsamış: Susamış., 142
sü: 1. Asker, ordu. **2.** Yandaş., 122
süçüg: Tatlı, hoş, güzel., 60
süḍre-: Sürüklemek, zorla çekmek., 128
süḍrün-: Sürüklenmek., 128
Süleymân, 169
sülüg: Askerli, askeri olan., 198
sünnet (Ar.): Sünnet, dinen geçerli olan adet., 192
süñük: Kemik., 61
sür-: 1. Sürmek, meshetmek., 187
sür-: 2. Sürmek, zorla başka yere götürmek, kovmak. **3.** Taş atarak uzaklaştırmak., 152
sürgüçi: Sürücü., 163
sürüg: Sürü., 49
sürügli: Taksim eden., 75
sürügüp körünü: Sürü olarak görünüp., 49
sürül-: Sürülmek, uzaklaştırılmak., 152
sürülmiş: Sürülmüş, kovulmuş., 151
süst (Far.): Gevşek., 99
süst bol-: 1. Gevşeklik göstermek, zaafa düşmek, yılmak. **2.** Güç kaybetmek, zayıflamak., 72
süst bol-: 3. Hafifletilmek, azaltılmak., 35
süstel (Far.): Güçten düşmek, zayıflamak, gevşemek., 72
süstluḳ (Far.): Duraklama, sürece ara veriş., 17
süstluḳ ḳıl-: Tembellik etmek, ihmal etmek., 86
süsül-: Boynuzla vurulmak., 128
süsülmiş: Boynuzlanarak öldürülmüş (hayvan)., 50
süt: Süt., 145

Ş

şâd (Far.): Sevinçli, mutlu., 100
şâd bol-: Mutlu olmak, sevinmek., 100
şamuşa: Bezek, süs., 60
şarâb (Ar.): İçecek., 145
şeb (Far.): Gece., 21
şefâ'at (Ar.): Şefaat, iltimas., 170
şefâ'at ḳıl-: Şefaat etmek., 223
şefî' (Ar.): Şefaatçi., 170
şefî'çi: Şefaat eden, şefaatçi., 170
şehîd (Ar.): Şehit., 199
şehvet (Ar.): Şehvet., 100

şek bol-: Şüphe etmek, kuşkulanmak., 107

şek tutġan er-: Şüpheye düşmek., 107

şek tutġan: Şüpheci., 111

şek(k) (Ar.): Şüphe, kuşku., 111

şeker (Far.): Şeker., 145

şeklen- (Ar.): Şüphe etmek., 107

şeklig (Ar.): Şüpheci., 111

şeklig bol-: Şüphe etmek., 107

şeksiz (Ar.): Şüphesi olmayan, emin, inançlı., 177

şenbe (Far.): Cumartesi, cumartesi tatili., 20

şenbe boḍunları ya‘nî Cuhûdlar: Cumartesi halkı, Yahudiler., 121

şenbe ḳıl-: Cumartesi yasağına uymak., 214

şer(r) (Ar.): Şer, kötülük., 80

şerî‘at (Ar.): Şeriat, din yolu., 178

şevḳlen- (Ar.): Çok arzu etmek, istemek., 101

şi‘r (Ar.): Şiir., 241

şifâ (Ar.): Şifa., 74

şifâ bér-: Şifa vermek, rahatlatmak., 74

şiftâr (Tac.): Tavan, çatı., 141

şiftâr öçek: Çatı., 141

şûr (Far.): Tuzlu., 144

şuwşa-: Fısıldamak., 238

şuwşamaḳ: Gizli konuşma, fısıldaşma., 237

şuwşamış: Fısıltı., 237

şükr (Ar.): Şükür, hamd., 197

şükr aymaḳ: Hamdetme, şükretme., 197

şükr ḳıl-: Şükretmek., 197

şükr ḳılġan: Şükreden., 197

şükr ḳılığlı: Şükreden., 197

şükr öte-: Şükretmek., 197

şükr ötegli: Şükreden., 197

T

ta‘âm (Far.): Yemek, yiyecek., 144

tâ‘at (Ar.): İbadet., 185

ṭa‘n (Ar.): Ayıplama, ayıp., 88

ṭa‘n ḳıl-: Ayıplamak, kusur bulmak., 89

tâbût (Ar.): Sandık., 140

taġ: Dağ., 23

taġâbün (Ar.): Zarar, aldanış., 218

taġay: Dayı., 120

taġda yatġan: Rahip., 177

taḥiyye (Ar.): Selâm., 124

taḥiyye béril-: Selâmlanmak, selâm verilmek., 124

taḫt (Far.): 1. Arş., 12

taḫt (Far.): 2. Taht., 140

taḫta (Far.): Levha., 240

taḳı bir gürûh: Diğer bir bölük., 121

taḳı bir: Öbür, diğer., 243

taḳı biri: Öbürü, diğeri., 243

taḳı: Ve, daha, henüz, sonra., 244

taḳṣîr (Ar.): Kusurlu olma, geri dönme, vazgeçme., 87

taḳṣîr ḳıl-: Geri durmak, vazgeçmek., 87

ṭalâḳ (Ar.): Boşama, boşanma., 117

ṭalâḳ (küni): Kavuşma, kıyamet (günü)., 175

ṭalâḳ ḳıl-: Boşamak., 117

tam: Duvar, yapı., 141

tama‘ (Ar.): Açgözlülük., 89

tama‘ ḳıl-: Arzu etmek, istekte bulunmak., 101

tamduḳ: Yakıt., 46

tamġa ur-: Mühürlemek., 240

tamġa: Damga., 240

tamḳa yölenmiş: Duvara dayanan., 69

tamuġ otı: Cehennem ateşi., 174

tamuġ: Cehennem., 174

tamur: Damar., 61

tañ (I): Sabah., 20

tañ (II): Tuhaf, şaşılası., 109

tañ iş: Şaşılası, korkunç iş., 152

tañ kel-: Şaşırtmak, hoşa gitmek., 102

tan(ı)l-: İnkâr edilmek., 180

tan-: İnkâr etmek, iman etmemek., 180

tañbaşında kirgen: Sabahlayan, sabaha eren., 20

tanġan: İnkâr eden, küfre dalan., 179

tanıġlı bol-: İnkâr edenlerden olmak., 180

tanıġlı er-: İnkâr etmek., 180

tanıġlı: Kâfir, iman etmeyen, inkâr eden., 179

tañla-: Şaşmak, şaşırmak., 109

tanmaḳ: İnkâr etme., 179

tanmaḳlıḳ: Küfr., 179

Tañrı atıda aḍınḳı birle: Allah'tan başkasının adı anılarak., 179

Tañrı fermânından çıḳġan: Fasık., 179

Tañrı tuta and: Allah'a and olsun ki!, 238

Tañrı: Tanrı, Allah., 164

Tañrıda aḍın but: Put., 180

Tañrıda aḍın tapunġu: Tagut., 180

Tañrıda aḍın: Tagut., 180

Tañrıḳa yan-: Tövbe etmek, tövbe edip Allah'a yönelmek., 194

Tañrıḳa yanġan: Allah'a yönelen, hakka gönül veren., 194

Tañrını barlamama-: Tanrıyı inkâr etmek, küfre dalmak., 180

Tañrını bilgen: Dindar, zahit., 177

tanuḳ ḳıl-: Tanık tutmak., 206

tanuḳ: 1. Tanık, şahit. **2.** Doğru, gerçek şahit., 205

tanuḳluḳ bér-: Şahitlik etmek, tanıklık vermek., 206

tanuḳluḳ bérgen: Şahit, tanıklık eden., 206

tanuḳluḳ: Şahitlik, tanıklık., 205

tap- (I): Tapmak, ibadet etmek, iman etmek., 178

tap- (II): Bulmak., 207

tap kel-: Yetmek, yeterli olmak., 35

tap(u)n-: Tapınmak, ibadet etmek kulluk etmek., 178

tap: Yeter, kâfi., 35

tapa-: -a, -a doğru., 244

tapalat-: Sevindirmek, birinin kötülüğünden zevk aldırmak., 86

tapġan: Tapan, kulluk eden., 177

tapla-: 1. Rıza göstermek, hoşnut olmak, razı olmak., 102

tapla-: 2. Destek olmak, yardımcı olmak., 223

taplamama-: Kabul etmemek, razı olmamak., 126

taplamaz: Rıza göstermeyen, kabul etmeyen., 97

taplan-: Rıza gösterilmek, hoşnut olunmak., 102

taplanmış: Seçkin kılınmış, hoşnut olunan, beğenilen., 102

taplaş-: Birbirini razı etmek, uzlaşmak., 203

tapmaḳ: Ele geçirmek, elden kaçırmamak., 207

tapmaḳḳa: Tapılacak olan, ilah., 164

tapmış ḳunçuy: İnançlı kadın., 177

tapnuġlı er-: Tapan, iman eden olmak., 185

tapşur-: Getirmek, vermek., 150

tapuġ: İbadet., 185

tapuġçı: Torun (hizmet eden)., 120

tapun- / tap-: Tapmak, tapınmak., 178

tapunġan … ḳunçuy: İbadet eden kadın., 177

tapunġu: İlah, Tanrı., 164

tapunġuluḳ Îḍi: İlah., 164

tapunġuluḳ: Tapılacak., 164

tapunmaḳḳa sezâ bir Tañrı: Allah., 164

tapunmaḳḳa Tañrı: İlah., 164

tar-: Dağıtmak, darmadağın etmek., 158

tar: Sıkıntılı, zor., 153

taran-: Taranmak, süslenmek., 59

taranıp çıḳ-: Süslenip dışarı çıkmak., 59

tarıġ: Ekin., 22

tarıġçı: Çiftçi., 163

tarıġlaġ: Hasılat, kazanç, kâr., 217

tarıl-: Dağılmak, parça parça olmak, bölünmek., 158
tarılmaḳ: Dağılma., 158
tarlıḳ … eksütmek: Kıtlık., 14
tarlıḳ emgek: Sıkıntı, zorluk., 153
tarlıḳ ḥâl: Darlık, geçim hırkası., 222
tarlıḳ: Sıkıntı., 153
tarmaḳ: Darmadağın etme, dağıtma., 158
tart-: Çekip çıkarmak., 128
tartış-: Tartışmak, münakaşa etmek, savunmak, mücadele etmek, ihtilafa düşmek., 126
tartışığlı er-: Anlaşmazlığa düşmek., 126
tartışıḳ bol-: İhtilafa düşmek., 126
tartışıḳ ḳıl-: Tartışmak, ihtilafa düşmek., 126
tartışıḳ: Çelişki, tutarsızlık, tartışma., 126
taru-: 1. Dar gelmek, darlaşmak, daralmak., 32
taru-: 2. Sıkıntı içinde olmak, daralmak., 73
tarut-: 1. Azaltmak, kısmak., 32
tarut-: 2. Sıkıştırmak, baskı yapmak., 233
taṣarruf (Ar.): Tasarruf, hükmü altında olma., 215
taş (I): Taş., 22
taş (II): Dışarı, fazla., 26
taşla-: Taşlamak, taş atmak., 128
tat-: Tatmak, tadına bakmak., 64
tatığlı: Tadan, tadına bakan., 64
tatlığ: 1. Tatlı, lezzetli. **2.** Tatlı su., 144
tatur-: Tattırmak., 64
tawar: Mal, mülk., 216
tawarlığ: Mal mülk sahibi., 220
tay-: Kaymak, sürçmek., 68
tayaḳ: 1. Asa, değnek. **2.** Dayanak, düstur., 76, 142
tayan-: Dayanmak, yaslanmak., 69
tayandur-: Sakin eylemek, durdurmak., 79
tayanġan: Dayanan, yaslanan., 69
tayanığlı: Yaslanan, dayanıp oturan., 69
tayanmaḳ: Sükūnet bulma., 92
tayındur-: Kandırmak, aldatmak., 88
tâze (Far.): Taze, bayat olmayan., 144
Tâzî (Far.): 1. Arapça., 241
tâzî (Far.): 2. Arap atı., 50
Tâzî ermes: Arapça dışındaki dil., 241
Tâzî tili: Arapça., 241
Tâzîçe (Far.): Arapça., 241
te/éwe: Deve., 50
té-: Demek., 231
tedbîr (Ar.): Tedbir, öncelikle düşünme., 112
tedbîr ḳıl-: Düşünüp anlamaya çalışmak., 112
teg- / tegür-: Göndermek, vermek, ulaştırmak., 150
teg(ü)r-: 1. Musibet vermek, eriştirmek., 81
teg(ü)r-: 2. Ulaştırmak., 150
teg-: 1. İsabet etmek, gelmek, ulaşmak, erişmek, maruz kalmak, dokunmak., 64
teg-: 2. Kapamak, kuşatmak., 161
teg: Gibi., 244
teggüçi: Musibet, bela., 14
tegi: Kadar., 33
tegigli: Ulaşan, varan, erişen., 149
tegme yolı kim: Her defa, ne zaman ki, -dığı zaman., 14
tegme: Her, bütün, hep, hepsi, her şey., 36
tegre ḳapsal- ya‘nî erk bolma-: Kuşatılmak, çaresiz kalmak, mahvolmak., 200
tegre: Çevre., 137
tegrügli: Yetişen, ulaştıran., 149
tegşür-: 1. Bir şeyi başka bir şeye çevirmek. **2.** Değiştirmek, döndürmek, bir şeyin yerine başka bir şey koymak., 44
tegşürmek: Değiştirme, değişiklik., 43

tegür- tepret-: Eziyet etmek., 128

tegürmek: Tebliğ, tebliğ etme, duyurma., 232

tegürmeklik: Tebliğ., 170

tek (I): Tek, hiç., 35

tek (II): Sessiz, sakin., 92

tek tañ: Pek tuhaf., 109

tek tur-: Susmak, sessiz kalmak., 234

tek turmaḳ: Konuşmamak, suskun kalmak., 233

tek turuġlı: Susmuş, suskun., 92

tekebbürluḳ (Ar. T.): Büyüklük taslamak., 81

tekin: Beklenmedik bir anda, bir anda., 16

telbe: Deli, mecnun., 113

telwelik: Delilik, cinnet., 105

temâşâ (Far.): Temaşa, seyir, gezme., 149

temâşâ ḳılıġlı: Zevk ve safa süren., 246

temür: Demir., 24

ten (Far.): Ten, beden, nefis, can., 56

teñ bol-: Eşit, aynı olmak., 43

ten tileki: Nefis arzusu, şehvet., 101

teñ tuş: Eş, ortak., 122

teñ: Eşit, aynı, özgür., 41

tenâd (Ar.): Bağırıp çağırma., 236

teñde keç-: Kusur işlemek, kötü hareket etmede aşırıya kaçma., 89

teñde keçgen: Haddi aşan., 94

teñde keçigli: Haddi aşan., 94

teñde keçrügli / artuḳ ḳılıġlı: Aşırılık, husumet., 83

teñde keçürdeçi: Aşırıya kaçan., 94

teñeşik: Eş, ortak., 41

teñeştür-: Denkleştirmek, eşitlemek., 43

teñiz: Deniz., 22

teñle-: 1. Bir ve aynı hale getirilmek., 43

teñle-: 2. Takdir ve tayin etmek., 173

teñlemek: Takdir., 173

teñlen-: Bir ve aynı hale gelmek., 43

teñlenmiş: Belirlenmiş, belli, muayyen., 114

teñlep yıġılmış: Yerleştirilmiş., 138

teñlig: Denk, eşit., 41

Teñri: Allah., 164

Teñrilik: Tanrı için, Allah yolunda., 177

tép: Diye., 231

tep-: Tepmek, tekmelemek., 128

tepre - teg: Ürpermek, titremek., 73

tepre-: Kımıldamak, hareket etmek., 65

tepren-: Deprenmek, hareket etmek., 65

teprenigli: Canlı, yaratık., 47

tepret-: Harekete geçirmek, fitlemek., 82

tér- / ḳopar-: Haşretmek, diriltip kaldırmak., 176

tér(ı)l-: Toplanılmak, hasredilmek., 159

tér(i)lgen: Bir araya toplanmış., 122

tér-: 1. Dermek, toplamak, bir araya getirmek, haşretmek., 159

ter: Ücret, karşılık, mükâfat, mehir., 217

terâzû (Far.): Mizan, ölçü., 31

térdeçi: Toplayıcı., 159

teri: Deri., 56

térigli: Toplayan, bir araya getiren., 159

terk ḥisâb ḳılġan: Çabuk hesap gören., 66

terk: Çabuk, tez., 66

terke kir-: Ücretle çalışmak., 217

terke tut-: Ücretle çalıştırmak., 217

terklet-: Acele ettirmek., 67

térlür yer: Toplanılacak yer, toplantı yeri., 138

tersâ (Far.): Hıristiyan., 177

terslen-: Hoşuna gitmemek., 109

tesbîḥ (Ar.): Tanrıyı eksik sıfatlardan tenzih etme, ululama., 188

tesbîḥ ay-: Tesbih etmek., 189

tesbîḥ ayt-: Tenzih etmek, ululamak., 189
tesbîḥ aytığlı: Allah'ı tesbih eden., 188
tesbîḥ ḳıl-: 1. "Sübhanallah" demek, teşbih etmek., 189
tesbîḥ ḳıl-: 2. Namaz kılmak., 188
teslîm (Ar.): Teslim etme, verme., 67
teslîm du'âlar iḍisi: Dua sahibi., 165
tevbe (Ar.): Tövbe., 194
tevbe bér-: Tövbeyi nasip etmek., 194
tevbe ét-: Tövbe etmek., 194
tevbe ḳabûl étken: Affedici, tövbeyi kabul eden., 165
tevbe ḳabûl ḳılġan: Esma-yı hüsnadan: Tevvâb., 167
tevbe ḳıl-: Tövbe etmek., 194
tevbe ḳılġan … ḳunçuy: Tövbe eden kadın., 194
tevfîḳ (Ar.): Tanrı yardımı., 222
tevfîḳ bér-: Barıştırmak, dargınlığı ortadan kaldırmak., 202
Tevrî/ât (Ar.): Tevrat., 172
tewe yüñi: Deve yünü, yapağı., 147
teyemmüm (Ar.): Teyemmüm, toprakla abdest alma., 186
teyemmüm ḳıl-: Teyemmüm etmek., 187
téyü: Diye., 231
tezek: Tezek, dışkı., 49
tezgin-: Dolanıp durmak, bocalamak., 105
tezginç: Çember., 61
tezgindür(ü)l-: Dolaştırılmak, gezdirilmek., 149
tezginip yorı-: Bocalayıp durmak., 105
tezginmek: 1. Gezinme, dolaşma., 149
tezginmek: 2. Devlet, güç kaynağı., 130
tınçı-: Bozulmak, kokuşmak., 64
tıñla-: Dinlemek., 63
tıñlaġlı: Casus., 199
tik-: Dikmek, dik hâle getirmek., 65
tiken: (meyve için) tadı buruk, ekşi yahut acı., 144
til çıḳar-: Dil çıkarmak, dilini uzatıp solumak., 89
til ét-: Ayıplamak., 89
til: Dil, lisan., 241
tile-: 1. İstemek, dilemek, arzu etmek., 101
tile-: 2. Aramak., 226
tile-: 3. Sevmek, hoşlanmak., 99
tilegli: Rağbet eden, meyleden, isteyen., 103
tilegüçi: Muhtaç, yoksul., 221
tilek: Arzu, istek, yapılmak istenen., 103
tilemegli: Yüz çeviren., 97
tilen-: İstenmek., 101
tirek: Direk, destek., 142
tirgür-: Dirilmek., 175
tirgüz-: 1. Hayat vermek, diriltmek., 175
tirgüz-: 2. Yeniden meydana getirmek, değiştirmek., 44
tirig ḳal-: Sağ olmak, yaşamak., 53
tirig ḳoḍ-: Öldürmemek, sağ bırakmak., 53
tirig: 1. Diri, canlı., 47
tirig: 2. Esma-yı hüsnadan: Hayy., 167
tiriglik bér-: Yaşatmak, hayat sürdürmek., 53
tiriglik: **1.** Hayat, yaşantı, ömür., 53
tiriglik: 2. Kâfi olma, kifayet etme., 35
tiriglik: 3. Refah, geçimlik, maişet., 219
tiril-: Yaşamak., 53
tirsek: Dirsek., 57
tişi: Kadın, kız, dişi., 55
titre-: Titremek, sarsılmak., 73
tiz: Diz., 58
tizin yüknüp: Diz çökmüş durumda., 69
toḳ(u/ı)ş-: Öldürmek, savaşmak, çarpışmak, cihat etmek, mücadele etmek., 200
toḳı-: 1. İftira etmek., 236
toḳı-: 2. Misal vermek, söylemek., 231
toḳış ḳılmaḳ: Cihat., 199

toḳsan toḳuz: Doksan dokuz, 99., 30

toḳsan: Doksan, 90., 30

toḳsu-: Var olmak, vuku bulmak., 39

toḳsuġlı: Vuku bulan, olacak olan., 17

toḳu/ış: Savaş, çarpışma., 199

toḳuşġan: Savaşan, cihat eden., 199

toḳuşmaḳ: Savaş., 199

toḳuz: Dokuz, 9., 30

tola-: Eğip bükmek, çevirmek., 44

tolan-: Dolmak., 159

toldur-: Doldurmak., 159

tolımsız emgeksiz: (şan ve şeref göstergesi) ordu ve silahı olmayan., 198

tolımsız: Silahsız., 198

tolu yüklüg: Dopdolu, yüklü., 36, 162

tolu: Dolu, tam., 36

tolum: Tedbir, ihtiyat., 112

ton: Ev eşyası., 140

toñuz: Domuz., 50

topraḳ: Toprak., 21

tögül-: Öldüresiye dövülmek., 129

tögülmiş: Dövülerek, vurularak öldürülmüş (hayvan)., 127

töhmetlig (Ar.): Rahatsız eden, endişeye düşüren., 96

tök-: Dökmek., 160

tölek: Durgun, sakin., 92

töpen ḳıl-: Ters yüz etmek, baş aşağı getirmek., 129

töpen: Ters yüz, baş aşağı., 70

tört: Dört, 4., 29

törter törter: Dörder dörder., 31

törüt-: 1. Yaratmak, var etmek., 39

törüt-: 2. Tamamlamak, gerçekleştirmek., 162

törütgen: Yaratan, yaratıcı, Rab., 165

törütmek: Yaratılış, yaratma., 39

törütmiş: Yaratılmış., 39

törütteçi: Yaratıcı, yoktan var eden., 165

törütügli: Yaratan, yaratıcı., 165

törütül-: Yaratılmak., 39

töşek ḳat-: Cinsel ilişkide bulunmak., 64

töşek: Döşek, yatak, beşik., 140

tuç: Tunç., 24

tuġ-: (güneş) doğmak., 21

tuġrul-: Doğmak., 54

tuġur-: Doğurmak., 54

tur-: 1. Durmak, kalmak, ayakta durmak., 66

tur-: 2. Oturulmak., 69

tur-: 3. Turur: var, mevcut, olmak. **4.** -dır / -dir. **5.** Süreklilik yardımcı fiili., 243

Ṭûr: Dağ., 23

turġu / yanış yer: Kalınacak, en son bulunulacak yer., 138

turġu bûstân: Adn cenneti., 174

turġu éw: Ev, mesken., 140

turġu uştmaḥ: ‘Adn cenneti., 174

turġu yer: Gidilecek, konaklanılacak yer, kalınacak yer., 138

turġuluḳ: Konaklama, ikamet., 140

turġur-: Yapmak, inşa etmek., 142

turġurmış: Yapılmış, inşa edilmiş., 155

turılan-: Sert, acımasız davranmak., 129

turmış: Sebat eden., 177

turuġlı: İkamet eden., 140

turuḳ-: Durdurulmak., 207

turuḳtur-: Tutmak, yakalamak., 207

tusu inçlen-: Faydalanmak, istifade etmek., 154

tusu: Fayda, yarar., 154

tuş (II): Akran, eş, ögür., 122

tuş- yâ kör-: Görmek, maruz kalmak., 124

tuş-: Rastlamak, maruz kalmak., 124

tuşmaḳ: Kavuşma, görme., 62

tut(u)l-: Yakalanmak., 207

tut-: 1. Tutmak, almak, yakalamak. **2.** Tutmak, alıkoymak, yakalamak., 207

tut-: 3. Tutmak, edinmek, sahiplenmek, sahip çıkmak, kabul etmek., 225

tut-: 4. Yapmak, elde etmek., 156
tut-: 5. (alaya) almak., 85
tut-: 6. Tutmak, yazmak, kaydetmek., 240
tut-: 7. Yer tutmak, ikamet etmek., 139
tut-: 8. Saklamak, muhafaza etmek., 225
tutaşı tur-: Israr etmek, inat etmek., 84
tutaşı: Devamlı, daima, sürekli, birbirine bağlanan., 19
tutmağlı: (dost vs.) tutmayan, edinmeyen., 56
tutuġlı: Tutan, yazıcı (melek)., 184
tutup yapuş-: Yakalamak, yapışmak., 207
tutur-: Emretmek, sorumlu tutmak, vasiyet etmek., 75
ṭuvâ (Ar.): Tuva vadisi., 23
ṭuvâ atlıġ: Tuva vadisi., 24
Tübba:, 120
tügün: Kısır., 73
tüke- / alḳın-: Tükenmek, bitmek., 41
tüke-: Tükenmek, bitmek., 41
tükel bér-: Yerine getirmek, ikmal etmek., 162
tükel béril-: Tam ve eksiksiz verilmek., 162
tükel bol-: Gerçekleşmek, tamamlanmak., 162
tükel ḳıl-: 1. Tamamlamak, ikmal etmek., 162
tükel ḳıl-: 2. Yerine getirmek., 156
tükel ḳılġan: Tamamlayan., 36
tükel ḳılın-: Tam, eksiksiz verilmek., 163
tükel: Hep, tam olarak., 36
tün: 1. Gece., 21
tün: 2. Dün., 19
tünki kün: Dün., 19
tünle … elt-: Geceleyin götürmek., 150
tünle: Gece, geceleyin., 21
tüp (I): (ağaç için) gövde, dal., 48
tüp tüz ḳıl-: Düzgün, güzel bir şekilde ortaya koymak., 156
tüp tüz: 1. Aynı, eşit., 41
tüp tüz: 2. Dümdüz yer, çorak yer., 22
tüplüg: Ölümsüz., 19
türlüg türlüg: Çeşit çeşit, türlü türlü., 43
türlüg: Türlü, çeşitli (şey)., 43
türül-: Dürülmek., 161
türülmiş: Dürülmüş., 37
tüş-: 1. İnmek, çökmek., 69
tüş-: 2. Yere kapanmak, düşmek, secde etmek., 188
tüş-: 3. Üzerine düşmek, ait olmak., 225
tüş-: 4. Ortaya çıkmak, olmak., 39
tüş-: 5. Düşmek., 68
tüş-: 6. Kaplamak, kuşatmak., 160
tüş: Düş, rüya., 71
tüşür-: 1. Düşürmek, bırakmak., 68
tüşür-: 2. Düşündürmek, vesveseye düşürmek., 107
tütün: Duman., 46
tütünsüz: Dumansız, kor halinde., 46
tüz bol-: 1. Eşit, aynı olmak., 43
tüz bol-: 2. (binek üzerinde) düzgün olmak, doğru durmak., 66
tüz köni: Doğru, hak, müstakim., 182
tüz: Uygun, doğru., 211
tüzetil-: Eşit olmak, aynı ve bir olmak., 43
tüzün: 1. Güzel, değerli; cömert., 91
tüzün: 1. Güzel, değerli; cömert. **2.** Yumuşak huylu, esma-yı hüsnadan: Halîm., 167

U

u-: Muktedir olmak, gücü yetmek., 133
uç: Uç., 27
uça suwı: Meni., 62
uça: Bel, sulb., 58
uçġun-: (aklı) çıkmak., 107
uçmaḥ ḳızları: Huri., 184
uçtmaḥ: Cennet., 174
uçuz: Değersiz, bayağı, hor., 99
uçuzla-: Kahretmek., 105

uçuzlap keçrügli: Kahredici, kahredici üstünlüğe sahip olan., 96
uçuzluḳ ḳıl-: Baş eğmek, boyun bükmek., 136
uçuzluḳ: Horluk, zillet., 84
uḍ- bar-: Ardından gitmek, takip etmek., 66
uḍ-: Uymak, arkasından gitmek, tabi olmak., 133
uḍġan: Uyan., 136
uḍḳu kim umızmaḳ: Uyku, uyuklama., 71
uḍḳu: Uyku, rüya., 71
uḍtur-: Arkasına takmak, peşine katmak., 66
uḍu bar-: Uymak, peşinden gitmek., 133
uḍu barıġlı ḳıl-: Tabi etmek, hizmetine vermek., 134
uḍu kel-: Takip etmek, peşine düşmek., 66
uġ: Kefalet., 206
uġan: Muktedir, esma-yı hüsnadan: Kadîr., 167
uġḳa aldaçı: Kefil olan., 206
uġuş: 1. Soy, nesil., 117
uġuş: 2. Kabile., 121
uḳ- … bil-: Tanımak., 124
uḳ-: Anlamak, aklını kullanmak, idrak etmek, farkına varmak., 113
uḳġan tur-: Aklını kullanmak., 113
uḳġan: Haberdar, esma-yı hüsnadan: Habîr., 167
uḳtur-: Bildirmek, anlatmak, haber vermek., 226
uḳul-: Anlaşılmak., 203
uḳulmaz ün: Anlaşılmayacak alçak ses, fısıltı., 237
uḳuşsuz: Akılsız, beyinsiz., 113
ul / yer töşeki: Temel., 141
ul: Temel., 141
ula-: Ulaştırmak, eriştirmek., 150
ulan-: Erişmek., 150
ulanmaḳ: Ulaşma, kavuşma., 149
ulanmış er-: Erişmiş, ulaşmış olmak., 150
ulaş-: Katılmak, birleşmek., 234
ulaşıḳlıḳ: Akrabalık., 119
ulaşu hîç: Hiçbir zaman., 14
ulaşu téril-: Sürekli bir arada olmak., 203
ulaşu turġu uştmaḫlar: ‘Adn cenneti., 174
ulaşu yarlıḳaġan: Esma-yı hüsnadan: Rahmân, Rahîm, Gafûr., 167
ulaşu: Devamlı, sürekli, ebediyen., 19
ulġay-: Büyümek., 54
uluġ / kerîm: Üstün, şerefli., 131
uluġ baḫşîşlıġ: Esma-yı hüsnadan: Rahmân., 167
uluġ bér-: Arttırmak., 34
uluġ bol-: Büyümek., 54
uluġ er-: Yüce olmak., 131
uluġ körün-: Büyük görünmek, ağır gelmek., 132
uluġ kün: Kıyamet günü., 175
uluġ pîr: Yaşlı, ihtiyar., 54
uluġ tut-: Ululamak, yüceltmek., 132
uluġ yazuḳ: 1. Büyük günah., 193
uluġ yazuḳ: 2. İftira, yalan., 235
uluġ yer: Yüksek yer, köşk, saray., 141
uluġ yüksek: Yüce, ulu., 131
uluġ: 1. Büyük, ulu, yüce. **2.** İleri gelen kimse, sözü geçen kişi, hayırlı ve faziletli kişi. **4.** Yüce., 131
uluġ: 3. Pek, çok., 34
uluġ: 5. Esma-yı hüsnadan: Kebîr, Mütekebbir., 166
uluġla-: Takdir etmek, ululamak., 132
uluġluḳ ḳıl-: Büyüklük taslamak., 82
uluġluḳ: 1. Büyüklük, azamet., 79
uluġluḳ: 2. İhtiyarlık., 54
uluġluḳ: 3. Lütuf., 77
uluġraḳ: 1. Daha büyük, en büyük, esas, ana., 131
uluġsıġlıḳ iḍisi: Mal mülk sahibi, zengin kişi., 220
uluġsıġlıḳ ḳıl-: Kibirlenmek, büyüklük taslamak., 82

uluġsığlıḳ ḳılığlı: Kibirlenen., 93

uluġsığlıḳ: Zenginlik, malı mülkü olma., 221

uluş boḍnı: Şehir halkı., 120

uluş: Şehir, memleket., 137

uluşluġ: Bir yerden olan., 140

um-: Ummak, ümit etmek., 103

uman- yâ ḳorḳ-: Umut etmek veya kaçınmak., 103

uman-: Korkmak, kaçınmak., 107

umınç tut-: Hesap etmek, beklemek., 103

umınç: Umma, bekleme., 102

umu/ınçsuz: Umutsuz, umudunu kesen., 110

umu/ız-: Uyuklamak., 71

umunçsuz bol-: Umut kesmek, umudunu kaybetmek., 110

un-: Gücü yetmek., 133

una-: Gücü yetmek., 133

unama-: Kabul etmemek, istememek., 126

unamağlı: Kabul etmeyen, razı olmayan., 97

unı/ut-: Unutmak., 114

unıtmaḳ: Unutma., 113

unıttur-: Unutturmak., 114

unmas ḳılığlı: Aciz tabiatlı., 96

unutġan: Unutkan., 113

unutul-: Unutturmak., 114

unutul-: Unutulmak., 114

unutulmış: Unutulmuş., 113

ur-: 1. Vurmak., 129

ur-: 2. Söylemek, misal vermek., 231

ur-: 3. Yapmak, ortaya koymak., 156

uraġut boḍnı: Evlilikte kadın tarafı., 121

uraġut: 1. Kadın, kız. **2.** Karı, zevce. **3.** Dişi., 55

urul-: Anlatılmak, söylenilmek., 231

uruş sâzı: Silah., 200

uruş: Savaş., 199

uruş-: Savaşmak., 200

us: Akıl., 113

usına kel-: Kendine gelmek, aklı başına gelmek., 74

uşan-: Parçalanmak, kırılıp ufalanmak., 158

uşanmış: Kırıntı, parçalanmış., 144

uştmaḥ (Sog.): Cennet., 174

utru bar-: Öne gelmek., 28

utru kel-: Yönelmek, öne geçmek., 28

utru kelmiş: İlerlemiş, yönelen., 70

utru: Ön, ön taraf, karşı., 26

uvutluġ: Rezil., 97

uwtan-: Utanmak., 109

uwtanmaḳ: Utanma., 109

uwut yeri: Utanılacak yer, hayâ yeri., 58

uwut: Haya, utanma., 109

uza-: Uzun olmak, uzun gelmek., 32

uzat-: Uzatmak., 32

uzatu tut-: Devamlı kılmak, sürekli tutmak., 19

uzun ‘ömr bér-: Uzun ömür vermek., 53

uzun ‘ömr béril-: Uzun ömür verilmek, çok yaşamak., 53

uzun ‘ömr bérilmiş: Uzun ömürlü olan., 53

uzun bol-: Uzun zaman geçmek., 18

uzun: 1. Çok., 34

uzun: 2. Uzun, uzun boylu., 59

Ü

üç aḍaḳın turġan tâzî: Arap atı., 50

üç: Üç, 3., 29

üçer üçer: Üçer üçer., 30

üçün: 1. İçin., 244

üçün: 2. -ıncaya kadar., 244

üḍ(ü)r-: 1. Seçmek, seçkin kılmak, üstün tutmak, tercih etmek. **2.** Seçip bir araya getirme., 101

üḍrül-: Vaat edilmek., 202

üḍrülmiş öḍ: Vaat edilen zaman., 15

üḍründi: İyi, hayırlı, seçkin (kişi)., 90

üḍür ya‘ni sew-: Tercih etmek, istemek., 102

üḍürmek: Tercih etme, seçim yapma., 101

üḍürmiş: Ayrıntılı, tafsilatlı., 232

ükek: Burç., 200
ükül-: Toplanmak, yığılmak., 159
ükülmiş: (küme küme) toplanmış., 122
üküş … ḳıl-: Çok … yapmak., 34
üküş bérgen: Çok bağışta bulunan, esma-yı hüsnadan: Vahhâb., 167
üküş bol-: Çok olmak., 159
üküş eşitgen: 1. Kulak veren, dinleyen., 63
üküş eşitgen: 2. Casus., 199
üküş néme bolur kim: Nice zaman sonra, hayli zaman geçtikten sonra., 17
üküş örtgen: Bağışlayıcı, affedici, esma-yı hüsnadan: Gaffâr., 167
üküş raḥmetlig Tañrı: Rahmân Allah., 165
üküş raḥmetlig: Esma-yı hüsnadan: Rahîm, Rahmân., 168
üküş tutaşı: Sürekli, devamlı., 19
üküş üküş: Çok çok., 34
üküş: Çok, pek çok, çoğu, birçoğu., 34
üküşlük: Çokluk., 34
üküşrek: Pek çok, çoğu., 34
üleş-: Paylaşmak, bölüşmek., 76
üleşigli: Taksim eden, paylaştıran., 75
ülgü: Ölçek., 31
ülüg: Nasip, kısmet., 173
ülüş ortak: Ortak., 122
ülüş: 1. Nasip, kısmet, pay, hisse., 75
ülüş: 2. Cüz, parça., 173
ümmet (Ar.): Ümmet., 120
ün / İsrâfîl üni: Korkunç ses, çığlık., 236
ün ḳılmaḳ: Ses çıkarmak, böğürmek., 49
ün: Ses, gürültü., 230
ünd(ü)r-: Büyütmek, yetiştirmek., 224
ünde-: 1. Çağırmak, davet etmek, seslenmek, bağırmak., 234
ünde-: 2. Dua etmek, niyaz etmek, yalvarmak, tapınmak., 196
ünde-: 3. Okumak., 239
ündegüçi: 1. Davet eden. **2.** Seslenen, çağıran., 234
ünden(ı)l-: Seslenilmek., 234
ünden-: Çağırılmak, davet edilmek., 234
ünlüg: Sesli, (buzağı için) böğüren., 49
ünün yügerü oḳımaḳda ḳoḍıraḳ: Alçak sesle seslenmek., 237
ür(ü)l-: Üflenmek., 143
ür-: Üflemek., 143
ürger-: Beyazlaşmak, ağarmak., 59
ürüñ bulıt: Bulut., 13
ürüñ: Beyaz, bembeyaz, parlak., 47
ürüñlük: Aklık, beyazlık., 47
üsk: Kat, huzur, nezd, yan., 130
üstel-: (kavga) çıkarmak., 126
üsten-: Önceden olmak, geçmek., 15
üstün kel-: Üstün gelmek., 132
üstün: 1. (bir şeyden) üstün, yüksek, ulu, yüce., 131
üstün: 2. Üst, üzeri., 25
üstünrek: Yüceler yücesi., 131
üstüvâr (Far.): 1. Esas, değer verilen., 131
üstüvâr (Far.): 2. Hikmetli., 184
üstüvâr / berk ḳıl-: Sağlamlaştırmak., 158
üstüvâr / berk: Muhkem, sağlam, müteşabih olmayan (sure)., 173
üstüvâr bolġan: Yüksek dereceye gelmiş olan., 132
üstüvâr er: Hakem, ara bulucu., 206
üstüvâr ḳıl-: 1. Sağlamlaştırmak, sabit tutmak., 158
üstüvâr ḳıl-: 2. Sözleşmek, ahitleşmek., 202
üstüvârlıḳ (Far.): 1. Doğru söz, hikmet., 235
üstüvârlıḳ (Far.): 2. And, söz, anlaşma., 202
üstüvârlıḳ (Far.): 3. Sağlam, sağlam olma., 157

üterçi: Av için kullanılan hayvan, köpek vs., 50
üze üze ḳıl-: Üst üste koymak, bir araya getirmek., 159
üze: 1. Üst, üzeri., 25
üze: 2. -a/-e, -a hakkında, -da/-de, arasında., 244
üzeñü: Merdiven., 141
üzüm: Üzüm., 145

V

va‘de (Ar.): 1. Vaat, verilen söz. **2.** Vade., 238
va‘de bér-: Vaadetmek, vaatte bulunmak., 202
va‘de bériş-: Sözleşmek, birbirine vaatte bulunmak., 202
va‘de ḳıl(ı)n-: Vaadedilmek, korkutulmak., 202
va‘de ḳıl-: Vaadetmek., 202
va‘îd (Ar.): Vaat, uyarı, tehdit., 238
vâcib (Ar.): Vacip, gerekli olan., 191
vâcib bol-: Hak olmak., 192
vâcib ḳıl-: Gerekli kılmak, elzem kılmak., 192
vaḫy (Ar.): Vahiy., 170
vaḫy ıḏ-: Vahy göndermek, vahyetmek., 171
vaḫy ḳılın-: Vahyedilmek, vahyolunmak., 171
vaḳt (Ar.): Vakit, zaman., 14
vaḳtlıġ (Ar.): Vakitli, belirli vakitte olan., 15
vaṣiyet (Ar.): Tavsiye., 239
vaṣiyet ḳıl-: Tavsiye etmek., 239
vây: Yazık! Müstehak., 104
ve: Ve., 245
vefâ (Ar.): Vefa, sadakat., 100
vefâ ḳıl-: Vefa göstermek., 100
vesvese (Ar.): Vesvese., 108
vesvese ḳıl-: Vesvese kılmak., 108
veyl (Ar.): Yazıklar olsun, eyvah!, 104

Y

yâ (I) (Far.): Ve, ya da, veya., 245
yâ azu: Ya da., 245
Ya‘ḳûb, 169
ya‘nî (Ar.): Yani., 115
yâd (Far.): 1. Anma, yâd., 188
yâd (Far.): 2. Öğüt., 239
yâd / pend: Öğüt, (kutsal) kitap., 239
yâd ḳıl-: Zikretmek, anmak, akla getirmek, hatırlamak., 189
yâd ḳılġan eren: Allah’ı zikreden erkek., 189
yâd ḳılġan tişi: Allah’ı zikreden kadın., 189
yâd ḳılġu: Zikr, Kuran-ı Kerim., 189
yâd ḳılın-: Anılmak, zikredilmek., 189
yaḍ-: Yaymak, dağıtmak, bol bol vermek., 190
yaḍaġ çekürge: Haşere., 52
yaḍaġ: Yaya, yerde yürüyen., 66
yaġd/tur-: Yağdırmak., 13
yağı: Düşman., 199
yağılıḳ ḳıl-: Düşmanlık etmek., 199
yağılıḳ: 1. Düşmanlık, haset., 199
yağılıḳ: 2. Savaş., 199
yağmur: Yağmur., 13
yağu-: Yaklaşmak., 64
yağuk koñşı: Akraba olan komşu., 120
yağuk: Akraba, hısım, yakın, yakın dost., 119
yağukluḳ iḍisi: Akraba, yakın olan kişi., 120
yağukluḳ: Akrabalık, hısımlık., 120
yağumış bol-: Yaklaşmış olmak., 64
yağut-: Yaklaştırmak., 64
yağutġan: Örten, bürünen., 160
yağutmaḳ: Yakınlık., 32
yağutul-: Yaklaştırılmak., 64
yaḫşı / körklüg: Güzel., 60
yaḫşı: 1. İyi, hayırlı, daha iyi., 77
yaḫşı: 2. İyilik, hayırlı iş., 152
yaḫşı: 3. Güzel, hoş., 60
yaḫşı: 4. İyilik eden, iyi kişi., 90
yaḫşıraḳ: Daha iyi, daha hayırlı, en hayırlı., 77

Yaḥyâ, 169
yaḳ- (I): Yakınlaşmak, cinsel temasta bulunmak., 64
yaḳ-(II): Ateş yakmak., 46
yaḳıl-: Yakılmak., 46
yaḳılmış ot: Alevli ateş., 46
yaḳın bolmış: Yakınlaşmış, dost edinilmiş., 122
yaḳın tiriglik: Dünya hayatı, bu dünya., 12
yaḳın: 1. Yakın, en yakın, yakında. **2.** Yakın olan., 32
yaḳınlıḳ: Yakınlık, dostluk., 122
yaḳınraḳ: 1. Daha yakın., 32
yaḳınraḳ: 2. Dünya, bu dünya., 12
yaḳîn (Ar.): Kesin bilgi., 116
yaḳîn bil-: Kesin olarak bilmek., 116
yaḳîn boluġlı: Kesin bilgisi olan., 116
yaḳînlıḳ (Ar.): Kesinlik., 116
yaḳînlıḳın: Kesinlikle, şüphesiz olarak., 116
yalav/waç: 1. Peygamber., 168
yalav/waç: 2. Elçi, Cebrail., 184
yalġan ay-: Yalan söylemek, iftira etmek., 236
yalġan ayt-: Yalan söylemek., 236
yalġan ḳılġuçı: Yalancı., 94
yalġan ḳoş-: İftira etmek., 236
yalġan ḳoşġan: İftiracı., 94
yalġan söz: İftira, yalan., 235
yalġan sözledeçi ya'ni yalġançı: Yalancı., 94
yalġan tut-: Yalanlamak, tekzip etmek, inkâr etmek., 236
yalġan tutġan: Yalanlayan., 94
yalġan tutġuçı: Yalan söyleyen., 94
yalġan tutuġlı er-: Yalan saymak, tekzip etmek., 236
yalġan tutul-: Yalanlanmak., 236
yalġan yarat-: İftira etmek, yalan söylemek, uydurmak., 236
yalġan yaratıġlı: İftiracı., 94
yalġan: 1. Yalan, iftira, uydurma., 235
yalġan: 2. Yalancı., 94
yalġan: 3. Büyü, sihir., 181
yalġançı: Yalancı., 94
yalġanḳa tut-: Yalanlamak., 236
yalġanlan-: İmandan döndürülmek., 180
yalġanlıḳ: Yalan., 235
yalġuz: Tek., 56
yalıñ bol-: Çıplak olmak., 58
yalıñ: Çıplak., 56
yalwar-: Yalvarmak, imdat dilemek., 223
yan- (I): 1. Dönmek, geri dönmek, döndürülmek., 71
yan- (I): 2. Tövbe etmek, suçtan dönmek, Tanrıya yönelmek., 194
yan- (I): 3. Reddetmek, ayrılmak, sapmak, vazgeçmek, dönmek, yüz çevirmek., 87
yan- (I): 4. Başka bir şekle dönmek, olmak., 44
yan- (II): Parlamak., 45
yan: 1. Yan, yan taraf, taraf, kenar. -dan yana., 27
yana / yime: Yine, ve., 245
yana: Sonra, yine., 245
yand(u)r-: 1. Döndürmek, çevirmek, havale etmek. **3.** Döndürmek, başka bir şeye çevirmek., 71
yand(u)r-: 2. Geri vermek, iade etmek, vermek., 67
yand(u)rul-: 1. Döndürülmek, çevrilmek. **2.** Baş aşağı döndürülmek, ters döndürülmek., 71
yandaḳ: Yandak bitkisi., 48
yandaḳı éş: Yol arkadaşı., 122
yandruġlı: Geri veren, bağışlayan., 165
yandura ḳoparmış: Yeniden diriltilen., 175

yanġan: Yönelen, dönen., 70

yanġu yer: Sonunda gidilecek, dönülecek yer, dönüş yeri., 138

yanġu: Dönme., 70

yañı belgürt-: Yeni ortaya çıkartmak., 115

yañı bol-: Yenilemek, tekrarlamak., 38

yañı: Yeni., 37

yanıġlı: 1. Dönen, geri dönücü. **2.** Geri çeviren, önleyen., 70

yanıġlı: 3. Aciz bırakan, dönen., 96

yanış yeri: Dönüş yeri, en son varılacak yer., 138

yanış: 1. Dönüş, dönülecek yer. **2.** Dönüp dolaşılan yer., 138

yañluḳ / âdemî: İnsan., 54

yañluḳ: İnsan., 54

yañluz yañluz: Tek tek, birer birer., 30

yañluz: Yalnız, tek başına, tek., 56

yanmaḳ / tevbe: Tövbe., 194

yanut bér-: Karşılık vermek, cezalandırmak, mükâfatlandırmak., 213

yanut: Karşılık, mükâfat., 213

yap(u)ş-: Sarılmak, dört elle sarılmak, sığınmak., 224

yapıştur-: Örtmek, kapamak., 160

yapraḳ: Yaprak., 48

yapurġaḳ çal-: Yaprak silkelemek., 48

yar- / sı-: (yemin) bozmak, sözünden dönmek., 86

yar-: Bozmak, kırmak., 158

yaraġ bol-: Gücü yetmek, yapabilmek., 133

yaraġ bul-: Gücü yetmek., 133

yaraġ: Gücü yetme, muktedir olma., 133

yaraġlıġ bol-: Gücü yetmek., 133

yaraġlıġ: Hakikat, gerçek, hak., 210

yaraġsız / artaḳ: Batıl., 181

yaraġsız: Batıl., 181

yaraġsızın: Haksız yere, hak etmeden., 205

yârân (Far.): Arkadaş, yakındaki kişi(ler)., 122

yaraş-: Barışmak., 202

yaraşıḳlıḳ: Uygun olanı, yaraşanı yapma., 211

yaraşmaḳ: Barış., 202

yaraşmamaḳ: İtaat etmeme, geçimsizlik., 125

yaraştur-: Barıştırmak, düzeltmek, ıslah etmek., 202

yaraşturmaḳ: Barıştırma., 202

yarat-: 1. Yaratmak., 39

yarat-: 2. (yalan) uydurmak., 236

yaratġan: Yaratıcı, var eden esma-yı hüsnadan: Barî., 166

yaratıġ: Yaratılış., 39

yaratıl-: Yaratılmak., 39

yaratmaḳ: Hilkat, varlık ve özellik., 39

yarıḳ: Zırh., 200

yarıl-: Yarılmak., 154

yarım: Yarı., 31

yarın: Yarın., 20

yârî (Far.): Yardım., 222

yârî bér-: Yardım etmek, yardımcı olmak., 223

yârî bérdeçi: Yardımcı., 222

yârî bérigi: Yardım eden., 222

yârî béril-: Yardım edilmek., 223

yârî bérilmiş: Yardım edilen., 222

yârî bériş-: Karşılıklı yardımda bulunmak., 223

yârî ḳıl(ı)n-: Yardım edilmek., 223

yârî tile-: Yardım istemek., 223

yârîçılıḳ (Far.): Yardımcı olma., 222

yarîçi (Far.): Yardımcı, kurtarıcı, destek olan., 222

yarlıġ bér(i)l-: Emrolunmak., 135

yarlıġ ıḍ-: Vahyetmek, vahiy göndermek., 171

yarlıġ ıḍıl-: Vahiy gönderilmek, vahyolunmak., 171

yarlıġ ıḍmaḳ: Vahiy., 170

yarlıġ tegür-: Vahyolunmak., 171

yarlıġ tutuġlı: Emirlere boyun eğen, itaatkâr., 136

yarlıġ: 1. İzin, müsaade, hüküm., 134

yarlıġ: 2. Emir, buyruk., 135

yarlıġdın çıḳ-: Yoldan çıkmak, emirlere uymamak., 83

yarlıġdın çıḳıġlı: Fasık, yoldan çıkmış., 94

yarlıḳ: Emir, buyruk., 135

yarlıḳa-: Affetmek, bağışlamak, merhamet etmek., 196

yarlıḳaġan /örtgen: Esma-yı hüsnadan: Gafūr., 168

yarlıḳaġan iḍi: Rahman Allah., 165

yarlıḳaġan Tañrı: Rahman Allah., 165

yarlıḳaġan: 1. Merhametli. **2.** Bağışlayıcı, esma-yı hüsnadan: Rahîm, Gafūr., 168

yarlıḳaġanraḳ: En merhametli., 165

yarlıḳaġlı: 1. Merhamet edici, esma-yı hüsnadan: Rahîm**. 2.** Esma-yı hüsnadan: Vahhâb. **3.** Bağışlayan., 168

yarlıḳamaḳ bér-: Merhamet etmek., 196

yarlıḳamaḳ: Rahmet, mağfiret., 195

yarlıḳamaḳlıḳ: Rahmet, merhamet, bağışlama., 195

yarlıḳan-: Bağışlanmak., 196

yarlıḳatu ḳol-: Günahlardan bağışlanmayı istemek, istiğfar etmek., 194

yarlıḳatu tile-: İstiğfar etmek., 194

yaru-: Parlamak, ışıldamak., 45

yaru: Yarı., 31

yaruḳ bol-: Aydın olmak., 45

yaruḳ körgü: Kesin delil, açık belge., 209

yaruḳ yıldraġan: Işık saçan, nurlar saçan., 45

yaruḳ yol: Şeriat., 178

yaruḳ: Görünür kılıcı, göz açıcı., 45

yaruḳluḳ: Nur., 45

yaruḳraḳ: Daha akıcı ve anlaşılır., 241

yas: Zarar., 218

yaş (I): Gözyaşı., 62

yaş (II): Taze., 144

yaş ḫurmâ: Taze hurma., 145

yaş(u)r-: Gizlemek, saklamak., 229

yaş-: 1. Gizlemek, saklamak., 229

yaşañur-: (göz) yaşarmak, yaşlı olmak., 105

yaşdaş: Yaşıt, aynı yaşta., 122

yaşlıġ: Yaşlı, yaşında., 54

yaşru söz: Sır, giz., 229

yaşru sözle-: Gizlice söylemek., 229

yaşru sözlegli bol-: Sırdaş olmak., 229

yaşru: Gizli., 229

yat: Yabancı., 123

yat-: Yatmak, uyumak., 71

yatġu yer: Ebedî yatacak yer, kabir., 75

yavuḳ-: Yakınlaşmak, dokunmak., 65

yawuḳ: Yakın, ilk., 32

yawuḳluḳ: Yakınlık., 32

yawuḳraḳ: Geçimlik, meta., 219

yawuz at: Kötü ad, kötü lakap., 56

yawuz étig / ḥîle: Hile, aldatma., 87

yawuz ḫalf: Kötü nesil., 117

yawuz iş: Fuhuş, kötü ve çirkin iş, kötü amel., 152

yawuz işlig / ortaḳ ḳatıġlı: Bozguncu, fesat çıkaran., 93

yawuz işlig/ġ: Bozgunculuk yapan, bâtılı seçen., 93

yawuz kel-: Üzmek, kötü gelmek., 80

yawuz ḳıl-: Kötülük etmek., 80

yawuz: 1. Kötü, kötülük. **3.** Kötü kişi., 80

yawuz: 2. Günah, hata, kusur., 193

yawuzluḳ ḳılıġlı: Kötülük yapan., 92

yawuzluḳ: Kötülük, hayâsızlık, musibet., 92
yawuzraḳ: En kötü, daha kötü, çirkin., 80
yawuzsuz: Kusursuz., 60
yay-: Yaymak., 160
yayḳat-: Sallamak, alt üst etmek., 129
yaz-: 1. (el) uzatmak., 223
yaz-: 2. Döşemek, yaymak., 160
yaz-: 3. Yakınlık bildiren yardımcı fiil., 243
yazı: Yazı, ova, düzlük., 23
yazıġlı: (el) uzatan., 223
yazuḳ / ḫaṭâ: Günah, suç., 193
yazuḳ keçürmek: Bağış, af., 195
yazuḳ ḳıl-: Günah işlemek., 193
yazuḳ ḳılġan: Günahkâr., 193
yazuḳ ḳılığlı: Günahkâr, büyük hata işleyen., 193
yazuḳ ört-: Günahı bağışlamak., 196
yazuḳ örtgen: Esma-yı hüsnadan: Gafūr., 168
yazuḳ örtügli: Bağışlayan, affedici., 165
yazuḳ tök-: Günahlardan arınmak., 186
yazuḳ yüki: Günah yükü., 194
yazuḳ: Günah, suç, hata., 193
yazuḳluġ ya'ni kâfir: Günahkâr, kâfir., 194
yazuḳluġ: Suçlu, günahkâr., 194
yé-: Yemek, yemek yemek., 143
yédi: Yedi, 7., 29
yég: Daha iyi., 77
yégen: Torun., 120
yégençük: Torun., 120
yégrek: Yeğ, daha iyi, en hayırlısı., 77
yégü aş bér-: Yemek vermek, doyurmak., 143
yek: Şeytan., 184
yel: 1. Yel, rüzgâr., 13
yel: 2. Etki, tesir, güç., 133
yelin-: Kor ateşli olmak., 46
yelingi tamuġ: Kor ateşli cehennem., 174
yém: Yemek., 144
yémiş: Meyve., 145
yémişlig: Yemişli, meyveli., 144
yeñ-: Yenmek, galip gelmek, üstün gelmek., 201
yeñigli: Galip gelen, yenen., 201
yepşügli: Sıkıca sarılan, yapışan., 224
yepüş-: Sımsıkı sarılmak, yapışmak., 224
yepüşgen: Yapışkan., 161
yér içgü: İçecek, şifa veren içecek., 145
yer ḳoḍı: Yer, yerin dibi., 21
yer titremeki: Yer sarsıntısı, zelzele., 14
yer uçı: Ufuk., 13
yer: 1. Yer, yeryüzü, belde., 21
yer: 2. Toprak., 21
yer: 3. Yer, çeşme, pınar başı., 22
yér-: İğrenmek., 81
yerke tep-: Yere vurmak, yeri tepmek., 129
yeş-: Çözmek., 38
yeşil-: Çözülmek., 38
yet-: Yetmek, yetişmek, ulaşmak, katılmak., 150
yéti ḳat kök: Gökyüzü., 12
yéti: Yedi, 7., 30
yetîm (Ar.): Yetim., 119
yetmek: Yetişmek., 150
yétmiş: Yetmiş, 70., 30
yetür-: Ulaştırmak., 150
yıḍıġ: Kokmuş., 63
yıġ(ı)l-: Kaçınmak, vazgeçmek, sakınmak, uzak durmak, men edilmek, yasaklanmak., 213
yıġ-: 1. Uzak tutmak, yasaklamak, sakındırmak, vazgeçirmek, korumak. **2.** Bekletmek, alıkoymak, engel olmak, saptırmak, yoldan çevirmek., 213
yıġaç: 1. Ağaç. **2.** Bitki, nebat., 47
yıġıġlı: 1. Engel olan., 213
yıġıġlı: 2. Allah'a yönelen, inâbet eden., 194
yıġḳ/ġan: Tutan, alıkoyan, yasaklayan, meneden, engel olan., 213

yığlın-: Toplanmak, bir araya getirilmek., 159

yığmış: Engellenmiş., 213

yıl: Yıl, sene., 19

yılan: Yılan., 51

yıldız: Kök., 13

yıldra-: Işımak, parlamak., 45

yılğun: Yılgın ağacı., 48

yılķı: Hayvan., 49

yıra-: Kovulmak, aşağılanmak, lanetlenmek., 198

yıramış: Aşağılanmış, hor, zelil., 97

yırat-: 1. Lanetlemek., 198

yırat-: 2. Uzaklaştırmak., 152

yıratıl-: Sürülmek, kovulmak., 152

yıratılmış: Sürülmüş, uzaklaştırılmış., 151

yigençük azu tapuġçı: Torun veya hizmetkâr., 120

yigitlik: Gençlik, kuvvet çağı., 53

yime: 1. Ve. **2.** Yine, yine de, de / da, sonrasında, veya., 245

yinçke ķız: Cariye, karavaş., 137

yinçke: İnce, kıvrak., 36

yinçü: İnci., 61

yip: İp., 147

yit-: Yitmek, kaybolmak, uzaklaşmak., 41

yiti: Keskin., 37

yitür-: 1. Yitirmek, kaybetmek. **2.** Heba etmek, boşa çıkarmak., 41

yoḍ-: Yok etmek., 41

yoḍun: Yok olma, ortadan kalkma., 40

yoġun bol-: Kalınlaşmak., 36

yoġun: Kalın., 36

yoḳ bol-: Yok olmak., 41

yoḳ ḳıl-: Yok etmek, heba etmek, boşa çıkarmak., 218

yoḳ ḳılın-: Uzaklaştırılmak, sürgün edilmek., 151

yoḳ kim: Fakat, lakin, doğrusu., 245

yoḳ söz: İftira., 235

yoḳ yoḍun bol-: Boşa gitmek, heba olmak., 218

yoḳ yoḍun ḳıl-: Yok etmek., 41

yoḳ: 1. Yok, -sız. **2.** Hayır., 233

yoḳal-: Yok olmak, boşa gitmek., 41

yoḳalıġlı: Yok olan., 40

yoḳalt-: Yok etmek., 41

yoḳaru oltur-: Yüksekte oturmak., 69

yoḳaru: Yukarı., 25

yoḳat-: Yok etmek, helak etmek., 41

yoḳatıġlı: Yok eden., 40

yoḳlat-: Bina etmek, inşa etmek., 142

yoḳsuz ḳıl-: Zayi etmek, boşa çıkarmak., 225

yoḳsuz: Yoksul., 221

yol (I): 1. Yol, doğru yol, kurtuluş yolu., 210

yol (I): 2. Tutulan yol, tarik, yaşayış tarzı, şeriat, kural, usul, yordam., 76

yol (I): 3. Sefer, yolculuk., 148

yol (II): Defa, kez, kere., 34

yol kör-: Yol görmek., 183

yol körgüz-: Yol göstermek, kılavuzluk etmek., 183

yol körkit-: Yol göstermek., 183

yol körset-: Doğru yolu göstermek, hidayete erdirmek., 184

yol oġlı: Yolcu, sefere çıkan., 148

yolçı / ḳılavuz: Yol gösterici, kılavuz., 183

yolçı: Yol gösterici, doğru yol, hidayet., 182

yolçıla-: Göstermek, belli etmek., 63

yoldın çıķıġlı: Yoldan çıkmış, azmış., 95

yolḳa köndür-: Hidayete erdirmek., 183

yolḳa köndürmek: Hidayet., 182

yolluġ: (doğru) yolda olan, yol tutan., 182

yolsuz bol-: Yoldan çıkmak., 83

yolsuz boynaġu: Azgın., 83

yolsuz ḳıl-: Saptırmak, yoldan çıkarmak., 83

yolsuz ḳılıġlı: Azdıran, saptıran., 95

yolsuz: Yoldan çıkmış, azgın., 94

yolsuzluḳ ḳıl- hem boynaġuluḳ ḳıl-: Azmak, zulmetmek, haksızlık etmek., 83

yolsuzluḳ: Azgınlık, yoldan çıkma, sapıklık, kötü gelecek., 83

yolsuzraḳ: Daha kötü, daha aşağılık., 80

yon-: Yontmak., 161

yorı- ḳatıġlan-: Çalışıp çabalamak, çalışmak., 155

yorı/u-: 1. Gezip dolaşmak., 149

yorı/u-: 2. Sefere çıkmak, yolda olmak., 148

yorı/u-: 3. Yürümek, uzaklaşmak., 66

yorı/u-: 4/2. (rüzgâr için) esmek., 13

yorıġlı kemi: Giden (gemi)., 152

yoruḳ: Tarz., 76

yota: Bacak., 58

yölen-: Dayanmak, söylenmek., 231

yöre: Etraf, çevre., 137

yu-: Yıkamak., 59

yuḍruḳla-: Yumruklamak., 129

yul: Pınar, kaynak., 22

yulduz: Yıldız., 12

yuluġ al-: Fidye vererek almak., 201

yuluġ bér-: Bedel olarak vermek, feda etmek., 218

yuluġ bérmek: Fidye vermek., 201

yuluġ: Fidye., 201

yum-: Yummak, kapamak., 63

yumdar-: Toplamak, bir araya getirmek., 159

yumḳı: Hep, hepsi; bir kez, bir defada., 36

yumşa-: Isınıp yumuşamak, gevşemek., 79

yumşaḳ köñüllüg: Yumuşak kalpli, yumuşak, ılımlı., 91

yumşaḳ: Yumuşak, tatlı, hoş, mülayim., 91

yumşaḳlıḳ: Yumuşaklık, merhametli olma., 78

yumşan-: Boyun eğmek, itaat etmek., 136

yumşanmış: Boyun eğen, itaat eden., 136

yumşat-: Yumuşatmak., 38

yumup aç-: (göz) yumup açmak., 63

yumuş: Haber., 227

yun-: Boy abdesti almak., 187

yunġu suw: Yıkanılacak su., 186

Yûnûs, 169

Yûsuf, 169

yut-: Yutmak., 143

yuwḳa barçın: İnce ipek., 147

yuwḳa: İnce., 36

yüg(ü)r-: Koşmak., 67

yügerü: Yüksek., 38

yügrügli: Hızla hareket eden, sürünen (yılan için)., 49

yügrük: Yürük (at), hızlı koşan., 49

yük kötür-: Yüklenmek, yükü taşımak., 151

yük(ü)n-: Secde etmek., 188

yük: Yük, günah yükü., 193

yüklen-: Taşınmak., 151

yüklüg bol-: Hamile olmak., 55

yüklüg uraġut: Hamile kadın., 55

yüklüg: Yüklü, yükü olan., 55

yüknü: Secde ederek, secde edenler olarak., 188

yüknügli: Secde eden, sacid., 188

yüksek: 1. Yüce, ulu, esma-yı hüsnadan: ‘Aliyy., 166

yüksek: 2. Üstün, ulu, yüce., 131

yüksekrek: En yüce., 131

yülüt-: Tıraş ettirmek, kazıtmak., 59

yüñ: Tüy., 51

yüñlü-: Hafiflemek., 38

yüñül ḳıl-: Hafifletmek., 38

yüñül tut-: Kolayca taşımak, küçük görmek., 38

yüñül: Hafif., 37

yüñüllük: Hafiflik, hafif teçhizat olması., 37

yüñült-: Hafifletmek., 38

yürek: Yürek., 61
yüreksiz bol-: Korkmak, korkuya kapılmak., 107
yüreksiz: Korkak., 111
yüreksizlik ḳıl-: Korkmak., 107
yüreksizlik: Yüreksizlik, korkaklık., 111
yüz (I): 1. Yüz, surat., 57
yüz (I): 2. Kendi., 243
yüz (II): Yüz, 100., 30
yüz ew/v(ü)r-: Yüz çevirmek, reddetmek, dönmek, vazgeçmek, aldırmamak, görmezden gelmek., 87
yüz ew/vrügli: Yüz çeviren, reddeden., 97
yüz ewür- / yıġ-: Yasaklamak, menetmek., 214
yüz ewürmek: Yüz çeviren, rıza göstermeyen., 97
yüz miñ: Yüz bin, 100000., 30
yüz nişânı: Yüzdeki iz., 58
yüzlen-: Yönelmek., 71
yüzlüg: İtibarlı, şerefli., 131

Z

ża'îf (Ar.): Zayıf, zavallı, güçsüz (kimse)., 96
ża'îf bol-: Zayıflamak, gücünü kaybetmek., 72
ża'îf tut(u)l-: Güçsüz addedilmek, zayıf sanılmak., 72
ża'îf tutulmış: Güçsüz, zayıf kabul edilmiş, küçümsenmiş, aciz., 96
ża'îfraḳ: Daha zayıf., 96
zâhid (Ar.): Rahip., 177
ẓâhir (Ar.): Ortaya çıkan, beliren., 114
ẓâhir ḳıl-: Üstün ve belirgin kılmak., 115
zaḥmet (Ar.): Zahmet., 153
zaḥmet tegür-: Zarar vermek., 128
zaḳḳûm (Ar.): Zakkum., 48
ẓâlim (Ar.): Zalim, zulmeden., 96
ẓalûm (Ar.): Çok zalim., 96
ẓalûm / küç ḳılġan: Zalim., 96
zamân (Ar.): Zaman, mühlet, bir iş için verilen süre., 16
zamân bér-: Zaman vermek, mühlet vermek., 16
zamân bérilmiş: Süre verilmiş., 16
zamâne (Ar.): Zaman., 14
żarar (Ar.): Mazeret, özür., 214
zârîlıḳ (Far.): Ağlayıp inleme., 105
zârîlıḳ ḳıl-: Ağlayıp inlemek., 105
ẕât (Ar.): Zat, kendi., 243
żâyi' (Ar.): Boşa giden, heba olan., 154
żâyi' bol-: Boşa gitmek, heba olmak., 219
żâyi' ḳıl-: Zayi etmek, boşa çıkarmak., 41
zeber (Far.): Üst., 25
Zebûr (Ar.): Zebur., 172
zekât (Ar.): Zekât., 190
Zekeriyyâ, 169
zencir (Far.): Zincir., 161
ẕerre (Ar.): Zerre, çok küçük parça., 35
zeyt (Ar.): Zeytin., 145
zeyt yıġaçı: Zeytin ağacı., 48
ẓihâr (Ar.): Açıklık, belirginlik., 114
ẓihâr andı iç-: Zihar andı içmek., 238
ẕikr (Ar.): Zikir., 189
ẕikr ay-: Zikretmek, yâd etmek., 189
zinâ (Ar.): Zina., 193
zinâ ḳıl-: Zina etmek., 193
zinâ ḳılmaġan: Zina kılmayan., 194
zîr (Far.): Alt., 25
zîr ü zeber bolmışlar: Alt üst edilmişler: Lut kavmi, Mütefikat kavmi., 121
ziyâde (Ar.): Fazla., 34
ziyân (Ar.): Zarar, ziyan., 218
ziyân ḳıl-: Zarar vermek, hüsrana uğratmak., 219
ziyân ḳılġuçı: Zarar veren., 218
ziyân ḳılıġlı: Hüsrana uğrayan., 218
ziyânlıġ (Ar.): Zarar gören, hüsrana uğrayan., 218

ziyânlıġ bol-: Ziyana uğramak., 219
ẓulm (Ar.): Zulüm, haksızlık., 127
ẓulm ḳılıġlı: Zalim., 96
ẓulm ḳılın-: Zulmedilmek., 128
ẓulm teg-: Zulme, haksızlığa uğramak., 128
Zü'l-Kifl, 169

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Orcid	0000-0002-2796-4526
Adı Soyadı	Saydinaz YILDIZ
Doğum Yeri	Muğla / Merkez
Doğum Tarihi	03.01.1995

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adres	Üçpınar mah. Aşağı mevki No:11 Karesi /Balıkesir
E-mail	saydinazdemirtas@gmail.com